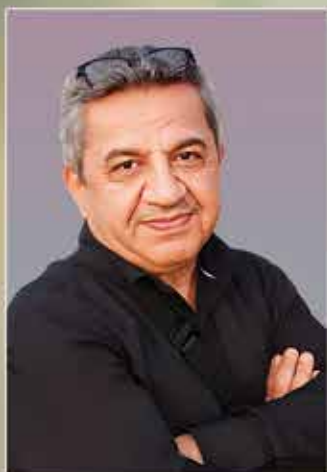

11

2025

كۇفارەكا رەۋشەنبېرى گىشتى ۋەرزى يە

بادىئەن

سەئىد ئۆسمان

ھىزرا سىياسى و
فەلسەفى يا
ئەلىكساندەر دوگىن

نەزىر رەمەزان

رېنىشانىدەرى
ئەردەۋان و ئەياز
زاخۋىي

تەھسىن ناڧىشكى

شۈۋىشتا مەژى
د رېئىمىن
تۆتالىتارى دا

كەلا (قشلا) زاخۆ

كەلهكا گەلەك كەفنه ل سەر گرەكى ل بەر لیڭا رووباری، خابوور ل ناف باژیری، زاخۆیه و ب قشلهیا زاخۆ ژێ دهیته ناف کرن. ئەف جەه ل سەردەمێن جودا جودا وه ك بارەگەهەكی لەشكەری، گرتیخانە، ئاڤاھیین قائیمقامیی و دادگەهێ ژێ هاتیە ب كار ئینان. هەروەسا ل سەردەمێ میرگەها بادینان سەرايا میرگەهێ بوو و ل سەردە مێ میر عەلی خان (1205-1212 مشەختی) هاتیە نووژەن کرن و بەرفەرەه کرن و سالیڭ بیستان و ڤان سالیڭ دووماهییی ژێ دوبارە هاتیە نووژەن کرن. هێشتا ب درستی دیرۆكا ئاڤاكرنا ڤئ كەلێ نەهاتیە زانیڭ، هەندەك ژێدەر دیرۆكا ئاڤاكرنا وێ دێنە سەردەمێ رۆمانی، لئ هەندەك دێنە بەری شەش ھزار سالان و هەندەكێن دی ژێ دێنە سەدسالیڭ سێزدی و چاردی زایینی.

خودانى ئىمتىيازى

بلند شالى

سەرنقىسەر

صبىح محمد

sabih.3030@gmail.com

سكرتېرى نقىسىنى

صالح صوفى

salihsufyy@gmail.com

رېفەبەرى ھونەرى

عصام حى طاهر

isam.doski69@gmail.com

www.badinan.org

ناۋونىشان: كوردستان - دھۆك - 57 - جادا سلىمانى (نزارى - تاخى رۇناھى)

چاپخانهيا ھاوار - دھۆك

ناقەرۇكا جادىنان

دېررۇك

- 03 د. سەلاخ مەممەد سەلىم - كوشتارا ئاسوورىيان يا سېمپلى (4-11ى تەباخا 1933ئ)
- 08 د. زرار صدېق تۇفيق - ناسېنەوې سى سۆفې گومناوى كورد (سەدەي/ك/ا/ل)
- 19 كاكشار ئۆرەمار - سەرھەلانا ئۆرەمار يا سالا 1930ئ پ1
- 35 ھۆگر ھەيدۇ - ھەمبەركنا ھەندەك ژ دابونەرىتېن سۆمەرىيان و ئىزدىيان

ھازار

- 44 محسن ئۆسمان - رەوش و رۆلى فەلسەفە ل چاخى ژىرىيا دەستكرد پ1
- 55 تەحسین نافىشى - شووشتنا مەژى د رژىمىن تۆتالىتارى يىن رۆژھەلانا نافىن دا و سەربارىن ويرانكار
- 61 سەئىد ئۆسمان - ھەزرا سىياسى و فەلسەفە يا ئەلىكساندەر دوگىن

فەكۇلىتى

- 65 ئازاد دارتاش - ئەزى رەخنەيا رۆشنىرى دى بىتە ئەلتەرناتېف رەخنەيا ئەدەبى؟
- 75 محسن عبدالرحمن - دەرھافىژىن ھىيارى و ئەنگەھى د كۆمەلەيا كى چىپۇگىن (خەونە با) د
- 81 سەيران مەممەدسەلمان - فەگىر د كورتەچىرۇكا كوردىدا (شوكرۇيا عەزى) ۋەك نموونە و پىرژىن ئىسماعىل مەمموود

ئەدەبى

چىرۇك

- 89 ئەحمەد ياسىن - جقاتا سەرخۇشان
- 92 ن. محمد خضير - ھىزك
- و. عىسمەت مەممەد بەدەل

ھۆزان

- 98 د. عارف جىتۇ - ئەو يارىيا دى درىژ بىت!
- 101 د. ئەمجد گەفەركى - عەشق و رويبار
- 102 شىغان شىرى ھىرۇرى - سەربۇرا گرەكى
- 104 ھەلەز عەلى سەلىم - جگارە

ھەئە

- 105 عبدالجبار عاصف - مامۇستا و رېنىشاندەرى ھەردوو ھونەرمەندەن ئەردەوان و ئەياز زاخۇبى

ئايۇر

- 117 د. ھاشىم زىيارى - كېشە و گىرتىن دارايى ل نافبەرا ھەرىمى و بەغدا ل سالىن (۲۰۲۳- ۲۰۲۵ئ)

كەشە

- 129 حكيم عبدالله - دابونەرىتېن كېمۇپنە ل سەرانسەرى جىھان
- 138 فەرسەت عبدالرحمن - رىك بۇ مە ھات ھەلبۇاردن
- 140 تازىە گولى - د دەمى دا بۇرى

badnan

پرسا ناسووریان ل عیراقی دیروککهکا دریژ ههیه، بتاییهتی پشتهی نهو مشهختی ناخا نیران و عیراقی بووین، ژ نهنجامی هاریکاریا وان بۆ رۆسیا د شهري جیهانیی نیکی (1914-1918) دا، نهو تۆشی هیرشین دهولهتا نۆسمانی بوون، لهورا کاروانی وان یی مشهختبوونی بهرهف نیرانی دهسپیکر و پشتهی رۆسیا ل سالا 1917 خۆ ژ شهري جیهانی قهکشایی بریتانیا بۆ مههمین خۆ یین لهشکری نهو ل عیراقی ناکنجیکرن. ل دهسپیکر ل دهقرا دناقهرا مووسل و ناگر و دناف خیفهتگههان نهو کۆمکر، پاشان بریتانیا ناسووریی ژ دهقرا ههکاری مشهختبووین ل دهقرین کوردی یین گریدایی ویلايهتا مووسلی بهلافکر، بهلی ناسووریی ژ دهقرا نۆرمیی مشهختبووین ل دهقرا هکا نیزیکی بهغدا و دناف خیفهتگهها گهیلانی دا ناکنجیکرن.

ناسووریی ل عیراقی ناکنجیبووین داخوایین خۆ ههبوون، بتاییهتی نهوان داخوازا حوکمهکی ئوتونومی یان قهگهریان بۆ ههکاری دهقرا وان یا رهسهن دکر، بهلی بریتانیا داخوایین وان بجه نهئینان، بهلکو سیاسهتا بریتانیا نهو بوو، کو نهوان تیکهلی جفاکی عیراقی بکهت، ههرچهند نهوان گهلهک داخوازا نامه و یاداشت ژ ی پشکیشی بریتانیا کربوون، بهلی د بئ مفا بوون. ههتا کۆمبوونهکا نهینی ژ ل 15-16/ خزیرانا سالا 1932 ل سهري ئامیدی دناقهرا کهسایهتیین ناسووری هاته گریدان و مارشمعون ئیشایه و سرمه خانم حازربوون، چهند داخوای ژ ههبوون، وهکی داناپیدان ب ناسووریان بهیته کرن و هک مللهتهک دناف عیراقی دا و ههکه نههین قهگهراندن بۆ ههکاری پندقیه وهلاتهک بۆ ههمی ناسووریان ل عیراقی بهیته دهستنیشاكرن، ناسووریان گهلهک داخوایین دی ژ ههبوون، بهلی و هسا دیار بوو، بریتانیا گو نه دایه فان داخوایان، ههتا چوونا مارشمعوونی بۆ جنیف و پشکیشکرنا داخوایین ناسووریان بۆ کۆنگرئ گهلان و چاچیکهتن ل گهل

کوشتارا ناسووریان یا سیملی (4-11 تهباخا سالا 1933) د (پهرتووکا شین) دا

پ.د. صلاح محمد سلیم

ڤه گمرانندن، ډممي ناسووري گه هشتنه نيزيك دهڤرا
فيشخابور دناڤهرا وان و لهشكري عيراقى (ب
سهرؤكاتيا بهكر سدقي بوو) دا شهر چيپوو، پاشان
شهر بو دهڤرين دهوك و سيميلى هاته ڤهگؤ هازتن و
بو ماوى دناڤهرا 4-11 تهباخا سالا 1933 ڤهكيشا،
بهلى رويدانا همرى گرننگ ل سيميلى بوو، كول 7
تهباخي بوو، كؤ زيانهكا مهن ب ناسووريان كهت
و ئهف رويدانه ب كؤشتارا ناسووريان ل سيميلى
هاتيه نياسين، رهئا جيهانى و كؤنكري گه لان ئهف
كؤشتاره شه همزاركر و حكومهتا عيراقى داخوازا
لييورينى كر و دياركر مارشمعون نهگري فان
رويدانايه، لهوا ئه و عيراقى دوير كر و ناسناما
عيراقى ژئ هاته وهرگرتن.

حكومهتا عيراقى ب چهند شيوا بهرگري
ژ هملويستى خو ژ ڤى كؤشتار ديار كويه، ل
كؤنگري گه لان نوينهري عيراقى ل گؤنگري
گه لان (ياسين الهاشمي) كؤتارمك پيشكيشكويه و
بهرگري ژ هملويستى عيراقى كويه، بهلى خالا
همري گرننگ د هملويستى عيراقى بهلافكرنا
پهرتوكا شين يا بناڤى (الكتاب الازرق الذى
وضعتة الحكومه العراقيه عن عصيان الاثوريين

پشتى رۇسيا ل سالا ۱۹۱۷ خو ژ شهرى
جيهانى ڤهكيشاي، بریتانيا بو مهره مین خو
يین لهشكري ناسووري ل عيراقى ئاكنجيكرن.
ل دهسپيكي ل دهڤرا دناڤهرا مووسل و
ئاكري و دناڤ خيشتگه هان دا ئه و كؤمكرن،
پاشان بریتانيا ناسووريين ژ دهڤرا ههكارى
مشه ختېووين ل دهڤرين كوردى يين
گرېډايى ويلايهتا مووسلى بهلافكرن

په پرستين بریتانى و عيراقى دى مفا بوون، بریتانيا
يا رژد بوو، كو ناسووريان ل دهڤرين كوردى
ئاكنجى بكهت، حكومهتا عيراقى مفا ژ سهرېورا
شاره زايى بریتانى د بواري ئاكنجيكري رائيد
(تومسون) وهرگرت بو ئاكنجيكري ناسووريان ل
دشتازين (دكهڤينه دناڤهرا ديرملوك و شيلادزئ) دا،
تومسونى پشتى هاتيه عيراقى و سهرمدانا دهڤري
كرى و ل گهل ناسووريان كؤمبووى، نهوان بو
تومسونى دياركر: بى رازيپوونا مارشمعوونى ئه و
ب پروژئ ئاكنجيپوونى رازى نابن.

حكومهتا عيراقى بو مهرما رازيپكرنا
ناسووريان كؤمبوونهك ل مووسلى ريڤخست،
وهكيلي متسهرڤى مووسل خهليل عزمى و مفتشى
كارگيري يى بریتانى عهقيد رؤنالد ستافورد دڤى
كؤمبونى دا حازرېوون، بهلى كؤمهكا ناسووريان
ب سهرؤكاتيا يه عقوب مالل ئيسماعيلى ل
گهل ملك لوكوى ل دژى كؤمبوونى راوستيان
و كؤمبوونا هيلان و ل رؤژا دويڤدا ل گهل
هزار ناسووريان بهرهمف سووريا چوون، و ل
دهڤرا ديرك يا سوورى هاتنه ئاكنجيكرن، پشتى
نهرازيپوونا حكومهتا عيراقى و ل دويڤ ريڤكهفتنا
عيراقى - فرهنسى، كو دبهندئ (5-6) دا هاتيه:
پنڊقيه حكومهتا فرهنسى ناسووريان ژ چمك بكهت
و ل دويرى سنوورئ عيراقى ئاكنجى بكهت، لهورا
حكومهتا فرهنسى ئه و ب چمك ڤه بو ناخا عيراقى

ژی دهقرا دهشتا زیی بوو، دیسان دهستهیهک ژی بو قی مەرمە پیکینیا، کو ژ هندهک کەسین کارگیرین دهقرا ل گەل چەند کەسایەتین ئاسووری پیکهاتبون، و بریار ژ بو کار قی دهستهکی دیار کرینه، هەتا پروگرام ژی بو قی دهستهیی بەلافکرینه.

هەرچەندە مارشەعوون ل دژی قی دهستهیی و لیژنین ئاکنجیکرنی راووستاییه و لدویف بەلگەنامان ئاسووری ژی هاندنە ل دژی کارین قان لیژنا راووستن، بەلێ ل دویماییه بقان کاران رازی دبیت و ناما پیکری ل 31 گۆلانا سالا 1933 ژی بو حکومەتی دهقرا.

قان بەلگەناما بەحسی رۆلی شارەزایی بریتانی (تومسون) ژی کریه، چ بو دیارکرنا جهی ئاکنجیکرنی یان رازیکرنا ئاسووریان و هەتا مارشەعوونی بو ئاکنجیکرن و جەه ئینانا بریارین حکومەتا عیراقی ئاگەهدار کریه.

ئیک ژ وان بابەتین جهی گەنگەشی دناقبەرا مارشەعوونی و حکومەتا عیراقی هەردوو دهستهلاتدارین مارشەعوونی بوو، مەبەست دهستهلاداریا دینی و دنیوی بوو، بەلێ حکومەتا عیراقی ب دهستهلاداریا دینی رازی بوویه، بەلێ یا دنیوی رازی نەبوویه، و دیار دکر ئاسووری ل عیراقی دژین دقین ل ژیر یاساین دولەتی بن نه یین کەسەکی ئایینی، بەلگەناما

الآخر) کو نافەرۆکا بابەتی مەیه.

پشتی لیگەریان و پرسیارا چەند قەمۆلەرین گرنگیی ب دیروکا ئاسووریان ددەن، ئەف پەرتووکه ب دەست من نه کەفت، بەلێ دەما من تەماشە ی روژنامەیا (الاستقلال) یا عیراقی دکر بو ئامادەکرنا بابەتەکی گریادی هەلوێستی روژنامەفانیی بەرامبەر پرسا کوردی چاقي من ب قی پەرتووکی کەت، کو ب چەند خەلەکا بەلاف کر بوو، من ئەف خەلەکا هەمی کۆمکر و وەکی پەرتووک نوکه ئامادەیه بو چاپی، ب وئ ئۆمیدی کو بەیتە چاپکر و بکەفیتە بەردەستی خویندەفانان.

پەرتووکا شین (الکتاب الازرق) ژ دەسپیکەکی ل دۆر رویدانا کۆشتاری و (90) بەلگەنامین حکومەتا عیراقی ل دۆر کۆشتارا ئاسووریان یا سالا 1933 پیکدەهیت، ل دەسپیکە ب دریزی بەحسی رویدانین دناقبەرا حکومەتا عیراقی و ئاسووریان دا ل ناقبەرا 13 تیرمەهی تا 5 تەباخی دا چیبوین هاتیە کرن، ئانکو کورتیا قان (90) بەلگەنامین حکومەتی هاتیە بەرچاقرن.

بەلگەنامین دەسپیکە یین دق پەرتووکی دا هاتین بەر هەقیین حکومەتی نه بو دەستیشانکرنا ئەردی گۆنجایی بو ئاکنجیکرنا ئاسووریان، ئەو

پەرتووکا شین (الکتاب الازرق) ژ دەسپیکەکی ل دۆر رویدانا کۆشتاری و (90) بەلگەنامین حکومەتا عیراقی ل دۆر کۆشتار ئاسووریان یا سالا ۱۹۳۳ پیکدەهیت، ل دەسپیکە ب دریزی بەحسی رویدانین دناقبەرا حکومەتا عیراقی و ئاسووریان دا ل ناقبەرا ۱۳ تیرمەهی تا ۵ تەباخی دا چیبوین هاتیە کرن.

ئەف گەنگەشی بەحس کړیە.

بەحس کوردان گەلەك كینم دناڤ ڤان
بەلگەنامان دا ھاتیە، ئەگەر ھاتییت ژى وەك
نمونه ھاتیە كا چەوا ئاسووریان دڤیت ل دەڤەریڼ
كوردی ڤیری زمانى كوردی بین، ھەتا پرچەككړنا
كوردی ل دژى ئاسووریان وەك پښنیارەك
مەترسیدار بەرپرستین كارگیری تەماشە كړیە،
ئانكو پشكداریا كوردان دڤى كۆشتارى ب زەلالی
نەھاتیە دیاركرن، ھەواندا ئاسووریان ژ لایڼ
كوردان ڤە دیسان نەھاتیە دیاركرن، وەسا دیارە
حكومەتى دڤیا دیار بكت سەركەفتنا

وان ل سەر ئاسووریان

سەركەفتنا لەشكرى عیراقى

یە و ھەتا بشنازیڤە ئەف

یەكە دیار كړیە، و

پشتى بدویمهاتنا

ڤان رویداناب

پښوازیەكا گەرم ل

لەشكرى ل مووسلى

و بەغدا ھاتیە كرن.

كۆمبونا

حكومەتى ل گەل

ئاسووریان 10 تیرمەھا

سالا 1933 ب سەرۆكاتیا

و مكیلى موتسەرفى مووسلى

خەلیل عەزمى ب حازربونا

مفتشى كارگیرى یى بریتانى عەقید روئالد

ستافورد وشارمزابى ئاكنجیكرنى تومسونى دڤان

بەلگەنامان دا ھاتیە و ھەمى ئەو پەیقین ھاتیە

خواند دڤان بەلگەنامان دا ھاتیە بەلاقكرن.

دەركەنتا ئاسووریان ژ عیراقى و چوونا

وان بۆ سورى و نەرازیبونا حكومەتى بۆ

دەستەھلاداریا فرەنسى ل سورى و دویركنا

وان ژ سنوورى و چەككنا وان ل دویف وئ

ریككەفتنا دەمكى یا دناڤەرا عیراقى و فرەنسا

دا جەئى خۆ دناڤ ڤان بەلگەنامان دا ھەبوو.

بەلگەناما ھویركاربىڤ ڤان رویدانا بەحسكړیە.

ڤەگەراندنا ئاسووریان ژ سورى و ئەو

كۆشتار پەیدابوو و ھەمى ب بەلگە و روژ

و سەعت دناڤ ڤان بەلگەنامان دا ھەمى، ئەو

ئاسووریڤ نەپشكدار دڤان رویدانان دا و پشتى

سەركەفتنا لەشكرى عیراقى ب سەرۆكاتیا بەكر

سدقى پیرۆزباھیا حكومەتا عیراقى كړیە.

ناڤەرۆكا پەرتووكى ھەمى بەلگەنامىڼ

حكومەتا عیراقى نە ل دۆر كۆشتارا ئاسووریان

ل سیمىلى یا سالا 1933، ئانكو ئەف بەلگەنامە

دیتن و بۆچوونا پەرپرستین لەشكرىڼ

عیراقى نە ل دۆر ڤى كۆشتارى،

گرنگیا ڤى پەرتووكى د

وئ چەندى داىە، وەك

بەلگەنامەكا دیروكى

دەیتە دیاركرن،

ھەرچەند بتنى

بۆچوونا حكومەتا

عیراقى ل دۆر

ڤى كۆشتارى دیار

دكەت، بەلى ئەو

خالىڼ دڤى پەرتووكى

دا ھاتیە بەحسكنا

نیشانا گرنگیا ڤى

پەرتووكى نە، ب ھزارا مە

ژ خالىڼ دڤى پەرتووكى دا ھاتیە

بەرچاكرن ئەقین ل خوارى نە:

1-رژدیا حكومەتا عیراقى ژ بۆ ئاكنجیكرنا

ئاسووریان ل عیراقى، پلان و بریارىڼ وئ ھەمى

ژ بۆ ڤى مەرمى بوون، و ئینانا شیرەتكارەكى

بەرىتانى (تومسون) دڤى بواری دا نیشانا رژدیا

حكومەتا عیراقى بوو، ھەر چەند ئاسووریان

ب رىكا مار شمعوونى ل دژى ڤى بریار بوون،

بەلى حكومەتى ئەف بریارە بجە ئینایە و ئەو ل

دەڤەریڼ كوردى ئاكنجیكریە.

2-پالېستیا بریتانى بۆ بابەتى ئاكنجیكرنا

حکومەتی بۆ پێدانا دەستەهلاتا ئایینی بێتتی جەتی
هەفرکییا مارشمعوونی و حکومەتا عیراقتی بوو،
و ئەف بابەتە د بەلکەنامین دقتی پەرتووکی دا
هاتین گەلەک بەحسێ قە بابەتی کرێه.

5-یاراست ئەف پەرتووکه دربرینتی ژ
بۆچوونا حکومەتا عیراقتی دکتە، بەلێ ل
هەندەک جەهان وێ خالی دیار کەت، کو نه ب
بریارا ئاسووریان ئەو ژ جەهین وان دویکرینە
و ل وەلاتەکی ئاکنجیکرینە و چ هێفی ژ ی دیار
نەکرینە بۆ قەگەراندنا وان بۆ وەلاتی وان یی
دەیکێ ل هەکاری و نۆرمیی.

6-بەلگەنامین پەرتووکی گەلەک ئامازە ب
رۆلی کوردان و ھۆزین کوردی د قتی کۆشتاری
دا نەکرێه، دەمی بەحسێ ئاکنجیکرنا ئاسووریان
دەواتە کرن بێتتی نافین کوردان دینیت، بێ گومان
پشکداریا هەندەک ھۆزین کوردی د کۆشتاری دا
بۆ بابەتەکی ئایینی و ماددی دزقریت، ژ بلی وێ
چەندێ گەلەک ژ ھۆزین کوردی ئاسووری ژ
کۆشتنتی دناف مالن خۆ دا پاراستینە.

7-ئەف پەرتووکه و مەکە ژیدەرەک بۆ قووناغەکا
گرنگا دیرۆکا قتی دەقەرئ و دیرۆکا ئاسووریان
دەیتە ھەژمارتن، ھەر چەند دەربرینتی ژ بۆچوونا
حکومەتا عیراقتی دکتە، بەلێ ژ بەر فان خالین
بەر نوکە مە بەحسکرین، پەرتووک دیدەقائەکی
راستەمخویتی کۆشتاری بوو.

ژیدەرین ھاریکار:

- د.عبد الفتاح علی البوتانی، منطقة بادینان 1925-
1970، دراسه فی الوقائع والتطورات السیاسیه، الجزء الأول
1925-1958، تقدیم د. عدنان عودە عباس، اربیل 2017.
- لورنس نادر مخو، ناشوریو ھکاری فی العراق
1933-1988، دراسه تاریخیه، مرکز زاخو للدراسات
الکرديه، 2024.

-محمد صالح طیب و سالم جاسم حاجي، الاباده
الجماعیه ضد الاشوریين النسطوریين فی العراق دراسه
فی المصادر التاریخیه لمذبحة سمیل 11.8.1933، مرکز
دراسات الاباده الجماعیه، جامعە دەھوک، دەھوک، 2024.

رژدیا حکومەتا عیراقتی ژ بۆ ئاکنجیکرنا
ئاسووریان ل عیراقتی، پلان و بریارین وئ
ھەمی ژ بۆ قتی مەرەمێ بوون، و ئینانا
شیرەتکارەکی بەریتانی (تومسون)ی دقتی
بوارێ دا نیشانا رژدیا حکومەتا عیراقتی
بوو، ھەر چەند ئاسووریان ب ریکا مار
شمعوونی ل دژی قتی بریار بوون، بەلێ
حکومەتی ئەف بریارە بجە ئینایە و ئەو ل
دەقەرین کوردی ئاکنجیکرینە

ئاسووریان ل عیراقتی کاری حکومەتا عیراقتی
بسنایکریه. دکتۆمبوونا ل مووسلی ژ ی ھاتیە کرن
عەقید ستافورد و تومسون نامادەببوون پالیشتیا
حکومەتا عیراقتی بۆ ئاکنجیکرنا ئاسووریان ل
عیراقتی کرېوو.

3-نەبوونا ئێک دەنگیا ئاسووریان و نەپالیشتیا
ھەندەک کەسان بۆ مارشمعوونی و ھزرین وی
ھەلوپستی وان بەر امبەری بریارین حکومەتی ژ
بۆ ئاکنجیکرنا ئاسووریان لاواز کریه.

4-داخوایین مارشمعوونی بۆ ھەردوو
دەستەھلاتین ئایینی و دنیەوی و نەرازیبوونا

ناسینهوهی سی سۆفی گومناوی کورد (سهدهی 8ک/14ز)

پیشهکی:

له سهدهکانی جهوتهم و ههشتهمی کۆچی/ سێزدهههم و چواردهههمی زایینی و وردتر بۆین له سهردهمی دهسلاتی خانهکانی مهنگۆل، دهستهیهک پیاوچاک و تۆبهکاری کورد و غهیره کورد، دهركهوتن و ژیاکی سهختی دوورپهڕیزی و گۆشهگیرییان گرتهبهر و تهریقهتی سوهرهوهردییان پهسند کرد و ناوچهیهکی شاخاویی دژوار و لاچهپی فاج - پاوهی کوردستانی ههئێژارد و کردیانه بارهگا

د. زرار صدیق توفیق

badinan

۱- حسام الدین حوسهینی شمشیری:

حوسهینی شمشیری سوفیهکی مهزنی کورده و ستوونیککی بنهرهتیی ههلقیهکی تهریقتهی سوهر مورهیه (3) له کوردستان، لهگهل ئهمهشدا گومناوه و شتیکی وای لهبارهوه نازانریت و ئهوهی دهرهقی بۆمان ماوتهوه له زاری مورید و شاگردهکانیهوه گیردر اوتهوه و ناگاته سهنگی گهرهیی و پایههرزیهکی، وهلی دهکرت بیژین که له ناوهراستی سهدهی ۱۳/ک/۱۳ گوندی شمشیری تهنیشته بازیری پاوه لهادیگ بوه و گهرینراوتهوه بۆ ئهم گونده (4)، ههرچهند یهکلا نهبوتهوه ناوی دروستی چیه و ئهری حوسهین، حهسهن، موحسینه و ناسناوی (حسام الدین)ه یان (بدر الدین) و له دهقهکاندا بهم سی ناوه ناوی براوه:

- حسام الدین حوسهینی شمشیری (5).
 - حسام الدینی شمشیری (6).
 - نهبوعهلی موحسن (?) شمشیری (7).
 - شیخ حهسهنی شمشیری (8).
 - بدر الدین حهسهنی شمشیری (9).
- لیره گرفت لهوه دایه که عید عاشقی خوشانی- پاشتر لئی دهوین-، یهکیکه له

و خهلوتهگای خویان، نهمانه به کپی و بندهنگی و بهینی دید و تیگههیشتنی خویان دیندارییان دهکرد و له دنیای مادیی دهووبهیری خویان دابرا بوون و ههنده گویان بهوه نادا له دهرهوهی جیهانه تابهتهکهی خویان چی دهگوزهریت، بویه له سههرچاوهکاندا زانیاریی نهوتویان لهبارهوه نیه، حهمههولا مستهوفی قهزوینی (م: ۷۵۰/ک/۱۳۴۹) ژمارهیهک سوفی و پیاوچاک و مهشایخی دهورانی مهنگولی دهناسینیت و ناوی ژمارهیهکی دییان ریز دهکات، جگه له نجم الدین مهحمودی ئهسپههانی، پی ناچیت هیچیان له نهندامانی ئهم ههلقهیهی ههورامان بن (1). لهگهل ئهمهشدا تانیستا سی چوار له نهندامانی کوردی دهناسرینهوه: شیخ یوسفی عهجهمی گۆرانی (م: ۷۶۸/ک/۱۳۶۷)، حوسینی شمشیری، عید عاشقی خوشانی. من پیشت بهدریژی له یهکهمیام کۆلیوتهوه (2) و لهم وتارهشدا له دووهکهی دییان دهویم و زیاتر کار لهسهه لایهنی میژوویی نهم دوو کهسایهتیه دهکهه نهک له هزی و دنیابینیان که له شیعهرهکانیان رهنگی داوتهوه. ویرای بریک زانیاریی نوئ لهبارهی شیخ جوبرانیلی خورههناپادیی کوردهوه.

(1) تاریخ گزیده، ص ۶۷۰-۶۷۸.

(2) لهبارهی میژوو و کولتوری کوردیهوه (سلیمانی): ۲۰۲۱، ل ۱۶۹-۱۸۴.

(3) سوهر مورهی دهگهرینهوه بۆ عهبدولقاهری سوهر مورهی (م: ۵۶۳/ک/۱۱۶۸) و شههابهیدین عومهری برزای (م: ۶۳۲/ک/۱۲۳۵) که به بنهچه کوردن و له نهوهی میر حهسهنوی بهرزهکانین (م: ۳۶۹/ک/۱۹۷۹)، ههرچهند لافی ئهمهیان لیدهدا که نهوهی خلیفه (ابو بکر الصدیق)ن و به (البکری الصدیق) خویان دهناساند.

(4) ئهم گونده به شمشیر دهناسریت و رۆژی ۲۶-۱۲-۲۰۱۵ لهگهل خویندکاری ماستهر جوههر عهزیز و بۆ جاری دوهم له رۆژی ۱۹-۳-۲۰۱۸ لهگهل هاویریم سوداد رهسول سهردانی شمشیرمان کرد

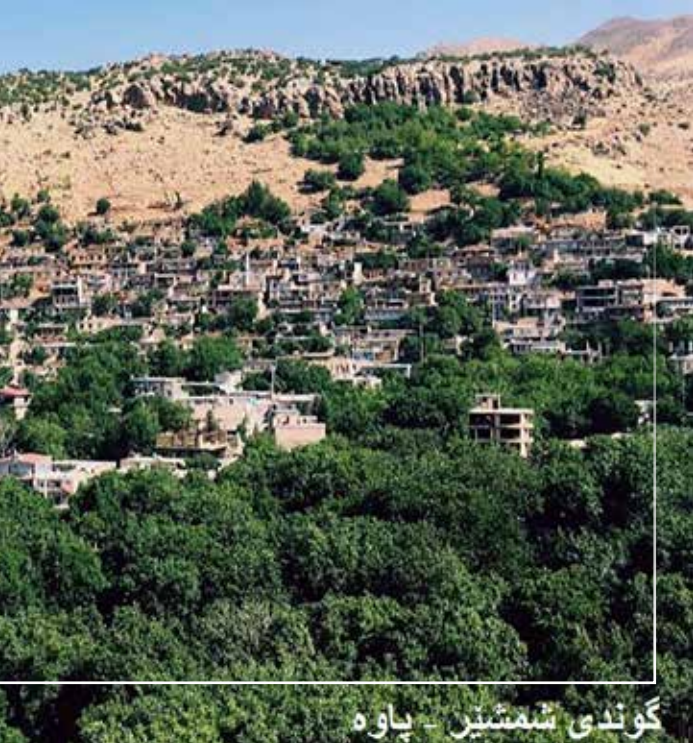
(5) محمد نوربخش، سلسلة الأولیاء (مشجرة).

(6) جامی، نفحات الأنس من حضرات القدس، ص ۴۹۲.

(7) ابن الخطیب الأندلسی، الإحاطة فی أخبار غرناطة، ۱۷۱/۴.

(8) بلاغة المراد فی طريقة الأرواد، تصحیح زهیر طیب، ص ۷۱، ۲۲۰، ۲۲۴.

(9) ابن الملقن، طبقات الأولیاء (القاهرة: ۱۹۹۴)، ص ۴۹۲.

گوندی شمشیر - پاوه

نزیکتَرین و دڵسۆزترین مۆریدانی هاوَنشین، له کتێبه‌که‌یدا سێ جار ان به‌حه‌سه‌نی شمشیری ناوی ده‌بات، که‌چی شێخ یوسفی عه‌جه‌می گۆرانی که‌ هاوکات ئهمیش هم مۆرید و شوێنکه‌وته‌یه‌کی نزیک و هم هاوَنیشتمانی بووه، به‌ئهبوعه‌لی موحسین(؟) ناوی ده‌بات. من پێم وایه‌ ناو و ناسناوی دروستی حسام الدین حوسه‌ینه‌ که‌ له‌ته‌ک کونیه‌ی ئهبوعه‌لی یه‌که‌ده‌گرێته‌وه و محهمه‌د نوربه‌خش (٧٩٥- ٨٦٩/ک- ١٣٩٢- ١٤٦٤ز) و جامی (م: ٨٩٨/ک- ١٤٩٢ز) ییش ئاوه‌ها ناویان هه‌ناوه و پێده‌چیت ناسخی کتێبه‌که‌ی عید خۆشانی که‌ خوشکه‌زای بوه، (حسین) به‌ (حسن) تیگه‌هه‌شتییت.

هه‌رچه‌ند ئه‌وه‌ش به‌دوور نازانرێت که‌ حسام الدین حوسه‌ین و بدر الدین حه‌سه‌ن دو که‌سی جیاوازان، به‌لام رێی تێناچیت دو رۆله‌ی گوندیک له‌ یه‌ک رۆژگار ده‌ربکه‌ون و به‌ شمشیری بناسرێن، واتا هاو‌ده‌م و هاو‌زیدی یه‌کدی بن و ناویان نزیکی یه‌ک بێت، یه‌کیکیان لای هه‌ندیک که‌س ناسراو بێت و لای که‌سانی دی نه‌ناسراو بێت و ئه‌وه‌ی دی‌شیان به‌ پێچه‌وانه‌وه، ئه‌مه‌ جیا له‌وه‌ی که‌ ئه‌وه‌ی شوێنه‌واری مادیه‌ی ماوه و له‌ یادمه‌ری خه‌لکی ئاوابه‌هه‌کانی پاوه و سه‌رپاکی هه‌ورامان زیندووه، ته‌نها حوسه‌ینی شمشیری به‌ پیر حوسه‌ین ناو‌داره و حه‌سه‌نی شمشیری چ شوێنه‌واریکی نه‌یه، شاعیر میرزا شه‌فیه‌ی کولیا‌ی (سه‌ده‌ی ١٢/ک- ١٨ز) ده‌لێت:

چه‌ رای پیر حوسه‌ین به‌ر میراوه‌وه
بیان په‌ی شمشیر کریو وه‌ پاوه (10).

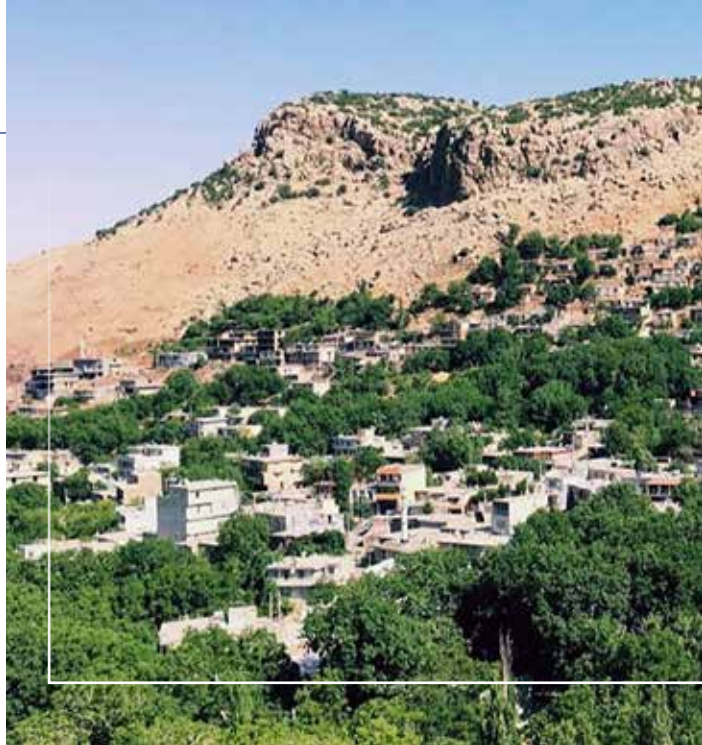
ده‌کریت نجم الدین مه‌حمودی ئه‌سپه‌هانی که‌ له‌ ده‌وره‌یه‌ی ساڵی ٦٩٥/ک- ١٢٩٦ز له‌ ئه‌سپه‌هانه‌وه‌ ها‌ته‌ ناوچه‌ی پاوه و تاروژی مردنی

له‌ پاش ساڵی ٧٣٠/ک- ١٣٣٠ز لێی مایه‌وه (11)، به‌ رێبه‌ر و رێخۆشکه‌ری دامه‌زراندنی ته‌ریقه‌ی سوهرمه‌ردی له‌ کوردستان دابنێن و حوسه‌ینی شمشیرییش له‌ پێشه‌نگی ئه‌و کوردانه‌ بو که‌ به‌ هه‌ولی ئه‌سپه‌هانی، په‌یوه‌ندی کرد و له‌سه‌ر ده‌ستی وی په‌لاس- خه‌رقه‌ی ته‌ریقه‌ته‌که‌ی پۆشی تا دیارترین و کارترین ئه‌ندامی هه‌لقه‌که‌ی لێ ده‌رکه‌وت، دواتر هه‌ردووکیان پێکه‌وه که‌وته‌ چالاکی و کارکردن بو‌ په‌لکشکردنی خه‌لکی شارۆچکه‌ و دیه‌اته‌کانی هه‌ورامان تا شیان باره‌گایه‌ک بکه‌نه‌وه و په‌لکی ته‌ریقه‌ته‌که‌

ده‌کریت نجم الدین مه‌حمودی ئه‌سپه‌هانی
به‌ رێبه‌ر و رێخۆشکه‌ری دامه‌زراندنی
ته‌ریقه‌ی سوهرمه‌ردی له‌ کوردستان
دابنێن.

(10) کۆی به‌ر هه‌مه‌کانی (سنه: ٤٠٠ش)، ل ٧٣١.

(11) مسته‌وفی قه‌زوینی که‌ له‌ نزیکه‌ی ئه‌م ساڵه‌دا کتێبی (تاریخ گزیده)ی داناوه، ده‌لێت له‌ ژياندا ماوه

هذه الطائفة» (14) که جینگای کسره چ هموال و شوینهوار یکیان نیه و پیدهچیت فهوتابن.

حسینی شمشیریش - به گرمانهی لاوازی
 ئهوهی پیشهوایهکی دی بیت- کتیبیکی داناوه
 که ئهگرم مهیست له کتیبهکانی حوسهینی
 شمشیری نهیبت، ئهوا ئهم کتیبهیش بیسهروشوینه
 و تنهها ئهوهندهی لهمهر دزمانین که تیایدا راقهی
 فهرمودهه ههلبهستراوی (صاحب القميصین لا
 یجد حلاوة الإيمان) کردوه و وای لیکداوتهوه که
 مهیست ئهم دنیا و ئهو دنیایه نهک جلی پهمویین و
 پهشمین (15)، وئرای چهند چوارینه و قهسیدهیهکی
 فارسیی لی ماونهتهوه و له پاشکوی دهستنوسی
 (بلاغة المراد) نوسراوتهوه و بهم شیعراهی دیاره
 که له برواداران یهکتیبی بوون (وحدة الوجود) و
 لایهنگرانی (السماع) بووه (16). دواتریش عیدی
 خوشانی کتیبی (بلاغة المراد) ی دانا.

بۆ پهیردن به پایه و مهقامی شمشیری، وهک
 گوتمان تنهها پهسن و ستایشی موریدانی باوهریمان
 لهبهردهسته که له نزیکهوه ناشنا و هوگری بوون
 و لهسهردهستی پهروهرد کران، ئهومتا محهمد
 نورههخش له ریزی ریههراهی خویی داناوه و
 دهرهقی دملیت ”له کهله زانایانی رینوین و
 ناوداران تائیفهی سؤفییان بوو، ئهو ریههرا
 موکاشف و موشاهد و شارهزای ریههراسم و
 ئادابی تهریقته و زانی راسترهوی حومهکانی
 شهریعت بوو“ (17)، یوسفی گورانییش بهخوی

دابمهزرین و کسان و وهک عیدی عاشقی
 خوشانی و شیخ یوسفی عهجهمی گورانی بهینه
 ریزی خویانهوه و پنگای خویان له ناوچهکه پتهو
 و توکمه بکه (12). ئهم جوت ریههرا بهمهندهوه
 نهوهستان، بهلکو بۆ پتر بلاوکردهوهی پهیرهوه و
 بهرنامهی چاکسازی ئایینی و جفاکیان، دهستیان
 دایه دانانی کتیب به هونیهوهی شیعر سهبارمهت
 زوه و خونهویستی و ئهو پرس و بابتهانهی
 گرنگ و جهوههرین بۆ خوداناسی و ژیاپی
 گوشهگیری و خهلوتهنشینی، ئهوهبوو ئهسپههانی
 کتیبی (مناهج الطالبین ومسالك الصادقین) ی
 دانا (13) و شمشیریش زیاده کتیبیکی دانا و
 محهمد نورههخش دملیت: ”له مصنفاة فی علوم

(12) الإحاطة في أخبار غرناطة، ١٧١/٤

(13) نهجیب مائل ههرهوی ئهم کتیبهیی ساخ کردوتهوه: مناهج الطالبین ومسالك الصادقین، انتشارات مولی (تهران: ١٣٩٣ش).

(14) سلسلة الأولیاء (تهران: ١٣٩٧ش)، ص ٤٦. و(المخطوط).

(15) بلاغة المراد، ص ٧٠-٧١.

(16) بلاغة المراد، لیدوانی ساخکهرهوه، ص ٢٢٠.

(17) ”قدس الله سره، کان من اکابر العلماء المرشدين وأعیان هذه الطائفة وهو مرشد، مکاشف، مشاهد، عارف بآداب الطريقة، عالم بأحكام الشريعة مستقیم“، سلسلة الأولیاء، ص ٤٦.

بلاغه المراد في طرق الأوراد

تمت

الشيخ العالم العارف المذنب السالك ترمذی الربانی

عبدعاشق خوشانی از ترجمه در قدس هفترو هشترا

بقرآن مجید و احادیث معتبره
دکتر محمد مصطفی طایفی بهمانی

نسخه

مطبع

خانهقا و دشه به دوو کم و لسهسر ریگای پاوه... و
گورکهی لهبر پیروزیی تا نیستاش پاریزراوه و
کراوته مهزار و به (پیر حوسهین) ناو دهریت و
جیگایهکی شکودار و ناسراوه.

سهبارهت به سالی مردنی، له ناخافتنی
عید خوشانی خویا دهییت که له دهمی دانانی
کتیبهکهی- سالی ۷۱۹/۱۳۱۹ از هینشتا شیخ
حهسن- حوسهینی ریبر و مهولای نهمردوه
و ئاواتهخوازه بهرکهمتی بهردم بیت "دامت
برکته"، بهلام که خوشکمزایهکی خوشانی سالی
۷۳۸/۱۳۳۷ از؟؟؟ کتیبهکهی دهنووسیتوه و له
پاشکودا، چند شیعیریکی حهسن یان حوسهینی
شمشیری دهنووسیتوه، دهلیت "گورکهی پر له
نور بیت" (20).

۲- جهشنی- عید عاشقی خوشانی:

جهشینی خوشانی سۆفی و شاعیریکی تهواو
نهاسراوی کورده و کتیبهکهی: (بلاغه المراد في
طريق الأوراد) تاکه بهلگهیه لسهسر ههپوونی و
باومریش ناکهم و نهمزانیوه شویتهواری مادی
و گور و گلکوی له خوشان و کرد ماییت و
دلنایم نهگهر ئهم کتیبهی دانهنابایه یان کتیبهکهی
لهناو بچوایه، ئهوا وهک دههان و سهدان کهسانی
ههلهکوتوو و ناوداری سهردهمی خویان، لهیاد
دهکران و ناوبانگیان به یهکجاری دهبرایهوه.
ههرچهند لهو شاعیره بهراهیبایه که شاعران
به یهکینک له زارمکانی زمانی دیرینی پهلهوی
هونیوتهوه که به پهلهویات (فهلیات) دهناسریت
و چ گومانیک له کور دیوونی زمانهکهی ناکریت
(21)، ئهمهش یهکیکه له چوارینهکانی:

وه دهردام نهژ مهقامی لاف نهلف لا

گیروایهتیهوه که لسهسر دهستی حوسهینی
شمشیری تهریقمتی وهرگرتوه و به "الشیخ الفقیه
العارف" و هسفی دهکات، ههرچی عیدی عاشقی
خوشانیه ئهوا حهسنی شمشیری به رینیشاندهر و
سهید و مهولای خوی دهرانیت و لهکن وی (قطب
الوقت) و (الإمام الرباني) و (ترجمان الباري) و
(الحبر الهمام الصمداني) و (قدوة المحققين) و
(زبدة المدققين) ههر شمشیری (18).

حوسهینی شمشیری- نازانریت لهپای چی و
کهنگی-، بارمگای خوی دهگوازیتوه بو گوندیک
که دهشیت به علان، غلان، غلال، بخوینریتوه
و به یهکجاری و تا مردنی لهم گونده نیشتهجی
دهییت، دکتور مهمود عابدی ساخکهرهوی
(نفحات الأنس) ی جامی و محهمدهتقی دانش پزوه
(۱۹۱۱-۱۹۹۶) ساخکهرهوی (سلسلة الأولیاء)،
ناوهکیان به (علان) خویندوتوه (19)، بهلام ئهوا
گوندهی پیر حوسهینی لی نیژراوه و گورکهی
لهئامیز دهگریت ناوی (گزال) ه که نهووره ههر
غلان- غزال بیت، ئهم گونده دهکویتیه نیوان گوندی

(18) بلاغة المراد، ص ۷۱، ۲۲۰، ۲۲۴.

(19) نفحات الأنس، ص ۸۷۹، سلسلة الاولیاء، ص ۴۶.

(20) بلاغة المراد في طريقة الأوراد (دهستخت)، ل ۱۳.

(21) بلاغة المراد، ص ۲۱۶، ۲۲۱، ۲۲۵، ۲۲۸، ۲۲۹. له کتیبهکی دیم لهم شیعرانهی دهویم.

دیم نوری نهژ نهواری تهلالا

خوونی گیان و دلم نهودر بهپالا

کودام نویا که نه ژیری نه بالا (22).

وابزانم جگه لهو بره زانیارییهی لهمیانهی
شیر و ناخافتنهکانی هملدهینجریت، چیدی
لهبارهی نهم شاعیره کهوناره نازانریت و نهو
هاورئ و هاوبیرانهی وا له دموری بوون و
کتیبهکهیی بو دانان، لایهکیان لی نهکردوتهوه و
دهمادهم چ پهپف و گوتهیهکیان لی نهگپراوتهوه،
له سمرچاوهکانیش تهواو پشتگوئی خراوه،
نهمونده همیه نهدامیکی کارای نهو دسته زاهید
و پیاوچاکهیه که ناشنای تریقهتی سهرموددی
بوون و گوشیهیکی ناوچهی پاهیان کرده بارهگای
خویان و مهکوی دیدار و خربوونهویان. من
بهخوم له ریگای کاک رزگار جهباریی هاوریمهوه
زانیم سوفی و شاعیریکی پایبهزمان بهم ناوه
همیه و کتیبیکیشی به یادگار لهپاش بهجئ ماوه.
بیگومان ناشناکردنی نهم کهسایهتیه گومناوه به
من و توژهران و روشنبیرانی دی دهگپرینهوه
بو بهریزیان، پاش نهوی وتاری (جهشنی
شاعیریکی نهاسراوی کورده) بلاو کردهوه (23).
سهبارت به سمرپورده و وردهکاری ژیانی،
له دوتویی کتیبیهکهیدا، ههنده توخنی ژیانی ناسایی
خوی ناکهویت و چ سمرهواویک بهدهستهوه نادات
تا بزانیان کهنگی لهادیک بووه و تهمنی چهنده،
بهلام به مهزنده دهوانریت ۶۷۰ ک / ۱۲۷۱ز
به سالی لهادیکیوونی بهخملینریت، نهومش
دهوانریت که برایهکی خیرخوازیی ههبووه به
ناوی حوسهین و به برای دینی و دنیایی خوی

له سدهی ههشتهمی کوچی/ چواردهههمی
زایینیهوه، شیعهگهریی بهرهبره تهشهنی
کرد و لهو باژیر و دیهاتنهی کهوا ئیستا
ئوستان- پاریزگای کرماشانی پیکدههینیت
پینگای خوی قایم کرد.

دایدهنیت و وا دیاره نهویش پیاوچاک و سوفیهکی
پایهپلند و مزین و شایهنی پهسن و پیداههلدانیی
بووه (24). له روی مهز ههپهوش سوننهیه و
ههرچهند کاریگهریی شیعهگهریی بهسهر خویی
و خوشکهزاکهیی بهدی دهکریت و ههردوکیان
سهلهوات له پیغهمبیر و ئالی پیغهمبیر ددهن
(محمد و آله) (25)، نهمش نهو راستیه دهسملینیت
که له سدهی ههشتهمی کوچی/ چواردهههمی
زایینیهوه، شیعهگهریی بهرهبره تهشهنی کرد
و لهو باژیر و دیهاتنهی کهوا ئیستا ئوستان-
پاریزگای کرماشانی پیکدههینیت پینگای خوی قایم
کرد. دهمیکیش نهم خوشکهزایهیی وهک باسکرا
له مانگی (ذي القعدة) ی سالی ۷۳۸ ک/ نهسخی
کتیبهکهیی خالی دهکات، رحممتی بو دهنزیت،
نهمیش بی گومان نهوی لی دهخوینریتهوه که له
روژیکی نیوان مانگی شهوالی ۷۱۹ ک و مانگی
(ذي القعدة) ی ۷۳۸ ک مردووه.

- جهشنی خهلی خوشنانی کوردستانه نهک
خهپوشانی خوراسان:
جهشنی خوی به عیدی عاشق (عید عاشق)

(22) بلاغة المراد، ص ۲۲۵.

(23) جهشنی شاعیریکی نهاسراوی کورده، گوشار دوکیومینت، ژماره (۳)، تهموزی ۲۰۲۴،

۱۵۱-۱۵۸.

(24) بلاغة المراد، ص ۲۲۳.

(25) بلاغة المراد، ص ۲۶۵، ۲۶۷.

ناوډاری کوردستان بوو، بگره له گمّل کړنددا، په کیهیکه کارگیریه ولایهتی کوردستانی پیکده هینا، مستهوفی قزوینی له بارمیانوه دملیت: دوو گونډن له مله ی حلوان- سرپولی زه هاو، کړند ویرانه یه و خوشان ناوهدانه و که شو هوای له باره و ناوی له کیو مکوه دپته خواری و رمز و باخی فراوانی هیه (29)، هرچند نیستا برهوی جارانی نه ماوه و نازانم له کهنگیهو بایهخی له دست داوه، به لام حوسه یه علی رهم نار (۱۸۹۳-۱۹۸۵)، له فسر ههنگی جوگرافیا یی کشور (آبادیه) ی ج (5) به خوش نان- خوش نانی ناوی هیناوه .

د. زوهیر تهیب له ساخکړدنه وی کتیه که ی خوشانیدا، رهنجی فمه رادانه ی کیشاوه و به شیوه یه کی تا بیژنی زانستی ساخی کردوته وه و کوشش یی زور و دهمیکی دریزنی بو به ناکام گه یانندی نهم کاره ناوازمیه ترخان کردوه، لی مخابن نه یزانیه خوشانی زیدی جهشنی کوپیه و ناگای له وه نه یووه که وهک گوتمان له سردمی مهنگولی، ناوهدانیه کی ناسراوی ولایهتی کوردستان بوو، بویه وای داناوه که ده بیت خوشانی زیدی جهشنی، شاری خهوشان-

کورد هکانی خوراسان خه لکی ره سه نی
تهوئ نین، به لکو له کورده کرمانجه کانی
تورمی و سه لماس و ماکو بوون و زاریان
کرمانجیه و به فرمانی شا عه باسی
سه فهوی بو رژه هلاتی ئیران دوور خرا نه وه
و تا ئیستایش هر به کرمانج ده ناسرین.

ناو دهبات که نامویه و له ناوی کوردان ناکات، نهو جا نازانریت نهمه به راستی ناویتی یان په کیکه له ناسناو هکانی و خه لکی شاروچکه ی خوشانه و چند جار یک خوی دمگه رینیت هوه بو نهویندەر و له کتیه که یدا به شار ناوی دهبات نهک گوند و له پال (جهشنی)، جار جار (خوشانی) وهک ته خه لوسی شیع ریش به کار ده هینیت (26). و سالی ۷۱۲/ک/۱۳۱۲ز به هاوکاری برایه کی خانه قاهی کی تیدا دهکاته وه و چ ملک و مالیکی به میرات بو ما یووه له سمری وه قی دهکات (27)، راسته ماویه که له نه هاوند ماوه ته وه و هر لهویش پاییزی سالی ۷۱۹/ک/۱۳۱۹ز کتیه که ی داناوه، به لام له ناخفته هکانی دیاره زیاتر دل به نده به خوشانی زیدی و مهیدانی یادگار یه کانی، ههروه ها پاشان مردنی و دوا ی نوزده سالی ک ۷۳۸/ک/۱۳۳۷ز خوشکه زایه کی شی کتیه که یی هر له خوشان نویسه ته وه (28).

خوشانی زیدی عیدی عاشقی جهشنی، گهوره دپیه ک یان شاروچکه یه کی کونه و دهکاته تعیشت شاری کړندی سر به ئوستانی کرمانشاه - کرمانشاه و نهم گهوره دپیه له روژگاری ناوبراو و سردهمانی دهسه لاتی مهنگولیدا، ناوهدانیه کی

(26) بلاغة المراد، ص ۱۲۸، ۱۷۰، ۱۷۸.

(27) بلاغة المراد، ص ۲۲۳- ۲۲۴.

(28) بلاغة المراد في طريقة الأرواد، ص ۵۲، ۲۶۷.

(29) نزاهة القلوب (قزوین: ۱۳۸۱ش)، ص ۱۶۴.

۳- گێڕۆدەبوونی بە

شمشیری:

عیدی خۆشانی بەخۆی
دەگێڕیتەوه و دەلێت رۆژیک منی
بیچارە لە خۆشان دەرکەوتم و لە
شەوێکی هەینیدا، پاش نوێژی
خەوتنان لەپەنای کەفرێکدا
هەلترۆشکام و سەعاتیک و
دوان بە زیکرەوه خۆم خەریک
کرد تا نوری زیکر بەگۆر

کەوت و لەخۆم چوم و جەلەوی ویستم لەدەست
دەرکەوت و بەربوو و مامەوه تا خەڵکە هاتن بە
هاوارمەوه، شێخی شمشیرییش بەهانیایەوه هاتو
و بەفریای کەوتو و هیناویەتیە سەرخۆی و هەر
بە کۆششی وی تۆبەیی کردو و لەسەر دەستی
گێڕۆدە دنیای سۆفیگەری و تۆبەکاری بوو و
ئەم پاش سالی ۷۱۲/ک ۳۱۲ز بو (32).

۴- کتێبه‌که‌ی:

جەشنی بەخۆی دەلێت رۆژیک پەستی و
دڵپیری دایدەگرێت و گێڕۆدە رەوشیکی ئالۆز
دەبێت و یارانی هاودەردی و خۆشەویستانی
هاوشینی هەستیان بەم دۆخە نالەبارەیی کرد و
لێی پاراونەتەوه، ئەرا چارەسەری دەرەمەیی و
رەواندەنەوهی نیگەرانی و پەژارەکانی، کەشتیی
رازەمەکانی هەل بڕێژیت و کتێبیکی بنووسیت
تا ئەوانیش دڵتەنگییان بڕمۆیتەوه و ئاسودە و
کامەران ببن، ئەویش ناوی خودای لێدەهینیت
و لە باژێری نەهاوند دەستی بە دانانی کتێبه‌که
دەکات و ویستویەتی بە چری و پوختی مەبەست
بەدەستەوه بدات و لە مانگی شەوالی ۷۱۹ ک /
پاییزی ۷۱۹ز لێی دەبێتەوه و ناوی لێدەهینیت

قوچانی هەرمی خوراسان بێت
و شاعیری گەڕاندۆتەوه بۆ
کوردانی ئەم شارەیی کە سەدان
کیلۆمەتر لە کوردستانەوه
دوو، بە گریمانەیی ئەوهی
بنەمالەکهی لە رۆژئاوای ئێران
و عێراقی عەجەمەوه، واتا
لە کوردستانی رۆژەلاتەوه
کۆچیان کردووه بۆ خوراسان،
بێناگا لـه‌وهی کوردەکانی

خوراسان خەڵکی رەسەنی ئەوئ نین، بەلکۆ
لە کوردە کرمانجەکانی ئورمی و سەلماس و
ماکو یون و زاریان کرمانجیە و بە فرمانی
شا عەباسی سەفەوی (۱۵۸۶- ۱۶۲۸؟) بۆ
رۆژەلاتی ئێران دوور خراوەوه و تا ئێستایش
هەر بە کرمانج دەناسرێن (30) و غەریبی
جرمەقانی- گەرمەکانی کە شاعیریکی ناوداری
کوردە لە سەده‌ی هەژدەهەم لەئێو ئەم کرمانجانە
هەلکەوتوو و زاری شیعەرە کوردیەکانی زۆر
لە زاری کوردانی کرمانجی ئۆستانی ئورمئ-
ئازەربایجانی رۆژئاوا دەچیت (31). کە دیویەتی
عیدی عاشق کتێبه‌که‌ی لە نەهاوند داناوه، وای
لێکداوەتەوه کە لە ئێوان خەبوشان و نەهاوند
رایەلەیی کردو و کتێبه‌که‌ی بە نمونەیی پەخشان
قوتابخانە تەسەوفی خوراسان و ئەدەبیاتی
خوراسانی ئەو دەمانە داناوه و چونکە شارەزای
زمان و زارەمەکانی کوردیش نیە، وای بۆچوو
شیعەرە پەهلەویەکانی بە زاری کرمانجیە. محەمەد
بەهەهانی کە پێشەکیی بۆ کتێبه‌که‌ی نوسیوه،
ئەویش بەمەیی نەزانێوه و ئەم هەلەمەیی دوپات
کردۆتەوه.

(30) بگەرێرمو: بۆ: کتێبه‌که‌ی کلیم الله توحیدی لەبارەیی کۆچی کوردی کرمانج بۆ خوراسان.

(31) بگەرێرمو: بۆ: شوق نامە کرمانجی، تصحیح هادی بیدی، چاپ مەتاب (بجنورد: ۱۳۹۸ش)

(32) بلاغة المراد، ص ۲۱۹- ۲۲۰.

(بلاغه المراد في طريقة الأرواد)
(33) که بریکی به پەخشەن و
بریکی به شیعەرە و لەپال شیعەرە
فارسیەکانی، نۆ چوارینەیی به
زاریکی پەهلەوی ھۆنیوەتەرە.
جگە لەم کتیبەشی، پێشتر کتیبی
دی داناو و بەخۆی راگوزاری
ناوی دووانیان دەھێنیت که
ھەر لەبارەیی وەعز و زوھد و
جیھانی تایبەتی سۆفییانەو بوو:

(لا أبالی نامہ) به شیعەر و (کفایة السالکین) (34).
ناوەرۆکی کتیبەکە بریتێ بە باسکردنی
ئادابی گۆشەگیری و رازەکانی خەلوەتەنشین،
سوودەکانی خۆپارێزی لە خەلکی و دەستگرتن
بە شەریعەت و کردار و گوشتاری پێغەمبەر و
ئال و ئەسحابەو، دەستبەرداری لە خۆشییە
روکەشەکانی دنیای مادی، کەشف و زیکر و
موشاھەدە، مەرجەکانی موحاھەدە و وەرزی
روحی و مەرجەکانی، چێژ و تامبووی جیھانی
ئەفسوونایی ژبانی پەرگیری و خانەگاھەنشین،
یادکردنەو و پەندەرگرتن لە ئەزموون و
بەسەرھاتی گەرە رێبوارانی تەریقەت،
ئامۆژگاری مۆردان و یاران و ھاویران،
رۆچوون بە پایە و مەقامەکانی سۆفیگەری و
سووتان و توانەو...ھتد.

لێکۆڵینەو لەم پەرسانە لای ئەم پیاوچاکە
کوردە کە بەشێکە لە ھزر و دونیای سۆفیگەری
کوردەواری، کەسانی پەسپۆر و شارەزای

گەرەمکە و دەکریت زۆر شت
لەبارەیانەو بەگوتەریت و گەلێک
راز و پەنھان خویا بکەین.

۳- جوبرائیلی خورەمناوادی:

پێشتر لە پیاوچاک شیخ
جوبرائیلی کورد دواوم (35)
و بەم دواویەش زانیاری نوێم
لەبارەیی شیخ جوبرائیلێک دەست
کەوت کە کتیبی (تحفة الفقیر)

داناو و نەجیب مایل ھەروێ ساخی کردۆتەرە
و سالی ۱۳۶۹ش/ ۱۹۸۹ز لە کتیبی (در شبستان
عرفان، ص ۱۱۷- ۱۷۳) بڵاوی کردۆتەرە.

لە پێشەکیی کتیبەکەیدا خۆی بە جوبرائیلی
خورەمناوادی دەناسیت و بۆمان دەگێریتەرە
کە چۆن لە تافی لاویدا گیرۆدەیی لاتەریکی و
گۆشەگیری دەبیت و لەسەر دەستی شیخ نورەدین
عەبدولرحمانی ئەسفرایینی (۶۳۹- ۷۱۷ک
/ ۱۲۴۱- ۱۳۱۷ز) تەریقەت وەردەگرت و خۆی
بە شاگرد و مۆردیکی دلسۆزی ئەو دزانیت (36).

ئەوێ لە سەربردەیی شیخ جوبرائیل بەکلا
بۆتەرە ئەوێ بە کە خەلکی شۆنیکە بە ناوی
خورەمناوادی و خۆی بۆ ئەوێندەر گەراندۆتەرە
ئەوێ زانراو، لایەنی کەم دوو گوند بەم ناو
ھەن، یەکیان لە گوندەکانی رە (الری) یە و
ئەوێ دییان لە گوندەکانی بەلەخە (37)، ئەمە
جگە لە شاری خورەمناوادی لورستان (38)،
نەجیب مایل پێی وایە مەبەستی شیخ جوبرائیل

(33) بلاغة المراد في طريقة الأرواد، ص ۵۲- ۵۴.

(34) بلاغة المراد في طريقة الأرواد، ص ۱۷، ۵۸، ۱۱۱.

(35) لەبارەیی میژوو و کۆلتوری کوردییەو، ل ۲۴۶- ۲۴۸.

(36) در شبستان عرفان، ص ۱۱۹.

(37) یاقوت الحموي، معجم البلدان، ۲/ ۲۲۶- ۲۲۷.

(38) نزہة القلوب، ص ۱۱۴.

به شق خالخالان وه شیخ نهرزانی
به شیخ جویرائیل جهرگهی شیخانی (41).

من بهخوم نهمه بهدوور نازانم
و بههند وهریدمگرم و رنگه
هرودوکیان یهک کسین،
چونکه لهنتو ئه سهدان کسهی

که نالودهی دنیای خەلوەنگیری و دوورمەریزی
 بوون و بە تۆبەکاران و رێبوارانی تەریقەت
 ژمێرداون، تەنھا یەکیکیان ناوی جویرائیلە و
 ئەویش ھەر ئەوێ لەمەر کوردە. بەلام من و
 تێدەگم مەبەست لە خورمئاباد، گوندی دێرینی
 خورمال بێت کە لە کۆندا ناوی خورماد بوو
 بێت (40) و ئاشکرایە ئەم ناو ھەر سوککراوی
 خورمئابادە و ئیستاش زیاتر ساواو بوو خورمال،
 پاشان لە دەستپێکی سەر دەمی عوسمانیدا، قەلا
 و شورا و بارەگای کارگێری و لەشکرێی تێدا
 بنیاد نرا و بە گۆل عەنبر ناوزەد کرا (و دهلین
 گویا خورمال فۆرمی گۆراو و سوککراوی
 گولعەنبرە، بەلام ناکرێت ئەمە پەسند بکرێت
 و بە چ پاسا و رێسابەکی ئیتمۆلۆجی گولعەنبر

ئەوێ لە سەربردە شێخ جوبرائیل خورەمئابادی یەکلا بۆتەو ئەوێهە کە خەڵکی شوێنێکە بە ناوی خورەمئاباد و خۆی بۆ ئەوێندەر گەراندۆتەو.

(39) در شبستان عرفان، ص ۱۳-۱۴.

(40) محمود محمد أحمد، حلقة مفقودة من تاريخ شهرزور، مجلة كاروان، العدد (36)، ص 138-145

(41) دیوانی رهنجوری (به‌غداد: ۱۹۸۳)، ل ۶۱.

پاشکۆ

رشته‌ی وەرگرتنی ته‌ریقه‌ت و پۆشینی په‌ڵاس لای لکی پاوه- هه‌ورامانی ته‌ریقه‌تی سوهره‌هردی (42).

محمد (ص)

عمر بن الخطاب و علي بن ابي طالب

الإمام علي بن أبي طالب

أويس القرني

الحسن البصري

موسى بن زيد الراعي

حبيب العجمي

إبراهيم بن أدهم

داود الطائي

شقيق البلخي

معروف الكرخي

أبي عمر الإصطخري

السري السقطي

جعفر الحذاء

وهرگرتنی ته‌ریقه‌ت - پۆشینی په‌ڵاس (لبس الخرقه)

أبو القاسم الجنيد البغدادي

أبو محمد رديم

أبو عبد الله بن خفيف الشيرازي

أبو العباس النهاوندي

فرج الزنجاني

ضياء الدين أبو الحسن السهروردي

شهاب الدين السهروردي

نجيب الدين بن مرغوش الشيرازي

نور الدين عبد الصمد النطنزي (شيوينراوه بۆ

النصيري)

بدر الدين الطوسي

نجم الدين الأصبهاني

أبو علي حسام الدين الشمشيري

عيد عاشق خوشانی

يوسف العجمي الكوراني

- سه‌رچاوه و ژێدەر:

- جامي، نورالدين عبدالرحمن (ت: ٨٩٨هـ/١٤٩٣م).

- نفحات الأنس من حضرات القدس، إنتشارات إطلاعات (تهران: ١٣٨٢ش).

- حمدالله مستوفي قزويني (ت: ٧٥٠هـ/١٣٤٩م).

- تاريخ گزيده، باهتنام عبدالحسين نوائي، أمير كبير(تهران: ١٣٨١ش).

- نزهة القلوب، تصحيح محمد دبیر ساقی، حديث امروز (قزوین: ١٣٨١ش).

- رزگار جهباری، جهشني شاعيريکی نه‌ناسراوی کورده، گوڤار دۆکیۆمينت، ژماره (٣)، ته‌موزی ٢٠٢٤.

- رهنجوری، مه‌لا عومهری زمنگه‌نه (م: ١٢٢٦ک/١٨١١ز).

- ديواني رهنجوری، لیکۆلینه‌وه‌ی محمهد عه‌لی قهرمداغی، چاپخانه‌ی آفاق عربية (به‌غدا: ١٩٨٤).

- لسان الدين ابن الخطيب، محمد بن عبد الله بن سعيد (ت: ٧٧٦هـ/١٣٧٤م).

- الإحاطة في أخبار غرناطة، دار الكتب العلمية (بيروت: ١٤٢٤هـ).

- عيد عاشق خوشانی (قرن ٨/١٤م).

- بلاغة المراد في طريقة الأرواد، تصحيح وتحقيق زهير طيب، دار التراث (تهران: ٢٠١٨).

- محمد نوربخش، محمد بن عبدالله قطيفی (ت: ٨٦٩هـ/١٤٦٤م).

- سلسلة الأولياء (مخطوط).

- محمود محمد أحمد، حلقة مفقودة من تاريخ شهرزور، مجلة كاروان، العدد (٣٦).

- ابن الملقن، سراج الدين عمر بن علي بن أحمد المصري (ت: ٨٠٤هـ/١٤٠١م).

- طبقات الأولياء، تحقيق: نور الدين شريبه، مكتبة الخانجي (القاهرة: ١٩٩٤).

- ميرزا شفيعی کولیانئ.

- کۆی به‌رهمه‌کانئ، کۆکردنه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌ی یه‌حیا موحهمه‌دی، نشر تاقگه (سنه: ١٤٠٠ش).

- نجيب مايل هروی، در شبستان عرفان، نشر گفتار (تهران: ١٣٦٩ش).

- ياقوت الحموي، معجم البلدان، دار أحياء التراث العربي (بيروت: بلا).

(42) ابن الخطيب الأندلسي، الإحاطة في أخبار غرناطة، ١٧١/٤

سەرھەلدا نا ئۆرەمار یا سالا 1930 ئ (قەکۆلینە کا مەیدانی)

پشکا (1)

(سەرھەلدا نا) د ناڤا کوردان دە پەیفەکە کو د
دیروکا سیاسی یا کوردستانی دە پیر تی بهیستن،
گەنگەشە ل سەر واتەیین وئ د ناڤا کوردان
و داگیرکەران دە نە وەکە هەقە. سەرھەلدا نا
سیاسی ل وەلاتی مە کو ب قاسی زیدەتر ژ
دوسەد سالانە بەردەوامن و مخابن هێ ژ
نەگەهانە راوەستگەها خوە یا داوی نان ژ
سەرکەفتن. مەزنتین فەیدئ سەرھەلدا نا
ل کوردستانی چێبوونە ئەووە کو (کەسایەتیا
کورد) زندی هشتیە و ل رەخ جیرانین
داگیرکەر کوردان قەت خوە (بێناسنامەیکە
نەتەوی) نەهەسباندنە، تە ژێرە کار و خزمەت
کرنە و سەرئ خوە ل هەمبەری دژبەرین
(هەبوونا خوە) نەتەواندنە. ژ خەینی وئ ژ
ب قان سەرھەلدا نا رە هەز و نەقینا کوردان ژ
وەلاتی وان و تاییەتمەندیین وان بین چاندی،
زمان، ناخ و دیروکێ رە زیدە و زیدەتر بوویە.
بەردەوامیا ژیا نا سیاسی ل کوردستانی
گەلەکی دەیندارئ سەرھەلدا نا گەلی کوردە،
گەلەک کو ل سەر ناخا خوە یا دێرین بژی
لئ بێحکومەت نان دەستەلاتدارییەکە خوە
بە، هەنێرەکە مەزن دخوازە کو مایە و سال ب
سال ل سەر داخوایین خوە نین مەشروع ب
نێسراتر بوویە.

کاکشار ئۆرەمار

دیروکی و ب باندور بیهکنم. من ژ مژاری ره لیکولینهکه میدان و ب گلهک کهسین شاهدین سهرهلان ره ههقیهین چیکرنه و نهو ئارشیف زترین بوو هقیقینی نفیساندنا فی گوتارا چه نالی کو ژ خهینی ناسنامهیا سهرهلان ل سهر ههک ئالین دن بین و مکه جوگرافیا و چاندی ژی سهکنیمه(1).

سهرهلانا ئورهمار یا سالا 1930 ان ل ههریمه ئورهمار و ناقهندا وی گوندی ئورهمار روو دا. وان سالان هی ئاگرئ شورمشین کوردستانی ل چار ئالیان گهش بوو. د بن شهرتین گران و ل ههریمهکه چیاپی، سهرهلانا ئورهمار دهست پی کر.

سال 1930 بوو و دهسال بهر ب تیرمه هی فه دچوو، هاقینهکه گهرم بوو لی ل چیاپین ئورهمار بئیر ژ دهستیگا گهرما هاقینی، گهرماهییا سهرهلان ل دژی دهولت ترکیی یا نو ئاقابووی رنگ و رووی ژیاپی ژی گهشتر و گهرمتر کربوو. ل نهقمه ری دهولت مکه ئوتوریتیر یا د بن سرکشیا کهمالیستان ده ل سهر کار بوو، سهرهلانین ل کوردستانی ژی بهردوام بوون و خهوا شهقی ل چافی (مستوی کور و ژون ترکان) ههرماندبوو. ژ هیلهکی ئاگری کهتوو ناقا ئاگرئ ههز و نهقینا نازادیی، ژ هیلا دن ژی ئورهمار ببوو بهرسقهک کو دهستی ههقاریی دریزی جهنرال ئیحسان نوری پاشا (1892- 1976) و برویی ههسکی تیلی (1877 - 1931) بکه، ئیدی ژ سالین 1920 ان و شوونده ئنگلیز و هیزین روژاقایی تهنی ل دژی ههموو بزاقین

کارل مارکس (1818-1883) وها دبیره: (مرؤف دیروکا خوه دورست دکن، لی نه ب ئوایی کو خوستهکا دلی وانه و نه ل ژیر شهرتین کو وان ب خوه هلیزارته).

ههک شهرت و مهرج هاتنه پیش و کوردان ژی سوود ژئ ستاندنه و ل دژی دژمین خوه سهری هلدانه. نهه فی رهوشی ل ههموو پهچین ناخا خوه دبینن لی ل پارا باکوور زیدمتر ژ پهچین دن سهرهلان و شورمش چیبوونه. دژمنی ههری خهدار ل دژی دژا کوردان ترکین ئوسمانی، کهمالیست و بین ئیرو خوهدی دهستهلاتدارن. فی جاری ئهزی ل سهر سهرهلانهکه دهمکورت لی خوهدی پهیامین

1- ا- ههقیهین ب: نفیسکار و دیروکان ئیحسان جوله میرگی.

ب - ههقیهین ب نهژدهت بولدان، سیاستمدار و نفیسکار.

ج - ههقیهین ب مهزن و شاهدین سهرهلان ره: ههچی خهزال ئورهماری، جبرایل خورشید ئورهماری، ههچی نهبدولقه هار مکایل بایکال، محهمدی پیرو (1914 ان هاتیه دنی)، محهمد جانگیر بایکال، کهرم حسین ئورهماری، علی نهحمه سیناری بیر، شمر ههمید بیر و محهمد زاهرئ کههی.

یښ کوردستانى ژى ناگرى شهر و بهر خوه داني بهر دهوام بوو. ل نورميه سمکويي شکاک (1887-1930)، ل نیلام و لورستانى قهدهمخير خانما لهک (1899-1930)، ل باشوورى کوردستانى شيخ مه محمودى بهر زهنجى (1878 - 1956)، ل بارزان شيخ نهحمدهى بارزانى (1896-1969) و ل روژاقايى کوردستانى ژى خويبوون و مهک بزاق و ريخستنهکه نوو هر يهک ب ناوايهکى ل دژى دهولمتين نووناقابوويى و سياسهتا دهولمتين کو ههفكاريا وان دکر، سمرى هلدن.

ل پهي سرهلدانا شيخ سهعيدى پيران

ل پهي ئيداما ليدهرين سرهلدانا 1925ان ل ئامهدهى، قى جارى ناگرى سرهلدانين نوو ل ناگرى و نورمار قىکهتبوو. د گهشکرنا ناگرى وان دو سرهلدانان ده رولى خويبوون ئان ژى خويبوونى نايى ئينکار کرن. مستهفا کهمال و ههقالبهندن خوه ب ههموو ناوايان دهبهتین کو دروشمين خوه بين راسيستی ل هر دهرا ترکيى و کوردستانى پها بکن. ژ هنگى ده دهست پى کرن و وها قيربان:

Ne mutlu Türküm diyene(bir)
Türk dünyaye bedeldir....,Türkiye
Türklerndir....,tek dil,tek ülke,tek ul-
us,tek bayrak (...).

ل کوردستانى پهاکرنا پلانين وها هيسان نهبوون و تهنى ب خوينرژاندين و تهفکوژبيان ره مومکن بوو بگههن پرؤسه ساپراکتىکى. وان برنيا هنگافتنا نامووس و مال ل باژار، هریم، قهسهبه و گوندان دهست پى کرن. ل نورمار ژى ب کربارين وها سقک دهست پى کرن کو زمخت و زورا خوه ب سمر گهل دا بسهپين. پينگافين يهکى نين

نازادى خوازيى ههفكاريا دهولمتين نووناقابوويى ل ترکيى، ئيران، سووريى و ئيراقى دکر. ژ بهر بهرژههدينين ئابورى و پترول ل کوردستانى نهو تهنى د هزرا وى يهکى ده بوون کو ب رىيا دهولمتين ئانينه سمر کار ئاسايش ههبه کو ناگرى چهرخا مۆتورين فابريکين وان ژ کار نهکه. ژ وان ره رژاندا خوين سهدان ههزار کوردان ب قاسى دمرخستنا پترولى گرینگ نهبوو. کومارا ئينکار و ئاسيميلاسيونى کو ل پهي هلوهشينا ئيمپراتوريا ئوسمانى ب کهد و خوين کوردان ژى دهست ب ژيانا خوه کربوو، د ههفتهمين سالا تهمنى خوه يى تزمخوين و تهفکوژيى ده بوو کو کوردان ل دو هريمين دوورى ههف (ناگرى و نورمار) شهرى ئهسکر و ئارتيشا وان دکر. ل پهرچين دن

2- (چ بهخته موره کهسى کو دبژه نهز ترکم، ترکهک ل هههميرى ههموو دنه يه، ترکيه يا ترکانه، ... يهک زمان، يهک وهلات، يهک نهمه، يهک ئال).

و ئیدی دەستوور و داخوایین کەمالیستان ل وەلاتی هەری بهێز یی هەریمی ژێ دهاتن جی ب جی کرن! چینا دەستهلدار خوەدی پرمسیپین توتالیتەرییه که هار و بیناسنامەیا مروقاهییی و ژ جنسی سیاسەتا ئەمپریالیزمی بوون. ل کوردستانی ب زەلالی خوەدی سیاسەتەکه ماکیافیستی بوون. ژ بو تونەکرنا سەرهلدان و داخوایین کوردان یین نەتەوی- قانونی ئاماده بوون کو هەر جۆره جنایەتەکی بکن. وان ب رێیا بورژوازییا بازارگانی پەیموندییین خوە ب جیهانا رۆژافا ره ژێ پەیتتر کرن. د بن سیا پرۆتوکۆلین نابۆری- سیاسی دا کورد هیدی- هیدی دهاتن ئیزۆله کرن. هنگی شۆفەنیستین ترکان و ها دگۆتن: (مه ئەرمن تونەکرنا، نهها ژێ دهما تونەکرنا کوردین چیاپی و هۆقه).

ل کوردستانی رهوشەنبیر، ئۆلدار و چینا سیاسی ژێ ب هەموو شیوهیان دهاتن گرتن، کوشتن و تەپەسەر کرن، ئیدی کوردی هەری باش ل جەم وان (کوردی مری) بوو.

ژ خەینی وئ ژێ کوردین هەریمی ژ چەند عەشیرەتین سەرەکه پێک دهاتن کو هەقگرتی نەبوون. ل سەر وئ رهوشی ژێ گۆتەکه بافکالان یا هەریما ئۆرهمار هەیه کو وهایه: (گەر تەیر بییاسک و پەر به دکاره بفره؟ گەر میڕ ل پشتا مروڤ نەبن دکاره بانگ بکه؟ ئەگەر تەیر پەر نەبیت دئ شیت فریت؟ ئەگەر میڕ ل پشتا مروڤ نەبیت دئ شیت خوریت؟) (3).

ل گۆر شەرت و مەرجین وئ دهمی جفاکا مه پر تەقڵیهف بوو. کەسین کو د ئانالیز و رمخهگرتنا ژ دیروکا خوە ل پەهی کەسین سووچدار دگەرن، ب گشتی ل پەهی چ نه؟ ئەو تەخمین دکن کو دیروک رێیه که ساف و بیکەند و کۆسپه کو شۆفێرمک بیهێز و نهزان ل پشتا

سیاسەتا ئینکار و ئاسیمیلایونی وها دانه دەست پێ کرن. لئ گەل دژی وان رابوو و سەرکێشیا وئ ژێ هەنەک مەزنین عەشیرەتی دکرنا. د چاخی شەری سار یی د ناڤهرا دو بلۆکین سۆسیالیسم و ئەمپریالیزمی ده ژێ هایا کەسی ژ فان کریارین هۆقانه یین کەمالیستان نەماوو. د جیرانتییا کوردان ده کو حکومەتا بۆلشەفیکان هاتبوو دامەزراندن، وان نه تەنی ل دژی قی سیاسەتا ترکیبی، ئیران و وەلاتین دن کارەکه نەدکرنا، بەلکی هەتا ب داخوویانیهکی ژێ کارەکی وها شەرمەزار نەدکرنا! دلف و لەباتین لەشکەری ده ژێ بوون هەقگرتن ترکان. چ دەستکەفتین کوردان یین سیاسی هەبوون ب ئیشارەکه رایەدارین ترک دهاته تونەکرنا. میناکا وئ (کوردستانا سۆر). زیدەباری وئ ل سالا 1929 ان کۆمارا کوردستانا سۆر (1923-1929) ژێ ژ هۆلی هاته راكرن

3- چل کەلاتین کوردستانی، چیرۆک، ئاواز و ستران – ئامادەکار: واسفی ناک.

نۆرهمار د پەرگالا فهرمی یا دهولتا
نۆسمانی و ترکیا ئیرو ده ژ سالا ۱۸۶۸ان
و شوونده ده ناحیه و بهرئ ب سنجاقا
ههکاری فه گریدای بوو کو وئ دهمن
پارمه ولایهتا وانئ بوو.

میر لهمدینی حیدەر بوویه، حسین مامی سیتیوی
نۆرهماری یه کو ژ مالا میری و یهک ژ مهزنترین
ریهرین کۆنفهدراسیونا ئهشیرین ههریم بوویه
سهرهلانا کو ل ورا هاتیه چی کرن ژ بهر
بهشاریکرنا کوردین دو ئالییی سنۆری باکوور
و باشوور خودی ناسنامهیهکه کوردستانییه. ژ
سالا ۱۹۲۴ان ههیا سالا ۱۹۳۸ان گهلهک شۆرمش
ل باکووری کوردستانی چی بوون کو سهرهلانا
نۆرهمار دکهفه ریزکا ۱۷مین یا وان سهرهلانان.
سهرهلانین کو ل پهی ئیلانکرنا کۆمارا ترکییی
(۲۳ ئ تیرمهها سالا ۱۹۲۳ان) ل سالا ۱۹۲۰ان
ل قوچگری و ل ۱۹۲۴ان ل بهیتوشهباب دهست
پی کرن و د سالا ۱۹۳۸ان ل دیرسم هاتن داوییا
خوه.

ههریم نۆرهمار ب جوگرافیا، چیا، نهوال، کانی
و گوندین خوه جههکی پر خومش و ناسکری یه.
خومشیر و ژنین وئ یین چهلمنگ خودی ناف
و نیشانین تاییهتی نه.

فهرمانی وئ روونشتیه و بیتهدبیر و جاهیلانه ل
جهی کو ترمبیلئ بگههینه راوستگههی، وئ بهر
ب گهلییهکی کوور فه دناروو! نهجاما کارهکی
وها تونهبوون و تونهکرنه. ئهو ژ بیر دکن کو
لیستکفانین دیروکی ههیا دگههنه ئارمانجین
خوه، راستی سهدان (ئاستهنگی و زنجیرین
ههسین) تین و گهلهک ستیرک- دری دکهفن بهر
پییان وان و نکارن وها رهت بگههن خومزینی
خوه. د قی ناقي ده (لیاقت و بهرپرسیارتییا)
ریهرین شۆرهشی ژی خودی رۆلی سهرمه
یه. ل کوردستانی ریهرین کورد زنده بها نهदान
سازییان ئابوری، چاکی و چاندی. د دیارکرنا
خهت و ستراتهژییا شۆرهشکی ده سازین وها
دبنه سهدما چیکرنا سیستهمهک ماینده.

کەسین خودی (نیمانا کور) نکارن بگههن
دهرمکی، بهلکی ب خوه ره قهدهرمکه رمش دکنه
مالی گهل و وهلاتهکی داگیرکری.

ب فان میناکان ره من خومست بیژم کو دقئ
ههر سهرهلان و پینگافهکه سیاسی ل گور شهرت
و مهرجین دهما خوه بی نرخاندن و رمخنه کرن.
ل سهر قی سهرهلانی من لیکۆلینهکه مهیدانی
چیکریه و ب گهلهک کەسین کو د دهما سهرهلانی
ده ساخ و شهرقانی وئ بوون ههقیهقیچین چیکرنه،
ئهف نفیس نهجاما کارئ زیدمتری ۱۵ سالین
تهمهنی من وها ب سهرههف ده هات کو دخوینن

نۆرهمار و نۆرهماری

نۆرهمار وهک ههریمهکه کهفتار یا ژیانئ ل
کوردستانی دهرگووشا دیرین یا ژیان مروقان
هاتیه ب ناف کرن. د پەرگالا فهرمی یا دهولتا
نۆسمانی و ترکیا ئیرو ده ژ سالا ۱۸۶۸ان و
شوونده ده ناحیه و بهرئ ب سنجاقا ههکاری فه
گریدای بوو کو وئ دهمن پارمه ولایهتا وانئ
بوو. ژ ۱۸۷۰ ههیا ۱۸۷۱ان یهکهمین کەسی کو
ژ هیلا دهولتا نۆسمانیان فه بوویه مودیر نان ژ
ریقهبهرئ ناحیا نۆرهمار حسین زوبهیری کورئ

سەرهلدان ب پلان و پرۆگرامهکه ژ بهرئ ده نامادهکری دهست پئیکربوو.

گهر نهیی ژ بیر کرن کو کوردن ههریمی ژ وهکه پارین دن بین ناخا باکوورئ کوردستانی ل دژی سیاسهتا ترکیکرنی سهکنینه. ترکان ههموو سۆز و بریارین کو بهریا پهمانا لۆزان ژ کوردان ره دابوون ژ بیر کربوون و نهف شهر و بهرخوهدانین ل کوردستانی ژ بهرسفلهک بوو کو مافین وان نهیین پشت گو ه خستن. ترک ل ههمبهری (پرسگریکا کورد)

تەننێ خوەدی ستراتهژییهکه

روژانه بوون و تاکتیکین

وان ب سهعهتان

دهاتن گوهراندن.

وان سیاسهتا

(بزا ئانینا سهر

رئ - Yola

getirme

hareketi) ل

باکوور دابوون

دهست پئ کرن.

کاری کو ههیا روژا

ئیرۆ ژ بهردهوامه.

ئۆرماری عهشیرهتهکه

مهزن یادو ئالین سنۆرئ باکوور

و باشووره کو پرانییا وان روونشتانین

بازاری گههر و ناحیا ئۆرمار ب خوه نه. ل

شیلادزی و ههریما بههیدینان ژ ههژمارمهکه

مهزن یا وان ههیه. ئەسلا وان ژ شرههخ ئان ژ

شارئ نووحن.

و مە باق - کال و رووسپین ههریمی ددن

دیار کرن: ههیدمر ژ ریشتا هاجی بهیرام کو

و مە ناخایی شرههخ ئان ناخایی سۆر دهاته

ناسکرن، هاتیه. وهکه کو مهلا ئهممه تهکچی

(1995-1907) و شوکری ناخایی ئۆرماری

(1979/12/25-1908/7/1) ددن دیار کرن:

ههیدمر د سالا 1620 ئ زاینی ده مشهختی جۆلهمیرگی بوویه. میرئ جۆلهمیرگی شهرهفخان بهگ، ههیدمر ل و رابجه کریه. ههیدمر دوزارۆکین نیرین ب ناقتین لهمدین و مهفی ههبوون. ههموو ئۆرماری ژ قان دو برایان پاشکهته ئان ژ زیده بوونه. دو ووجاخین کو ئیرۆ ژ ل ههریمی ب قان دو ناقتین تینه ناس کرن و ژ هیلا نفوسی قه ههژمارا مهفییان ژ یا لهمدینیان زیدهتره. لهمدین گهلهک کور و نهفی ههبوون لئ د ناقا وان ده میرئ جوههر و هههک کهسین دن ناسکریتز

بوونه. جوههر ل بهنانا بارزان

خوجهه بوویه و میرئ

ژی ل ئۆرمار مایه و

ریشتا وی ل ویدمرئ

یه. بهریا هاتنا

ئۆرمار ههیدمر

ل جۆلهمیرگی

خوجهه بوویه و

ل پهی دمر بازبوونا

چهند سالان ناخایی

سۆر ژ ژ شرههخ

هاتییه جۆلهمیرگی

داکو جارمهکه دن ههیدمر

قهگهرینه ورا. وی ژ میرئ

جۆلهمیرگی ره وها گۆتیه: (ئهز ب

شهرت ئان ژ میرجهلهکی وان ل گهل خوه نابم:

ههکه زارۆکین ههیدمر نهسهکنی بن، دهستپیشول

بن و دهستین خوه باقیزن بارچوقین خههجران و ژ

کافلانان بکیشن، وئ گافئ خویایه کو ئهوی و مچی

ژ خوه بگرن و بندهست نابن. ههر جهی کو بچی

یی دهستهلاتدار بن و ناکهفن د رهوشهکه خهراپ

ده. وئ گافئ ئهم وان قهناگهرین شرههخ. لی

گهر هات و ئهوه قهیرۆشک و قهچرخسی بن، هنگی

یی د ناقا خهلهکی ده تهپهسهر بن و ههوجه دکه کو

ل گهل من قهگهرن جهواری باق و کالین خوه

شرههخ...)(4).

شهرتي ناخايي سور و ميرئ جوله ميرگي

د پارا بهرئ يا في نفيسي ده من ب كورتى ل سهر ههك ئاليين عهشيرەتا ئورهمارى نفيسي. في جاري ئمزئ بيتر ل سهر ناسناميا ئورهمار بسهكنم و پشتره ئى ل سهر سهدمئ چييوننا سهرهلانئ و ههك مزارين دن بين گرینگ بنفيسم. بهرييا وي كا ب كورتى ئهم بنيرن دو براين كوجهر ژ بوتاني چاوا گههانه ئورهمار؟ دهما كو زاروكين حميدمر نوو ل جوله ميرگي بجه بيوون، ناخا و مير چهند روژان ل رابوون. روونشتن، كار و تفگرا وان تماشه كرن. وان ديتن كو ئو ژيهاتي، زيرەك و د بريقهبرنا كار و چالاكيتن خوه ده خوهدي دهستهلتن. دهست و پئ سپي نينه، بهلكي هم ژ خوه ره و هم ژى ژ دهردورئ ره كهسين ب كير و بيرن. ژ كسي شهرمئ ناكن و ب گوئنا مهنين ئورهماريان: (كهسين زرشهرم و دهستهلتن... يئ ژ خوه ره بين وجهئ بن...).

ل سهر في رموشئ ئو هيلانه ل وي دهرئ و ل گهل خوه قهنگهگراندنه شرهخي. نهمر مهلا ئهممهت تهكجي كوكا ئورهماريان ژ گوندهكي ب نافئ بهره سپي يئ نيزي باژاري شرهخي دده دياركرن. من ل گهلهك كهسين همرئما شرهخ پرسى لي گوندهك ب وي نافئ ل همرئمي تونه ئان ژى بهلكي ب دهر بازبوونا سهدان سالان ره نافئ وي گوندي هاتيه گوهرين. د في دهربارئ ده ليكولين هي ژى بهردومان لي يا بالكنش ئوه كو ژ عهشيرەتا ئورهمار گهلهك مالبات ل ئولودره هههه و ب ئورهماريين گهقهر، باشوور و ئورهمار ره د پيوه دنييبن گهرم ده نه.

چوينا ئورهمار

پشتي وهفاتا حميدمر، مير شهرهفخاني جوله ميرگي ئورهمار دا ههر دو كورين وي بين كوب نافين لهمدين و مهفي دهاتن ناس كرن. وي سهردهمى ل ئورهمار تهنئ فلهه ههيوون. ل ورا

نافئ كورين لهمدين وها يه: مهنهگلان، مژدين، مهلا، باراني، ماماخا، جهوههر و ميرئ. نافئ كورين مهفي ئى وها يه: مهيتەر، جادر، كهمال، شاقولي، ميرخان و قهرهخان.

ديرو و جهوارين وان بين كهقنار ههيوون كول پهي فهرمانا سالا 1915 ان نها تهنئ خرابه و كافلين وان ل همرئما ئورهمار مانه. د وي فهرمانئ ده ههك ئورهمارى ههقنار بوون كو فلهه جاني خوه رزگار بكن، لي ههك ژ وانا ئى ل دژى وان بوون. ههيا سهرهلانا سالا 1930 ان ژى ههك مالن فلههان ل ئورهمار مابوون كو يهك ژ وان مالا سهردي بوو. ب واتهيهك دن، بهرئ تهنئ دو براين كورد ل ئورهمار ههيوون كو يهك لهمدين وي دن ژى مهفي بوو. مالا سهردي ئى ل پهي تيكچوونا سهرهلانئ ب ئورهماريان ره چوونه باشوور و ئيدي قهنگهگرين جهوارئ خوه يئ ديروك و كهقنار. ل گوندين و كه زهرن، ئورهمار و ساتئ هي ژى ديرو و كهنيسهين فلههان مانه. ل پهي مرنا حميدمر و د چاخئ لهمدين و مهفي ده ههك فلههان ئورهمار تهركاندن و كوجهرى باشوورئ كوردستانئ و باژارين و كه وانئ ژى بوون. ل پهي وي دهستهلتنديا همرئما ئورهمار د دهستئ وان دو برايان ده ما. ناخاتي جارنا د دهستئ بهربابي مهفي و جارنا ژى د دهستئ بهربابي لهمدينان ده بوويه.

لهمدين خوهدي حهفت كوران و مهفي ئى شهش كور ههيوون، مخابن ژيدهر بهحسا ههژمارا كهچين وان ناكن.

نافئ كورين لهمدين وها يه: مهنهگلان، مژدين، مهلا، باراني، ماماخا، جهوههر و ميرئ. نافئ كورين مهفي ئى وها يه: مهيتەر، جادر، كهمال، شاقولي، ميرخان و قهرهخان

پهيقا نورهمار

نورهمار پهيقهكه سرياني يه و تى واتهيا:
(جهوارى پيروژ، پاك، پاقر ئان ژى تهميز). ل
گور ليكولينا ديروكزانى سريانى نكولاى (4)، نافي
نورهمار ژ دو پيقيين (نوره) و (مار/مير) بيكهاتييه.
د زمانى سريانى ئان ژى سوريانى ده (نوره Ure
ئان نوره Ore) ب واتهيا جهوار، باژار و جهى
روونشتنى يه. (مار) ئان (مير) ژى ئانكو پيروژ.
ئهمف گوتن ژى گهلمك ژ گوتنن دن بمرئاقتره.
چمكى باژارين دن ژى خوهدى واتهيكه وها نه.
ميناك: نورشليم- باژار پاقتر و پيروژ، نوروميه
ئانكو باژار ئافي.

هنهك ژيدمر ژى واتهيا پيقي و هكه جهوارى
(پادشاه و مەزنان) راقه دكن. ژ هنيلا دن ژى
هنهك ژيدمر نافي همرنم ئان ژى گوند و هك
(نورمار) دنقيسن و ب واتهيا (كهلا سەروك، كهلا
بلند ئان ژى كهلا ژور) ژى شروقه دكن.

نهمر مهلا ئهممهد نورهمارى (تهكچى) ژى ل
سمر نافي نورهمار وها دنيژه: (ل نورهمار دو
ديرين كهفن ههيوون كو نافي يهكى هار و يا دن
ژى مار بوو. كهسين كو دين و شيت ديوون دبرنه
ديرا هار و ئول ورا چي ديوون. ديلا دن ژى
يا ماران بوو و نهخوش ل ورا دهاتنه دهرمان
كرن. نورهمار نافي خوه ژ نافي وان دو ديوان
گرتيه) (5).

ژ سمردهما ئوسمانيان ههيا روژا ئيرو
نورهمار نافندا ناحي يه ئانكو ژ قهزايي
بجووكتره. گريدياي قهزا گهقيرئ يه و دكهفه
سمر سنوري باشوور، باكوور و روژهلاتي
كوردستاني. و هكه سيكووچكهكي نيزى همر سي
پهرچين ناخا كوردستانا مهنه. نيزى 100 گوندن
دو عشيرمتين دوسكى و نورهماريان گريدياي

ههر يهك ژ وان 13 كورين دو برايان خوهدى
بهرمابهكي نه كول پهي دهر بازبونا سمدان
سالان هيشتا ژى ب نافي وان كهسان تينه ناس
كرن. عهدهت و عورفين عشيرميتي ئين باش و
خهرا ب د ناقا وان بهرمبابان ده ژى ههيوون كو
ههيا سالين 1970 ان جارنا ل سمر پرسگرپكين
ناخي ئان ژى تشتين دن شهر د ناقيرا وان ده
چي ديوون كو ديوو سهدما كوشتنا هن كهسان
ژ دو ئاليان. لي كوردپهرومري و ميقاتپهرومري
دو سفمتين بمر ب چافن كو د ناقا ههموو
بهرمبابان ده و هك ميراسهكي بيمرن هي ژى مانه.
كوردپهرومري وان د بهلگهنامهيين. ئوسمانى و
بهرپرسين ئارتيشا كؤمارا تركيبي ده ل همرنمي
هي ژى مانه.

4،5- مهلا ئهممهدى نورهمارى من ل سالا 1993 ان دهما كو ب سمردهان هاتيوو نورميئ ژ نيزقه ديت، وى ئو زانيارى ل
سمر نورهمار و نورهماريان دانه من.

سولوى و تاخا ھەرى بلند يا گوندە. تاخا چەمى خەلو، ئاقتىخى (ر) ئان ژى (بۆزكايى)، ئاقار، ئاقارنى ژۆرى، فراقىنكى، فراقىنكا ژۆرى، تاخى ژۆرى (6).

ئۆرەمار ھەم ئاقتى گوند و ھەم ژى ئاقتى ھەرىمەكە گەلەك فرەھ، خەمدى سىروشتەكە دەلال و زەنگىنە.

ژيانا خەلكى ل سەر پەزدارى، مېشىن ھەنگە، دارىن فىكى يىن ۋەكە گۆزى كود گوند دە گەلەك ھەنە. زۆزانىن ئۆرەمار يىن ۋەكە مېرگەزمەن ل ھەرىمى پىر ناسكرى نە.

ئۆرەمار ژ ھەلەكە د ئاقتا چىيىن بلند دە جەئى خەخەش كرىيە كە ھەنگى ئاقتا و پەسنا وى ددن و د سترانىن كوردى دە دىيىن: (ئۆرەمارى د كوردى دە)، لى د قىياسا گوندىن دەردۇرا خەخەش ھەل جەھكى پىر بلند جە گرتىيە، ھەنگى دىيىن: (ئۆرەمارى بلندە). ورا ۋەكە وارگەھى شىران، كەلا بىر خەمدانى و جەھوارى كەقنار يى ژيانى ھاتىيە ۋەسەف كرن. گەلەين كورد، چىيىن بلند، كانىيىن سار، ئاقتىن جەمدى، بىرەفا گران، ھەوايى سار، سىروشتەكە خەمەست، دىوانىن شارىيى ب دەنگى دەنگىيىن خەخەش ئاواز، قەگوتنا دەستانا مېرەخاسىن ئاقتار ئىن ۋەكە خانى لىمىزىن و رۆستەمى زال، چىرۆكىن داپىرىن رۆوخەش، مېقنەھەزى و كوردپەرومى ژ وان تايىمەندىيىن ھەرىمى و جەقەكى نە كود ئاقتى ئۆرەمار د دىرۆكى دە بلندىر كرىيە.

د ئاقتا دلى چىيىن ژىر دە كود بلنداھىيا وان ژ 2500 ھەيا 3500 مەترۆيان دە يە ئۆرەمار ب سەدان سالە جەھوارى ژيانى يە:

- 1- چىيى جەرتە. پەزەقە رەوشا وى چىا نە و تەنى پەزەقە دكارن ل ورا بژىن، مەروڧ نكارن ھەرن وى چىاى.
- 2- چىيى كەقلىن كودكەفە ھەنداقتا گوندى شتازن.

ئۆرەمار ئان ژى د ئاقتا سىنۆرىن ناھىيا ئۆرەمار دەنە. گوندى ھەرى مەزىن پىشتى ئۆرەمارى، ساتى بويە كود نەا وىرانە يە.

گوندىن گرىدەيى ئۆرەمار

زەرەنە، شتازن، ماتە (ماتى)، تالانە، زىرە، بىر شىو، كە، شەتوونس، ساتى و چەند گوندىن دن كود ل پەي شەرى تايىمەنى يى دەولەتە ترك ل دژى بزاقتا ئازادىيى وىرانكرى نە و تەنى ژ بىر جەئى خەخەش سترەتەزىك ئۆرەمار ئاقتەدان مایە.

تاخىن ئاقتا ئۆرەمار

دو تاخىن ئاقتا ئۆرەمار يىن سەرمەكە تاخا مژدىنى و يا مەقلىيە نە كود ھەرى بەك ژ وان ژى خەمدى چەند تاخىن بچووكترن. ب سەرمەكە دە 9 تاخىن ئۆرەمار ۋەا نە: ئاقتا گوند، خىرەزۆكا، بىنجانى كود تاخا ھەرى مەزىن يا مەقلىيە بوو و ل بىنايا كانىيا

بالكيشه. ميناك: ژ بو كو هرچ زراري نهگههين
بوستان و ميشين وان بين هنگف نهو (ناشي
هرچي) ل دورا رهزين خوه چي دكن. ناشي
هرچي تشتهك ب دهنگ كو ژ بو ترساندنا هرچا
نه. سوودستاندن ژ في تهكنيكي تمنى ب مهرما
كو نازلين ومكه هرچي نههينه كوشتنى يه.

ساليڻ دياركرنا قهدهري

هاڤين بوو، ئهسمانهكي شين، هموايهكي هينك و
دلفرهه خوشيهك زيدهتر دابوو تاما ژيانى. ژ مژ
و موراڻا پايژ و زفساتانى شوونهوارمك ل دورا
(نورمارا د كوورئ) (7) ده نهدهاته ديتن. دهلالى
و شيناھيا رهنگين يا سروشتي، چيك- چيكا تهير

3- چيايي بنهليلنى كول ژير كهلا بيراخا يه.

4- چيايي سهديك.

5- سهري ستونين خوږن.

6- چيايي بهلقيسى.

7- چيايي رهشكو كول پهي چيايي ناگري د

ناقا سنورين فيرمى بين تركيي ده چيايي هيري
بلند هاتيه دهستنيشان كرن.

د ژيانا روژانه يا خهلكى ده ميشين هنگف و
هنگفي سروشتي، پهنير، گولدهخوين، نيريى شاخ
قوولوز، سروشتا كوڤي، چيايين ناسي و... هتد.
ناسنامهيا دهلاليا نورمارا رهنگين پيك تينن.
د ناقا خهلكى هيريى ده پاراستنا ژينگهه و
ل بهرچاگر تتا مافي نازل و چارپين دن خالهكه

7. نهف ستران ل گور هنمك كسان د ساليڻ 1915-1918ئ ژ هिला سريانيين نورمارا قه هاتيه گوتن كو سهردهما فرمانا
فلههان بوو. د شهري د ناخرا وان و كوردان ده نلبيى كورئ سبتويى نورمارى ژى هاتيه كوشتن. پهيڤين سترانهكه هيريى كو
ژ هिला گلمك كسان و هونرمندين ومكه نهقرات نالتس قه هاتيه گوتن:

(هاين نهسمه هاين ديلبر نورمارا د كوورئ دا

هاى هاى نهسمه جان جان ديلبر روژهلات شهوقى لندا

هاين نهسمه جاني ديلبر لهشكرو (زالم)- گران تندا

هاين نهسمه جاني ديلبر لهشكرو دهوره لندا

هاين نهسمه هاين ديلبر نورمارا د كوورئ دا

هاين نهسمه جاني ديلبر روژهلات شهوقى لندا

هاين نهسمه جاني ديلبر لهشكرو گران تندا، لهشكرو دهوره لندا

هاين نهسمه جاني ديلبر نورمارا نورميه

هاين نهسمه جاني ديلبر سبتو بابى عهلى يه

هاين نهسمه جاني ديلبر نورمارا د كوورئ دا

...

هاين نهسمه جاني ديلبر نورمارا بهلاقه

هاين نهسمه جاني ديلبر كانيي سولي ل هنداقه

هاين نهسمه جاني ديلبر سبتو گرتى و بهرناده)

ستران ژ ناليى هونرمندين ومكه هميدو و هنمك كسين دن قه ب ناوايي ژير ژى تى گوتن:

(هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / نورمارا د كوورئ ده

هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / روژهلات شهوقى لندا

هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / لهشكرو زالم تندا

هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / نورمارا بهلاقه

هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / كانيي سولي ل هنداقه

هاى هاى نهسمه، هاى هاى ديلبر / سبتو گرت و بهرداقه.....)

ئەو سال و دەم پەر گرینگ و قەدەرساز بوون.

ناگری و رەشکان: دو چیا، دو ستارگەھ

وان سالان ل دو چیین هەری بلندیین باکووری کوردستانی تەنێ ناگری دو سەر هەلدانان قێکەتیی بوو: چیا یی ناگری وەکە چیا یی هەری بلند ل هەموو جۆگرافیا د ناڤا سنۆرین ترکییی دە ببوو ستارگەها شەرقانین جەنەرال ئیحسان نووری پاشا (1892-1976) و چیا یی رەشکان ژێ وەکە چیا یی دوی د واری بلندیی دا ببوو چەپەری شەرقانین سەر هەلدانان ئۆرەمار. دو چیا

ژ هەف دوور بوون لێ هایا هەز و ئەقینا وان یا کوور و دوور ژ هەف هەبوو. دو ستارگەهین کو هیقییین مەزن دابوون کوردین روژ هلات و روژ ناڤا ژێ. ل گریداخی شەرقانین جەلالی ژ ماکو، پۆلەشت و خویی دەهاتن دیتن. ل ئۆرەمار ژێ شەرقانین ژ بارزان، شەمزینان و نەهریی

و توالا، کالینا بەرخ و میهان، هشینا ئاڤا کانی و ناوازین شقان و بیریان... هتد. تەڤا دلخوشییەکە مەزن د دلێ مروڤان دە چێ دکر. تیریژین تاقی تەڤلی خوناڤا ناڤا چلو و گەیا یی شین بیههەکە پەر خوش دابوو دەردۆرا گوند. دارین گوزی نەفەسا گەرماهییا گوند چکاندبوون. ل قرا بیهنا هەوا و رەنگی سروشتی جودا یە. چیا یین کو دۆرا گوند گرتبوون، بەدەوییا سروشتا هەریمی سەدجاری زیدەتر دکر. دەما ژ ژۆرییا چیا یی رەشکان قە مروڤ ل ئۆرەمار و چیا یین بچووکتەر دتیرە وەکە مۆریکەکە رەنگین و نیشانا ناڤەدانیی، هەریم دەلالییا خوە د ناڤا دلێ چیا یین جەرته، رەشکان و بەلقیسی دە ددا دیارکر. ئەو سال دەهات کو هەنەک روژین دیروکی د ناڤا رووپەلین 365 روژین خوە دە تۆمار بکە. روژین دیارکرنا قەدەرا خوش ئان ژێ نەخوش کو ئیدی یی دەهان سالان بەختەهەری ئان ژێ بەختەشی ب خوە رە ئانیبوونا. لەهەنگین دو ئالین سنۆر د روژین هەری تەنگاڤ یین سەر هەلدانان ناگری دە دلێ بریڤەهەری خویبوونی ژێ خوش کربوون. ناگری سەر هەلدانەکە دن ل کوردستانی قێکەتبوو و هیزا ئارتیشا داگیرکەر یا ترکییی گێژ و میژ نەزانی بەری خوە بدە کێژان هیلینا کوردان یا شەر و بەرخەدانی. سالین خوش و نەخوش گریدایی وان روژین هاقینا سالا 1930 ان بوون. ژ 1927 ل گریداخی شەر و بەرخەدانا شەرقانین کورد چەمبەرا ژیانێ ل ئەنقەرێ تەنگ کربوو. گەر کوردا هەڤگرتن و هەڤکاریا هەڤ نەکرانا ئیدی قرارین پەیمانین سەڤەر⁽⁸⁾، لوزان (1923) و سایکس پیکو (1916) ل دژی پاشەرۆزا کوردان دەهاتن کو بینه جی ب جی کرن. ژ بەر وئ ژێ

8- د سێ بەندین 62، 63 و 64 یین پەیماننا سەڤەر دە بەحسا ستاتوو یەکە کوردان تی کرن، لێ هەموو ناڤا کوردستانی ناگرە بەر خوە و پارەکە مەزن یا ناڤا کوردستانی خستبوون ناڤا ناڤا نەرمەستانی. ژ بەر وئ جیجیکرنا وان بەندین پەیمانێ دیسا ژێ ژ پاشەرۆزا کوردان رە پەرگرتن مەزن چێ دکر.

ل گور ژیدهرین ترکان سهرهلدانان ئورهمار
ژ ۱۶/۷/۱۹۳۰ ای ههیا ۱۰ ای جۆتمهها سال
۱۹۳۰ ان بهردوام کره. ژیدهرین دن ژ
روژا دهستپیکا سهرهلدانان دو روژین ۲۱-۲۲
تیرمهه ددن خویانی کرن

۱۹۳۰ ان ددن دیار کرن. تهفگمر زیده بهردوام
نهکریه لی باندورهکه مهن و تزه ترس ل
سهر رایهدارین نارتنشا ترکیبی و شیرکرنا
کوردین ههریمه هشتیه کو تهف و هکه موزیکا
عشیرهتان خودی هیزهکه نهههفگرتی بوون.
پهیماما ههری گرینگ کو ترسهکه مهن خسته
نافا دلی رایهدارین کومارا نوونافابویی یا ترکی
ئو بوو کو کوردان ب بی ناسکرنا سنورین
دهستپیکری ژ دو ئالیان هاتبوون دورا ههف و ل
دژی نارتنشا ترکیبی شهر دکر. ژ هیلهکی شیخ
ئهممهئ بارزانی (۱۸۹۶-۱۹۶۹)، مستی شهر
و مهلا حسین شریف و هک ریهرین سهرهلدانان
بوون و ژ هیلا دن ژ سهرلهشکرین ترک و
هنهک ئورهماریین خومجه، سهرۆک عشیرهتین:
دۆسکی، نهرتووشی و پنیانشی ژ ل دژی
سهرهلدیرین کورد بوون.

ل گور ژیدهرین ترکان تهفاهیا هیزا کوردان
یا د شهر ده ۷۰۰ ههیا ۱۰۰۰ کس بوونه. هیزا
دهولتهی ژ و هک ههژمارا کسان ژ یا کوردان
زیدهتر بوویه. چمکی هیزا عشیرهتین ههفکارین
دهولتهی ژ ل پهی دهستپیکا شهر هیدی- هیدی
زیدهتر بوویه. ژ خهینی وئ ژ دهولته خودی
تهیاره، چهکین گران و ئیمکانین دن بین مادی-
تهکنیکی بوو. سهرکیشین دو عشیرهتین بارزانی
و ئورهماری ژ ریهرتیا شهر سهرهلدانان
کرنه. د دهستپیکری ده نارتنشا ترک تهفی هیزهکه
مهن تهنی ب ههفکاریا چهند کسین خاین و
سیخور کاریه ل دژی شهرقانتین کورد بسهکنه.

ژی ههبوون. ههر دو چیا، ههموو ئالی و هکه
دلهکی بوون د لاشهکی ده و خودی نارمانجین
و مکههف. سهرلهشکرین نافدار تهفی کو ههف
نهدیتبوون لی ژ شهرقانتین خوه ره پیشهنگین
باش بوون. ل ئاگری بروی ههسکی تیلی
(۱۸۷۷-۱۹۳۱)، فهرزنده بهگی ههمهر (۱۸۸۹-
۱۹۳۳) و ل ئورهمار ژ مستی شهر (؟-
؟)، جهمالی مهیتهر (؟-؟)، ئهلیکو (؟-؟)، شیخ
مرادی مهنهگلانی (؟-؟)، یاسینی زمینهی (؟-
؟)، خورشیدئ نهی (؟-۱۹۴۸)، نهبیی
ئورهماری (؟-؟)، بنیامینی خوخی (؟-؟)، محهمه
ئهمین (؟-؟) و گهلهک کسین دن ههبوون.
شهرقانی چارگورچک، پلنگین چیاپین ئاسی
و قهرهمانین کو تهنی پشنا وان ل چیاپین
کوردستان بوو. ههیهت و مهنهها و وان
چیاپین بلند وسا زیده بوو کو ترسهکه بیداوی
خستبوو نافا لاشی سهرلهشکرین ههری ب
نازمون ئین رومار رهش. وان سالان ل ئاگر
ی، زیلان، چالديران، نورمیه، نامهد، سلیمانی،
پانتوس، مهلمزگر، ئورهمار و بارزان (ئاگر
و خوین) تهفلههف ببوون. دو قهدمر ل بهندا
کوردان بوون: قهدمر ارهش و قهدمر خوهش، و
بدهستخستنا وان ژ تهنی گریدایی ههفگرتن و
خباتا وان یا ههفپار و ههفچاخ بوو. ریهرین
ههر دو سهرهلدانان نهخومستن دهرهتین ههیی
وهندا بکن.

دهستپیکا سهرهلدانان

ل گور ژیدهرین ترکان سهرهلدانان ئورهمار ژ
۱۶ ی تیرمهها سال ۱۹۳۰ ههیا ۱۰ جۆتمهها
سال ۱۹۳۰ ان بهردوام کره. ژیدهرین دن ژ
روژا دهستپیکا سهرهلدانان دو روژین ۲۱-۲۲
تیرمهه ددن خویانی کرن. ژیدمر و شاهدین
سهرهلدانان ژ کو نافای وان د داویا فی نفیسی
ده هاتیه و من ب چهندهک ژ وان ره ههفیهیقین
چیکرنه، روژا سهرهلدانان ۲۱ ی تیرمهها سال

ل پهی ئیداما لیدهرین سهرهلدانا شیخ سهعید ل دژی سیاست و کریارین دولهتا کهمالیست بوون. دولهتا کو د بریقهبرنا پلانین خوه یین بشافتنی ده ههموو ریچ و دریین فاشیستی ل کوردستانی دجهرباندن. ژ شکاندنا شهخسیهتی بگره همیا هنگافتنا ناموس، بیکرامهتی، کوشتن و سرگونکرنی دهستی بهرپرستین خوه یین لهشکمری- ئیداری قهکری هشتیوو. ئیمکانین مهزن ژی ددانه وان ناخا و خاینین کول ههریمی دبوونه چاقخاس و ههفکارین وان. لی خالا بهیز ئهو بوو کول بهرچاقگرنتا یاسا و زاگونن کومارا توتالیتهر یا ژون ترک و کهمالیستان ل جهواری کوردان بیواته بوو. د ئهتومسفری وئ سهردهمی یی جفاکا کورد ده ژی پمژراندنا کارین وها دور ژ پرنسیپین ئهخلاق، پرنزههمهت بوو.

کوردان نهکارین قهرهقول ئان ژی قرارگهها لهشکمری یا ئورهمار خهرا بکن لی د یهکهمین هیرش ده زهر بهیین مهزن لیدانه. قهرهقول ئان ژی قرارگهها کو سالا 1911ان د سهردهما ئوسمانییان ده ل ناقلندا ئورهمار هاتبوو دورست کرن ل پهی دهر بازبوونا نیزی سهه سالان یو جارا یهکی د سالا 2005ان ژ هیلا هیزین گهریلاین پارتییا کارکهرین کوردستانی قه ژ بنی ده هاته ویران کرن.

د وان شهرتان ده تهنی ئیراده و چیا بوون کو سهدهمین بهردهوامییا شهرئ سهرهلدیرین کورد بوون. مروقین کو ددن سهر شوپا ههقیقهتی یی هالی وان ژ قی باشتر نهبه. کوردین دژیهری (روما خاین) شرافهتا خوه یا ئینسانی نهفرۆتن. ترسا دکتاتوران ژ کهسین بشهرف زیده یه. نهها ژی ل کوودمرا کو کورد ههنه ترک ژ بو تهفکوژی، هویتی و داگیرکرنا ورا د ریزا یهکی ده دسهکنن⁽⁹⁾.

ل گور ژیدهرین ئارتیشا ترکیبی، ئاگرئ سهرهلدانی ب قاسی ههفت مههان هلکری بوویه و کیم-زیده ل ههریمی شهرین بهربلاق ب ئارتیشا دولهتا ترکیبی ره ههههونه. د وئ رهوشی ده کو گوند ژ ههر نالیقه هاتبوو دورینچ کرن نه عهشیرهتا گهردی و نه ژی ژ نههرییی کهسی نههکاری دهستی ههفکاریی بگههینه ناقلندا سهرهلدانی. ب واتمههک دن عهشیرهت ب تهنا سهرئ خوه مابوو. مالباتا نههریی پشتگیری دانه سهرهلدانی لی ل پهی خیانهتا ههههک کهسان ئهو ژی کهته بن دووچوونین ئیستخباراتا دولهتی و داویی ژی گهههک ژ وان نهچار مانه کو ژ ههریما ژيانا خوه دهرکهفن و بچه باشووری کوردستانی.

ژ هیلا دن ژی پرانییا عهشیرهتین ههریمی

9- رهوشا روژاڤا و باشووری کوردستان ل بهر جاهاڤانه کو دولهتا ترکیبی بهردهوام ب هیرشین بهردهوام، گهف و چیکرنا قرارگههین لهشکمری ناخوזה کوردین پهرچین دن ژی خومدی مافین خوه یین مهشروو و سیاسی بن.

نۆرمەمار، بەردەوامییا سەرەلدانین بەریا خوە
 سەرەلدانا شێخ سەعید پیران (1865-1925) ل سالا 1925 ان ب ئاگر و خوینی هاتە قەمەران. تەقی کول گۆر گەلەک بەلگەیان ھایا شێخ عەبدولقادر گەیلانی (1870-1925) ژ کار و خەباتا شێخ سەعید تەبەو، ئانکو د وان سالان دە ل سەمبۆلی و دووری وەلێت بوو، لی کەمالیستین کو ب رەمانین خوە زیدە ژ کالکین خوە بێن ئۆسمانی جودا نەبوون، باش دزانین کا مالباتا نەھری کینە و شێخ عوبەیدولا کی بوو. قی کینا وان ل پەیی سالا 1880 ان نیجار ل 1925 ان جەوھەری خوە یی ب ژەھر ددا خویانی کرن. ژ بەر وی ژ پەییەندییا ئیدام شێخ عەبدولقادر و کورێ وی سەعید محەمەد ب چینیونا سەرەلدانا نۆرمەمار ل سالا 1925 ان ل نەھرییی سەعید عەبدولا ئەفەندی (1890-1924). 06. 1967) یی کورێ شێخ عەبدولقادر ل دژی ترکان دەست ب تەفگەرەکە ھەریمی کرەو. ل گەل لەشکرکێشیا ترکان بۆ سەر نەھریی ئیران، پەکیتیا سۆفیەت و ئنگلیز ژ ل دژ دەرکەتن و ئەو نەچار ژ باکووری کوردستانی دەرکەتن. ھەنەک بەر ب رۆژھلات و بێن دن ژ چوونە باشووری کوردستانی. ئەو نەھا ژ ل باشوور وەک (مەاجر) ئانکو کۆچەر تێنە ناس کرن و ئاکنجییین ھەریما برادۆست و سۆران. ل گوندین وەکە بەنی، ژوژلی، بیری، بیرووشم، ت اوکی، گەلەش، گولێژگە، بوولی و بێشیوی دژین. مەاجر ل پەیی سالین 1920-30 ان ژ باکوور ھاتنە و پیرانی ھەریما برادۆستییان (ناقەندا وی سیدەکان) جەوار بوونە. قی یەکی ژ کر کو د ناڤەرا وان و برادۆستییان دە جارنا ناکوکی روو بدن. ژ مالباتین ناسکری بێن مەاجر ان کو د ناڤا گەل دە خوەشناڤ و کوردپەروم تێنە ناس کرن ناڤین ژیر ھەنە:

محەمەد قیتەمی کو ب کۆکا خوە ژ نەڤییین

حەزەرتی ئەحمەدی خانی نە. کەریم حەیزەران یی کورێ سەعید قوتاس. ئۆسمان مەرجی، ھەمەد ئەمین کرێت و یونس چاوش. ل ویلايەتا جۆلەمیرگێ نەھری و نۆرمەمار بوونە دو ناڤەندیین سەرەلدانی ل دژی دەولەتا ترکییی، لی جەیی ستراتەژیک ژ دەولەتی و ئالییی کورد رە نۆرمەمار بوو.

سەرەلدانین بیداوی

نۆرمەمار کو د سیکوچکی سی وەلاتان دە یە ھەریمەکە ستراتەژیکە. ژ سەردەما ئۆسمانی و کۆماراسالا 1923 ان یاتریکیی و شوونە، نۆرمەمار د بەلگەیین دەولەتی و چاقی رایەدارین ترک دە وەکە ھەریمەکە تاییەتی، جەیی ئەشقی، سەرەلدیر و دژبەری ترکان ھاتیە ناساندن. ل پەیی تیکچوونا سەرەلدانا 1880 ان یا شێخ عوبەیدولایی نەھری (1826-1883) کەلەھین نۆرمەمار ژ ببوون سترارگەھا لیدەر و شەرقانی کورد. د قان سالین دەرەزبووی دە دەرەیین ھەری گران ژ ھیلا شەرقانین ئازادیی ل ھەریما نۆرمەمار ب ئارتیش و قرارگەھین لەشکری بێن دەولەتا ترکییی کەتنە. کوردین ھەریمی ب قاسی کو د ھەریمەکە ئاسی دە ژیانێ بەردەوام دکن، بەدەلین ئاسیتیا وی جۆگرافیایی ژ ب خوین و مالویرانییا خوە دانە. یانی ھی ژ ل نۆرمەمار سەرەلدان و کۆچەری بەردەوامن.

ھەنەک ژ وان ل مەخمور، ھەنەک ل قەندیل، بێن دن ژ ل پەیی چینیونا کۆمارا ستمەکار

نۆرمەمار د بەلگەیین دەولەتی و چاقی رایەدارین ترک دە وەکە ھەریمەکە تاییەتی، جەیی ئەشقی، سەرەلدیر و دژبەری ترکان ھاتیە ناساندن.

ل پهی تیکچوونا سهرهلانا ئورهمار ۳۰۰-
۴۰۰ کەس کۆچبەری باشووری کوردستانی
بوونه. هەنەک شەهەد ژێ قێ هەژماری نێزی
۹۰۰ کەسان ددن دیار کرن.

تیرمەها ساڵا ۱۹۳۰ان ئەر بوو کو قەرەقولا ترکا
ژ ئورهمار رابه و نیشانیان حکومەتی ل هەرمی
نەمین. حەفتییهکی قارگەه کەتە بن دۆرپنچا
هێزا شەرقانیان کورد. گەر ژ بەری دەب ریتا هەنەک
کەسێن خاين و سیخور سەرلەشکەرێ قەرەقولی
نەهاتا هایدارکرن، بی رووبەری سەرهلانی ل
پهی گرتتا قەرەقولی بەرفەرەتر بوو.

وان سالان ل پهی تیکچوونا سەرهلانی ۳۰۰-
۴۰۰ کەس کۆچبەری باشووری کوردستانی
بوونه. هەنەک شەهەد ژێ قێ هەژماری نێزی
۹۰۰ کەسان ددن دیار کرن. لی هەنەک ژ باشوور
قەگەرپانە ئورهمار. ل گۆر گۆتتا هەنەک شەهەدین
وئ سەردەمی کەسێن وەکە ئۆسمانی سیتو، زاهری
کەهێ، هەفزوولا و چەند کەسێن دن ژێ هەقکاری
دانە دەولەتی.

ل پهی تیکچوونا سەرهلانی پیرانییا مالباتین
عەشیرەتا ئورهمار ژێ هاتن هەرمیا بارزان و ب
دەستورا شێخ ئەحمەد بارزانی کوردین کۆچبەر
هەر ۱۰ مال ل سەر گوندەکی جەوار بوونه.
ئورهماری هەیا دەمساڵا بهاری ل ورا مان، لی
پشتەر ژ ورا دەرکەتن. سەدیق ناخایی سیتو چوو
دەشتا زێ و گوندییێن دن ژێ هەر چەند مالەک
چوونه گوندەکی کو ژیارا خوە بدۆمین. تەشتەکی
وان نەمابوو و ژ بەر وێرانکرا ئورهمار هەموو
تەشتەکی خوە ژ دەست دابوون.

وان سالان نەهری و ئورهمار بوونه دو
نافەندیان سەرهلانی ل دژی دەولەتا ترکیی.
هەزا وان ژ هەف رە قەدگەری وئ ساڵا کو

و ئینکارگەر یا ترکیی چوونه باشووری
کوردستانی و ل گوند و بازاریان وەکە: نێروا
سیتو، شیلادزی، مووسل، دھۆک و دیانا و ئەر دەر
ژ خوە رە کرنا هێلینا ژیان. بین کو ب داری
زۆری ژێ ژ کوردستانی هاتن دوورخستن
ب هەسرەتا دیتتا ئورهمار ل مانيسا و بوسرا
سەری برن ناخا ناخا سار. نەقییێن شەرقان و
لیدەریان سەرهلانا ساڵا ۱۹۳۰ان هێ ژێ ل
پهی شۆپ و دۆزا کالکین خوە نە. هەنەک مالباتین
مەزن بین هەرمی هەنە کو د سەرهلانا ساڵا
۱۹۳۰ان دە کالکین وان ل دژی برانین خوە
بوونه جەهشێن دەولەتی، لی ئێرو نەقییێن وان
تەقی کو وئ هەلوەستا کالکین خوە رەخنە
دکن، دەرستین باش ژێ ژ کیماسیێن وان ستاندنە،
هێ ژێ ژ بەر هەلوەستا خوە یا کوردستانی تێنە
دوورخستن، تەرۆکران و کوشتن.

هێ ژێ داوی ب ریزە سەرهلانیان کوردستانی
نەهاتیە. ل پهی سەرهلانیان قۆچگری، شێخ
سەعید پیران، دیرسم، ئورهمار و ناگری قێ جاری
سەرهلانیان دن ژێ کەتن ریزا پێشییا یا گۆفەندا
دۆزا ئازادیی کو پارتیێن وەکە پەکەکە، پەدەکە، هەد
مەکە، پەنەکە، پەیدە... هتد. پێشەنگیێ ژێرە دکن.
گۆفەندا کو ئیدی نە هەرمی بەلکی ژ سنۆرین
دەستچیکری و سەختە بین ترکیی، ئیران، سووری
و ئیرا قێ ژێ دەرکەتیە.

د سالین بەری دە ژیانەکە گەرم ل ئورهمار
هەبوو و سەدان مال تێدە هەبوون، لی نەا دەمساڵا
زفستانی دە ۵۰-۵۵ مال و دەما بەار و هاقینی دە
ژێ نێزی ۱۰۰-۱۲۰ مال تێنە سەر مال و ملکین
خوە. ژ ۱۹۳۰ هەیا ۱۹۳۴ان ب قاسی چار سالان
ئورهمار، ساتی و گەلەک گوندین هەرمی ژ ژیان
قالا ببوون. کەتن، هاتنووچوونا ورا قەدەخە بوو.
رەوشا کو ئێرو ژێ کیم- زیدە بەردەوامە.

سرگۆون و دوورخستن

نارمانجا شەری رۆژا یەکی ئانکو ۲۱ئ

شیخ عوبیدولایی نههری هاته کهلا ئۆرهمار و عهشیرمته ئهو پاراستن. چاقدیریا دهولته ل سهر وان دو نافهندان هههک تاییهته بوو. چمکی ژ ههلهک ئۆرهمار نوختهکه جیو پۆلیتیک و کهتوو ناویهرا سنۆرین دو دهولتهن نوو ئافابوو (ئیراق و ترکییه)، نههری ژ ی وکه نافهندمهک شێخین تهریقته نهقشبهندی د چاقدی کوردان ده مهکانهکی پیرۆز بوو. ئهو ژ دهستور و داخوازین وان دهر نهدهکهتن و گهلهکی ب وان فه گریدایی بوون.

سهدهمین سههرهلدانا ئۆرهمار

ژیدهرین کو ئیدا دکن ئنگلیزان ژ بهر مهسهلا کهرکوک و مووسلی، کوردین باشور هان دانه کو ل ئۆرهمار ل دژی ترکان سههرهلدانی ئۆرگانیزه بکن، ژ راستیی دوورن. چمکی شێخ ئهمهدهی بارزانی ل دژی سیاسهتا ئنگلیزان بوو و پشتره مه دیت کو ئنگلیزان ههفکاریا دهولته ئیراقدی کرن و شێخ ئهمهده تهقی ههزاران کوردین دن نهچار جارا یهکی چوو ترکییه و جارا دویی ژ ی ل سالا 1945 ان چوونه رۆژهلته کوردستان. ژ ئالییهکی ژ ی شێخ ئهمهده خوهدی بیر و رمانین کوردستانی بوو. ب پلان و پۆزین ئنگلیزان زانیوو و نه مومکن بوو کو د بن باندورا سیاسهتا وان ده خوه بکه ئالتهی دهستی کهس ئان ژ ی دهولتهکی. ئیدعیایهکه وها ژ ههلا هههک دیرۆکنفیسین ترک فه تی کرن، لی سهدمهکه بهیزبوونا کومارا ترکییه و دامهزراندنا وئ ههفکاریا ئنگلیزان بوویه کو ل دژی کوردان دهرکهته. مه ئهو ههفکاری هم ل پهی ئیداما شێخ سههیدی پیران و شێخ عهبدولقادر گهیلانی⁽¹⁰⁾ ده و هم ژ ی د سهردهما سههرهلدانا ئاگری ده دیتن کو ئیران و

سوقیهته ژ ی ل پشته وان بوون. یانی کورد وکه کارتا زمختی نهبوونه ئالتهی دهستی ئنگلیزان. تهنی سهدمه سهر نهکهفتنا وان بئیتفاقیا سهدان سالانه کو مخابن هئ ژ ی بهردهوامه. وان سالان ئمپهرتوریا ئوسمانی هلهشیایه و ترک ب گوتنا خوه مژوولی شهڕی رزگاریی ئان ژ ی (kurtuluş savaşı) نه. وان تهخمین دکر کو ئیدی سههرهلدانا شێخ سههید و ئیدامین وان یین کومی یی ترسهکه وها مهزن بیخه ئافا کوردان کو ریزه سههرهلدان ژ ی یی بینه داوی. چمکی ههموو بریفهبرین (کومهلا تهعالی و تههقی یا کورد) ل ستهمبۆل و ئامهدهی هاتبوون ئیدامکر، لی کورد هئ ژ ی بهیقینه کو د ههفپارکرین نوو یین وئ سهدسالی ده یی بکاریین بگههن ئارمانجین خوه یین ئافاکرنا دهولته سهر بخوه.

10- سههید ئهبدولا ئهفندی و سههید تهها گیلانی ل سالا 1925 ان دخوستن سههرهلدانهکی ل شهزبان و ههزیمین دن ل دژی کومارا ترکییه ئۆرگانیزه بکن لی ل گۆر گوتنا دکتور نهزیز شهزیمینی ئنگلیزان ری ل بهر گرتن و ژ ی داخواز کرن کو بهر ئیراق ئان ژ ی ئیرانی فه کوچ بکن.

پيشهكى :

پيش ھەموو تىشتەكى دىقەت وئ چەندئ خويا
كەم سۆمەريان نە گوتى يە خوە (سۆمەرى)
بەلكۆ ئەكەدىان ئەف نەفە يىن گوتىن. زۆربايە
بۆچونان پەسەندەكەن ئەوان يا گوتى يە خوە
(كى نىن گى)، ھەوەر سەل سەر تابلويىن
سۆمەريان نەفە نىزدى ب شىوھىي (ئى _ زى _
دى) واتە ئەوئىن ل سەر رىيا راست دچن وئ
ھاتى.

بۆ دياركرنا ديروكا ھەر نەتەوھىيەكى كەفەن
كارەكە ل چاف نەسىنە بابەتەكى مېژووى نوئ
ئەرك و مەندوبونەكا زۆر پىدقەت، ژ بەركو
ژىدەرئىن ديار و ئاشكرا نىن. دقە گوتارى دا
دياركرنا ديروكە نەتەوھىيەكى نەفەر و خودان
شارستانىيەتە دناقبەرا دوو رۆباران دا ژيان
كرىە (وادي الرافدين)، زانا (توفيل) دەربارەى
سۆمەريە و ھە نەفەسىيە: (ھىچ مەللەتەكى بەشدارى
نەكەرىي يە د ب ھىز كرنا زانىارپىن مەرقەتەيى دا
ھىچى مەللەتە سۆمەريا بەشدارى كرىا د ب ھىز
كرنا زانىارپىن مەرقەتەيى)، سەبارەت ب دياركرنا
رەچەلەكى سۆمەريان وەك چەندىن نەتەوھىيىن
دى يىن دناقبەرا دوو رۆباران دا ب تەمەي روون
و ئاشكەرا نىنە. بۆ وئ چەندئ زفرت ئەوى
نەتەوھىي د نەفەسىيەت خوەدا بەھسى رەگ و
رىشالەيت خوە نەكەرىە.

چەندىن مېژوونەفەس و تويژەر و
شوينەوارناسان ل سەر رەگ و رىشال و
رەسەنەتيا گەلى سۆمەريان نەفەسى يە و لىكولىن
ئەنجام داينە.

ھەندەك ژ وان تويژىنەوانە لەوانەيە ل
سەر نىك ژ وان تابلويە ھات بەتە ئەنجام دان كۆ
زقرنە سەردەمى سۆمەريان و بوونا بناغەيەك
بۆ دىراسەتكرنا رەگ و رىشالەيت سۆمەريان
تەنەتە دناف وان دا بوونە چەند كۆمەلە ھزر
و بىرىن ژىك جودا، ھەندەك ژ وان لىكوفانە
ھزر و بىرىن وان نىزىك ھەفەن و ھەندەكەين دى

ھەمبەركرنا ھەندەك ژ داب و نەرىتەين سۆمەرييان و ئىزدىيان

ھۆگر ھەيدۆ

badinan

دڙى ھزر و بيريں وانن. ھهڙى گوتى يه نهو
توڙينين ھاتينه نهجام دان ژ بوارين جودا
جودا بووينه مينا : زمانزانى، نهنيروپولوجى و
نيپولوجى ھند. من دخوازت ل فى گوتار
ھندك ھمبھريكرنين سؤماريان و نيزديان
بھرچاڦ بگھم، چونكى ئولا نيزديان دريژھ
پيدھرئ شھرستانياته سؤماريايه و روناھين
بنځمھ سھر وان داب و نھريتتن ھاوبھش يين
دناڦ سؤماريان و نيزديان دا، چونكى ھهتا نيرو
ڙى گھلھك داب و نھريتتن سؤماريان نيزديان
لجھم خوه ياراستنه.

سۆمەريان ل كينەر ژيان كره؟
(بوليوس ئوپيرت) ئيكهم كەس بوو ناڧى
(سۆمەرى) ئينايى ل سالا 1869ز ب هاريكاري
نڧيسينهكا كەڧن دەر باره ي پادشايى (سۆمەر و
ئەكەد).

نافبرى سۇمباريان دىباتە سەر (تورانيەكان)
 واتە چىيايەكان، بەلى ناوچە ب دروستى ديار
 نەكرىا. پتريا تويزاران ل سەر وئ چەندئ كۆكن
 كو سۇمەرى ژ رەگەزئ سامى نينى و زمانئ
 وان ئى نامۇيا ب زمانئ ناوچەيئ سامى ناچئت،
 جورج رو دىبژە (نافئ سۇمەر ژ نافەكى دىرئ
 بەشەك ل باشورى عىراقئ (سۇمەر) دارژتى

36 **بادینان** badinan

خەسلەتە مادی و رۆحی قە ھەر مروۆقن، بەلێ ژ مروۆقی بالاترن، ژ بەرکو نەمرن و ژ بەر قی خەسلەتی ژ مروۆقەکی ناسایی دەیتە جودا کرن. بۆ ھەر دیاردەكە سروشتی خوداوندەك ھەبوو مینا : (نانو) خوداوندی ئەسمانی، (ئەنکی) خوداوندی ئەردی، (تۆتۆ) خوداوندی روژی، (ئەنلیل) خوداوندی بایی، (نینکروس) خوداوندی بالەندە بوو.....ھتد.

د ئۆلا ئیزیدیان ھەمان مێتۆلۆژیا ئیزیدیان باومری ب کراس گھورینی ھەبە ل گور مێتۆلۆژیا ئیزیدیان خاس و چاکین وان نەمرن، بەلکو دبیژن قەدەمێ گۆھاستی مینا شیخ فەخر دباومریا ئیزیدیان دا خۆدانی ھەبێ قەدەمێ ناس کرن وەك سەبەقا خویا دکەت:

دلێ من ب خەما
ژ خەلکی و
عەلمی پرسیار
دکەما
عەزیزێ
من مەلک
فەخر دین ل
چارشە مەو و یی
ھاتە دنێ و ل
چارشەمێ گۆھاست قەدەما

ئیزیدیان بۆ ھەر دیاردەیکە سروشتی خوداوندەك ھەبە مینا : (شیشمس) خۆدانی روژی یە، شیخ (مەند) خۆدانی مارا، (مەھمەد) راشان خۆدانی بارانی، شیخ عەبروس خۆدانی برۆسی یە، سەخری جن خۆدانی شکەفت و چیا ھتد.....

داستانا سۆماریان دا ھاتی یە (نانو) خوداوندی ئەزمانی یە، خو پیرۆزتر ژ (ئەنکی) دبیینیت کو خوداوندی ئەردی بوو، د فەلسەفە ئۆلا ئیزیدیان دا ھەمان تەشت خویا دبیت وەك د قەولێ ئەرد و ئەزمان دا ھاتی یە، ئەزمان دبیژتە ئەردی ئەز ژ تە پیرۆز ترم، چونکی ئەز جەئ

رەگ و ریشالیت سۆمەریا ل ناوچەیین دۆلە سەند، پروفیسۆر پاکیزە رەفیع حلیمی وەھا نەقیسیە ((ساخ بۆتەو کە ناریبە ھیندیەکانی ھیندستان کە زمانەکیان ناوئرا (سانسکریتی) سۆمەری بوون و لەولاتی سۆمەرەو چوون بۆ ھیندستان نەك بە پێچەوانە ی ئەومو کە ئەمە بە بەلگە ی ئارکیۆلۆجی و فیلۆلۆجیەو تۆمارکراو.))

سەبارەت ب جۆگرافیا سۆمەریان دگۆتە وەلاتی خوە (ئورکی) ژ ناڤی باژیری (ئورک) کو ئیکە ژ وان باژیری پیرۆز، ئەف ووشەبە پێشتر یا گشتی بوو ب واتایە وەلات (نشتیمان) دەھاتە گۆتن، ھەموو مێزۆپۆتامیا بین ژووری بخۆقە دگرت، ل دوماھیی بوو ناڤی تایبەت بۆ باژیری و نەتەو ی و پاشی بوو تە زمان. ئۆرک یان ئورکی زمانێ ئاری یە پێدەچت ژ (خوری) ھات بیت و خوریش ئاری بوون ل ژووری یە مێزۆپۆتامیا و سوریا ژبایی نە. ھەروەسا ئیکەم جەھ کو چاندن ل ھاتیە کرن ل گوندی (چەرمو) بوو ل باکورێ روژھەلاتا شارۆچکەیا چەمچەمال یا نەھو. ئەف ھەموو بەلگە وئ چەندێ دسەلمینن کو سۆمەری ب سەر ناوچەیین باکورێ عێراقی دا ژبایی نە، پاشی ژ بەر ھەر ھۆکارەکی بن بەرەف باشووری دۆلی دوو رووباران کوچبەر بووینە.

ھەمبەرکرا سۆمەریان و ئیزیدیان ژ لای خۆداوندان قە

مێژوو یا بیروباوەرین دنایبەرا دوو رووباران دا ل سەدەیین پێش زایینی تارادەیکە بیروباوەرین وان ئیزیک ھەف بوون واتە ھەك بت پەرسن بوون و ھەنەکین دی روژ، ھەبێ، ستیر ھتد دپەرنیست. گرنگترین ئەو بیروباوەرانش ھەبوونا کو مەلەکە خوداوندە بوو کو کاروبارین گەردوونی و ژبانی ل سەر زمو ی ریک دئێخست. ل دیک بیروباوەرین سۆمەریا خوداوندین وان چیکەری (مەخلوقاتن) ژلای

پهرستگه هین سۆمهریان و ئیزدیان

فهرمانگه ها شۆینهواری و کلتوری یا عیراقتی،
دهرکهفتنه کهفتترین پهرستگه ها ل باشوری
وی وهلاتی ل گوندی (ئهریدۆ) ئاشکرا کر کو
دیوارین پهرستگه هێ ب گنجی هات بوونه سواغ
کرن تاکو رهنگی وان سپی بیت. ل جهم ئیزدیان
پهرستگه هین وان و قوبین خاس وچاکه ب گنجی
دهینه سواغ کرن. دناف ئیزدیان دا دبیزنی گچینا
خاسا ئانکو قوبین خاسا پێ دهینه سپی کرن ری
و رهمهك همیه ب نافی توافا گچین ل گوندی
دوغاتا سهر ب ناحیه ئهلقوش قه دهینه کرن.

ل جهم سۆمهریان ب شیوهکی گشتی
پهرستگه هـل سهردوو بهشان هاتینه دابهش کرن،
پهرستگه هین ئیکی د بلندن دبیزنی زهقوره، بیت
دووی ل سهر ئهردهکی راست ل نیزیك زهقوره
دهینه دروست کرن.

ل جهم ئیزدیان ب شیوهکی گشتی پهرستگه هـ
ل سهردوو بهشان هاتینه دابهش کرن، یا ئیکی
ناقدا قوبین چاکین ئیزدیان ل سهر دهینه دروست
کرن مینا قوبا شیخادی ل پهرستگه ها پیرۆزا
لالش ل قهزا شیخان و بین دووی ل سهر ئهردهکی
راست دبیزنی نیشانین چاکه و هك نیشانا شیخ (بل)
ل گوندی شاریا سهر پاریزگه ها دهوکی قه.
لجهم سۆماریان ژن و زهلامان پهرستگه هـ
بریقه دبرن و کههینن مهزن بیت زهلام دگوتنی

د ههمان دم دا ژیدهریین ژیانێ نه، سۆمهریان
ل پێش فیهلسوفین گریکان دنیین کو ئهف چوار
توخمین سهرمکی ژیدهریین ههموو تشتهکینه.

چیرۆک و نهفسانه هین سۆماریان دا هاتی یه:

1- ل دهستپێکی توخمی نافی ههبوویه کو
توخمهکی نهزملی یه.

2- ژ توخمی نافی توخمین دی بین دروست
بووین .

3- یهکگرتنا ئاسمان و زهوی توخمی با
(گازی) دروست بوویه.

4- ژ بایی ههیف یا دروست بووی و ژ ههیفی
روژ یا دروست بووی.

5- پشتی جودابوونا ئاسمانی ژ ئهردی جورین
دی بین ژیانێ ل سهر ئهردی دروست بووین مینا
: رووهك، مروّف، گیانهوهر. بنهرهتی ژیانێ ژ
ئیکگرتنا قان چوار توخمهیه دروست بووی کو
دبیزنی تیوری یه چوار توخمة.

فهلسهفا ئولا ئیزدیان دا هاتی یه چوار توخمین
سهرمکی بین ژیانێ پهیدا دکهن (ئاخ، ئاف، با،
ناگر) کو دروست بوونا کنیاتی ل جهم ئیزدیان ژ
قان چوار توخمه یا دروست بووی و هك قهولێ
زهبوونی مهکسورخو یا دکهت:

کو کنیات پێ دزمینین

چار قسمهت تێک هنجین

ناخه و ئافه و بایه و ناگره : قالبی نادهم پێ

نژنین

ل ناف پهرستگه هین سۆماریا دوو جور ژن
ههبوون، کچین راهب دگوتنی (لوکور)
ئهو ژنا کو خو نهزر کربوو خزمهت ل
ناف پهرستگه هین بکهت و شوونهکهت،
ژن ههبوون شوو بکهن و خزمهت دناف
پهرستگه هاندا بکهن دگوتنی (سوگی). لجهم
ئیزدیان ژن و زهلام پهرستگه هین و ههر
نیشانگه ههکا خاس و چاکه ب ریقه دهن.

(سین) و کاهنن ژن دگوتنن (ئینتو). کاهنن زهلام ل سهر دوو بهشان دابهش کربوون : کاهنن زهلام نهقان کاهنه نابیت ژنی بینن دوو جۆرن : 1_ ئاسینو. 2_ کورکارو کاهنن زهلام ییت ئاسایی بتنن زهلامیت ئابنی بوون بۆ وان دروست بوو ژنی بینن. نهقه دوو جۆرن : 1_ سابنگو. 2_ ناربی بیتی. ل ئاف پهرستگههین سۆماریا دوو جۆر ژن ههبوون، کچین راهب دگوتنن (لوکور) نهو ژنا کو نهزر کربوو خزمهت ل ئاف پهرستگههین بکمت و شوونهکمت، ژن ههبوون شوو بکمت و خزمهتن دئاف پهرستگههاند بکمت دگوتنن (سوگی)

لجهم ئیزدیان ژن و زهلام پهرستگههین و ههر نیشانگهههکا خاس و چاکه ب ریفه دبهن. خلماتکهرین زهلام بین خلمهتا پهرستگههین ئیزیان دکن دوو جۆرن : 1- خلمهتکارین ژنی نهئینن دبیزنی شکستهی مینا بابا چاوبش. 2- خلمهتکارین ژنی دئینن دبیزنی مجبور ههکه خلمهتا پهرستگههین خاسان بکمت ل ئاف گوندین ئیزدیان، ههکه ل پهرستگهها لالش خلمهتن بکمت، دبیزنی خلمهتکار مالا ئادیان. خلماتکهرین ژن بین خلمهتا پهرستگههین ئیزیان دکن دوو جۆرن : 1- خلمهتکارین شوو نهکمت دبیزنی فقرا. 2- خلمهتکارین شوو دکن دبیزنی کابانی.

قهشارتنا مریان

ل سهردهمین کهفن ل وهلاتن دئافهرا دوو رووباران دا، سهارهت قهشارتنا مریان جۆره سهختهتکی وهک ههف ههبوو، دهمی کهسهک بن ئاخ دکر هندک کهلوپالین ب نرخ و بهها وهک زیر و خشل دگهل مری بن ئاخ دکر، نهف دیاردیا لجهم سۆماریان یا بهربهلاف بوو، دباومریا وان دا دهمی مری دچن بۆ جههکی دی وان کهل و پهلان

ب کار بینن. لجهم ئیزدیان دهمی مریهکی بن ئاخ دکن خهلهکه یان گوستیلهکه زیری د تلیه مری دکن ب تاییهتی ههکه کور بت نهی ژن نهئیناب و ههکه کچ بیت نهیا شوکری بت، ههروهسا لدهمی ئیزدی مریهکی بن ئاخ دکن، ههکه نه ل زههمانی گوندی مری بیت دئ هندک پارهی دهستی مری کهن، د میتولوزیا ئیزدیان دا هاتی به دبیزن دهمی مری دچته دنیاپه دی ههکه هندک هاتنه پیشی به مری گوتی کا کریی (ایجاره) ئاخا گوندی ما تو ل زههمانی گوندی مه هاتی به قهشارتن، دئ مری وی پارهی دمه وان.

پینگههین ژنی

گهلین روژههلات بۆ ماوهیهکی ئافرهت پینگهههکی بالآ ههبوو ل چاف زهلامی، تانهت بۆ دم و سهردهمانهکی زۆر، ژن یا پیروژ بوو، پهیکر بۆ ئافرهتی دروست کربوون و د پهرستن، نهف قوناغا د کۆمهلهگهها سۆماریان دا ب ههمان شیوهیا دهربازبوویه، بهر جۆره (جوتیاره و ههموو جیهانه کهفن ئهر د پ پیروژ دانن و ب ئافرهت وهسف کریه کو د سک پریدایه، وان جوتیاران جهی پهرستنی بۆ دروست کریه و ههروهسا دیاری ژنی برینه، لجهم سۆماریان ب خوداوندی دایک و ئهردی ب ئاف کریه (نخرساک) د ههمان دم دا نهفی خوداوندی هندک

خاسلەتتین دی ژێ هەموون مینا : پەیتی، زێدەکرنا
نەرمیان، خوشەوێستی، ژن ئینان.

هەروەسا ژنا خوداوەند (باو)خوداوەندا
پزیشکی بوو.

ل جەم ئیزدیان ئافەرتی بەهەبەکی مەزن هەبە
ل چاف زەلامی، هەردوو رەگەز ب یەکسانی
دەدانی وەک سەبەقا قەولی خۆیا دکت :
نێر و مێ ئێک دارن
تەف ئافە زەلالن
ل دنی و ئاخەرتی هەقالن

ژن و مێر ژبەکی
هەقی وان هەردوو وەکە یەکە
هەردوو ل رۆژا ئاخەرتی ب حسابەکی
لجەم ئیزدیان ژن وەک خوداوەند دیتی یە مینا
خاتونا(فەخرا) خوداوەندا زاروک بوونی یە ل
جەم ئافەتان.

هەروەسا وەک مێتۆلۆژیا ئیزدیان دا هاتی یە،
ئەرد ب رەگەزی مێ ناسکرییە و پیرۆز دیتی
یە، هەتا هێقینی ژبانی (باران و ئاف) ژ عەزمانا
نە هاتە خوار ل سەرئەردی ژبان پەیدا نەبوو،
عەزمان وەک ماتریالەکی پۆرمەتیف و نێر تی
بەرچاف و ئەرد وەک ماتریالەکی نێگەتیف و مێ
تی هژمارتن، دەمی باران دبارە و دکتە سەر
ئەردی، ژبان و شینکایی پەیدا دکت، ل قی سەبەقی
دا لالش رامانا وئ دەیت هێقینی ژبانی (باران و
ئاف)، هەروەسا وەک سەبەقا قەولی خۆیا دکت :
لالش کو دەهاتە

ل ئەردی شین دبوو نەباتە
پێ زەمیناند چقاس کنیاتە

داستانا نەمرین

هەندەک ژ توێرەری دیرۆکە کەشن، داستان
و ئەفسانەیان دگەل هەف باس دکن. بەلێ
هەروەک یا ئاشکەرا ژێک جودانە، هەریەک ژ
وانە خەسلەتتین تایبەتتین خوە هەینە، داستان باس

ل تاکەکی یان چەند مروفان دکت، گرنگی دان
ب چالاکی و کاریگەری و پەلوانیتی. بەلێ ئەو
کەسێن ل ئاف ئەفسانەیدا ژ خوداوەندە پێکەتینە
و روودانین ئەفسانەیی گەلەک جاران باس ل
کاروبارین دروست بوونی دکت، سەرباری
بابەتی گەردوونی و مەملانی هیزا خیر و شەر و
باوەرە نایینەکان.

دقی بیافی دا زاکس دبیژت : نکارین ب
شێوەکی جیگر و وەسا بستەیی ب وان جیاوازیان
د ئەدەبی دۆلی دوو رووباران دا باس بکەن، ژ
بەر هندی پالەوانەکی مینا گەلگامیش (دموزی /
تەموز) ل چەند جەهاند وەک خوداوەند مامەلە دگەل
دا هاتیە کرن، ل وی دەمی کو ئەو (گەلگامیش
یان دموزی) د راستی دا کەسایەتیەکی مێژووی
دروست دەنوینیت.

ئێک ژ وان داستانین هەمیشە ب زیندویی د
ئەدەبی مێسۆپۆتامیا ب تایبەتی و ئەدەبی جیهانی
دا ب گشتی (داستانا گەلگامیش) ه . کو ب داستانا
(ئودیس) یا عێراقی ب ئاف دکن. توێرەر و
مێژوو نەسێن ئەدەبی دناق بابەتیت هەری هیزا
و باش بێن ئەدەبی جیهانی ژ ب ئاف دکن.

ئەف داستانا ب پێشکەوتن داستان ژ
لای دەمی، ب کەشوتن جۆر ئەدەبا داستانە
پالەوانیتی د مێژوویا هەموو شارستانیەتی و
هەروەسا ب درێژترین داستانە شارستانیەتا
جیهانە کەشن دەیتە ناسین. تا نەو هیچ داستانەک
خۆیا نەبویە سەرارهیی لێگەریانە بەردەوام و
پشکینیە شوێنوارناسان کو بەری داستانا گەلگامیش
هات بته نەسین. گەرچی مێژوویا نەسینە قی
داستانی دزقوتە بەری 4000 سالان و رووداوین
دناق قی داستانێ دا بۆ سەردەمێن دیرین دزقوتن.
هەروەک دەقی ئەدەبی یی ب ئاف و دەنگ ل
هەموو جیهانی تاکو نەها ب نەمری یا مەیی ژ
لای سەرنج راکیشانە مەوقاتی. ژ بەر هندی
ئەو مەسەلانە بێن چارەسەرکەری کو مەسەلین
مەوقاتی بێن گشتی هەتا قی دەمی هوش و بیرین

مروغان يېن سەرقال کرین و ھەروەسا کارتیکرن
یال سەر ژيانا ژیری و سۆزیش کری.

ئەف داستانا ئىكە ژ وان شاکارین ئەدەبىي بین
جوان و مەزنین مللەتتى سۆمەر بو مروقائىتى ب
جهنلای. من دقتت بژم نەك ل سەردەمى خۇدا
بايەخ و گەرنگىيەكا خویا تابىيەت ھەبوو، بەلكو تا
قى سەردەمى تەكنەلۇژيا و بەرھەف پىش چوونە
زانستى.

ئەف داستانە ژ دوازدە تابلۆيىن ھەريى
پىنكھاتىنە ل پەرتۆكخانە پانىيال ديت بوون، ھەر
پارچەك نىزىكى 300 دىر بوو، ھەر پارچەك
ل سەر تابلۆيەكە جودا ل پەرتۆكخانە پادشاينى
ناقىرى نقىسى بوون.

پالھوانی فی داستانہ گلگامیش (نئکیدو
بوو خوداوندی باژیری ئیریدی)، ناقەرۆکه
داستانی بریتیه ژ زهبر و زهنگینی یه گلگامیشی،
مملانی دناقبهرا خیر و شهر، خوشتی یه ژیان،
بی هیقیبوننا مروقی، نهمری، زیندی بوونهقه.
نئکیدو هقالی هقالینی یی گلگامیشی بوو، پشتی
مرنا وی گلگامیش ل نهمری (جهی مرن لی
نعبت) گمریا، ئیزدی نهو دبیزنا هقالی هقالینی
(برایی ناخرهتی).

نورمهك ژ دهقي داستاني كو د (مايخانه
خانه) بهر سقا گلگاميشي ددهت :

((نئی گلگامیش ھولی کوئی نئدی ؟
نئو ژیانہی کہ دمبی بیی نایوژیتوہ
لئو کاتہی خو او مندھکان مر و ژبان در و ست کر د

مردنیان لسهسەر داناو ئهوش کاری له ژیان کرد

بہ لّام نہی گلگامیش بہبہردہوام ورگت پر
نابی

شمو و روژ دلخوش به))
داستانا میر محیٰ لجهم ئیزدیان گهلهك یا ب
ناف و دهنهگه، ئەف داستانا ژ بونا غەریبی و
روژین شینا (دهمی یهك دمرت) یتته گۆتن.

میر محی نائی ویی دروستی (محو) بوونائی
بابی وی (عہد شہمس) بوو.

دېښن: بابې مير محي ميرمکي دوله مهندي
 باژيري به غدايي بوو، بابې وي نه دقيا کورنۍ وي
 چ نه خوشي يه ببينت و ټيکله يه خهلکي بکمت دا
 نزانن مرن چپه، کول و دمرد چپنه، نو غولام
 و ماموستا و بهر دهست ل مالي دا هه بوون و
 هه رتشته کي کورنۍ وي دقيا ژيرا ناماده دکر و
 دهمين خوش د مال دا دپورانن، هه تا مير محي
 گه هشتيه حيني ژن نينانې، بابې وي جوانترين
 قيز ل به غدايي ژيره خواست و نانې، مير مح و
 هه فزينا خوه گله لک دگهل هه ف د کهيف خوش
 بوون و نه دزاني کا کول و دمردين ژيانې و
 دنيايي جنه .

ديڙن روڙمڪي ڙ روڙان دمئي مير مح
سبهڪي ڙ خهو رابوي هند دنگ دڪته ههڙينا
خو هلو رابه ومختي تيشتي يه، هنجي دنگ
دڪتا وي يا بي مفا (فايده) بو، ڙنا وي ڙ خه
رانابو، وي ومسا هزرڪر ڪو ڙنا وي هيش يا
نقستي يه، ميرچو دا تيشتي بخوت، بهردسيتن
ناف مالي وي دا گوئي ڪا ڙنا ته، گوئي من گلهگ
دنگ لي ڪر بهلي ڙ خهو رانابو، بهردسيتن
وي چوون دين ڙنا وي نيا نقستي يه، بهلڪو يا
مري.

چوون گوئته مير محي ژنا ته و ا مری.
مير محي گوتا وان گالو مرن چييه؟
وان گوئی عزرائيل قاسدي خودی يه تيت
روحي ژ مروفي دستينت و ديبان ناخرهتي.

میر محی گوئی گالو ناخرهت چیه ؟

وان بهر سف دا و گوئی ناخرهتا دنیایه کا دی
یه و روح دی ل قی دنیایی ژ قالبی دهر کهفت
دی جته دنیایا دی (ناخرهتی) و همره و هسا وان
گوئی دی نهو شیخ یان پیر و خوشکه ناخرهتی
نن سهری وئ شون و دی دوعایی ل سهر
بیژن و پاشی دی دانینه سهر داره بهستی و بهنه
گورستانی و ل ویدهری دی تر با وئ کولن و دی
بن ناخ کمن .

میر محی گوئی وان پشتی ب ناخ دکهن؟
پشتی بن ناخ دکهن خهک دی قهگهرینا مالیت
خوه و ئو دی ل ویدهر مینت .
میر محی گوئی وان هتا کمنکی دی یا بن ناخ
بت و دی ل وی جهی (زههمانی) مینت؟
وان بهر سف دا و گوئی : ئو بو هتا هتایی
دی ل ویدهر مینت و جار که دی نازقرتهقه.
میر محی گوئی ئمز ژ دی و هسا مرم و من
دی بن ناخ کمن و نهز فرما مالا خوه ؟
بهر سف دان و گوئی : بهلی تو و ئهم ههموو
دی و هسا مرین و ئینا بن ناخ کرن، ئهف دنیایه
نه ملک کهمی یه (دنیا واره و ناخرهت ماله)،
دنیا ملک خودی یه و بهس بو خودی مینت، یی
بیته سهر روویی قی دنیایی ههر دی رورمکی
مرت.

پشتی میر محی ئهف چیرۆکه مرئی زانی،
ئهی خواست ل نهمری بگهریت، دایک و بابان
هیقی ژئ کرن ئو نهچت و گوئی دی کوفه بچی
مرن ههر یا ههی بهلی میر محی ههر رژد بوو
و گوئی ئمز ههر دی چم. دی چمه وی جهی،
جهی مرن لی نهبت، ل سواری خو سوار بوو،
ناقی سواری وی (خلوشاف) بوو، جه و وار
و دایک و بابیت خوه هیلان و بهرف نارمانجا
خومیا بی دووماهیك چوو، بهلی ل دووماهیي میر
مح ژئ ههر ژقی دنی بار دکمت و هک بهیتا میر
محی خویا دکمت :

چی عهدهکه بی ههوایه

چهند جوان و محبوب وئ رقابه
ههموو لناف ناخی دانایه

شرعا میر محی شرعهکه کشافه
هنجی کهسی فاریقه بوو ژ ماکه
خالق ههموو دی و هفا که
کمن نامینت ژ غیر شاهی قودرهتی

لیستا ژیدهران:

- 1-عبدالخالص صابر. سۆماریهکان: میژووبان،
شارستانییهتیان، کۆتاییان. چاپخانه: شقان(2009)
- 2- لندن (2013). YPS – publishing _ سۆران
حههرهش. کورد کئیه.
- 3- هاوری باخهوان. کوردستان نشیمنی یهکه مینی
سۆمارییهکان. چاپخانه: ناوړمحممان مههمود(2003)
- 4- شهعبان بامهرنی. کینه ئهم کورد. چاپخانه: خانی/
دهوک(2009).
- 5- د خلیل جندی رهشو. پهرن ژ نهدهی دینی
نیزدیان بهرگی ئیکی. چاپخانه جهم/ ترکیا(2004)
- 6- تارق شوکری خهمو. ژماره (3- 40) د
میتولوجیا نیزدیان ده. چاپخانه خانی – دهوک (2007)
- 7- ههسو هورمی. پهرستگه ها لالش. چاپا ئیکی .
چاپخانه خهبات _ دهوک (2000)
- 8- سههید خهلیل عهسکر. شکهستین پهرستگه ها
لالش (بابی چاویش و هک نمونه). چاپخانه روشنبیری/
ههولیر (2011)
- 9- دانه حاجی عا. نیزی بی هیقی وهرگیرانه که
ب سهر قهکریه ژ چاپا دووی یا کتابا (المنتظر) الجزء
الاول – الحقیقه(2020)
- 10- ئهلیاس نهعمو خهتاری. نیشان و ناقد و قوبین
خاسان. گوکارا مهحفل ژماره (31) ل سالا (2024)
- 11- ههسو هورمی. نیزدیاتی د(100) پرسان دا.
چاپخانه: حاجی هاشم _ ههولیر (2008)

چاپیکهفتن:

- 1- پیر خهلات ئهلیاس نفیسهر د ئولا نیزدیان دا ب
تلهفونی ل رورژا 2024/8/10
- 2- خیری بوزانی قهکولر د ئولا نیزدیان دا. چاپ
پیکهفتنهک دگهل رادیو ویا روداو ل ههولیر 2024/5/6
- 3- شیخ عا. خهلهف. زانا د ئولا نیزدیان دا. ل
گوندی شاریا. 2024/6/6
- 4- شهسو فقیر عهلی. قهولبیز. رینا واتس ئاپی. ل
2024/7/5.

رهوش و رۆل فەلسەفە ل چاخ ژیریا دەستکرد

پشکا (1)

محسن ئۆسمان - بهرلین

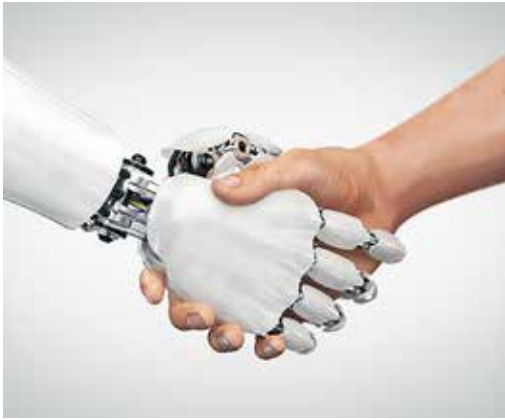
په‌یقه‌ک

نه‌گەر تالیس ”بابی فەلسەفی“ بیت، پا
سۆکرات ”بابی دیالۆگا فەلسەفییه“، چونکو
”فەلسەفه ژ هه‌ژمونا نه‌سمانی ئینایه نه‌ردی/
شیشرون” (1). هه‌روها نه‌گەر مرو‌ف بزاقا
پرومیسسوس یادزینا ”ناگرئ زانینی/ نه‌قلی“ (2)،
ژ خوه‌داقەندا ئۆله‌مپیا، ب پیکۆله‌کا فەلسەفی
ببینیت، پا فەلسەفی ب دزیی ده‌سپیکریه! ئانکو
ناگرئ پرومیسسوس، وه‌ک ”خه‌تیرا رۆناهیی“ و
جیهانبینینا فەلسەفی ژ، رۆناهیی دده‌ته ژیان،
چونکو دقیت فەلسەفه خوه میناریکا تیهرزکرنی
و پاش وه‌ک ژیان پینشکیش بکه‌ت.

هیلادیروکی

ب راستی، ”هەر زوو بیزگه‌سۆن، به‌حسێ
مرو‌فی ئامووری – Hommo Machine یان
مرو‌فی ئافرینه‌ر – Ecco Hommo کریه“ (3)،
به‌لێ پا هنگی هند رۆناهی نه‌که‌تییه سهر فی
مژاری. له‌ورا نه‌گەر ل گۆر بنیامین فرانکلین –
Benjamin Franklin ”مرو‌ف ب ساخه‌متین
خوه، ئافرینه‌ری ئالاقان/ ئامووران بیت“ (4). پا
دیروکا ته‌کنۆلۆژیایی، فەدگه‌ریته یه‌که‌م مرو‌فی
ئافرینه‌ری – Homo Faber ل چاخێ به‌رینی،

(1) صالح حمیدات – العقلانية في فلسفة ماكس فيبر
– مذكرة مكملة لنيل شهادة الماجستير في الفلسفة/ جامعة
قسنطينية 2/ الجزائر، السنة الجامعية: 2012/ 2013 ص31.
(2) تشيتفيريكوفا أولغا – دكتورية المستنيرين/ روح
الإنسانية العابرة و اهدافها – ترجمة: د. باسم الزعبي، وزارة
الثقافة الأردنية، ط1، عمان – الأردن، 2020 ص109.
(3) كموني عبدالفتاح – التكنولوجيا بين العلم و الفلسفة
عند فرانسواز شميد – مجلة الدراسات الثقافية و اللغوية،
تصدر عن المركز العربي الديمقراطي ببرلين، العدد 27،
2023 ص320.
(4) حنة أرندت – التفكير الحر – تحرير و تقديم جيروم
كون و ترجمة: مالك سلمان، دار الساقي، ط1، بيروت –
لبنان، 2022 ص331.

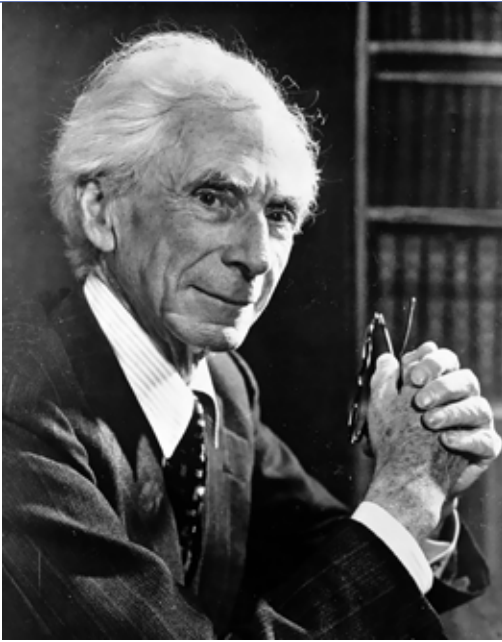

قافارتنا نووياً د ناقبراً زانست و تەکنۆلۆژیا دا
یان د ناقبراً تیۆر و بکارئینانی دا، واتەیا خوە
ومرگرتیه⁽⁹⁾.

ب گەلمپەری، راستە سەرەلدا نا زانستی
تەکنۆلۆژیایی ل سەدئ شازدئ زاینی،
گوهرپنەکا مەزن د هشیاریا مرقی دا چیکریه
و ریکا گوهرپنەکا رەوشەنبیری مرقاهیێ خویش
کریه، بەلێ ل قان سالتین داوی، ب یەکجاری
ومارار بەلزا تەکنۆلۆژیایی گەلەک کەنال و
تیگەه ئاقراندینە. مینا هزرمەندئ بریتانی،
جولیان هوخلی ل سالتین پینجیان “بەرف پشی
مروقبوونئ – Transhumanism و
پشی مروقبوونئ – Posthumanism
داهێنان⁽¹⁰⁾. ئەل قی چاخی، مروف دکاریت
بیرسیت، ئەرئ د دووبەندیا (“پۆست هومانیزم
– Posthumanism” و “ترانس هومانیزم
– Transhumanism” ئی دا، پا مروف چیه/

پارچەکا داری یان بەری وەک چەکی ژیان و
بەرهەمەکانی ب کار ئانی. سەرباری، پروسسە
تەقنی “جل و نقین”، ئالاقین نیچیری و شەری
“تیر و کقان”، ئاموورین کاری “تەقەر و بیر”
و پاش ئالاق/ ماکینا “رەژی و هەلمئ” و
ئاموورین کارەبایی درستی بوون، کو ئەقان تەقان
رۆلەکی بنگەهینی تەکنۆلۆژیایی دیتیه. ب قی
یەکی، نە بەس مرقی ب درژی دیرۆکا خوە،
پیکۆلا زالبوونا ل سەر سروشتی، گیانەومر و
بەردەستکرنا مانی کریه، بەلکو مرقی د ژیان
خوە دا، چاقلینکرنا سروش، گیانەومر و فرندان
کریه و د هەمان دەم دا ژی دژی وان راوستیایه.
د واری پیناسە و فەرەنگی دا، “تەشنیکۆس/
تەکنیکۆس – Technikos ب خوە پەیفەکا
یۆنانیە، ب واتەیا هونەر و پەشەسازی دەیت،
بەلێ پەیفە تەشنئ – Techne ب واتەیا کاری
دەستی یان شیانین چیکرنا تەشتان دەیت⁽⁵⁾.
هەروها “پەیفە تەکنۆلۆژیا، ب واتەیا فەکۆلینا
پەشە ژی دەیت، کو ژ پەیفە یۆنانی – Tékh-
nología”، یاکو ژ دوو پارچان “Tékh-
nologia” و “Logía – زانست/ فەکۆلین”
پیکدەیت⁽⁶⁾. زیدەباری، تیگەه تەکنۆلۆژیا
یۆنانی، ب واتەیا “فەکۆلینا گرامەر/ رەهوانی
و گۆتارئ دەیت⁽⁷⁾. هەروها “د زمانئ لاتینی
ژی دا، ل هەمبەر بلێفکرنا یۆنانی پەیفە Ars،
ب واتەیا هونەر و پەشە دەتەب کار ئانین⁽⁸⁾.
دیسان پەیفە تەکنۆلۆژیا ب زمانئ ئنگلیزی/
1706 و ئەلمانی/ 1728 ژی، “ب مەبەستا

- (5) إبراهيم أحمد – إشكالية الوجود عند مارتن هيدجر – منشورات الاختلاف، ط1، بيروت – لبنان، 2006 ص25.
(6) بن راشد رشيد و بلحاح حسنية – تاريخ فلسفة التكنولوجيا: القيم الاجتماعية و القيم التكنولوجية – مجلة الحكمة للدراسات التاريخية، العدد 2، 2021 ص40.
(7) مجموعة – موجات جديدة في فلسفة التكنولوجيا – ترجمة: شوقي جلال، المركز القومي للترجمة، ط1، 2018 ص48.
(8) عبدالسلام بنعبدالعالي – الفكر في عصر التقنية – منشورات أفريقيا الشرق، ط1، بيروت – لبنان، 2000 ص12.
(9) مجموعة – موجات جديدة في فلسفة التكنولوجيا – ترجمة: شوقي جلال، المركز القومي للترجمة، ط1، 2018 ص48.
(10) د. رفيق أوباشير – نحو ما بعد الإنسانية: بين الفلسفة و العلم – مجلة البحث في العلوم الانسانية و المعرفية، المجلد 1، العدد 4، 2024 ص54.

کيه؟ گملو نامور دکاريت بزاری/ زههري مروّان قهکمت؟ قی پرسیار، بمرّوکارا قهکرنا هزرمند و فیلوسوفان بهرين کريه، کو ومارا نامووری پتر مزارا تیگههئ، پّوست مروّف – Posthumanism، گهرم کريه.

دياره “یهکهم ناماژمیا نهیهکسرا ب ژیریا دهستکرد، ل سالا 1942 ژ لایئ نفیسری رووس ئیسحاق ئیزیموّف – Ishaac Asimov قه هاتیهدان” (11). ل سهر قی گوهرمین و ومارا تمکولوژیایی، ئالان تورینگ – Alan Turing ل سالا 1950، پرسیارا: “نهری

یهکهم ناماژمیا ب ژیریا دهستکرد ل سالا 1949، ژ لایئ زانا وارین ویقهرفه هاتیهدان، دیسان دهیته گوّتن، کو «جوّ ماکارتي ژي یهکهم کسه، تیگههئ ژیریا دهستکرد – Artificial Intelligence ئافراندي

نامووری” (باشتره) (13). راسته ل قی چاخی، مروّف دکاريت بیژيت ئالان تورینگ ب نفیسینا خوه “کومپیوتر و ژیری”، یهکهم کسه، تیگههئ “ژیریا دهستکرد/ 1950” (14) ب کار ئانی، بهلی پا “یهکهم ناماژمیا ب ژیریا دهستکرد، ب قهکولینا وهرگیرانا نامووریا زمانان ل سالا 1949، ژ لایئ زانا وارین ویقهرفه Warren Weaver قه هاتیهدان” (15). دیسان دهیته گوّتن، کو “جوّ ماکارتي ژي یهکهم کسه، تیگههئ ژیریا دهستکرد – Artificial Intelligence ئافراندي/ 1955” (16).

نامور هزر دکهن؟ “گوهری پرسیارا: “نهری ما دبیت، نامور وهک رهفتارمکا ژیر دیار بیت یا نه؟” (12). د قی هئلی دا، (بیتراند راسل – Russell Bertrand ژي، دگهل تورینگ ل سهر پیناسا ژیریا دهستکرد یی ههقپاربوو، کول جهی “تیهرکرنا نامووری”، بیته “نونهریا

- (11) أبو بكر خالد سعدالله – الذكاء الاصطناعي: فاعل جديد في مجال الفن و الثقافة – أواصر مجلة فكرية فصلية للثقافة و الفكر و الحوار، العدد 10، 2021 ص21.
- (12) خديجة ربيع عبدالغفار الدمرداش – فلسفة الذكاء الاصطناعي – مجلة متون للدراسات الفلسفية، كلية العلوم الاجتماعية/ جامعة سعيدة – د. مولای الطاهر، المجلد 16، العدد 3، 2013 ص90.
- (13) خديجة ربيع عبدالغفار الدمرداش – فلسفة الذكاء الاصطناعي – مجلة متون للدراسات الفلسفية، كلية العلوم الاجتماعية/ جامعة سعيدة – د. مولای الطاهر، المجلد 16، العدد 3، 2013 ص90.
- (14) هيثم السيد – الاسهامات الفلسفية و المنطقية في التطور التكنولوجي: الذكاء الاصطناعي نموذجا – مجلة دوجين من منشورات جامعة القاهرة، العدد 1، 2014 ص248.
- (15) أبو بكر خالد سعدالله – الذكاء الاصطناعي: فاعل جديد في مجال الفن و الثقافة – أواصر مجلة فكرية فصلية للثقافة و الفكر و الحوار، العدد 10، 2021 ص21.
- (16) حاج علي كمال – الفلسفة و الذكاء الاصطناعي: مسائل نقدية – مجلة الحكمة للدراسات الفلسفية، جامعة 8 ماي 1945 قالمة، المجلد 12، العدد 1، 2014 ص930.

نوکه دهیته گوتن، کو تهکنولوزیا ل پاشهروژئی دئ ل جهی نهقلی مروقی هزر کهت! دیاره گرنگی و بالکیشیا تهکنولوزیایی و مکره، کو گهلهک زانا و فیلسوف گوتار، فهکولین و پهرتوکان، ژ بو دهمولهمندکرنا هیلای تیوری، ل سهر قئ مژاری بنفیسن، مینا: (“هیلاری پهنتم: نهقل و نامور / 1960”، “کانت سایر: سپیرناتی و فلهسفا نهقلی / 1976”، “بیرترام رهفائیل: کومپیوتهرئ هزرکه / 1976” و “مارگریت بون: ژیریا دستکرد / 1977”) (17). سهرباری، پهرتوکار کارل میتشام – Carl Mitcham، یاکو ب نافتیشانی: “تههزرکن ب ریکا تهکنولوزیایی / 1964” و مارک کولکیرگ، پهرتوکار ب نافتیشانی: “فلهسفا سیاسی یا ژیریا دستکرد / 2022”. فان تهفان، ناماژه ب رول و پیشهاتین فلهسفا تهکنولوزیایی کریه. ههروها دقتت نهوژی بهیته گوتن، کو فیلسوف و جوگرافیناسی ئلمان ئیرنست کاپ – Ernst Kapp، یهکه کمسه دهربرینا “فلهسفا تهکنولوزیایی تهکنیکی” (18)، د پهرتوکار خوه “هیلین بنگههین بین فلهسفا تهکنیکی – Grundlinien eine Philosophie der Technik 1877” ب کار نانی. ب گهلهمپهری، فان پیکول و بهرهههمن، بهروکهکا مهزن ل بهر زانا و خواندهفانان فهکریه.

پرسیارا بالکیش ل قیرئ، گهلؤ بؤچی فیلسوفین ل چاخین کهفتار، گهلهک گرنگی ب واری تهکنولوزیا نهدايه؟ راسته “پلاتون و ئهرستوی، گهلهک گرنگی ب تهکنیکی یان نامووری ب شیومهیک گشتی نهدايه، چونکو ل گور هزرا وان کولهدار کار و رولئ تهکنیکی دببن” (19). بو نمونه، ل یونان ب ههههونا

ب قئ یهکئ، خورتهکرنا لاشئ مروقی یان فرههکرنا شیانین مروقی بین بهدمنی و نهقلی، کو دکهفته ژیر نافتین (“سیبورگ – Cyborg”، “مروقی نامووری”، “مروقی بیوتهکنولوزی” و “مروقی ناقل”). نها هوسا زانایین واری تهکنولوزیایی، پیکولا چاقلیکرنا مهژی مروقی، ب ریکا ژیریا نامووران کریه. نانکو راسته نهقل / مهژی مروقی، ب ریکا نهزموننین هشمههاندانه وهراری دکهت، بهلئ پازانایین واری تهکنولوزیایی نهزمونا خوه، دهربازی نهقلین نامووری دکهن. مروق دکاریت بیژیت، راسته تهکنولوزیایی ل شوونا زهقهلهکین مروقان، زهقهلهکین نامووری درست کرینه و دهینه ب کار نانین، بهلئ پا پستی وهرارا تهکنولوزیا و پهیدابوونا ژیریا دهستکرد، پرسیار ل سهر سینورین شیانین فامکرنا نهقلی، کههته بهر گومانی. ئیدی راسته تانوکه ژئی، هیشتا ناموور و روبوت چاقلیکرنا مروقی دکهن، بهلئ

(17) هیثم السید – الاسهامات الفلسفية و المنطقية في التطور التكنولوجي: الذكاء الاصطناعي نموذجاً – مجلة دوجین من منشورات جامعة القاهرة، العدد 1، 2014 ص 250.

(18) مجموعه – موجات جديدة فی فلسفة التكنولوجيا – ترجمة: شوقي جلال، المركز القومي للترجمة، ط1، 2018 ص 9.

(19) کموني عبدالفتاح – التكنولوجيا بين العلم و الفلسفة عند فرانسواز شميد – مجلة الدراسات الثقافية و اللغوية، تصدر عن

خوۀ ل فئ پرسګرئکئ کره خوۀدان، چوئکو ئارئشا تۀکنیکئ وۀک جۀمسرئ سۀرۀکئ خۀما فۀلسفۀ هۀچۀر خ هۀګرئتۀ.

ب فئ یهکئ فۀلسفۀ ب خوۀ ژئ، وۀک سیستۀمۀکئ ئئیسئیمؤلؤګئ، تئیکهلیئ د ئاقبۀرا ئۀقل و جیهانئ دا درست دکت. نۀمازۀ هایدیګر، ګۀلۀک ل سۀر پرسۀ تۀکنیکئ ئاخفۀ و دئیرئیت، تۀکنیکۀ د مۀژئ مړؤقئ ئورؤپی دا، مینا بوونګرئیا د مۀژئ مړؤقئ یؤنانئ دا بووۀ. ئۀفۀ ژئ دووبارۀ، هۀفکئشا ئؤتؤلؤګئ د ئاقبۀرا بوونګرئ و تۀکنیکئ دا، وۀک دۀرازینکا ئئیسئیمؤلؤګئ چاکئ سۀخیر دکت.

پئشکۀمتا باژارفانئ و پئکؤلئن هئخوازیۀ بۀردۀوام ژئ، ژ پئخۀمۀتئ داکو واتۀیئ بدۀنۀ بوونئ، یاکو دۀربرئئ ژ تئۀزرکرنا جیهانئ و ئیرینا بوونئ دکت. ئیدئ وۀرار ب خوۀ ژئ، هشمۀندیا مړؤقئ یا ب واتۀیا بوونئ یۀ. هۀر بؤ نمونۀ، جوتوکئلیئ واتۀیا خوۀ ژ “هاریکاری، ژئیاتی و بۀشدارئ” وۀرګرئتۀ، پئشۀسازئ واتۀیا خوۀ ژ “کاری/ چئکرئ” وۀرګرئتۀ، کو بهائئ نافۀندیئ واتۀ و ژیانۀ سۀرۀکیۀ مړؤقئبوونئ یۀ و چاکا زانپاریان ژئ، واتۀیا “باوۀرئ ب خومبوونئ”، مینا ئؤتؤلؤمبوونۀ کۀسئ وۀرګرئتۀ. ئها هؤسۀ، ئۀف ګوۀرئینئ ریشالئین مړؤقاهئ تئیرا دبؤرئیت، هۀمان رموشا ګوۀرئینئ چاکئ یئین جوتوکئلیئ، چاخئ دۀربازئ چاکا پئشۀسازئ بووئنه.

ب راستئ، جودابوونۀکۀ مۀزن د ئاقبۀرا زانستئ جیهانئ و ئیرینا مړؤقئ یا زانستئ ل سۀر جیهانئ هۀیۀ، چوئکو دبئت ئیرؤ زانست وۀک مئتؤد یئ سۀرۀکئئ بیت، بۀلئ پا دئ هۀر

باژار/ دۀولۀتا باژار و بۀندان/ کولۀداران هۀست ب هشمۀندیئ، ل ئاستئ کۀسان هاتۀیۀ کرن، چوئکو “ئۀګر کولۀ نۀبان نۀ دۀولۀتا ګرئکئ، نۀ زانست و هونۀر و نۀ ژئ ئئمپراتورئیا رؤمانئ بئئ کولۀدارئ درست دبوون” (20). سۀربارئ، “تاکو ل سۀردۀمئ پلاتون ژئ، پۀیقا یؤنانئ/ تۀشنئ، ب واتۀیا مۀعریفۀ دۀات” (21). هۀروها “مارکس ب خوۀ ژئ، تۀکنیک ب واتۀیۀکا بئالئین ب کار ئانئ” (22). دئسان دقئیت ئۀو ژئ بۀئتۀ ګؤتن، کو راستۀ تۀکنؤلؤژیا ل چاخئ باژارفانئ کۀفتار هۀر هۀبوو، بۀلئ پشئ پۀیدابوون و سۀردۀستئ سۀرمادارئ ل فان چوار سۀد سالئین داوئئ، شؤرشا تۀکنؤلؤژیا هؤسۀ بلۀز ژ بؤ خزمۀتا سۀردۀستان پئشکۀمت.

ب کورتئ، راستۀ بوونۀومرئ مړؤق د ژیانۀ خوۀ دا، ګۀلۀک قوناغ برئنه: “مړؤقئ خوداقۀند – هؤمؤ دیوس Homo Deus / و تاکو ګۀهشتئئ ئاستئ پۀیدابوونۀ “مړؤقئ ئاقل – هؤمؤ ساپئنس Homo sapiens /، بۀلئ پا ل داوئئ ژئ ب سائا وۀرارۀ تۀکنؤلؤژئیئ، ئۀف بوونۀومرئ ئاقل ګۀهاندۀ ئاستئ “مړؤقئ رؤبؤت”!

هئلا فۀلسفۀ و تۀکنؤلؤژئیئ

1

راستۀ ګرئګیدان ب مژارۀ فۀلسفۀ تۀکنؤلؤژئیئ، قۀدګرئتۀ دۀسئیکا سۀدئ بیستئ و ب تاییۀتئ ژئ ل سۀر دۀستئین فئلؤسؤفئین ئاقدارئین مینا: “جؤن دیؤئ، مارتن هایدیګر، هئربئرت مارکوز، ګؤنتۀر ئۀندئرس، هانا ئارئنت، ژان بؤردرئار، ئۀلئیرت بؤرګمان، جؤرج ګران و یورګن هابرماس”. هۀرزوو فان ئۀقلئین فۀلسفئ،

المركز العربي الديمقراطي ببرلين، العدد 27، 2023 ص 311.

(20) أنجلز – أنتي دهرنغ – ترجمة: فواد أيوب، دار دمشق، ط5، دمشق – سورية، 1981 ص 216.

(21) عبدالسلام بنعبدالعالي – الفكر في عصر التقنية – منشورات أفريقيا الشرق، ط1، بيروت – لبنان، 2000 ص 13.

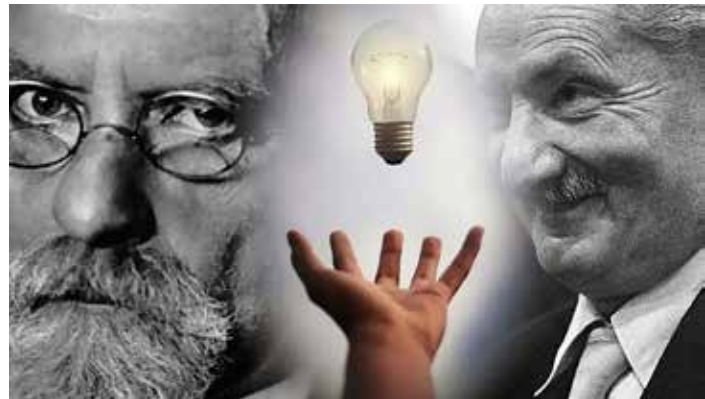
(22) عبدالسلام بنعبدالعالي – الفكر في عصر التقنية – منشورات أفريقيا الشرق، ط1، بيروت – لبنان، 2000 ص 12.

ل همر قوڤاغا مروڤاهي راستي گرفتار هاتي، هشتمه ندان روو ل هزر و فلهسفه بؤ چاره سهریان کړیه.

ب قی تیځه هشتنی، راسته زانست تشته کی
بهرجه سته، بهلی پا ب سایا تیورا فلهسفه
پرنسپین خوه ئافا دکمت. همر وها زانست که شه کی
بهر بار بؤ فلهسفه درست دکمت، چونکو تهف
شورشین زانستی، ریکا شورشین هزری و
فلهسفه خوه دکمت. لهورا چ تیورین زانستی،
بیی ئهجامین فلهسفه نابین و چ پیشکته تین
فلهسفه زی، بیی شورشین زانستی نابین. همر وها
راسته رولی زانستی بؤ ژيانی گله کی گرنکه،
بهلی پا بیی فلهسفه روناها زانستی ناهیه فام
کرن، چونکو فلهسفه روناها بهر دده ته سهر
میتود و مخرجین فامکرنا دوور هیل و ریکین
ژيانی. ئها هوسا زانستی ژینگه هکا بهر بار بؤ
هزر و فلهسفه درست کړیه، چونکو زانست و
فلهسفه، مینا هه قالجیمکان بیی ههف نابین. لهورا
“ژ بیرکرنا پیقه ندیا د نافیهر فلهسفه و زانستی
دا، و مک دهست ب کارکرنا د تاریی دایه”!

ب قی به کی، ل همر قوڤاغه کی زانست
گیرو ببیت، ب خوه گریډایی گیر و بوونا ئهفل
و فلهسفه بوویه. ئیدی چ شورشین جفاکی،
سیاسی و ئولی نین، ئه گهر شورشکا هزری
و فلهسفه ل پشت نه بن. بنیره ئه گهر مارکس
ب شورشکا خوه یا ماتریالی، کیشومرا دیر وکی
قه کر بیت. پا دیر وک ب خوه زی، دیر وکا
فلهسفه، هزر و ئیدی و لوگیانه. لهورا چاخی

د هیلا فلهسفه دا، مژارا پرسپاری بیت. لهورا
هایدیگر – Heidegger بیژیت: “زانست ب
خوه، هزر ناکمت” (23). ئیدی ئمرکی فلهسفه
نه ئهوه زانسته یان نه، بهلکو گرنکیا فلهسفه،
دقیت ئاشکر اکرنا و همین زانستی بکمت. بؤ
نمونه، شورشکا تالیس د ئه اندازیاری دا،
ریکا شورشکا فلهسفه پلاتون خوهش کړیه.
همروها فیلسوفان ب نر خاندنا خوه، تیورا
داروین/ پینداچونا بیولوگی و نیوتن/ سمنا
میکانیک، گه هانده ئانستی بهر چاقر و هیا ئیرو.
دیسان گالیلیو زی کیشومرا سروشتی ب
فیزیا خوه قه کریه، و مک ئهجام دوو شورشین
فلهسفه دیکارت و کانت ل سهر درست بوون.

سهرباری، نه بهس پیکول و ئهزمونین
کوپیتر نیکوس، دیکارت بهرهم ئینا و کوده تابه ک
ل سهر فلهسفه پلاتون و ئه رستوی زی کر،
بهلکو ل سهر هه مان پاشخان و شوپ، کانت
و مک مهنترین فیلسوفی چاخی خوه پهیدابوو.
لهورا گرنکیا فلهسفه، گه هشتیه ئانسته کی هندئ
بلند، لوکاش ب “نیرینا جیهانی” و کانت زی ب
“تیهرز کر نین جیهانی” ل قهلم بدهن.

23) السيد ولد أباه — الدين والسياسة والاخلاق/ مباحث فلسفية في السياقين الاسلامي والغربي — جداول للنشر و الترجمة
و التوزيع، ط1، بيروت — لبنان، 2014 ص215.

هوبز، ژ نهمجامين شهرين نافخوهمين بریتانیا و همفرکيا د نافهر ا حکومتا کرومیل و نالستیورت دا بوون. دیسان تیورا مارکیسیزمی ژی، رنګفهدانا میتنګمیری و گرفتین هنگی بین سرماداری بوون. ب ههمان شیوه هوسرل – Husserl ژی، پشستی سردهستی نازیسمی/ 1933، پمروتوکمک ب نافی، “گرفتین زانستین نوروی و فینومینولوگیا ترانسدنالی/ 1936” نفیسی، کو خملکی نوروی ژ گرفتین هشمندی دیروکی، دمربازی گرفتین گیانی بوویه و نهف گرفته دمربازی زانستان ژی بووینه. نهال فی چاخی هوسرل هست پی کر، کو نورویا پیذفی ب دوباره وینهکرنهکانوویه، داکو پتر کورراتیا پرسگریکی بهیته فامکرن و چارمیا فی گرفتی ژی بهیته دیتن. همروها هوسرل د پمروتوکا خوه یا نافیری دا دبیزیت، دی نورویا راستی مالئاقایی یا هافی یا واتمیا نهفلی بیت، یان ژی دی کمتا بهر ب دژمنیا گیانی راستی بهربری هیتن. راسته همر پیناسا فلسفه فی ل یونان د بنگه هی خوه ژی دا، نهف فورمین گیانی بین خولکی، “شیومیهکی روشهنبیری” و مرگرتی، دگوتنی “فلسفه”.

جفکین زیندی، راستی ناریشین نهفلی و سیاسی دهین، روول هزرمند و فیلسوفین شارماین وان واران دکمن. نانکول همر قوناغا مروفاهی راستی گرفتان هاتی، هشمندان روول هزر و فلسه فی بو چارهمریان کریه. همر بو نمونه، چاخی نورویا راستی گرفتان هاتی، هزرمند و فیلسوفین وان، روول داغه و رافهکرنا رموشی کر. ژ بهر هندئ، تهف خمتیرا فلسه فی، ژ پلاتون و تا هابرماس، ل چارهمین گرفتان گمربایه، ومک پلاتون و نرسستی، تیورا “دیموکراتی و دمهسلات” و تیگه هین “ومکهفی و نازادی”، مینا رنګفهدانا گرفت دیموکراتیا نهمینا بوون، ب تایه تی ژی دهما نهمینا ل هممیر سپارته شکسته تی.

همروها دما نورویا راستی کیشین “گیانی” هاتی/ ناپولیون نهمانیا داگیرکری، هیگیل پمروتوکمک ب نافی “فینومینولوگیا گیانی/ 1806” نفیسی. ژ بهر هندئ، هابرماس د فمکولینن خوه دا، “فینومینولوگیا گیانی/ 1806/ هیگیل”، کریه “فینومینولوگیا هشمندی”. همروها تیورا “گریهستا جفاکی” یا توماس

چهوا ئهدهبى هژمارى درست بوويه، وسا ژى دى فيلوسوف و فلهسفا هژمارى درست بيت.

و پيشه‌سازيى، بهينه بناكړن. پا ئهم ئيرو ل چاخى ديگيتالى/ هژمارى دژين، ياكو ب گراني باندورئ ل سمر “سياسه‌تا هژمارى Digital- (26) Politics” دكهتن. ئها هوسا ئهف سهردهمه، ب گياني تورين جفاكي دهينه نياسين، بين كو بوينه هيزين دينه‌موين ئاراسته‌كرنا تاك، جفاكي، رموشه‌نبيري، ئابوري و سياسي‌تى. له‌ورا يهك ژ تابيه‌تمه‌نديين چاخى هژمارى زانيارينه، كو بوينه جه‌مسري دهرژا ژيانا جفاكي، سياسي،

ئابوري و رموشه‌نبيري. ئيدي چهوا جارن دگوتن رموشه‌نبيري ئه‌دهبي و رموشه‌نبيري زانستى، وسا ژى ئيرو ديژن رموشه‌نبيري كهفن و رموشه‌نبيري هژمارى. هه‌روها چهوا ئه‌دهبي هژمارى درست بوويه، وسا ژى دى فيلوسوف و فلهسفا هژمارى درست بيت. مروف دكاريت بيژيت، ئه‌قلانيه‌تا زانستى تمكيني، رموشه‌نبيريه‌كا نوو پيشكيشى مروفاهيى كړيه. ئيدي راسته ئيرو رموشه‌نبيري هژمارى، روله‌كى گرنگ دبيني، بهلى پا چهوا مروف دكاريت زانيارين ب ريكا سوسال مه‌ديا، بگه‌هينته ئاستى مه‌عريفى. له‌ورا تشتى ئيرو ل واري ئه‌دهبي زيده دبيت، دقيت ئيدي مروفى/ دانهر و مهرگرى ژى، هه‌ردوك فيري رموشه‌نبيري ته‌كنولوژيايى

ب راستى، د قى هيلى دا چ فيلوسوفان مينا هوسل، به‌حسى گرفتاريا گيانا مروفى ئوروي نه‌كړيه. له‌ورا مروف دكاريت هوسل ب فيلوسوفى گرفتار و ب تايه‌تى ژى، د هيل “Phänomenologie/ فينومينولوگيايى – زانستى دياردان” دا ب ناف بكهت، چونكو نافري گرفتار مروفاهيى، ب سايا ميتودى فينومينولوگيايى چارمه‌ر دكهت. ژ بهر هندى، ته‌قيا به‌ره‌مه‌ين هوسل، ل سهر گرفتار “رموشه‌نبيري، فلهسفى و زانستان” بوينه، چونكو “گرفتار زانستين ئورويى ب‌خوه، گرفتار زانستين مروفى ئورويى نه/ هوسل” (24). ب قى يه‌كى، هوسل ل سهر گرفتار جوگرافيا ئوروي ناخافيت، به‌لكو ل سهر گياني ئوروي دناخافيت، چونكو سامانى گياني مروفى ئوروي، ژ بلى “واته‌ين” تشته‌كى دى نينه. ب قى يه‌كى، ژين و هشمه‌نديا تاكى ئوروي، گردياى گياني فلهسفى بوو، چونكو هه‌ژاريا فلهسفى ل ئوروي، داوبا مروفى ئورويى. ئانكو “ئوروي ب‌خوه فلهسفه‌يه و فلهسفه‌ ژى ب واته‌يا ئه‌قلى دهيت، گرفتار نوكه ب‌خوه ژى، گرفتار ئه‌قلانيه‌تى نه” (25). ئها هوسا بوون و ديروكا ئوروي، ب زانست و فلهسفى‌ته هاتبوو گرديان و دى چاره‌نقيسى وان ژى ههر ب زانست و فلهسفى‌ته هيتا گرديان.

11

گه‌لو چهوا مروف دكاريت، ل جيهانه‌كا بى “سيستم، پرنسيپ و ديسپلين”، به‌حسى په‌رگالا ژيانى بكهت؟! نه‌كه‌ر سه‌دى هه‌ژدى، ب “چاخى ئه‌قلى” و سه‌دى نوزدى ب “سه‌رده‌مى و هه‌رار

(24) نعامي بدره – أزمة الانسان في الفينومينولوجيا الهوسرلية – مقدمة لاستكمال متطلبات شهادة الماستر في الفلسفة، وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة قاصدي مرباح – ورقلة، الجزائر، السنة الدراسية: 2020/ 2021 ص34.
(25) د. جورج زيناتي – الفلسفة في مسارها – دار الكتاب الجديد المتحدة، بيروت – لبنان، ط2، 2013 ص280.
(26) مجموعة مؤلفين – الأنثروبولوجيا الرقمية – ترجمة: د. خالد الأشهب، هيئة البحرين للثقافة والآثار، ط1، المنامة – البحرين، 2020 ص357.

مروفي. ئىدى چاخي تەكنولۇژيا دېتە بەشەك ژ جفاكي، هنگى گوهەرين ژى درست دېن. دېما مروف ب سايا تەكنولۇژيايى دېتە گوهەرين، ديسان هنگى ”حەز، داخواز و پرسىار“ ژى دېتە گوهەرين، بەلى پرسىارا گرنگ ل قىرى، ما گەلۇ وى چاخي ئەقلى مە ژى پىرا دېتە گوهەرين؟ ئىھا ل قىرى و نوکە، پارادۇكس درست دېت.

هلبەت گرانه مروف قاقىرتنا ئەقلى و بەرھەمى ئەقلى، وەك نامور د پىشکەتتا تەكنولۇژيايى دا ژىكجودا بکەت، چونکو وەرارا تەكنولۇژيا ھەموو پىقەرېن جاران گوهەرين، مېتود و فورمى نېرىن ژى ئىخستە بەر بېقەلەرزان. ديسان دقېت مروف رولې تەكنولۇژيايى، وەك ھىزەکا بەرھەمىنانى ژ بېر نەكەت. ئىدى گوهەرىنا دوورھىلى، گرېدايى رىكا تېھزىرکنا مە يال سەر دوورھىلى ب خومە، لەورا ئەم نكارىن ھزر و دوورھىلى ژىكجودا بکەين. ب راستى، ئەقە دەمەكى درېژە پىكولېن وارې ”خەيالېن زانستى – الخيال العلمى“ دېتە کرن، ھەر ژ چاخي خەباتا سېنەمايى و تاكو فى سەردەمى، کو ب ”ژىنگەھا ھژمارى ھاتىە نياسىن“، (28)، ئەق

بېن، داکو بکارن بەرھەمەكى سەركەتى بنقىس و بخوینن. ئانکو راستە ئەق گوهەرىن و پىشکەتتا شۆرشا ھژمارى، دى شىومەي ژيانا مروقاھىي گوهەرىت، بەلى ديسان ئەقە ژى دخوازېتە ”ئالاقىن رەوشەنېرىا تەکنیکى“، ياکو ب ”سىستەمى تەکنیکا ھژمارى“ دېتە بناقکرن. مېنا توماس ھوبس دېژېت: ”راستە ھزرى رەھىن فەلسەفى ھەنە، بەلى پا تېھزىرىن، ژ دەرڤەى ھژمارتنى، تىشتەكى دى نېنە“ (27).

دیارە ئەق گوهەرىنېن ل جفاكى دېتە کرن، ب ناوايەكى يەكسەر يان نە يەكسەر، باندۆرىن ل تىكەلى تاكى، فورمى ھزرکرنى و گرېبەستېن جفاكى ژى دكەن. ب گشتى، وەرار و پىشداچوون، شىوازى دەربرېنا مروفى ژى دگوهەرن، دیارە هنگى گوهەرىن دكەقنە ئالاقىن باندۆرا ل سەر وەرگىرى ژى. ل قى چاخي، نە بەس فورمى ئەدەبى دېتە گوهەرىن، بەلکو نقىسېن ژى، وەك گوتار و ئاراستە دېتە گوهەرىن.

بېگومان ئىرو ب سايا تەكنولۇژيايى، پروسەيا خواندنى پتر بووېە، چونکو ب رىكا ناقتىشانېن جوداېن ل سەر ئەکرانان، مروفى رادکېشنە خواندنى. ئانکو تەكنولۇژيايى، جورمكى دېمۆکراتىا ژىدەر و زانباريان دايە مروفى. لەورا ئىرو تەكنولۇژيا، بووېە بەشەك ژ بوونگەرىا

ئىرو تەكنولۇژيا، بووېە بەشەك ژ بوونگەرىا مروفى. ئىدى چاخي تەكنولۇژيا دېتە بەشەك ژ جفاكى، هنگى گوهەرىن ژى درست دېن

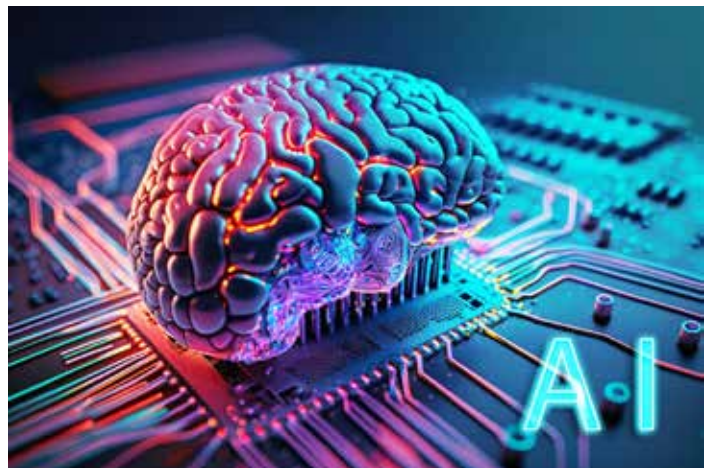
27) خدیجة ربیع عبدالغفار الدمرداش — فلسفة الذكاء الاصطناعي — مجلة متون للدراسات الفلسفية، كلية العلوم الاجتماعية/ جامعة سعیدة — د. مولای الطاهر، المجلد 16، العدد 3، 2013 ص98.

28) بن راشد رشید و بلحاح حسنیة — تاریخ فلسفة التكنولوجيا: القيم الاجتماعية و القيم التكنولوجية — مجلة الحکمة للدراسات التاريخية، العدد 2، 2021 ص49.

و مراره همرا بهر دموامه.

پشتی ل چاخی خوه/ 1967 رولاند بارت
مرنا دانسری هلندرای، پاش “جورج لاندو/
1997 ژى، دووباره مرنا نفیسسری د تیکستى
هژمارى دا راگه هاند” (29). لهورا ئیرو ئهم
بخوازین یان نه، مروقتین هژمارى ل هممهبر
چاخهکى هژمارى، بووینه زهقیین هزر و
تیهزرکرنى. راسته هیشتا ب باشی و روهنی،
دیمه نین و مرارا ئالاقین تهکنولوزیایی، مروقتین
هژمارى و “نهمه بى هژمارى – Digital Lit-
erature” (*) / ئملکترونى، نه هاتینه داغه و
رافه کرن. ئیدى ئه گمر ئهم ل چاخهکى ب “مرنا
دانسری” و “سهردهمى وهرگرى” بژین، پا
دقتیت ئیرو پتر روڤاها بکه قیته سهر بهرهمین/
تیکستین هژمارى و ب تاییه تی د هیلا هزرى و
فلسه فى دا!

بیگومان دى ل گور پیدقیین ژيانى، دیاوگ
و ههفرکیا هژمارى و فلسه فى هیته کرن،
چونکو تهکنولوزیا نکاریت بى فلسه فى و مرارى
بکمت و ههروها فلسه فى ژى نکاریت، ژ
دهرقهى تهکنولوزیایی ئالاقین خومیین گه هاندن و

ناراسته کړنى پيشدا بيهت. ب قى يهکى، فلسه فى
تهقلی هممو وارى ژيانى بوويه. وک نموونه،
مینا چموا هینگیل فلسه فى ل سهر وارى نوردارى
زیده کړیه، کو دگهل ناقى نورداران PH دهیته
نفیسین. دیاره ئهغه ژى، ژ کورتیا فیلوسوفى –
Philologie هاتیه وهرگرتن.

ب فان گوهرینان، ئهم ئیرو ل سهردهمى
دژین بخوازین یان نه، دقتیت سهردهمى دگهل
تیکستین هژمارى و پهرتووکین ب فورمى PDF
ژى بکمین. ئهغه جور ه تیکست و بهرهمه ژى،
ژ و مرارا ئالاقین تهکنولوزیایی هاتینه. راسته
تهکنولوزیا ب خوه ژى، نهچویه قوناغه کا
جودا/ وهرچهرخانهکا دیروکى، بهلکو گوهرین
د ناق خوه دا کرینه، مینا ناموور و ماکینین
مهن، فورم بچوک کرن، بهلئ ناقهروک
مهن کرن. وک (تهلهقزیونهکا کهلهخ و ئهکران
ب ههقرا مهن، بهلئ پشتی فان گوهرینان،
تهلهقزیونهکا تهنک و ئهکرانهکى مهن و...)
ب ههمان شیوه، د وارین نهمه بى و هونهرى
ژى دا هاتینه کرن، چونکو چاخی ل هندهک
قوناغان، وهرچهرخانین دیروکى درست نهین،
نکارن ژانرین نووین نهمه بى ب ئافرینن، لهورا
نهچارن تهنى فورمین نهمه بى بگوهرن. مینا:
(“ههلبهستا کلاسیک، نازاد و هایکو”، “چيروکا
کلاسیک، نوو و پوستره چيروک” و “رومان
و نوقلیت” و شوپا منیمالیزمى ب گشتى). راسته
ب دریژیا دیروکى، فورمین نهمه بى و هونهرى
هاتینه گوهرین، بهلئ یا گرنک مروف ب چ
هشمه ندی، ناقهروکا فان جور ه تیکستان بار
دکمت.

گهلو مروف دکاریت بیژیت: ئیرو شورشا
پیشه سازیا سیییه؟ وک یا خویا، یهکهم شورش
“دینه مویا ههلمى و رییا ئاسنى” و دووهم

(29) د. زهور کرام – الأدب الرقمى / أسئلة ثقافية و تأملات مفاهيمية – دار رؤية للنشر، ط1، القاهرة – مصر، 2009 ص36.
(*) پهچا هژمارى ب واتمیا تپى، همدگمریته تان، کو بنگه هى قى پهچى ژى ژ بلیفکرنا لاتینى – digitus هاتیه، کو مروف

دقیقت فلسفه گهنگه‌شیا
تکنولوژیایی، ب گیانه‌کی ره‌خنه‌گرین
بکمت، چونکو هر ئرکی فلسفه‌ی ب
خوه ژي، شلقاندنا گومین په‌نگیانه.

ب گهلمپه‌ری، ئەف پرسپارین ئیرو یین
فلسفه‌ی همپیز دکمن، دهربرینا ژ فگوه‌ازتنا
بازارقانی، وەک دهر بازبوو یا پرسپارین دور هیل
و ئلاقین تیه‌زکرنی د دور هیل دانه. مروف
دکاریت بیژیت، په‌یدابوونا فان هممو ئامور
و ئلاقین تکنولوژیایی، دهربرینی ژ فورمی
تیه‌زکرنی قوناعی دکمن. ئانکو ب ئاویه‌کی
دی، خواندنا ئیرو یا ره‌وش و پاشه‌روژئ ب
خوه ژي، دهربرینی ژ دهمه‌کی تیه‌زکرنی ب
میکانیزمین نووین قوناعی دکمت. هر وها
کاری فلسفه‌ی ژي ب گهلمپه‌ری، ل سهر
سی ره‌ه‌ندین تکنولوژیایی “رافه‌کاری،
رمخنه‌ی و نارسه‌کرنی” رادبیت. ئیدی فلسفه،
نونه‌راتیانیرینه‌کار مخنه‌یامروف و جیهانی دکمت.
له‌ورا پرانیا فیلسوفان، فلسفه‌ی و مک تیه‌زکرنین
رمخنه‌ی و جیهانبینی دببن. ب گهلمپه‌ری، دقت
فلسفه گهنگه‌شیا تکنولوژیایی، ب گیانه‌کی
رمخه‌گرین بکمت، چونکو هر ئرکی فلسفه‌ی
ب خوه ژي، شلقاندنا گومین په‌نگیانه.

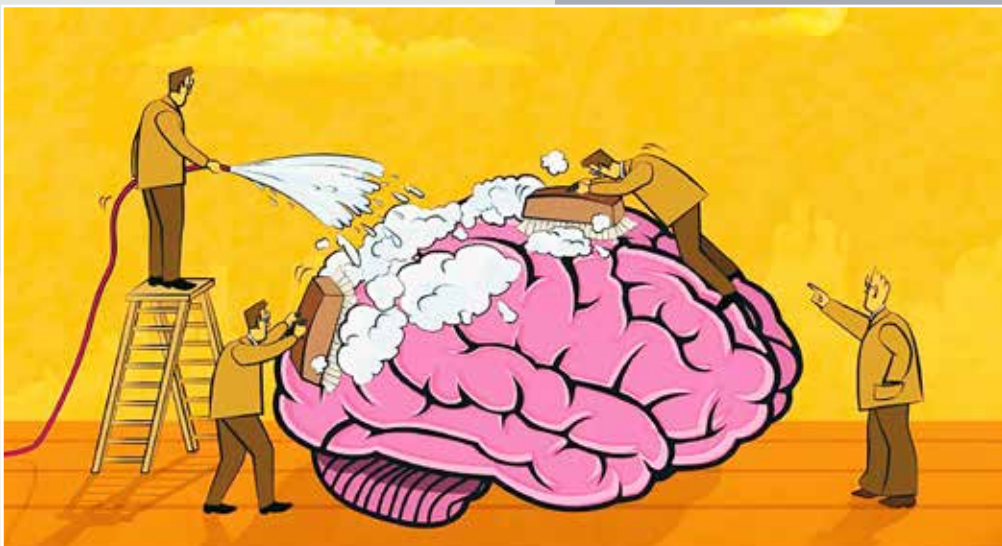
ب کورتی، ریزبه‌ندیا پیشه‌کتنی، خوه د
”هلم، که‌هریا، تورین جفاکی و ژیریا دستکرد“
دا دبینیت. ب ئەجام، شورشا پیشه‌سازی، شورشا
زانپاری، شورشا هژماری و ژیریا دستکرد.

شورش “کارها و پترول” بوویه. ئیرو ژي
ب تهف پپانان، گهرمکرن شورشا پیشه‌سازی
سییه. دیاره فی شورشی، په‌رده ل سهر هر
تشتی راکریه و دهرگه‌ی هر تشتی ژي پپرا
هاتیه فکرن. راسته ل فی چاخی، په‌یام زوو
دهاتنه گه‌هاندن، بملی پشتی شورشا نوویا
تکنولوژیای، ئیدی په‌یام و وینه ژي ب هه‌فرا زوو
دگه‌هن. ب ریکا کمالین نووین تکنولوژیایی،
نقیسینین دمنگی، هه‌فته‌رییی نقیسینین په‌یفان/
چه‌فنگانه. ئانکو ل په‌ی خواندنی، گوهدانی ژي
په‌یدابوویه. ل فی چاخی، باری نه‌خوانده‌واری
ژي سفاک دبیت.

ئیرو وهرارا تکنولوژیایی، نه بهس دهره‌تا
دیالوگی درست کریه، بملکو ئیدی پارتنه‌ری ژي
هاتیه‌سهر، چونکو جاران خه‌لکی ب ریکا کمالین
تکنولوژیایی دیالوگ دکر، بملی ئیرو خه‌لک ب
ریکا فان کمالان، بازرگانی/پارتنه‌ری ژي دکمن
مروف دکاریت ل قیری دگمل ئالان بادبو
بپرسیت: “گهلئو ئیرو ئەم، هزر د چ دا بکمین
باشتره” (30).

ب فی یه‌کی، وهرارا تکنولوژیایی ئەفسانا
”مه‌دی هژماری – Digital Media“ نافراند.
دیاره فی وهراری شورشا گلوبالی، ل هممه‌ری
سی گوه‌هرینین مه‌زن و دسی رووبه‌ران دا کریه:
1- ره‌ه‌ندی جفاکی پروسپی، ئانکو گوه‌هرینین
جفاکی یین، کو تکنولوژیای هژماری نووکرین.
2- گوه‌هرینین تاک، ئانکو تاک و جفاک د
دور هیل مگرتی دا، ب واته‌یا “تاک سیبیرنیتیک
– Cybernetics.”
3- وینه‌ی پاشه‌روا جفاکا مگرتی (31).

ب ریکا تلین دهستی هژمارتنی دکمت. بنیره: إلزا غودار – أنا أوسيلفي إذن أنا موجود/ تحولات الأنا في العصر الافتراضي –
ترجمة و تقديم: سعيد بنگراد، المركز الثقافي للكتاب، ط1، الدار البيضاء – المغرب، 2019 ص107.
(30) آلان باديو –. على لسان آلان باديو –. ترجمة: فتحي المسكيني، ط1، من منشورات متجر صفحة سبعة، المملكة العربية
السعودية، 2021 ص18.
(31) صالح المازقي – الثورة و الدولة – الدار المتوسطة للنشر، ط1، تونس، 2011 ص28.

شووشتنا مهژی

د پژمېن تۆتالیتاری یېن رۆژههلاتا

نافین دا و سهربارکین ویرانکار

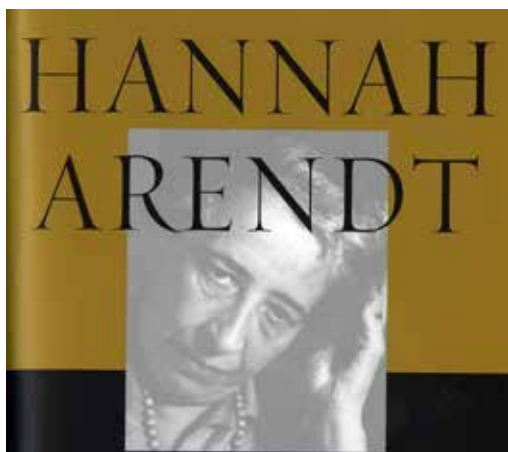
(رژیمین تۆتالیتاری ب گرتنا دهقی
خه لکې خوه تیر نابن، بهلکو درهوان
ژی د مهژیی جفاکی دا دچین و
کوته کیی لی دکن کو وان بقیت نه قیت
با وهر بکن). جورج ئوروئل - ژ
رؤمانا 1984.

د درېژاهیا دیروکې دا، رژیمین تۆتالیتاری ل
جیهانا رۆژههلاتا نافین یین کو د پشت ماسکین
نه تهوهیی و دینی و نایدیولوجییین دی را خوه
قه دشیرن، ژیدهرین گهلهک قهیرانین هزری و
دروونی یین خه لکې دهقهری بووینه و ههردهم

ته حسین نافشکی

نه، ب سالوځه‌تا ده‌سته‌ل‌اتا ره‌هایی د ههمی بیافین ژبانی بین سیاسی، نابوری، جفاکی داد‌ه‌ینه‌نیاسین، راستیان به‌روفاژ دکت و کارتیکرنه‌کا کوور ل سهر هشیاریا تاکی و کومی دکت. هملبت، هندی کو تاکه د بین ده‌سته‌ل‌اتا فان جوونه رژیمن دکتاتوری دا، چو جار ان نابته بوونه‌مهرمکی نازاد کو رولی خوه ببینت و نازادانه هزرا خوه بکت و همرتشتی بقیث ب نیرینا خوه شروقه بکت؛ بهلکو ئو رژیمن دی وی کهسی بو خوه کته نامورمکی مهزن و دی بریارین خوه بین کو وی بقیث نه‌قیث بکت و ل سهر وی سه‌پین، دا کو چو ریکان ل بهر وی نه‌هیلن. فیلسوف و هزرانا سیاسی یا ئه‌لمانی، همنه ئوردنت و مسا دینت: (هندي کو رژیمن توتالیتاری نه، سهرکه‌فتنا وان د هندی رایه، ده‌می تاکه‌که‌سی ق‌ده‌مر دکن و په‌یوه‌ندیین وی ژ راستی و ژیواری همی دبرن). ئه‌ف جوونه ره‌فتارین دژی مافی مروقی، د گله‌ک بیافین ژبانی دا په‌یدا دین. هملبت ئه‌ف دیارده، پتر د سانسورا راگه‌هاندنی و ته‌په‌سهرکنا وان نازادیین خله‌که‌کی دا و ب کارنینا شینواژین شوشتانا مه‌ژی دا به‌رچا‌ف دین. نارمانج ژ ب کارنینا فان ئالاقان همر ناخی مروقی یه کو ئاقلی وی بیه‌هر بکت ژ هزرکنا رمخیمی و باومرداریا سیاسی و وه لی بکت کو بیه نامووری پیکنینا هزرما کومی د چارچو‌قه‌یی

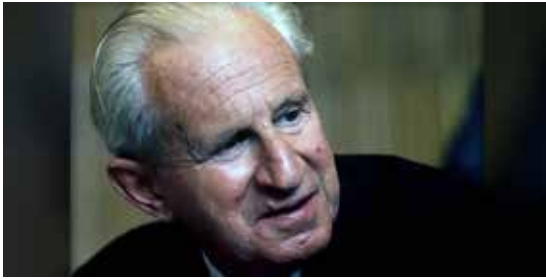
جفاکین خوه پاشفه هیلاینه؛ هه‌تا نوکه ژ ل چهرخی ته‌کنه‌لوژیا ناو و ناقلی ده‌ستساز (AI) نه‌شیاینه ببنه ملله‌تین پیشکه‌فتی و به‌ریکانا هزری، پیشه‌سازی، نابوری ل گهل جیهانا شارستانی بکن.

ل روژ هه‌ل‌اتا نافین، ئو رژیمن دکتاتوری، نه‌زانین و راشکه‌ستن و بینیرادمییا جفاکین خوه ب کار دینن (نیستیغلل دکن) و ب ریکا گفاشتنین ههمه‌جوون ل سهر نازادییا هزری و دهربرینی، دبنه ئه‌گهرئ داگیرکنا ئاقلی تاکه‌که‌سی، ب گله‌ک ریکین هو‌قانه بین کو ب هو‌ستایی دا‌هینان د چیکرنا وان دا کری و هندمک دین و باومرین تیکشیلاندی و چیکری، وکی

رژیمن توتالیتاری ههرده‌م جفاکین خوه پاشفه هیلاینه؛ هه‌تا نوکه ژ ل چهرخی ته‌کنه‌لوژیا ناو و ناقلی ده‌ستساز (AI) نه‌شیاینه ببنه ملله‌تین پیشکه‌فتی

وان دقت ل سهر خله‌کی خوه ده‌سپین. واته نه ریز ل مافی مروقی دگرن و نه دانیدانی، ب مافین وی بین شهرعی دکن، سهارمت نازادی و ژیگرنتا ئو ریکا تاکه‌که‌سی دقت، بو خوه ژ بگرت. ئه‌ف رژیمن هه بین کو پتر هیزا تاکی و کومی د ژینگه‌هه‌کا تیکچویی دا ده‌سته‌ل‌اتی لی دکن، ئه‌گهرئ سهرمکی یه ژ بو داگیرکرن و شوشتنا مه‌ژی تاکی و کومی د فان جفاکان دا بین مه‌ژی بین وان هیشتا ئیخسیرین ئایدیولوژی بین دوو‌قشوپ و خرافی و ومک کورمین ب چاف دیار دکن.

هیزا توتالیتاریزم و ناقلی تیکشیلانا مه‌ژی بین تاکه‌که‌سی و جفاکی
هو‌سا دیار دبت کو هندی رژیمن توتالیتاری

هشياريا ساخته دگيرين، قيجا چ ب ريكا به لاکرنا دنگ و باسين ساخته يان ژي ب ريكا مژدار کرن و سيهرکړنهکا ميتودانه و ئهوا ئاقلين سيخوري ب شه هر مزايهکا بلند دانايي. فيلوسوف و هزرقاتي قوتابخانها فرانکفورتی هربرت مارکوزه، سهارت قی رفتارا نه مرقانه ديژت: (د جفاکين نوو بين تهپه سسرکری دا، تهپه سسرکړنا هزري ب هيزي ناهيته کرن، بهلکو ب ريکا راگه هاندني و فيرکړني و سيستمی پيروزی و بهانه بين جفاکی دگونجين). ئانکو ئهف جوونه رژيمه، نه ب تنی ئالاقي هزري نه دا کو نووچميان ب شيوه يک نورمال فېگو هيزن، بهلکو ومک ئالاقي سمرکی نه دا کو کونترول هزري ل سسر جفاکين خوه بېسپين، ب ريکا وئ سانسورکا مکوم، ئوال سسر سازي بين ميدياي سپاندي و ب شه هر مزايي، هر نووچپه کي هېت دکنه دستک هفتيپه کي ناراسته کري و د خزمهتا دسته لاتا خوه دا نيشا ددن و پيشکيشي خلکي خوه دکن.

ل پهي ئنجامين زانستي، ئهف ياريپيکړنه ب پيزانينان، وه ل تاکه کسي د جفاکي دا دکت کو د چارچو فکي بهرتهنگي و مرگرتنا دنگ و باسين روژانه دا بژيت، دا کو و هسا لاواز بکت کو نه شيت بگه هنه پيزانينان راسته قينه يان بهر وفازي ئهوين دسته لات ريکلاما خوه شکرنا بازاری بو دکت. بهلي پا يا ژ وئ گرنکتر، هندي راگه هانده د قان رژيمان دا، گهللمک جاران کار ناکت ژ بو ب هيزکړنا هستکرن ب لاوازيي و رمزليکړني د ناخي خلکي خوه دا، دهمي

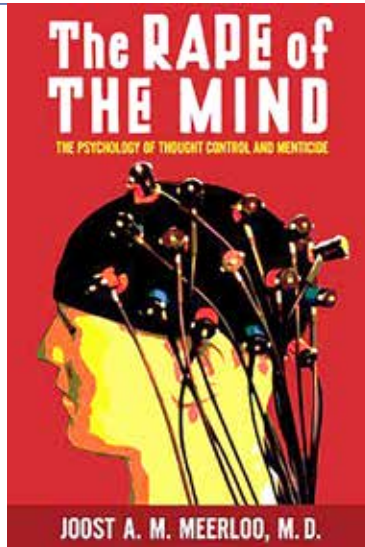
دسته لاتا خوه دا.

دئ بينين همتا ژ لايي دهرووني ژي فه، ئهوه که سين ل ژير دسته لاتا قان رژيمين گهني و زالم دا ههست ب تیکچونهکا کوور يا سه هم، ترس و نه شياني دکن و نه چارن، ههکه خوه باوهری ژي پي نهبت بېنه ئيخسیرين ديفاکتوي و مکو ههبي، ههکه خوه گهللمک ههفژي تي دا ههبن دا کو تووشي ژ ناچووني نهبن. دهروونناس و جفاکناس و فيلوسوفی جيهاني ئيریک فروم، دهر باره ی قی خالی و هسا دينت: (هندي ترسه کاریگه ترين ئالافه د دست رژيمين توتاليتاري دا، دژي خلکي خوه ب کار بين، ژ بهر کو مروقي دترست، يي بهر هغه کو هر دره و مکی باوهر بکت دا کو خوه ژ هر نه خو شپيهکا و هسا بپاريزت). هر د قی چارچو فکي دا، دئ بينين رژيمين توتاليتاري وه ل خلکي خوه دکن کو ژ نه چاري بريارين دسته لاتي قهبول بکن بيی کو هزرا خوه تي دا بکن و پرسا راستيا وان بکن، ئهال قيرئ ديار بت کو ئهف واقعي هاتيه سپاندن دئ جوونه کي هشياريا ساخته چي کت کو ياريپين خوه و مک حمز ب مژبيان بکن و و هسا خلکي تي بگه هين کو ئهوه واقعي ئهوه تي دا حقيقه هتا ئيکانيه و ب چو رهنگان نابت کهسي گومان ژي ههبت.

رولي راگه هاندني د شووشتنا مهري دا

ناهيته قهشارتن کو سازي بين راگه هاندني بين رژيمين توتاليتاري رولمکي چالاک بو چيکړنا

ياريپيکرن ب پيزانينان، وه ل تاکه کسي د جفاکي دا دکت کو د چارچو فکي بهرتهنگي و مرگرتنا دنگ و باسين روژانه دا بژيت، دا کو و هسا لاواز بکت و نه شيت بگه هنه پيزانينان راسته قينه

راستیښی دگوهورن و کریت دکن و دکنه خوارنا مهژبیښ خهلهکې سمودا کرین و دمنگ و باسین سهارمت سهرکهفتنن و ههمی یان گهفین زیده مهزن کرین و جهمبازی تی دا کری، هینگې وهلاتی نهشیت بهر خودانا فان گوتنن مژدار کرین بکت و هزرکا و هسا رهشبین و بیهیڅی بو چی دبت کوئی دی هزرکرنی و بهر خودانی دژی

دهسته لاتا دکتاتوری مفایي خوه نینه، بهلکو مان د ناڅ ریزین کهړی پمزی دا (القطیع) ل دووڅ گوتنا مهنان: (ب تعباي عامی دئ چینه شامی). ریکا نیکنهیه کو مروڅ ژ مرنئ قورتال ببت و ناریشه نینه ب بهلنگازی و خولهیسری بژیټ. واته ل وی ومختی، نهڅ کریارا کریت ژی دبه نهگهړی گفاشتنهکا دموونی یا گران ل سهر تاکهکسی دهیته سپاندن کو ب تهمامی ملکهچیی بو بکت.

سانسورا هزری و سهپادنا نایدیولوجیښن بهرتهنگ

د دریژا هییا دیروکی دا، رژیمین توتالیتاری همردهم نایدیولوجیښن خوه یین بهرتهنگ پیروژ دیتینه وقدهغه کریه کو ب هیچ رمنگهکی رمنه ژ لایې جفاکین وان څه لی بهینه گرتن.

نقیسهری جیهانی جوست میرلو د پرتووکا خوه یا ناقدار دا، ب ناڅی (شووشتنا مهژی) دیټرت: (شووشتنا مهژی پیډفی کونج و ژوورین نهشکهجنه دانی نینه، بهلکو پیډفی دوباره کرنا درهوان و ترسئ و قهدهرکرنی یه). واته نارمانجا سهرکی نهوه کو تاکهکسی ژ گهنگهشیی و نازادییا دهربرینی بیبههر بکن. د

رسته بهندییا څی بوچوئی دا، پیغام و هسا دیار دبت کو د شیان دا نینه، ناڅلی مروڅی وهراری بکت یان تیککارکرنی (تفاعلی) ل گهل هزرین نوو بکت، هندی کو نهو مهژی د بن ترسا سانسورئ څه بت و بهینه بیبههر کرن کو هزرکرنی رمنههیی بکت. و هک نمونه، دئ بینین ل گهلک وهلاتین روژه لاتا ناڅین یین کو رژیمین توتالیتاری حوکی لی دکن، پرتووک و گوتارین دژی دیتنا رژیما دهسته لاتدار قهدهغه دکن و همرکسی بزائن سهرپیچیا فرمانا وان دکت، ب دژواری سزاددن دا کو کهسی دی چاڅ لی نهکت. ههر و هسا نهو هزر و تیگه ه و نارسته یین دبه نهگهړین گوهورینا جفاکی و سیاسی و نابوری بهریند دکن. نانکو، د څی ژینگه هئی جفاکی و نه هشیار دا، ناڅلی خهلیکی ب تنی ژ کیستی څه ژرنا هزین دهسته لاتن یه و نابته نارازئ بهرهمینانا هزرین نوو کو گوهورینن ره هوپشالی بکن.

شووشتنا مهژی و چیکرنا هشیاریا ساخته شووشتنا مهژی ل دهف رژیمین توتالیتاری مهترسیدارترین شیوازی ب کارنیانی یه، و هک نارازمکی کاریگهر سهخمه رات دوباره پیکننانا بهانه و باور بیان کو نهو رژیم پهنایي بو دبن د

جوست میرلو: شووشتنا مهژی پیډفی کونج و ژوورین نهشکهجنه دانی نینه، بهلکو پیډفی دوباره کرنا درهوان و ترسئ و قهدهرکرنی یه

دهست څه بېن... ب پورينا دهمي، نهف هشيارييا
ساخته يا راگه هاندنا توتاليتاري بو خهلمکي چي
کري دېته راستي و دووماهيبي وه ل پترييا وي
خهلمکي دهيت کو هر تشتهکي ئو پرژيم بيژت،
چ راست بت يان درمو بت باومريبي پي بېن و
پيروژ بکن.

فهرېژا کارتيکرنا شووشتنا مهژي ل سهر تاکهکسي و جفاکي

ههلمت کارتيکرنا شووشتنا مهژي ل سهر
تاکهکسي ب تني نينه و ههمان کارتيکرنا
ويرانکار ل سهر جفاکي ژي ههيه. گروځه ل
سهر ځي گوتني، بهري هر تشتهکي تاکهکسي
هزرکرنا رمخهبي يا سهرخوه ژ دهست ددت
و دکهفته د خهفکا وي دهسته لاتا پوليسي دا.
فيلوسوفي زانستي، کارل پوپر سهارمت ځي
خالتي، بوچونهکا جوان ههيه و گوتيه: (هينگي
شووشتنا مهژي دهست پي دکت، ومختي بوچونهکا
نيکانه دهيته سپاندن کو راستيا رههاي هر ئو

کارل پوپر: هينگي شووشتنا مهژي
دهست پي دکت، ومختي بوچونهکا نيکانه
دهيته سپاندن کو راستيا رههاي هر
ئو و دي ئو بت.

بهرژومنديين خوه دا. ميکانزما شووشتنا مهژي
ب ريکا دوبار مکرنا نامهين دستنيشان کري کو
دېته نهگري هشيارييکا تیکشيلاندی کو ل گهل
نارمانجين پرژيمين وان بگونجن و بو وان تشتهکي
نورماله؛ ههکه خوه جفاک ئاف و ئاف بچت ژي.
ههلمت رژيمين توتاليتاري ځي رهفتارا
هوقانه، ژبلي خهلمکي نورمال، بي دودلي ل گهل
دهستهين بزارهين هزري و خودان شيان و زانا
ژي پيرمو دکن و خهلمکي نهچار دکن کو
دهست ژ نازاديا خوه يا هزري بهردن، پخهلمت
پاراستنا بهرژومنديين خوه بين بهرتنگ د
ناف پرژيمين دکتاتوري دا. واته، دبت شووشتنا
مهژي نيکسر بت ب ريکا ناراستهکرنا هندک
پيزانينين ژهرواي ژ لايي دهسته لاتي څه يان
ژي نه ب شيوميکي نيکسر، وان پيزانينان ب
ريکا رموشه نيرييا جهاموهری و راگه هاندنا خوه
بگههين.

ناهيت هشارتن، رژيمين توتاليتاري
رموشه نيرييا مهزنکرنا و پيروژکرنا دکتاتورين
خوه ههيه و بهردموام، ل دووځ ريبارا نازيبان
(درمان بکه و درمان بکه و درمان بکه، همتا
خهلمک باومر دکت)، و هک هيمايي دادوهری و
پاقریبي ب ريکا راگه هاندنا خوه نيشا خهلمکي
ددن. هر ل دهستپيکي، نهغه ژي بو خهلمکي
دېته رهشه و سههم کو ب تني ئو دکتاتوري
پيروژکريه يي دشيت بريارين درست بدت
وخهلمکي خوه ژ هر نهخوشيهکا تووش دېني
بپاريزت. ميلتون فريدمان، نابورناس و فيلوسوفي
سياسي دبيژت: (چو تشت ژ وي دهسته لاتي ب
ترستر نينه، ئو باومرييکا مکوم ههبت کو ئو
ژ تاکهکسي باشتر بهرژومندييا وي دزانت). ئها
ل څيره شيانين خهلمکي لاواز دېن و رادهستبون
و ميگهلي چي دبت و نهوړن ل ژير سبيهرای وي
کابووسي، هزرا رمخهبي بکن و دهرپريني ژ
بیر و بوچونين خوه بکن و بهرانبر دکتاتوري
خوه رابن و بهر خوداني بکن و نازادياي ب

و دئ ئو بت).
ژ لایهکئ
دی، پیتپینهدان
و بیزارى و
داکهن د جفاکئ
دا، تاکهکسئ
پاشقه دزقرین
و وه لئ دهیت
کوئیدئ
نهیئت نازادانه
دهربرینئ ژ دیتن

مینا سانسورا
راگههاندنئ،
شووششتنا
مهژئ، سپاندنا
نایدیولوجیان و
سانسورا هزرى
كو نهف رژيمه
بهردهوام كاری
سه ر مه سكرنا
مروؤفئ دكن و
ناهیئن مروؤفئ

و بوچوننن خوه بكت و نازادانه پشكداریی د
گهنگهشپین گشتئ دا بكت و دووماهیئ وه ل
وی دهیت ئیدئ ئو باومر ناکت واقعکئ دی ژ
وی واقعی ئو تئ دا دژیت باشتر هیه. ئهال
قیرئ ئیدئ خهلهککئ مهعهوییاتین زیخاندنئ
نامین و ئیرادهیا گوهرینئ ل دهف پتریا وی
خهلهکئ کره جلهبئ پمزى گهلهک لاواز دبت.
ژ لایئ دموونئ قه، ئو کهسین دکهفته بن
کابووسئ شووشتنا مهژئ، بهردموام هست ب
بهرزمبون و تیکچوننن دموونئ دکن و وها
دبین کو وان شباننن خوه بین هزرى ژ دهست داینه
و ناسنامیین خوه بین راستهقینه بهرزه کرینه.
دووماهیئ ئو رهوشا تئ دا هاتینه قالبدانئ، دبت
ئگهرئ تیکچونا ساخلهمییا دموونئ یا جفاکئ،
زیدهباری بلندبوونا هستپیکرنا بیزارى و ترسئ
ژ وان دهستههلاتین توتالیتاری و دهستههلاتا
خوه ب توپزی ل سهر وان سپاندئ. فیلوسوفئ
ههبوونگهرئ، سارتمر گوتیه: (کولهیا هزرى
ل وی ومختئ دهست پئ دکت، دممئ ئو بؤ ته
دهینه گوتن دئ ئو بت و دقیت تو ب تئ وها
هزر بکئ.)

ئو ماپی و ههژئ گوتنئ و مه نهگوتئ ئهوه
کو هندی رژیمین توتالیتارینه ل روژههلاتا ناڤین
گهفکه مهزنه ل سهر مهژیئ مروؤفئ و کهرامتا
وی ب ریکین ههمهجوونین تهپهسهرکرنئ،

هزرکرنارمخنهیی بؤ پاشهروژئ ههبت.
ل قیرئ وها دیار دبت کو پاقرکرن مهژیئن
ب کوتهکئ ژ لایئ رژیمین دکتاتوری قه هاتینه
شووشتن، دئ بته پینگاڤا ئیکئ بهرهف نازادییا
سیاسی و جفاکئ، د دیروکا گهلین بندهست دا.
ژ بهر هندئ گهلهک یا گرنگه کو کار بهیته
کرن پنخههست پشتهفانیکرنا نازادیین هزرى و
جهخت کرن ل سهر گرنگیا هزرا رمخنهیی،

پاقرکرن مهژیئن ب کوتهکئ ژ لایئ رژیمین
دکتاتوری قه هاتینه شووشتن، دئ بته
پینگاڤا ئیکئ بهرهف نازادییا سیاسی و
جفاکئ، د دیروکا گهلین بندهست دا.

ومک مهرجئ سهرمکئ بؤ گوهرینا جفاکئ د
قئ دهقرا ههردهم ئالوز دا. پرسیارا گرنگ
ئهوه: ئهرئ پشتی پتر ژ 34 سالین هوکمرانییا
خومالی ل ههریما کوردستانئ، ومک پارچهیهک
ژ روژههلاتا ناڤین، تاکهکس و جفاک مه ژ
شووشتنا مهژئ ژ لایئ حزبین دهستههلاتئ قه
رزگار بووینه، یان پرۆسه ومکئ بهری سهرهلانا
بهارا 1991 بهردموامه و ب تئ جوداهئ د
ناقهرۆکئ دا نه؟

هزرا سیاسى و فەلسەفى یا ئەلیکساندەر دوگین

ئاقلدارى سیاسەت قلاڧىمىر پووتىنى

پېشىگۈتن:

ئەلیکساندەر دوگین، قەكۈلەر و سیاسىيەكى
ناقدارە، ب (راسپۈتىنى پۈتىنى) و (ناقلى
پۈتىنى) ھاتىيە بناڧكرن. دىرۈكفان و مامۈستايى
جڧاكناسىيى بوو ل زانكۈيا موسكۈ. شىرەتكارى
سیاسى و لەشكەرى يىن كرىملىن بوو. فیلوسوفى
توندرەو يىن نەتەوہيا رۈسىايە و ھندەك
رۈژنافايى ب (مەترسىترىن فیلوسوفى جىھانى)
ددەنە نياسىن. پىشتى رۈسىا دەستى خۇ دانايە
سەر گزىرتەيا كىریم/ القرم، ناقى وى د وئ
لىستى دا ھات يا ئەمريكا سزا دانايىنە سەر.

دوگىن ل سالا 1962ئى ژ دايك بوويە.
فیلوسوفەكى سیاسىيى رۈسىايە، قەكۈلەر و
شېرۈقەكار و ستراتیژقانىكى ناقدارى جىھانىيە،
دوگىن پىشتى شەپرى رۈسىا و ئوكرانىا وەكو
سیاسەكى فاشى ل سەرانسەرى جىھانى ھاتە
نیاسىن و ناقدار بوو، لى نەو ب خۇ دىبىژىت كو
نەو دژى ھزرا فاشى و نازى يا نەلمانى و نىتاليە

سەعید ئوسمان

خەباتا وی یا سیاسی و هزری:

ل سالتین ههشتیان ژ حزب کۆمونیستی جودا بوویه و ل گهل هندهك كهستين دى (وكمو ئیدوارد لیمونوفى) پارتیا (بەلشەفى یا نیشتمانى) دامەزراندیه. ئەمى حزبى داخووا بەلشەفیهتا* نیشتمانى دكر.

ل سالا 1997ئ پەرتوك ل بن نافى (بنەمايىن جوگرافیا سیاسى) نفیسی و چاپ كر و تیدا هزر و دیدین خۆ دەربارەى جیهانى و گرنگیا پێگههئى جوگرافىيى رۆسیا دیاركرن. د قى پەرتووكى دا دخوازى ژ دەرمانا رۆسیا دكەت كو جارەكا دى ب ریکا هەفەیمانی و داگیركرنى دەستەهلات و سەروەریا خۆ قەگەرنیت و مەملەتی ل گهل ئەنلەنتیان* بكەت، نەخاسە وىلايەتین ئىكگرتى بين ئەمرىكى. د قى قوناغى دا، هزرین دوگین دەربارەى ئوراسیا نوى* دیار بوون. لەوما پشەتى دەمەكئ كیم ژ پارتیا بەلشەفى جودا بوو و پارتیهكا دى ل سالا 2002ئ دامەزراند ل بن نافى (پارتیا ئوراسیا).

پەرتووكا جوگرافیا سیاسى رەنگەدانەكا مەزن ل ناف جفاكى رۆسى پەیدا كر و ل گەلەك زانكویان، خۆ ل ئەكادیمیا ئەركانین گشتى یا لەشكرى رۆسى ژى، وكمو وانیهكا نیشتمانپەرورىی دەهاته خواندن، و ئەمى بەلافبونی نیگەرانى ئىخستە ناف زانایین سیاسەتى ل گەلەك وەلاتین رۆژنافايى. هەر ل سالا 1997ئ گوتارەك ژى بەلاف كر ل بن نافى (سنوور و سۆر) تیدا هزرین خۆ دەربارەى فاشیزمى و رۆسیا و پاشەروژى دیاركرن، ل پەى هزرا وى: سەرمایەداریا نیشتمانى قوناغەكئ بەرى فاشیا راستەقینە دەیت، فاشیا راستەقینە وكمو شورەشەكا رەهوریشالیە و یاریكەستیه، چ لایەتین تۆخمەپەرسىيى تیدا نین وكمو یا ل ئەلمانیا هەى، لى فاشیا رۆسى تىكەهەكە د ناڤەرا محافزكاریا سروشتى یا نیشتمانى و حەزەكا سۆزدارى بۆ گوهارتنین راستەقینە.

دوگین د هزرین خۆ دا گەلەك ل دژى رۆژنافايى و لیبرالیزمى، نەخاسە د بیاڤى زالبوونا وىلايەتین ئىكگرتى دا، ئەو ل دۆر

پشتەفانیکرنا هزرین ستالینى و ئىكەتیا سۆڤیەتیی یا بەرى خۆ وكمو محافزكار دەهته سالوخدان و دبیزیت: ئەم وكمو محافزكار داخووا دەرمانەكا بەهیز و توند دكەین، مە سیستەم و خیزانەكا ساخەم دقیت، مە بەهیزین ئەرىنى دقین، ئەم خەباتى دكەین كو رۆلى نابینى و كەنيسەيى د ناف جفاكى دا يى بەهیز بیت... مە رادیو و تیلەڤزیونین نیشتمانى دقین، ما زانا و شارەزایین نیشتمانپەرور دقین، مە یانەيىن نیشتمانى دقین.. مە ئەو ئالاف دقین بین دەربرینى ژ بەرژومەندیین نیشتمانى دكەن.

ئوراسیا: پاشەروژا رۆسیا

د ناڤەرا سالتین 1993 هەتا 1998ئ دا، دوگینى تیۆرەك ب مەبەستا دامەزراندنا ئیمپراتۆریەكا ئۆرۆپی ناسیایى دانا. ل دویف هزرا وى، ئوراسیا دلى جیهانییه و رۆسیا دلى ئوراسیایه، لەوما ئەف کیانه دشتیت بەرەنگاریا هزر و جیهانا رۆژنافايى ب سەركیشیا وىلايەتین ئىكگرتى بین ئەمرىكى بكەت. ئارمانجا ئەمى تیۆرى ئىكگرتنا هەمى مللەتین رۆسى ناخێڤە د ناف ئىك وەلات دا. ب تىگەهشتنا وى ئوراسى نەبەتتى ئەو مللەتن بین دكەڤه جوگرافیا ئوراسیا، لى هەر كەسەك یان مللەتەك داھینانى بكەت و ریزى ل بەهیزین جفاكى و دابونەرییان بگريت، ئەو دشتیت خۆ وكمو ئوراسى بەهەمىریت، خۆ بلا ئەو گەل و وەلات ژى بن بین ب دارى زۆرى دكەڤه بن دەستەهلاتا هیزین ئەنلەسى.

دوگین دبېنیت كو پڕوژى مودیرنیزما رۆژنافا و چارەنڤیى رەش یى هەر سى ئایدیۆلۆژیان (لیبرالیزمى و كۆمونیزمى و فاشیزمى) بەرەم ئینای، نەشیا مللەتان ژ جەنگان و كەڤەتتى بپاریزیت، ئەمى چەندئ شكەستنا فان هەرسى بېردوزان سەلماند و ئاشكرا بوو كو ئەو هەرسى ب كیر رۆسیا ناھین. ژ بەركو رۆسیا ژى دوو ژ فان بېردوزان (كۆمونیزم و لیبرالیزم) تاقیرینه و نەشیاينه ل گەل بەردەوام بین، لەوما پێدڤیه بۆ قوناغا بەهیت زەمینە

ناتقین گهرم یا دویر بیت، بهینه پویچکرن، ژ بهرکو دقیت سنوورئ روسیا و ههقیهیمانی وئ بگههیهته دهریابین گهرم، کو نههیهته نابلقهدان، نهف پینگافه دئ جیوپولوتیکا روسیا/نوراسیا کامل کهت و چ کیماسیان لی ناهیلایت.

ژ لایئ نابووری فه، دقیت بۆرسه و نابوورئ تایهتکری و سهرمایهدارکری و چاقلیکرا روژناقا یا کۆره نهمین، بهلکو گهل چاقدیر بیت و ههفکاری و دابهشکر نهکا دادپهروهر ههیت.

ل دویف هزرا دوگین، نهگهر روسیا ریکهکا دی ههلبژیریت و قئ نمبراتوری دروست نهکهت، هندک دهولتهتین دی یان هندک ههقیهیمانی دی دئ دروست بن و دئ ب قئ کاری رابن، کو دئ ئهرد و دهقهرین روسیا نارمانجا وان یا ستراتیژی بن، بۆ نمونه دبیت ژ لایئ روژههلاتی فه چاقئ چینئ ل باکووری بیت و بهرهف کاراخستان و سیبیریا بهیت، ههرومسا دبیت ئوروپا دلئ خو بهته ئهردئ روسیا و بیلاروسیا و ئوکراینا..

نهف بیروباومرین دوگین، روسیا قورتال دکهن، ژ وان قهیرانی پهدا بووین و ریکری ل روسیا کری کو بگههیهته نارمانجین خو بین مهزن، نهخاسمه گریبا دویفه لانکی بۆ هزرا روژناقا و ئایدیولوژیین توندروم بین ژ نهمریکا و روژناقا هاتین. نهف بیروباومرین نوراسی دبنه بیروباومرین سهرمکی بین روسیا بۆ پینگههئ وئ یئ بهیز قهدهگر بین و چرایئ باکوورینه بۆ جیهانی ههمی و ههر نهقیه یا (ل دویف هزرا دوگینی) روسیا و ههقیهیمانی وئ ب سهرکردایهتیا خو یا قلا دیمیر پۆتین پهرو دکهت. تیدا روسیا هیزهکا مهزنه و خهباتی دکهت هزرین خو بدهته جیهانی، نه هزران ژ جیهانی وهرگریت. تیدا روسیا گریدای و دهستگرتیا سنوورین خو بین جوگرافی نینه، لی ههمی نوراسیا ل بهر وئ یا قهکری بیت، ههرومکو پۆتین گۆتی دهمی دهستههلات وهرگرتی: “ئهم هیزهکا جیهانی، نهچنکو مه هیزهکا لهشکری یا مهزن و نابوورمکی مهزن یئ ههئ، لی چنکو نهگهرین جوگرافی د هاریکارن، ئهم دئ

ههیت بۆ سهقایئ نوراسیا یئ پان و بهرین، پندقیه روسیا روئئ سهرمکی بگهریت ژ بۆ دامهزراندنا بنهمایین نهخلاق یین نوی و گونجای، نه ئهو بن بین ل سهر بهایین مادی و بورژوازی هاتینه ئاقلکرن. کیانی نوراسیا یئ پاشهروژئ، دهولتهکا سنووردای یا تانیفهکی نینه، دهولتهکا مللهتهکی نینه، لی دهولتهکا جوگرافیه، شهریهتا خو یا سیاسی ژ نوینهراتیا ههمی گهل و مللهتین سهربخو و خودان سهروهری وهردگریت. راسته دبیت ههمی بنهما و فلهسهفه د ئیک دهم دال سهر ههمی پارچهیا جوگرافی نههینه بجهنیان، لی دقیت نهخشه بۆ پاشهروژئ ههیت و ههمی گهل و هیزین سیاسی، ههر ژ نوکه، کار بۆ دانانا حکومهتهکی بکهن کو نهقه نارمانجا وئ بیت، چ یا دویر یان یا نیزی، و ل پاشهروژهکا نیزی، گاغا کادان د هاریکار بن، پینگاقتین پراکتیکی بۆ قئ نارمانجی بهاقیژن.

نهف کیانه گرنگیی بدهته بنیاتی ئایینی و ئیتیکی یئ فره لایهن، کو ههمی کهم و لایهنین نهفرۆ خو جودا دببنن، بهینه نامادهکرن کو د ناف قئ کیانی دا خو ب خودان بهشدار و چیکه بزانن. کیانهک بیت تیدا دهولته ناراستهیا وئ روشیری و نابووری دارژیته. ئایینی وی کیانی ئهرتودوکسیا محافزکار بیت و کار وی قهکولین و نههیلان وان نهگهران بکهت بین ل سهردهمی قهیسهری دهلیقه پهدا کری کو خهک ژ ئایینی وان بهینه قهقهتاندن. ههفکیشیا ئایینی یا مهسیحی ب رهههاندئ وئیی پیروزه بهینه قهزانن، ژ بهرکو ژ نهگهرین روژناقای عهلمانی، نهف ههفکیشیه هاتبوو ژ نافیرن، لی دقیت شورهشهکا ئهرتودوکسی بهینه سازکرن کو زمینهیی خوش بکهت بۆ قهگهریانی بهرهف سهرمکانین جیهانبینیا مهسیحی یا رهسهن. ههرومسا ئهو گهل و مللهتین نهمهسیحی نههینه نهچارکرن، لی دقیت وان نازادیا خودنیههرسیی ههیت و ئهو یاسایین خو بین گونجای ل گهل یاسایین گشتی دانن.

دقیت ئهو سیاسهت و ریکهفتن و ئیرادهیا هیلا روسیا ژ سنوورئ دهریابین قهکری و

هیزمکا مەزن بین و ژ لایق ماددی قە دئ ل ئوروا و ئاسیا، ل باکوور و باشوور هەبوونا مە هەبیت، هەمی جیهانی ژى دئ بۆ مە یا گرنګ بیت.

دوگین ب قان هزر و بۆچوونان ل دژى ساموئیل هانتنگتون و (هەڤرکیا شارستانیان) و جیهانا فره جەمسەری رادوستیت، هەروەسا ل دژى فرانسیسی فوکویامای و بیرۆکا جیهانگیری و دویمایا دیرۆکیه. ب گۆتهکا دی دوگین ب هەمی هزرین خۆ ل دژى رۆژئافا و پرۆژەیین هزرى بین رۆژئافیه، ل دژى نەخشەرێگا و شێوازی ژيانا رۆژئافیه. گەلەك ب توندی ل دژى جیهانەکا نێك جەمسەرە، لەوما دبیینیت فره رۆسیا سەرکێشیا جەمسەرەکی دی بکەت، کو بەر هەنگاریا رۆژئافا بکەت.

تیۆرا سیاسى یا چوارەمین:

دوگین داخواز دکەت کیانی نوێ ب ئوراسیا دھێتە نیاسین، بێگو هۆرکا سیستەمى نێك جەمسەری یی ئیلاحیە، ئەف سیستەمە ژ لایق ئەمریکا قە پشتی جەنگا سار ل سەر جیهانی هاتیه سەپاندن، نەخاسە پشتی لیبیرالی سەرکەفتین و زالبوون. دوگین تیۆرین مودیرنیزمى بین هەڤشکیی دروست دکن د ناڤەرا ئایدیۆلۆژیی سەدسالی بیستى و تێگەهین جیهانگیری دا رەت دکەت و دق بیافی دا داخوازا شۆرەشەکا مەسیحی دکەت ل دژى رەوشەنبیریا پوستمودیرنیزمى. ژ بەرکو پرۆژى مودیرنیزما رۆژئافا بەر هەم و دەرئەنجامى سى ئایدیۆلۆژیانه: لیبرالیزمى و کۆمۆنیزمى و فاشیزمى، ئەفان هەرسینیان ژى جیهان تژی جەنگ و کارەسات کر و نەشیا گەشەپێدانا مەرفى بکەت،

لیبرالیزم ژ بنگەهەکی مەزەزى ل سەر جفاکان هاتیه سەپاندن و ئەمریکا سەرکێشیا وئ دکەت، نارمانجا وئ ژى سەرنیخستنا پرۆژى جیهانگیریا توندروە کو وان دقیت جیهانی تەپەسەر کەن.

کۆمۆنیزم ژى نەشیا بەردەوام ببیت و گەلەك قەیران د پرۆژى وئ دا هەبوون و ژ بەر دوگمایا تێدا هەى ژ بن چوو.

فاشیزم/ ناسیزم ژى خودان ئارەزوویەکا لەشکەرتاری بوو، دقیت ب ریکا لەشکەری دەولەتداریی بکەت و هاتە ژناڤەرن.

لەوما دەم یی گونجایە بۆ تیۆرەکا دی یا سیاسى یا چوارەم، کو فەلسەفەکا د ئافرنیت باوەریی ب جیهانەکا فره لایەن و خودان ئەخلاق دئینیت، باوەریی ب گەلان و نازادین وان دئینیت، بى کو بەیاین مەزەزى بین رۆژئافا تێدا د زال بن، ئەفە ژى گریدای سەرکەفتنا رۆسیایە د بەر هەمئینانا ئایدیۆلۆژیەکا نوێ دا کو تێدا سەروەریا خۆ یا جیۆپۆلوتیکی یا ئوراسی ل سەر هەمی هیزین خرابیی بین ئەتەنتى سەپینیت. ئەفجا خالا دەستپێکی یا پرۆژى ئوراسیا ژ دیرۆکی دەستپێ دکەت و دیرۆکا دیرین یا مللەتان قەدژینیت، دا خۆ ل بەر سینگی پرۆژمى نوێخوازیی یی رۆژئافا بگرن.

نافدارترین پەرتووکی و ی بین هاتینه چاپکر:

- 1- جیهانەکا فره جەمسەر
- 2- جوگرافیا سیاسى یا پۆست مودیرنیزمى
- 3- سوریا، ریکا ب زحمەت، ژ جەنگى بەرەف نأشتی
- 4- بنەمایین جیۆپۆلوتیکی، پاشەرۆزا رۆسیا یا جیۆپۆلوتیکی
- 5- قورتالبوون ژ رۆژئافا/ ئوراسیا
- 6- تیۆرا سیاسى یا چوارەمین

• بەلشەفیهت رەوتەکی مارکسیه، گرنگی ددەتە دیسپلین و مەزەزیهتەکا توند و دژوار، باوەرى ب سوشیالیست شۆرەشگیری هەیه و نارمانجا وئ نەهیلانا سیستەمى سەرمایەداریه و دامەزراندنا دکتاتوریا پرۆلیتاریایه.

• نەتەنتى وەلاتین قولپا باکوورئ نەتەسینه کو ئەمریکا سەرکێشیا وان دکەت.

• ئوراسیا ئیدیۆمەکی سیاسى جوگرافیه، مەبەست پى نەو وەلاتن بین ژ لایق جوگرافى قە پێکفە د گریدای و دکەفنه کیشوهرین ئوروا و ناسیای.

هەندەك تەزىن ھەزرى و رەخنەبى دىيژن: نەف سەردەمە، سەردەمى راگەھاندنا رەخنەبى نەدەبى يە، نەو ژى ژ بەر دو سەدەمان، يا ئىكى، نىدى رەخنەبى نەدەبى نكارىت پىنگافىن جەوھەرى ل سەر پروژەكتى خۇ زىدە بگەت، شىيانىن وئ ئىكى ژى ل جەم نەماينە كو گۆرانكارىن مەزىن د چەمك و تىگەھىن خۇ دا نەنجام بەت، يا دوىي ژى رەخنەبى نەدەبى بوو يە راقەكارا پىرۇسىس و دياردەيىن ئىستاتىكى، نە شىايە بىيەتە فەبىنەرا نامازەيىن نەپەنىيىن رۇشنەبىرى د رىزبەندىيا رستەيىن ئىستاتىكى دا، نەفە ژى بوو يە سەدەما وئ چەندى كۆل گەل وەرگۆھىزىكىن شارستانى و جىاكى و سىياسى نەگۇنجىت، وەھا داپرانەك ل ناقبەرا وئ و پىرسىن سەردەمى و دۆزىن مەزىن چى بوو يە، لەورا دىيىن، كو رەخنەبى ھەنئ بوو يە رەخنەبى دەزگەھىن فەرمى، د. عەبدوللا غەزامى، ل دۆر نەفى پىرسى دىيژىت: (رەخنەبى نەدەبى يا گەھىستىە ئاستى تىرەبونى و نىدى گەفەن خانەشىنكرى ل سەر ھەنە؟)، دىسا دىيژىت: (رەخنەبى نەدەبى يا گەھىستى ئاستى گەھىبونى و نىدى نكارىن داخوازىن وەرگۆھىزىن مەعرفى و رۇشنەبىرىن مەزىن بىجەبىنىت)⁽¹⁾، ل جەھەك دى ژى دىيژىت: (نەز ھەست دكەم مە پىندقى ب رەخنەبى رۇشنەبىرى يە، پتر ژ رەخنەبى نەدەبى، لى ب پىشت بەستىن ب رەخنەبى نەدەبى، چونكە نەو رەخنى كارىگەرىيا خۇ يا سەلماندى و خۇدى بەرھەفەبونە د قادا چاندى دا)⁽²⁾.

1- د. عبدالله الغدامي و د. عبدالنبي أصطيف، نقد ثقافي أم نقد أدبي، دار الفكر المعاصر/ دمشق 2004 ص 12.
2- عبدالله الغدامي. النقد الثقافي قراءة في الانساق الثقافية العربية، المركز الثقافي العربي، 2005، ص 80.

ئەرى رەخنەبى رۇشنەبىرى دى بىتە ئەلتەرناتىقى رەخنەبى ئەدەبى؟

ئازاد دارتاش

ل گۆر ھەندەك تېزىن دى، رەخنىيە ئەدەبىي يا كارتى خۇ دىكتە، بىياقا كارتى وئ ۋى ھەرتەم يا گوھۇرىن ب خۇفە دىبىنىت و بەردەوام ھەندەك ئەركىن نوى و تازە ھەمبەر وئ ھەنە، چونكە ھەرتەم د تېكىستىن ئەدەبىي دا، دىاردەمىن ھونەرى و شىۋازگەرايى و ئىستاتىكى و نەمازمىن نوى دەھنە ئافراندىن و كارتى سەرەكى يى رەخنىيە ئەدەبىي قەدىتتا وانە، دىسا كارتى وئ دارىژتن و چىكرنا و تىزكرنا چەمەك و تىگەھىن تازە و نوپۇزەنكرن و زەنگىنكرنا يىن كەفتارە.

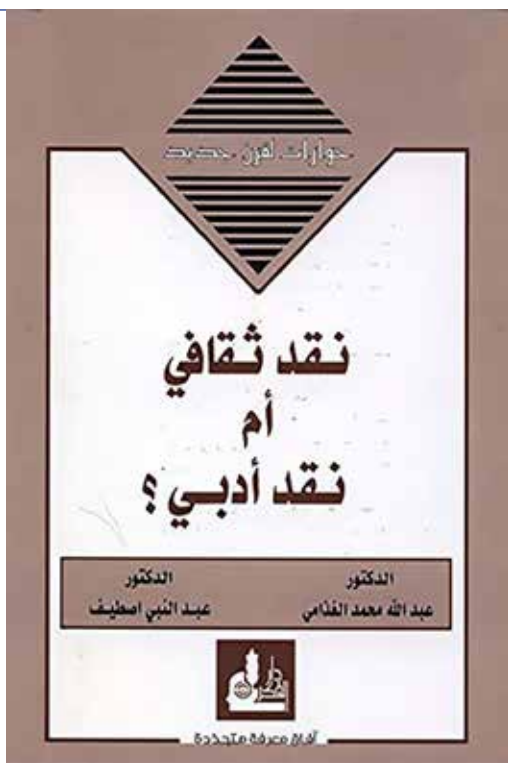
راستە رەخنىيە ئەدەبىي پتر تەكەزىل سەر ستايلى قەگىرانى و رەھەندىن ئىستاتىكى دىكتە، لى د ھەمان دەم دا، ھەندەك پەيرەمىن دى يىن

د تېكىستىن ئەدەبىي دا، دىاردەمىن ھونەرى و شىۋازگەرايى و ئىستاتىكى و نەمازمىن نوى دەھنە ئافراندىن و كارتى سەرەكى يى رەخنىيە ئەدەبىي قەدىتتا وانە

وى تەرزى رەخنىيە، كارل سەر ئاستى قەكرنا چەقەنگ و شىفەرە و ئەنالىزەكرنا ئامازمىان و داگرتتا قالاتى و دەرژىن د نىف رستەمىان و قەدىتتا بونىياتى وئ يى قەشارتى دا كرىە... ھتە. بەلكو بووینە ئاقەندى پويە و ئەركىن كارتى رەخنىيە ئەدەبىي، وەھا رەخەنگر بووینە نىقەندىگىرل ئاقبەرا تېكىستى و خويندەقانى ئاسابى دا.

رەخنىيە ئەدەبىي ژ بلى راوستىانل سەر لايەنى فورم و دىاردەمىن زامەقانى و ئىستاتىكى و قەدىتتا جوانىن تېكىستان، كو تايەكى جەوھەرى و سەرەكى و گرنەگەژ كار و ئەركىن وئ، د ھەمان دا دەم دا، كارل سەر ئاستى قەدىتتا بونىياتى قەشارتى و ئامازمىن

ھونەرى يىن تېكىستان كرىە، رىبازىن مۇدرىنى يىن رەخنىيە ئەدەبىي، ب تىل سەر رامانا نىزىك يا چەقەنگ و گۆتن و دەستەواژمىان نە راوستايە، بەلكول سەر جوړىن تەورىيا رەمانىژىي (التورىيە البلاغىة)، راوستايە، كار كرىە بو قەدىتتا رامانا دويى ئەوا مەبەستا سەرەكى يا دانەرى و ل پشت بەرگى ئىستاتىكى ھاتىە ناخافتىن، شىايە تىز و خويندنىن مەعرفى د بىياقنى ھەنى جەگىر بكن، ئەگەر وەكو نمونە (خويندنگەھا كۆنستانس) وەربگىرن، دى بىنن كو وئ خويندنگەھى پويە ب ئىستاتىكا وەرگرتى و رۆلى وەرگى د كارتى ئەدەبىي دايە و كرىە و وەرگر وەكو جەمسەرەكى سەرەكى د وى كارتى دا ھژمارتى يە، رۆلى وەرگى، د تىۋرا وەرگرتى دا رۆلەكى ئەكتىف و كارايە و ژ دەستەلاتا وى يە كود و نىشانەمىن وئ قەبەكتە و بونىياتى قەشارتى يى تېكىستى راقە بكتە و تېكىستەكا دىل سەر ئاقا بكتە، ئەفە ۋى بووینە سەدەما وئ چەندى كو پروسەمىن راقەكرن و ئەنالىزەكرنى خورت بىن و بكارىن بىژىن: ھەر تېكىستەك دى كارىت چەندىن خويندنان ھەمبىز بكتە و كوالىتيا دەقى ب بەرسقانا وەرگى ئەرىنى قە گریدايە، گەلەگ رىبازىن دى يىن رەخنىيە ئەدەبىي گرنكى ب لايەنى قەشارتى يىن دەقان دايە، مشە رەخە و قەكولىنن روشنبىرى ل سەر تېكىستىن ئەدەبىي ھاتىنەكرن و ل سەر پىرس و مژارن سىياسى، چقاكى، دەرۋونى، ھزرى و فەلسەفى راوستايە و دەستەقەتتىن مەعرفى ب دەستقە ئىنایە، دىسا رەخنىيە كلتورى مفا ژ رىبازا ھەلۈمەشەنگەرايى يى وەكو ئىك ژ پەيرەمىن رەخنىيە و فەلسەفى وەرگرتىيە، (ھەلۈمەشەنگەرايى وەكو چەلەنگىيەكا رەخنىيە كارىتكرنەكا راستەوخو ل دەرەقەتتا رەخنىيە كەلتورى كرىيە، پاشانل سەر گشت پەيرەمىن دى يىن رەخنىيە قەبوو(3)، ھەلۈمەشەنگەرى دىبىنىت

كۆنتىكىستا ئەدەبىي بېئىتە قەگۈھازتن بۇ كۆنتىكىستا رۇشنىبىرى، (7)، چونكى چ سىنۇرئىن ھەقدابراىنى د ناقيىرا فۇرم و ناقيىرۇكى نىنە، كارى ئەدەبىي و ھونەرى ھەلگىرىن چەندىن تىم و مژارئىن سىياسى و دىرۇكى و جفاكى و ھزرى نە و ژىنگەھ و مىراتى رۇشنىبىرى و ژيانا ئابۇرى كارىتىكرنا خۇ يا كارا ھەمەل سەر بەر ھەمىن گشت چەلمەنگى و كارىن جفاكى و ژانرئىن ئەدەبىي... ھتە.

داخووزا ئەشكراركرنا مرنا رەمخنىيا ئەدەبىي ژ قالاتئى پەيدا نەبوو، بەلكو ژ ئەنجامى قەيرانەكى چى بوو، ژ وانا: خۇقەدمكرنا رەمخنىيا ئەدەبىي ژ رەھەندىن رۇشنىبىرى بىن د نىق سىستەمى نەپەئى تىكىستان دا، و دكو رەمخنىيا ئەدەبىي بېئىتە رەمخنىيا كەلتورى و ئەكتىف بىمىن، رەمخنىيا رۇشنىبىرى زىدەبارى ئەو شەش توخمىن تىئورقان و رەمخەگىر روى

پرسىيارا دەستەبىزىرا داھىنەر.

4/ پرسىيارەك دەربارەى بزاڤا كارىگەرىيا راستەقىنە، نایا ئەو يا دەقى جوانكارى بىن دامەزراوھىيە، يان دەقىن دى كو دامەزراوھىيە دانىيدانى ب وان ناكەت.

رەمخنىيا ئەدەبىي قەدىتتا نەسەقىن تىكىستى بىن رۇشنىبىرى پاشگۇھكرىنە و تەماشەى وان كاران كرىە وەكو كارەكى لاومكى، ئەو چەند رادەستى وەرگىرى كرىە، ب گوتەنك دى، رەمخەگىر ئەدەبىي ئەركى خۇ نەدىتى يە كو كارى ئەدەبىي ب ژىنگەھا وى يا رۇشنىبىرى قە ھەقەند بكتە، وەھا و پشتى رەمخنىيا ئەدەبىي ب ھەموو رىچكە و رىيازىن خۇ قە، تا ئاستەكى بلند كارل سەر فۇرمى كارى كرىن، تەماشەى كارىن ئەدەبىي كرى، وەكو چالاكىيىن زمانەفانى و شىوازگەرىن و ھونەر و ئىستاتىكى، رەمخنىيا چاندى وەكو كارقەدانەكى ھاتىە قادى، رەمخنىيا رۇشنىبىرى دىبىن، رەمخنىيا ئەدەبىي وەھا تەماشەى تىكىستى كرىە، وەكو قەوارمىەكا قالا ژ رەھەندىن ھزرى و جفاكى و ئايدىئولوژى.. ھتە. بەلكو تىكىستا ئەدەبىي دىتى يە وەكو كارەكى خەيالى و رەقىنەكى ژ كەتواری و گرئىن ژىار و ژيانى، تەماشەى كارى ئەدەبىي كرىە ب تى وەكو كارەكى ئىستاتىكى و شىوازگەرىي، رەمخنىيا چاندى ھەر وەكو د. ئەمانى سلىمان دىبىزىت: ھەلەكە بۇ ب كارئىنانا نامرازى رەمخنىيە ب شىوھىەكى ل چارچۇقەئى

چ سىنۇرئىن ھەقدابراىن د ناقيىرا فۇرم و ناقيىرۇكى نىنە، كارى ئەدەبىي و ھونەرى ھەلگىرىن چەندىن تىم و مژارئىن سىياسى و دىرۇكى و جفاكى و ھزرى نە

ئەدەبىي و ھونەرى رادوھستىن، لى ب زىدەكرنا توخمى ھەفتى (سىستەماتىكى نەپەن، عنصر النسق المضمير)، دى دەرگەھىن تازە ل ھەمبەر پەيرەوین رەخنەيى قەبىن، دى رەخنەگر سەر رامان و ناڧەرۆكىن دى يىن بى سىنۆر و ھەرتەم قەكرى ھەلبىت.

توخمى سىستەماتىكى نەپەن، چىيە؟
ھەر پەيامەك ھەلگىرى پىقانتىن رۆشنىبرى و ھزرى يە، دەربرىنى ژ ژىنگەھا رۆشنىبرى و پاشخانە و بىردانكا دانەرى دكەت، سىستەمەكى رۆشنىبرى نەپەن (نسق ثقافى مضمير)، ھەمبىز دكەت، سىستەماتىكا نەپەن، سىستەمەكى نىڧخوئى توند و ھەڧگرتى يە و ئەو ب ئاوايەكى گران كارتىكرنى ل سىستەمى دەرەكى دكەت، لەورا رەخنەيا رۆشنىبرى خويندى نە ب تنى ل سەر نىشانە و ئاماژەيان دكەت، بەلكو د بىرەت دا تەكەزى ل سەر نىشانەيىن كەلتورى دكەت، ئەوئىن د كۆننىكستەكا جىكاكى و دىرۆكى دا جەگىر بووئىن و خۆ ب بىناگەھبونا دانەرى قەزىنە ھوندى نەپەنىن دەقى دا، نىشانە و ئاماژەيىن وان د سىستەمى نەپەن دەھىنە قەدىتن، ئەو دى د ھالەتى نەلڧى دا مەين، ئەگەر رەخنەيا رۆشنىبرى كارى خۆيى ئەپستى و ئاركىولۆزى د نىڧ نەسەقىن وئ دا نەكەت، د. جەمىل ھەمداوى دىبىزىت: (كارى رەخنەيا چاندى ئەو، سىستەمى رۆشنىبرى نەپەن قەبىنىت و ئەنالىزە بكەت و رستەيا چاندى تىدا قەبىنىت)(8).

رەخنەيا رۆشنىبرى دىبىنىت، ل پىشت قان بەرگى ئىستاتكى و ئاماژەيىن ھوندى، سىستەمەكى دى ھەيە، يان ئاماژەيىن سىستەماتىك ھەنە، ل پىشت فۆرمىن قەگىرانى نەسەقىن نەپەن و قەشارتى ھەنە، ئەڧ چەندە د بەرنامە و ھزرا رەخنەيا

ئەشكەراكرنا مرن يان ھەتا پاشگوھكرنا رەخنەيا ئەدەبى نەيا گونجايە، ئەڧ تىزە رىژمەكا بەرچاڧ ژ توندروپىن پىڧە ديارە، ئەدەب جوانى و ستايل و رەوانبىزى يە

رومان ياكۆبسونى بۆ كارى ئەدەبى دەستنىشان كرىن، (پەيام ھنېر، پەيام وەرگەر، پەيام، ئامرازى گەھاندنى، كۆننىكست، كود يان شىڧرە)، پىشنىارا پىكەتەيەكا دى يا ھەفتى دكەت، ئەو ژى، توخمى سىستەماتىكى نەپەن (العنصر النسقى المضمير)، كو يى ھاوتەرىيە ل گەل توخمى پەيامى، داخواز توخمەكى دى دكەت، ئەو ژى پىشتى چەندىن گۆرانكارىن بنگەھىن ل سەر چەمك و تىگەھىن رەخنەيا ئەدەبى بەھىنە كرن، كەواتە رەخنەيا كەلتورى پىشتاننى ل سەر مىكانىزمىن رەخنەيا ئەدەبى دكەت، لى پىشتى چەندىن راستەڧەكرنىن رۆشنىبرى، داکو ئەو ئالاڧ بگونجن گەل ئەو كۆلىنىن رەخنەيا كەلتورى دكەت بۆ قەدىتتا تەرزىن نەپەن د نىڧ چىنىن تىكستى دا.

و ھەا دى كارىن بىزىن ئەشكەراكرنا مرن يان ھەتا پاشگوھكرنا رەخنەيا ئەدەبى نەيا گونجايە، ئەڧ تىزە رىژمەكا بەرچاڧ ژ توندروپىن پىڧە ديارە، ئەدەب جوانى و ستايل و رەوانبىزى يە، راستە رەخنەيا ئەدەبى كارى خۆ د چارچوڧەيى فۆرم و شىۋازى گۆتن و قەگىرانى و ستايلى دەربرىنى دا قالب دايە، لى ئەو ژى يا پىدڧى يە، ب گۆتەك دى باۋەر ناكەم كو رەخنەيا چاندى بىيە ئەلتەرناتىڧى رەخنەيا ئەدەبى، چۈنكە ھەر ئىك ژ وانا د قەدەكا جودا دا كار دكەت، ھەر ئىك ژ وانا ژى چەمك و تىگەھ و زاراڧىن خۆ ھەنە و ل پەي مىكانىزمىن جىاواز ل سەر كارىن

ئەدەبىي دا نەبەويە، ب گۆتتەكا دى نەشايە بگەھتە وئ باومەيى كو بەلكى ل ژىر بەرگى جوانىي تىشتەكى كرېت يان يى جوانتر ھەبىت، ئەو ژى (رستەيا چاندى) يە، ئەو ھەشارتى ل پشت ھەر گۆتارەكى و د سىياقتىن ھەگىرائى دا، كەواتە د ھەر دەستەواژمەكە و رستەيەكا ئەدەبى دا، سى واتە يان ئامازە ھەنە (ئاشكرا، ھوندى، نەپەن)، رەمخەيا ئەدەبى ل سەر ئاستى ئىككى و دويى رادوھەستىت، خويندنان د رستەيا زمانەفانى و جۆرىن رەوانبىژىيى و فۆرمى تىكستى و تەكنىكىن ھونەرى دا دكەت، لى رەمخەيا كەلتورى تىپەراندنى ل سەر پرسیارین رەمخەيا ئەدەبى دكەت، دىبىت رەمخەيا ھەنە چالاكى و تەقەگرا خۆ د كۆزىيەكى دا بەرتەسك كرىنە، خۆ ل كەتورى و پرسین مەعرفى و كىشەيىن كەلتورى و جفاكى ناكەتە خودان، وەھا شىانین خۆ د بازەمەكى كۆزەك ئابلوقە داينە، رەمخەيا چاندى ژى ھاتىە داکو وى بازەنەى بشكىنىت و دەقین ئەدەبى بگەتە بەشەكى ھەستىار د پەرۆزەيىن ھەزرى و مەعرفى دا،

رەمخەيا كەلتورى تىپەراندنى ل سەر پەپەرەيىن رەمخەيى يىن دن دكەت، ب تنى ل سەر ئاستى نىزىك يان يى سەر ھە يى رامانى نارادوھەستىت، چونكە تىكستى چەند ئاست ھەنە، ئاستەكى نىزىكە يان يى ديارە، رەمخەگر و ھەتا خويندەفانى باش و شارەزا و خۆدى ئەزمون دى ب خويندنا ئىككى پىرانييا كودىن وئ ھەكەت و دكارىت ئامازەيىن وئ يىن ھوندى ھەبىنىت، ئەو ئاست يى گرېدايە ب ھشى ھە، دى كارىن بىژىن ئەو ئاست دەربارەى وەرگى، (ئاستى چىژ وەرگرتنى ئەنالىزەكرنى يە)، د وى ئاستى دا كارىتككرن د ناڧەر تىكستى و وەرگى دا چى دىبىت، دەربارەى وەرگى ئەكتىف ئەف پىرۆسپسە يان چىژا وەرگرتنى د

چەند قۇناغان دا دەرباز دىبىت، د گاڧا ئىككى دا وەرگى ھەنە چاڧەرى يە دانەر ل پىشېيىن وى بدەت (ئاسۆيى چاڧەرىكرنى)، ئەو دخوازىت داھىنەر ل پىشېيىن وى بدەت، ڧارېيىون و لادان و قادىن سېى د رستەيان و تىكستى دا ھەبىن، چاخى رستە بەرۆڧاژىيا پىشېيىن وى بن و وى ھەڧرۈبىشى ھەگافتنا وەرگرتنى دكەن، ھەست دكەت بىاڧەكا ئىستىتىكى د دەقى دا جەگىر بوويە، وەرگى ھوندى ھەست دكەت، دى كارىت رۆلى خۆ د جەگىركرنا رامانى دا بگىرىت، يان دانەرى ئەو نازادى ژ وى را گەرەنتى كرىە كو بىيە جەمسەرەكى سەرەكى د كارى ھونەرى دا، و چەند كود رادەستى وى كرىنە بۆ ھەكرن و سەر ھەلى ستراكچەرى ھەشارتى يى تىكستى بىيە، چونكە ل وى دەمى دى ل سەر دىد و نىزىن و ھەلوئىستىن داھىنەرى ھەبىت، د ھەلبەستا نوى دا وەكو مىناك، رامان ل جەم وەرگى باش تەڧاق دىبىت.

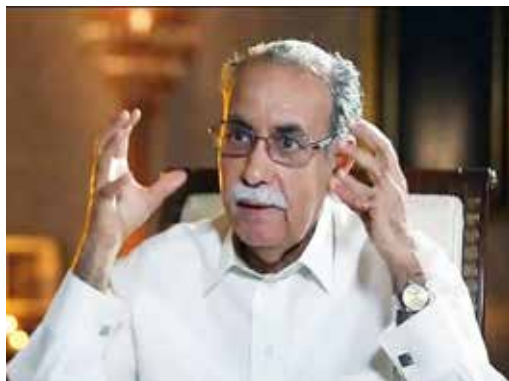
لى ئاستى ئامازەيىن سىستەماتىك، ھوبىر و ئالوز و كويرترن ئامازەيىن ھوندى، ئەو ئامازە خۆدى رەھەندىن چاندى/ رەمخەيى نە، رەمخەيا كەلتورى تەكەزى ل سەر ئەلەمىننا نەسەقن نەپەن دكەت، داکو سىستەمى وئ كەلتورى ھەبىت و خويندەكا رەمخەيى د سىستەمى وئ يى كەلتورى دا بگەت، تىپەراندنى ل سەر فۆرمى ئىستاتىكى و ئامازەيىن ھوندى دكەت، وەھا ئەرەكى رەمخەيا رۆشنىبىرى دىبىتە خويندنا كارى ئەدەبى وەكو قەوارمەك تىدا ئامازەيىن ھەشارتى ھەيە، ھەر وەكو د. **عەبدوللا غەزامى دىبىت:** (ئەو نەسەق شىايە ل گەل تىپەرەبونا دەمى ب ڧىل و خاپاندان و ب بى ئاگەھبونا دانەرى خۆ ڧەزى يە ھوندى رستەيىن تىكستى) (9).
نەھا دى ل سەر پرسیارەكا دى راوستىن،

كار دۇنيىت بۇ ئەشكەر اكرنا قەشار تېنن گۇتارى و
ئەو كېمىسېن چاندې ئەوېن ب سەدەما ديار دېمېن
ئىستاتېكى د گۇتارى دا جەئ خۇ قەدىتى.

ژبلى چەمكى (دانەرئ دو ئالى) داھىنەرېن
تېورا ھەئى چەندېن چەمكىن دى ژ خۇرا دارېژتى
نە، ژ وانا سېستەمى قەشارتى (النسق المضر)،
ئەف چەمكە ژ لايى رەخنەگرى نأقدار د.

عەبدوللا غەزامى ھاتىە دارېژتن، ئىك ژ مەرچېن
ھەبوونا وى نەسەقى، ھەبوونا دو سېستەمايە، ئىك
يى ديار و ئەشكەرا، يى دويى يى قەشارتى د
نېف ئاقاھىيى تېكىستىدا، يى دويى ژى دژبەرئ يى
ئىكى بېت و وى ژناف بېت، دېسا پىندقى يە، ئەو
گۇتن ب بەرگەكى ئىستاتېكى بېتە ناختن، چونكە
گۇتارا رۇشنىبىرى بەردەوام پەناى بەر ب بەرگېن
جوان دېت، ھەنا بكارىت پەيامى خۇ بگەھىنېت.

رەخنەگرېن رۇشنىبىرى دېنن، تېكىستا ھونەرى
يان يا ئەدەبى يان ھەر گۇتار و قەگېرانەك دى،
ژ تۆرەكا ژېدەرېن ناختى و ئاشكرا و فاكترېن
كارلىككار پىكھاتىنە و ل پىشت ھەر كارەكى ژ كار
و ژانرېن ھەئى، چەندېن ئامازمېن ھوندرى و
نەپەن ھەنە، يى ئىكى (ھوندرى) رەخنەيا ئەدەبى
گرنگىي پى ددەت، ئەوئ يا دانەر ب نىشانە و
ئامازە و چەفەنگ و خوازە و مېتافۇران دەرېرېن
ژى ددەت، ئاستى دويى تېكىستەكا نەپەنە د نېف
كۇنتېكىستېن كارى دا، ئاستەكى قەشارتى يە، د
كوپراتىيا تېكىستان دا جەئ خۇ دكەن، كارى رەخنەيا
رۇشنىبىرى بىرىتى يە ژ ھەلوەشاندىنا ئاقاھىيى تېكىستى
يى نەپەن، قەدىتتا (رستەيا چاندې) يە، رەخنەيا
ئەدەبى ل سەر ئاستى ئىكى كار ددەت، ئەوئ ب
دەمامكېن ئىستاتېكى ل پىشت ئاقاھىيى ئاشكرا ھاتىە
ناختن، لى ل پىشت ئەوئ سېستەمى، سېستەمەك
دى ھەيە، سېستەمەكى قەشارتى و نەپەن ھەيە،
پروژمېن رەخنەيا ئەدەبى خۇ ل وئ سەنتى نەدايە،
سېستەمەكى رۇشنىبىرى ل پىشت رستەيىن ئەدەبى
ھەيە، قىكخستېن رۇشنىبىرى و دىروكى ھەنە.
رستەيا چاندې، ئىكە ژ زاراقىن رەخنەيا

ئەرئ ئەو چ ھىزە ل پىشت دانەرئ ئىكى؟ ئەو
دېتە دانەرەكى دى يى نەدىار يى ل پىشت دانەرئ
ئىكى يان ئەوئ ديار و ب نأقى خۇ بابەتى بەلاف
دكەت، د. **عەبدوللا غەزامى** ئىدىيەمى دانەرئ
دو ئالى (المؤلف المزدوج)-authon dou
bl. ژىرا داھىنايە، ئەو دانەر يى پىكھاتى يە ژ

تېكىستى سەنتەرەكى ديار و قەبىر نېنە،
بەلكو چەند نەسەقىن نەپەن ھەنە،
رەخنەيا كەلتۇرى پويىتە ب قەدىتتا وان
ددەت و خويندن و شرۇقەكرنېن خۇ ل
سەر دكەت

وئ رۇشنىبىرىيا قەشارتى ئەو د نېف كەلتۇرى
جفاكى دا، ئەو مىراتى كەلتۇرى يە، ئەوئ د
ژىنگەھا گشتى دا و د نېف جفاكى دا جەئ خۇ
چىكرى و بى ئاگەھبوونا دانەرى خۇ قەدىزىيە
ھوندرئ كۇنتېكىستېن دەقى دا، كەواتە رەخنەيا
كەلتۇرى تەماشە تېكىستى دكەت وەكو كارەكى
رۇشنىبىرى و چەندېن ژېدەر كار تىكرنئ لى دكەن،
ب گۇتەك دى تېكىستى سەنتەرەكى ديار و قەبىر
نېنە، بەلكو چەند نەسەقىن نەپەن ھەنە، رەخنەيا
كەلتۇرى پويىتە ب قەدىتتا وان ددەت و خويندن
و شرۇقەكرنېن خۇ ل سەر دكەت و ئامرازەكى ب

تا ئەندازەییکی زۆر نزیکیكە لە مانای زاراویەکی
دیكەیی ڕەخنەیی ئەویش زاراوەی تێم یان تێما
Theme، كە واتای (جەوهەری) دێت، یا خۆد
فیکری جەوهەری (10).

کاری ڕەخنەیا ڕۆشنییری و ئارمانجا وئ یا
سەرەکی وەكو پەرەووەکی ڕەخنەیی ئارکیولوژی
ئەو فەكۆلینن خۆ د نێف نەسەقین فەشارتی یین
تیکستی دا بکەت، لێرسینەکا ڕەخنەیی و چاندی
ل گەل تیکستی بکەت، سیستەمی فەشارتی و
ڕۆشنییری یی وئ ئەنالیزە بکەت، چونکە سیستەمی
هەنێ دبیته دانەرئ (رستەیا ڕۆشنییری)، وەكو
میناک، ئەم هەموو یین داخار بووین ب بەر هەم و
بەرکارین هەلبەستفان و بیرمەندئ کوردئ مەزن
(ئەحمەدئ خانی)، گەلەك جارن د هەلەكەفتان دا
ئەم مشە فەن رستەیان دقەگێرین:

گەر دئ هەبووا مە نیتیفاقەك

فیکرا بکرا مە نینقیادەك

رۆم و عەرەب و عەجەم تەمامی

هەمیا ژ مە را دکر غولامی

تەکمیل دەر مە دین و دەولەت

تەحسێل دەر مە عێلم و حیکمەت

بئ گۆمان چەندین خویندن و فەكۆلین ل
سەر تیکستین ئەقی هەلبەستفانی نافدار ب گشتی
و ئەقی دەقی ب تابیەت هاتینە کرن، هەلبەت
ڕەخنەیا ئەدەبی پتر تەکەز کریه سەر زمانی
و کیش و قافیە و سەروایی، بەلکو پتر تەکەز ل
سەر ناقەرۆکا وئ یا هزری و ڕەهەندی وئ یین
نەتەوی ب گشتی کریه، ل سەر ئاستی وەرگرتنی
ژی ناماژ مێن وئ یین راستەر است نەهێلایە ئەو ل
دوور ڕامانین پەیف و ناماژ مێن وان یین هوندری
بگەر یین، چونکە بونیاتی وئ یا هوندری گەلەك
دویر نەکەفتی یه ژ ڕامانا وئ یا دیار و ئاشکرا،
دەستەواژ مێن شاعری یین راستەخۆ ئەم ژ وئ

چاندی کو چەندین تێگەهین دی بەر هەمین
ڕەخنەیا هەنێ نە، د. ئەوزاد ئەحمەد ئەسود
دبێژیت: (رستەیا ڕۆشنییری، الجملة الثقافية،
(cultaval sentencw)، زاراویەكە د. عبدوللا
غەزەمی بە سوود وەرگرتن لە زاراوەکانی
ڕەخنەیا ڕۆشنییری ڕەخنەگری ئەمریکی
(فینسینت لیتچ) دایهێناوە، رستەیا ڕۆشنییری
پەرەستە بە سیستەمی شاراوێ دەق، بەو مانایە
لە هەموو تیکستیکدا سیستەمی دیار و سیستەمی
شاراوێ هەیه، سیستەمی دیار بریتییه لە لایەنی
زمان و ڕەوانیژی و ئیستاتیکی، سیستەمی
شاراوێش بریتییه لە ئایدیا و کەلتور و نەریت و
بیرکردنەوهی لە نێو تیکستدا شاراوێه، دەبێت
ڕەخنەگر بە دوایدا بگەرئ و بیدۆزیتەوه و
شیکردنەوهی بۆ بکات، لێرەدا رستەیا ڕۆشنییری

کاری ڕەخنەیا ڕۆشنییری و ئارمانجا وئ
یا سەرەکی وەكو پەرەووەکی ڕەخنەیی
ئارکیولوژی ئەو فەكۆلینن خۆ د نێف
نەسەقین فەشارتی یین تیکستی دا بکەت

10- د. ئەوزاد ئەحمەد ئەسود. زاراوەکانی ڕەخنەیا ڕۆشنییری، رستەیا ڕۆشنییری، کوردستانی ل 2025/1/9.

كرينه، لى ئىچ سىستېمى چاندى يە ئىچى نەپەن د سىياقى تىكىستى دا و ل ژىر بەرگى قەھاندن و دارىژتنى دا قەشارتى، ئەگەر خويندەكى تىدا بىكەين و ئامازمىن وى يىن نەپەن بخوينىن دى كارىن بىژىن، د تىكىستا خانى يى ھىزىمەند دا، چەند رەھىندىن ھىزى و ئامازمىن سىياسى ھەنە، نەمازە نىرنا نەتەوين بالادەست سەردەرىيا وان (عەرب، رۆم، عەجەم) دەربارەى ئىچى كورد، و ھەا سەردەرى ل گەل كرىيە، وەكو مەقەكى پلە دو يان سى، ھەلەبەت يى دوىر بوويە ژ سەنتەرىن بىرىار ب دەست، و ھەا ژى ھەستا ھاقىبوونى ل جەم وى يا ب ھىز و بەر ھەمدار بوويە،

لەوما دىبىژىت: گەر دى ھەبووا مە ئىتەققەك..
قەكرامە كرىا ئىتەققەك.. رۆم و عەرب و عەجەم تەمامى... ھەمىيا ژ مە را دكر غولامى)، ھەلەبەت

ئەو ژىنگەھا رۆشنىبىرى/جفاكى، ئەوا
ئەحمەدى خانى تىدا بۆرى، تەرزى ھىزىن
رەشقەكرن و پەراوېزكرن ئەوئ دى تىدا زال
بوويە.

ئەو ژىنگەھا رۆشنىبىرى/جفاكى، ئەوا ئەف
بىرمەندە تىدا بۆرى، تەرزى ھىزىن رەشقەكرن
و پەراوېزكرن ئەوئ دى تىدا زال بوويە، وى
باندۆرا خۆل سەرىش و ھەستىن دانەرى كرىيە
و ب بىناگەھبوونا وى جۆرمەكى نەزادپەرىسىيى
د ھىزىن وى و تىزىن وى يىن فەلسەفا وى دا
جەگىر بوويە.

دەما دىبىژىت: (تەكمىل دەكر مەدىن و دەولەت،
تەھسىل دەكر مە عىلم و ھىكەمەت)، ئامازمىيەكا
نەراستەخۆيە، نىشانىيەكا قەشارتى يە، كو
ئەوئ ل وى چاخى لىدەرىيا دەولەتىن ئىسلامى
دكرن، نەشيانە پىرۆزىن ئايىنى بپارىزن ب
رامانەك كوىرتر نەشيانە د جەوھەرى دىنى

تەنگەھىيى رزگار كرىنە كو پەرسىارا ئامازمىن وى
بەكەين، يان كودىن وى قەبەكەين، لى پەرسىارا ئەو:
كەسى ھەول دايە، ئامازە و نىشانەمىن چاندى يىن
نەپەن و نەسەقىن قەشارتىن قى تىكىستى قەبىنىت؟
ل قىرى دى ھەول دەين خويندەكا رۆشنىبىرى بۆ
قى بەشى تىكىستى بەكەين، خويندە رۆشنىبىرى ژى
پراكتىزەكرن رەمخەيى يە، بەلكو سترەكچەرمەكى
ھەرە گرنگە د پىرۆزەيى رەمخەيا رۆشنىبىرى دا،
مەبەستا وى يا سەرمەكى ژى قەدىتە نەسەقىن
قەشارتى و رەستەيا كەلتورى يە يىن ل پەشت
بەرگى ئەدەبى يى گۆتارى، خويندە رۆشنىبىرى
تەماشەي ھەر تىكىستەكا ئەدەبى يان ھونەرى و
ھەر گۆتارەكى دكەت، وەكو بەلگەيەكا چاندى
و پىرۆسەيەكا سىستەماتىك، دى ھەول دەين
خويندەكى ل دۆر تىكەھەلەين تىكىستى ب ھىز
و ئايدىلۆژىيى سىياسى و ژىنگەھا رۆشنىبىرى
بەكەين، دى ل قەبەستىيا وى يا دىار دەست پى
بەكەين و داكەقىنە ئىف سىستەمى وى يى كەلتورى
يى نەپەن.

ل قىرە دىار و ئەشكەرايە، داھىنەرى تەكەز
ل سەرى مژارا ھەبوونا ھەقەرى و ناكۆكىيان د
ناقىبەرا لىدەر و مىر و ئاغا و شىخ و سەرىكىن
خىل و ھۆزىن كوردان كرىيە و ئەف دوبەرمەكى و
ناكۆكىين بوويە سەدەما وى چەندى ئەم يىن كورد
بەمىنن ژىر دەستى نەتەمەيىن دى و دەستەلەتەين
سەمەكار، چارە ژى و داکوژ قى رەھوشى رزگار
بىين، كورد پىندقى ب ھەقەرتەن نە، بانگەھوازييا
خانى يى مەزن، تا نەا باندۆر و كارىگەرىيا خۆ
ھەيە، چونكو گۆنجانەنەك ھەيە د ناقىبەرا وى
خويندە داخووزىي ژ لايەكى قە و ژ ئالەيك دى
قە و تا نەا ئەو ھەقەرتەن بوويە ئىك ژ پەرسىارىكىن
نەھاتىنە چارەسەرى كرىن.

و ھەا دى كارىن بىژىن (ل گۆر زانىبارىن
مە) ب تى خويندە بۆ لايەنى سەرقە يى تىكىستى
ھاتىيە كرىن، بەلكو نەقسەكارى ب ناوايەكى داپرىك
و راستەخۆ دىد و نىرەينىن خۆ يىن سىياسى تىز

دئ وئ چەندئ رەنگەمدانا خۆ یا گران ل سەر بەرھەم و تیکستین وی ھەبیت، ل گۆر دیتنا خانی یئ بیرمەند، داکو کو کورد بکارن بگەھنە دەستەلاتئ و لیدەرییا دەولەتا ئیسلامی بکەن، مەرجئ سەرەکی ئەو د ئیکگرتی بن، ئەف دەستەواژە یا دیرین و کەفتار ژئ جەئ خۆ د نیف بیردانکا گشتی و کەلتورئ مروقاتیی دا ب گرانئ گرتی یە، (د ھەفتگرتئ دا ھیز ھەبە)، لئ پرسیار ئەو، ئیکرتییا ھەئ دئ ل سەر چ ستراکچەر و بنەما بیت، دئ چەوا سەرمەدریئ ل گەل ئەوئ دئ کەت؟ ژبلی گۆھارتینن چەندی، دئ چ گۆھورینن جۆری جەگەر بن؟

ئەوا دەھتە دیتن، خانی یئ ھەلبەستفان ب دیتن و پرۆژمکتەکی جیاواز تیکەھلی پرۆژمئ ھەئ نابیت، ب ھەمان نالاف و میکانیزم و عەقلئ سیاسی نەتەوئ دئ، ئەوئ بالادەست، عەقلئ رەشەکرئ دئ سەرمەدریئ ل گەل ئەوئ دئ کەت، (رۆم و عەرەب و عەجەم تەمامی، ھەمیا ژمە دکر غولامی)، دئ ئەوئ دئ کەتە (غولام) ب ڕامانا خزمەتکار و کریگرتی، ئەف چەندە ژئ ل جەم وی پیدفییەکا ھەبوونگەرایئ یە، ئەوئ دئ د عەقلئ وی یئ سیاسی دا، لادەر و ستەمکار و دژبەرە، و پەرەوێزکرن و دویرئنیخستنا ئەوئ دئ و ھەلوەشاندا رۆلئ وی د دەستەلاتئ و د پرۆسیسین درۆستکرن باریئ دا ب ڕەوا و پیدفییەکا بابەتی دبیت، کەواتە ب ھەمان ھزر و پرۆژمکت و سیستەمی چاندی یئ زال سەرمەدریئ ل گەل ئەوئ دکەت، وەھا دئ کارین (رستەیا کەلتوری) د نیف دەستەواژەیین ھەئ چر بکەین و بیژین: (ئەحمەدئ خانی، بیرمەند و ناسیونالیستەکی تۆندەرەو ب ڕیازەکا ئایینی، خەونا وی دامەزراندنا ئیمپراتوریەکا ئیسلامی ب سەرکردایەتییا کوردان بوو).

بگەھن و د ژیان چاکی و نابوری و سیاسی دا، پراکتیزە بکەن، لەوما نەشیانەکیانەکی سەقامگیر و ب ھیز و موکم ل سەر بنەمایئ ئایینی ئافا بکەن، نەشیانە ستوینن سەرەکی یین دەولەتی (مەبەست ژئ دەولەتا ئایینی یە، نە یا نەتەوی) موکم بکەن، ھەر وەھا ئەوئ دئ ژئ (عەرەب، عەجەم) نەتەوئ دئ یین موسلمان مژوبلی کیشە و ھەفتکێن نیفخۆبی بووینە، لەوما یین دویر بووینە ژ زانستین وی سەرمەمی و ب ئاویەکی دانابوون تەماشە رەوش و پرسیگرتن سیاسی و جفاکی نەکرە، ئەلتەرناتیف ژئ ل جەم خانی، ئیکگرتنا کوردان بووینە، یان کو ب ھەست و سۆزە نەتەوی تێنایئ ب ئایدیۆلۆژیکە ئایینی، گەھایە وئ باومەریئ، کورد پتر یین دبندارن، ئەگەر بگەھنە دەستەلاتئ دئ گشت شیان و ھیزا خۆ تەرخان کەن بۆ وان ئارمانجین پیرۆز، لئ کیشەیا کوردان ئەو ھەفتگرتی نین، چونکە ئەگەر ئەو مەرج جەگەر بوو، دئ ل وی دەمی کارن لیدەرییا شارستانی و دەولەتا ئیسلامی بکەن، ل قیرئ دئ بینن کو د تیکستئ دا ستایش و لومەکر (المدح و الھجاء) ھەبە، و ھەر وەکو **د. غەزەمی دیژیت:** (ھەلبەستنا ستایشکرئ ژئ ب ئاویەکی نەپەن لومەکرئ ب خۆفە دگرت) (11)، ستایشکرنا کوردان و لومەکرنا نەتەوئ دئ د دەولەتا ئیسلامی دا، و رۆشنیرییا ستایشکرئ ھەرتم جۆرەکی زیدەرۆییئ دئ تیدا ھەبیت، بەلکو دئ گەھیتە ھندەک دەرئەنجامین نە چاقریکری.

ئەحمەدئ خانی وەکو ھەلبەستفانەک و بیرمەندەکی کوردئ موسلمان، د ژینگەھەکا رۆشنیری و جفاکی و سیاسی دا ژیاپە و پەرەمەردە بووینە، وئ ژینگەھە ب بەا و نرخین خۆ یین چاندی فە، باندورا خۆ ل سەر چیبوونا وی یا ھزری و رۆشنیری کریە و ھەلبەت

خەونە با(خەونەرۆژ) ئەر خەونا ھشیارییە یا ژ ھیشی و ھیخوازا کەسی یان ژ نەخۆشی و ترسی دەیتەدیتن، رەوشەکا دەروونیە یا بەربەلاقە، تیدا مەروقی ھشیار و ب دەرووبەرین خۆ ئاگەھدار ھزر و وینەیان د ھشی خۆدا دریسیت، ب رەنگەکی سەرگەردانییا دەروونیە – شرود زھنی – کو ریکی ددەت مەروقی گاڤەکی ژ ژیاوی برەڤیتە جیھانا ناڤخوییا ئاشوپا خۆ.

کورد و خەون:

د ئەفسانەیی کوردیدا کو بەرھەمی دێرینی جفاکی کوردییە، خەونی سەنگ و گەنگیەک مەزن ھەبە، د لەیل و مەجروومیدا ھاتیە: “دایە من ئیشەف خەونەک دی، د ناڤ وئ خەونا شەقی، زەرەبەک بەدەو مینا ھۆری من کلێتا دلێ خوە دا وئ” فەقی تەیران(1590-1660) دبیژیت: “د خەونا خوەدا من دی گولەک؛ ھشیار دبووم وئ ساعەتی ناخین ژ من چوونە فەلەک؛ سەبر و قارار من نەتی سەبر و قارار من نەما؛ نالین ژ من چوونە سەما زیدەل سەر من بو غەما؛ لەورا کو کالینا مە تی لەورا دنالم دل کولم؛ ھەردەم ژ عشقا بلبلم ژ دەردی فراقی د حەلم؛ فەدخۆم پەیا لا شەربەتی”

بیانی و خەون:

خەون ژ وێرە و کولتوری چ مللەتان یی جودا و قەدەر نەبوویە، بدێژیا مێژوو ھەبونا خۆ د شیوازین وێژمیدا ھەبوویە، ھەر ژ ھومیروس تا بورخیسی، بۆ کارین ھندەک داھینەران خەون

دەرھاقیزین ھشیاری و نەئاگەھیی

د کومەلەیا کن چیرۆکی (خەونە با) (1) دا*

محسن عەبدولپەحمان

سەرۆکانی و ژێدەرئ سەرەکیوویە، ھندەك ژ چیرۆکین خورخی لويس بورخيسی د بنیاتدا خەونین وی بوون، ھەر وەسا چیرۆکنقیسی ئەمریکی ئەدگار ئالان بو، د نقیسینا چیرۆکین خۆدا گەلەك متمانە ل سەر خەونین خۆ دکر (2).

خەون و باوەرداری:

“برەھیمی ل زەھقئ نیری و قەگەر یا خیفەتا خۆ دا خەونئ ب ملکدار یا وئ زەھقئ قە ببینیت، خەونئ د رەھەندا چوارئ یا برەھیمیدا دەست ب گەشەکرئ کر، تاکو باوەریئ قەگرتی و ل سەر زالبووی.

ل ئیسفی بنیزە، ھەر ژ پێگەهشتنئ خۆدای د گیانی وی دا دیتن و خەون نیگارکرینە، ل دەق وی ھەرمکا رۆھن ل دور مەبەستین خۆ ژ وی پەیدا کرێ، تاکو پشتی وەکو بەندە بۆ مسرییان ھاتیە فرۆشتن، ھەر دیتن د گیانی خۆ دا دپاراست، رۆژ بورین و ئیسف بۆ سەرور ل سەر زەمین، ب دروستی وەکو د خەونین گەنجاتیە خۆ دا دیتی!

و ئەقە خۆدئ میسای داخواز دکتە دال چیاپی سینایی سەربکەفیت و ل ویدەرئ وینەیکئ گیانی رۆھن ل دور خیفەتا کومبوان دەتئ، کو میسا ژ چیاپی دادکەفیت و دەست ب ئافاکرنا خیفەتئ دکتە، وەکو د گیانی خۆ دا دیتی (3).

دبیت تو نەشئ کارین مەزن بکە، لئ دشیئ خەونان ببینی!! ئەقە خەونە ھیزەکا کاریگەرە، بەھیلە ھەر تە فیری زمانئ دیتن و خەونان بکەت، و ھەر وینەیکئ د ناخئ تەدا نیگار بکەت بپاریزە، و ریکئ بدئ ل ھنداڤ بفریت، دا ب وئ کاودانەك نۆی بنافرینیت. دا دیتنن نۆی بدەت گەنجان و خەونان بدەت پیران. ئەگەر بئ دیتن بی، تو ئافرینەرەكئ داھینەر نابی، بەلکو شەمبوزەكئ ویرانکەردبی!!

خەون بابەتەكئ ھەرە کەسییە و متمانەیی دکتە سەر کاودان و ھەستین خەونینی، لئ با

ھەلگرتئ گەلەك راماناننە، ئەو وزە و چالاکی و ھایدانە، دبیت ئاماژەبیت بۆ ھیزەکا مەزن یان گوھۆرینەك رھۆریشمی، دیسان تقي – نەرمەبا - ھیمایی ئاشتئ و ئارامییە، باھۆز پتر ھیمایی مەملانی و ئاژاوەیی و ھەست ب مەترسییە.

ئەزئ خواندەقان دشیئ خەونە رۆژین بەیتویی د قئ پەرتووکیدا د ناڤەرا پەسن و رمخەنیدا بکەمە دوو جوين، ئانکو دەرھاقیزین وئ یین ئەرئ و نەرئ، لئ دا سڤک ب دەرھاقیزا نەرئ دەستپیکەم:

1 - خەونا من..

بابئ من ببیتە ترک،

دا تەماتین مە گران بین . بپ33

لڤیرە پەيقا /ترک/ خوازیمە، لئ مەبەست نەکو باشییا بەرھەمئ وئ ژ باجانییە، بەلکو دژواریا سەنگا ھەژمونا وئ یا ئابوورییە ل سەر کوردستانی بگشتی، تاکو دشیئ بیزین ھەرئما کوردستانی میتینگەھەکا قەکرێبە بۆ ترکی، یا ژ ئابوورئ ویرانکەرتر ھەژمونا کولتورییە! لەورا قئ نمونەیی ب نەری و نەدروست دبیم، ئەو دەرپرینە ژ سادەمیا ھشی و سەرڤەیی یا ھزرکرئ! نە ب باجانەكئ و سەربازەكئ داگیرکەر دئ شینەمە، بەلکو دەمئ گۆمانئ بۆ مە د باوەریال سەر ژبیاتییا مە یا نەتەوہی چێدکەن! کۆلبا مەزن یا سالا 1917ئ پتریا کوردستانی ژ کەرکووک و میسل تا حەلەبی و ئامەد و وانئ قەگرتی، کو تیدا ژ برسئ مروڤ ھاتنە خوارن، ئەو نە ژ نەداریا سڕۆشتییوو، بەلکو ئەنجامئ سیاسەت و کارگیریا پیسا ترکاوو!

2- خەونا مە..

مەلا مە فیر بکەت چەوا وەلاتئ خۆ بکەینە بەھەشت،

نەك چەوا بچینە بەھەشتئ... 39

ئەقە پتریا ئیمام و مەلایین نەرمب:

* (الغالبی) د پێشەکییا پەرتووکا خۆ دا (فقە

گهلهكى كورته، ئهو خهونهكار متهكريبه، راقهكرنا
كارتيكرنا رتهكرنى و پنهكهاى فهگيرانى
كارىگهتر لىدكهت د دهقدا.

1- من قهفسهك چىكر
خهونا من..

بابى من بهزلىت كوترهكى بكهه د نافدا

ئهو ناهىلىت ئهو پىشمهركهيه. بپ3

بابهت: لدور مملانهك ناخوويه كو حهزا
زارووكيه و يا دهرهكى كو جوداهيه د ناخهرا
دوو جيهاناندا، جيهانا زارووكينيا بىگونهه
ئهوژى كوترهك ههبيت و جيهانا بابى يا گرئداى
قوربانيدانى ژبو ئازادى، كو پىشمهركهيه و چنكو
ئهو پىشمهركهيه، پىشمهركه خالا روهكرنا وئ
ئهگهرييه يا كو براتنيا مملانى ديار دكهت و رامانى
ئاشكرادكهت، “ د تيهزرىنن خوئين نارامدا،
پترىا جاران بهر ب ژووردانى مه فهگهريينىت
زارووكينى دچين” (5).

كهساتى: د كورته جىرووكيدا هژمارا كهساتين
كهله؛ دكىمن، چنكو زىدهكرنا هه كهساتيهكى
پىندى ب زىدهكرنا پىزانينن زىدهيه لدور وى
كهسى و ئهگهري هههونا وى د چىرووكيدا، لهورا
هه كهسهك نهپىندى، هههونا خو د چىرووكيدا
نينه(6).

زاروك: ئهو بىگونهه و حهزا ساده ب
نهتگههشتا ئالوزينن ژيانىك، چىكرنا ركهه و كو
كوترى بكهته تىدا، ب مبهستا يارىكرنى وهكو
حهزا سروشتىا زاروكى بو يارىكرنى، لى نهقه ژ
لاى هيمايى (بابى پىشمهركه) يا رتهكريبه، چنكو
هههژى تىگهه ئازادى يه.

باب: ژبلى ئهو دهستههلاتا بابسالارىنيه، لى
سالوخهتا وى پىشمهركهيه و پىشمهركه نهتنى
ناقه، بهلكو هيمايه بو ئازادى و قوربانى و
خهباتى دژى بهندكرنى (ركهه)، رتهكرنا وى
بو بهندكرنا كوترى د ناڤ ركههيدا، رىسا و
رىنماينن وئ دومهركهتبه ژ وان بو هابين بلنده بين

اللغه و سر العربيه) دبىژيت” ئهوئ خوئى قيا،
ئهو وى پىشمهركه وى موهممه قيا، و بى
پىشمهركه ئهركه قيا ئهوئ ئهركه قيان، و بى
ئهركه قيان ئهوئ ئهركه قيا، و بى ئهركه قيا
دئ چاقدانا وئ كهت و خهمن ژى خوئ...، ئانكو
قيانا خوئ يهكسانى قيانا ئهركه قيا!

*مهلاىى ترك ژى د بىژيت (ئهوئ بمرىت و
تركى نهرانىت، ناچيته بهههشتى)! پترىا مهلايين
كورد ژى دبىژن و فهگهريين:

(أنا لأعرف غير العرب

أمة نفدى بامى و ابى

لولا نزول الدين من ربى

لتدينيت بحب العرب) (4)

3- خهونا من..

بابى من رهنت خو بتراشيت،

رهين وى وهك بين داعشانه - 47

ئهگه من نفىسيبا، دا هوسا بيت:

خهونا من..

بابى من رهشى لهر خو نهكهت

هزرىن وى وهك بين داعشانه

دهرهافىژا نهري:

ناههروك: دهقهك كورت و چر، ئهو چرىسهك

چىرووك يان پارچه شعرهكا پهخشانكيه، لى
ههگهرا پهيامهك فره ئامازميه، كو شيانا رهنه و
شروقهيهكا جوانناسى تىدايه.

دهستپىكرنا كن چىروكان ب (خهونا من) كو
پهقا خهون ههگهرا ئامازميا هىخوازىا كهسيه و
دهربره ژ حهزهكا كو بر بو بجهئنانا تشتهكى،
دق ههفگهريكىدا خهون نهتنى ئومىدهكه، بهلكو
نارمانجه. د دويقا دوو خال (..) دهرهكهه
تیهزرىننى ل پيش خواندهقانى فهكهت، دهق بى
ساده و راستهوخويه، خهون ژ لاى ناخفتنكرى
هاتيهه دىتن، نهقه خهونى دكهته بينهكا كهسى
و ب راستگوى ههستين زاروكى و ناؤمىدى
وى بو ومهركى فهگهريينىت، دهمنى فهگهريانى

نازراندنەکا بەهێز یا هزری لدهف خواندەقانی د ئافرینیت.

جوانناسیا قەگیرانی: دهق رەنگفەدانا دەنگی زارۆکییە، ب زمانەک سادە دارشتییە کو ژ هەر ئالۆزییەک زمانەقانی قالا، ئەف سادەیی خزمەتا دەقی دکەت، پەیقێن (خەون، رکەه، کوتر، پیشمرگە) هەلگرتن هێماگەرییەک مەزن و جوانناسیا دەقینە، لێکفەکرنا دەقی بو برگەمێن کورت، سەلیقەیا وەکو شعری یان بیروکەیی دای و هەر برگەمەکی هەلگرا راما ناخۆ، کو خواندەقانی نەچاری راوەستیان و تێهزینی دکەت.

پۆختە: سەرباری کورتیی، لی ئەو دەقەکی کاریگەرە، بۆ گەهاندنا پەیمەک کویر لڤور هەقژیا بێگۆنەهیا زارۆکان و ئالۆزییا ژیاواری مەزنان، متمانەیی ل سەر چری و هێماگەری و هەقژیی دکەت، دهق دەرگەهە ل راما ناخادیی ژ دوو دیتنێن جودا.

2 - خەونا من..

دەمی ماموستا وانەیی دیژیت

مەلا بێدەنگ ببیت.

هەر گاف دەمی مەلا بانگی ددەت، ماموستا

بێدەنگ دبیت! بپ4

ل پشت سادەیا قەگیرانی کێشە و هەستەک

وی باوهری پێ هەیی.

پیشمرگەیه: هێمای خەبات و خۆگورکرینی ژ بۆ نازادیا مللەتەکی و رزگارییا وەلاتەکی، لڤیره رەتکرنا بەندکرنا کوترێ د رکەهێدا، دەربرینە ژ نەرازیبوونی کو گیاندارەک دی ژ نازادیا خۆ بەهێتە زربەهەکر.

رکەه: هێمای زبندان و بەندکر و ستاندنا نازادینی، ئانکو لدهمی باب بۆ نازادیی خەباتی دکەت، کور بۆ راگرتنا نازادیی رکەه چێکرییه! چ پارادۆکسەک جوان و نازار بەخشە.

کوتر: هێمای جیهانییە بۆ ئاستی و نازادیی، حەزکرنا زارۆک ژ نەتێگەهشتنا وییە بۆ نازادیی **کورتکر:** دهق نموونەکە ل سەر کورتکرینی د دەربریندا، ئانکو بکێمترین هژمارا پەیفان وینەمەکی کاریگەر نیگار بکە، د ناڤدا بابەتەکی هزری و مروڤینی نیشانبدە، کو ئاسۆیەکی بۆ تێهزینی قەمەت، ئانکو کێشەمێن مەزن وەکو نازادیی ب نموونەک بچوێک بەرچاڤکەت، (ئەو پیشمرگەیه) ئەف دەستەواژەیا بەهێز هەلوێستی بئێکجاری قەدبەرت.

هەقژێ: جوانناسیا هەرهەبەرچاڤ د هەقژێ و پارادۆکسا کویرا د ناڤهرا حەزا زارۆکی بۆ/ بەندکرنا کوترێ /نازادیی/ یه، و باب کو /شەرکەرە ژبۆ نازادیی/، ئەف هەقژییە

جوانناسى و رهوانبىژى: دهقهك كورت ب تيريهكا ههستهومرى و جوانناسيهك بالكيشه، دهستدكت ژهنهك - وتر - ههستدار، كو ههر پهقهك هههگرا ئاماژيهكئيه، دهق د سادهيا قهگيرانيڊا بزمانهكئى بسانهى و راستهوخويى نيزيكى زمانى زاروكان، كويراتيهك نهپهن قهشيريته.

رهوانبىژى د شپاندنيڊايه ب خهونى كو سپيدههيان خودئ و هكو دايكى رزقى ليكههيكهت، ئهف شپاندنه گريڊانه د ناڤهرا كرداريهك خودايى يا ههره مهزندا، ئهوزى ليكههكرنا رزقى و بههره و... و كيرارمك مرؤفانه يا ساده، ئهوزى ليكههكرنا بهخشيا دايكهيه.

ئهف دهربرينه رامانى گهلهك تيردكهت، چنكو ژ شپاندنى دمر بازديت كيرار دايكى، ليكههكرنا وئ دكهته نمونهيا دادپهرومى و يهكسانى، كو قهگير ژ خودئ چاڤهريڊكهت! ئهف رهنگهفدانا ديتنا زاروكيهيه، دادپهرومى و يهكسانيهيك رها ژ دايكى دبينيته، خوزيدكهت كو قانونين جيهانى ژى ب دادپهرومى و سادهيا دايكا وى بانه، ئهف سادهكرنا تتيگههئى ئالوزى (ليكههكرنا خوداييه)! دهق نه كيمكرنه ژ دادپهرومى خودئ، بهلكو داخوازيه كو ليكههكرنا خودئ و هكو يا دايكى يا سادهبا، زيرمهكانه نفيسه شيايه خويهتيا خودئ / ئافرينهري ئيكي/ و دايك / ئافرينهرا دوويى/ بكهته لايهتئين شپاندنى و (250) دينارى نمونهيا بهردمهتا دادپهرومى دايكى، ئهف دهقه نيزيكى چريسهك - ومضه - شعرييه، هيزا رهوانبىژيا وئ د سادهيا شپاندنيڊايه د ناڤهرا ههرمكا ههرمهزن و ئالوز (دادپهرومى خودايى) د وينهيهكى سادهدا (بهخشيا دايكى يا روظانه)، دهق كومكرنه د ناڤهرا بيگونههيا زاروكينيى و كويراتيا تيهزرينى.

- 4 -

خهونا من..

ئمز خهونا خو نابيژم، دئ من كوژن،

ليكدراى قهشارتويه، نفيسهري بكمترين پهيف ويرهكانه ههرمك مهزن گههاند، ئهف ب خو ژ شاكاريا زمانهفانييه.

ههفژى: دهق ل سهه ههفژيهك دژوار د ناڤهرا دوو ههيا بو دوو جيهانان هاتيهه ئاڤاكرن، ماموستا هيمايى زانينى - شروقهكرنا ئارام ل جهه و دهمهك دهستنيشانكرى، بانگههلدري هيمايى دينى - دهنكى بلندئ گشتى، خهون ئهوه بانگههلدري/دهنكى دينى/راوهستت دهمى ماموستا وانهمى شروقهكهت/ د ماوهيى فيركرنيڊا/ ئهف ههردو دهنگان دكهته د رهوشهك بهريكانه و ههفژيارووبهري دهمى و دهنگيدا.

د برگهيا دوويڊا / ههردهمى بانگههلدري بانگدا/ ماموستا ژ فيركرنى رادوهستت، لڤيره نيك دهنكى دكهت، يى دى ژ دهنگكرنى رادوهستت، داكوكيرنه ل سهه رهوشا ماموستا ژئ دنالن.

جوانناسى: پهيف ژ رامانا روهت دهر بازى رامانين ههياگمى دبيت، بانگههلدري دبيت ئاماژميت بو دهستههلاتا دينى يان نهريتين جفاكى، ماموستا هيمايى ئهفل، رهوشهنگمى يان كئيليا پيڊفى بو هزركرنويه، دبيت لڤيره مهيهست تنى ئهوبيت، زانستى ب سهه ئايردهيان بيخن، د ژينگههكا فيركرنى يا نهئارامدا. هيزا دهقى د ويرهكيدايه، خهون ب بيدهنگرنا بانگى د ژينگههكا دهستنيشانكرى يا ئازرينهريته، چنكو گريڊاي هيمايهكى دينى پيروژه، لهو دهق پيڊفى رههكرن و گهنگهشهيهيه، دهق يى سهركهفتيه دينشانانا بابته تيكهلبوونا ئايردهيى دينى دگهل ژيانا روظانه و هكو فيركرنى، كو پيڊفى ريخستنييه.

-3-

خهونم..

خوا وهكو دايكم شتهكان دابهش بكات

بهينانيان دايكم يهك و (250) دينار به من و

خوشكم نهات ---9-

بتایبەت کێخا دەستەهلاتی، کو دببیت هەر گەهەک ژ دەرفەهێ بژاردەیا دەستەهلاتدار، هەژێ ژناڤەرنییه، ب کورتی دەق تراژیدییا خەونین مەزنە ل ژێر سەها رژیمیێ دکتاتور و سەرکوتکەر.

بدیتنا من هەر کن چیرۆکەک ب تەنا سەری خۆ بابەتەک هەژێ خواندن و رەخنەیییه، وەکو قئی نموونەیا کورت و بچوێک، کو دەربرینی ژ تراژیدییهک جفاکی یا مەزن و درێژخایەن دکتە:

- **خەونا من..**

نەم هەمی ببینه موسلمان، دا موسلمان مە نەکوژن. 97

- **خەونا من..**

نەقی جاری بێم خۆیشکا براهەکی، دا نەبەم کچا دایکەکا دی. 76

ئەقین بەیتویی کرینه خەون روژانە ئەم هەمی دببین و کیمتر ژ مە هەستیدکەن، لی چەند ژ مە وێرەکانە و راستگۆیانە دەربرینی ژیدکەن؟! بدیتنا من ئەقەیه مەزنی نایەقیسەری.

ژێدەر و پەرەوێز:

- (1) بەیتو زوھیر. خەونا با، 2022.
- (2) الاحلام فی الادب - عبدالله ناصر، یناير 2020-
- (3) پۆل وای شو، رەهەندا چواری، وەرگیران بۆ ئەرەبی: فەخری کەرەم یوسف - چاپخانەیا ئیخلاص، چاپا شەشئ، میسر 2006. کوردیکرن: محسن عبدالرەحمان، پەرەوێزەیا روژانە، 2022، بپ 83.
- (4) محسن عبدالرەحمان، ناڤین کوردی د هەڤگرتکا نەتەوینییا، بەلاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، ژمارە (425)، 2021، ص 109.
- (5) غاستون باشلار، شاعریە احلام البقطة، ترجمة: جورج سعد، المؤسسة الجامعية للنشر، 1991، ص 86.
- (6) هیثم بەنام بردی، القصة القصيرة جداً، الريادة العراقية، دار غيداء للنشر والتوزيع- 2017.

*وەک سەمینار ل بارەگایی (بزاڤا ناکرێ یا رەوشەنیری) ل روژا 30 نیسانا 2025 ئ هاتییه پیشکشکرن.

چونکی خەونا من .. ئەو بێمە سەرۆک دەق ژ سێ رستەیین هەلگرتن ناماژمیین فرەه و دوبر، بلند و کویر پێکەاتییه، ئەقە راستەوخۆ دکتە دەقەکی بەیز، کو هەر پەقەکی سەنگا خۆ هەبیت و پشکداری راما نا دەقی ببیت، دەق ب ئاشکر اکرنا نیازا قەشارتی دەستپێکر /ئەز خەونا خۆ نابێژم/ب نامرازی لیکدەر/چونکی/ گرتدانا قەشارتا خەونی و ترس ژ کوشتنییه، د برگیا ئیکیدا ئاشکر اکرنا نیازا قەشارتن و پەچنینییه، د دوێقا بەهانیە نەدیارا ترسی/دئ من کوژن/ئەقە بەری رستەیا سینی ناڤەرۆکا خەونی ئاشکر ابکت /خەونا من .. ئەو بێمە سەرۆک/ ئەق پێشکەفتنه پلەدارییه مەرەق و پەرۆشیی ل دەق خواندەقانی دروستدکەت.

زاراڤ: /کوشتن/ دووماهی پلەیا دژواری و گەفکرنییه، چنکو ئەو ژناڤەرنای جەستەیییه، ئەق هەلبژاردنا بەیز بۆ پەقێ دەربرینی ژ مەترسیدارە ژینگەها خەونینەری دکتە،/ن/ جیناڤی نەدیاری کومنییه، نەدیاربوونا وان ؛ و کینه، هەست ب مەترسییا نەبێنرای زیدەدکەت، دبیت ئەو دەستەهلات یان بەرەنگاری ببیت و دترسیت کەسەک نوی بگەهیتە دەستەهلاتی و دبیت جفاک ب خۆبیت کو ژ گوهورینی دترسیت؟ /سەرۆک/ ئەق پەقە ناماژمیه بۆ دەستەهلاتا بالا، ئەو سەرکیشی و کونترۆلکرنه، شیانە ل سەر کارتیکرن و گوهورینا ژیواری، ئەق پۆستە کوپیتکا هیخوارییا سیاسییه.

دەق وینەیی کریت و تاریی دەستەهلاتییه، ئەقە دەربرینه کو چاوا ترس دبیتە مەزنترین ئاستەنگە هەنەری بجهئینانا خەون و هیخواریی، لەورا هەر پشتی خەونی ئاشکر اکرنا وئ رەتدکەت، لی بەهانیە ئاشکر اکرنی ناماژدکەت کو خەون ژ ترسی مەزنتره، کردارا نڤیسینی ب خۆ ژ یایخوونە ل سەر ناڤتن و پەچنینی یان هەناسەیه ژ حەز و فشارین کەلەکەبووین نڤیسیری! دەق وینەکرنا لایەنەکی جفاکی چەوسینەرە

قەگىر د كورته چىرۇكا كور ديدا (شوكرۇيا عهزى) وهك نموونه

پېشەكى:

د ژيانا مه يا رۆژانهدا، مه گوھ ل گەلەك
چىرۇكان دبیت و رەنگە يا ب ساناھى بیت مرقۇف
قەگىرى تىدا بنیاسیت، بۆ نموونه، هەفالهكى
مرۇقى دى بەحسا كىشەیهكا خوه كەت، ل قیرە
هەفالى مرقۇقى دبیتە قەگىرى چىرۇكى، هەروەسا
رەنگە د روونشتەكیدا كەسەكى دانەمر بەحسا
ژيانا خوه يا زارۇكىنىي و سەربۆرىن ب سەر
ویدا دەرپاز بووین بكەت، ب مەبەستا مفا
وەرگرتنى ژوان سەربۆران، ل قیرە قەگىر نەو
دانەمرە و ئەگەر ب رەنگەكى دى بەرى خوه
بدەینه هەمان قەگىران، هەفالى مرقۇقى چىرۇكا
وى دانەمرى و سەربۆرىن وى قەگىرىت، ل
قیرە قەگىر دى كى بیت؟ هەفالى مرقۇقى يان
پیرەمیر! نەقە ژبلى جورین قەگىرانى، نایا نەو
كەسى ب كاری قەگىرانا چىرۇكى رادبیت، چەند
ناگەھ ژ روودان و هووركارىین چىرۇكى هەیه؟
نایا زانیین وى دباشن يان كیم زانینه؟

سەیران محەمەد سەلمان
ئەحمەد

پرژین ئیسماعیل محەموود

فەگىران ئەگەر بىيافەكى دەمى بى دەستىشانى كرى نەبىت، ژ بەركو پەيوەندىيا دەمى ب فەگىران چىرۆكى، (پەيوەندىيەكا دوو لايەنىيە، رەخنەگىرەن فەگىرانى، فەگىرانى ب سەر دەمى فەگىرانى و دەمى فەگىرانى دابەش دكەن. دەمى فەگىرانى ئەو ماوہ ژى سەعتەك، يان رۆژەك يان سالەك بىت، لى دەمى فەگىرانى، ئەو شىوازە كو فەگىر ب كار دەينىت)، (علوش: 56). دەم ئىك ژ

ژ فى روانگەمى مە ئەف فەكۆلینە ل سەر كۆمەلا كورته چىرۆكىن ب ناڤى (شوكرويا عەزى) دروست كرىيە، كو ئەم دزانين ئىك ژ رەگەزىن سەرەكى يىن چىرۆكى و كارى فەگىرانى كاراكتەرە، نفيسەر كارەكتەران دروست دكەن بۆ گەھاندنا وى تىشتى يان وى پەياما وى دڤىت بگەھىنىت و د فەكۆلینىدا ئەم ل سەر فەگىرى و جۆرىن فەگىران راوستىايىنە، ئەفەن دڤى كۆمەلا كورته چىرۆكاندا دكەفە بەرچاڤ.

دەم ئىك ژ پىكەتەيىن گىرنگە و رەگەزەكى گىرنگ يىن كورته چىرۆكى يە، چونكە بى دەم پىرۇسا فەگىرانى ناھىتە بەرھەمھىنان

پەيوەندىيا فەگىرى ب رەگەزىن كورته چىرۆكى فە:

كورته چىرۆك ژى وەكى ھەمى ژانرىن دى يىن ئەدەبى خودان ھونەرە، وەكى شىواز و واتا و دارشتەكا نوى. كورته چىرۆك ژى رەگەزىن سەرەكى و تايىتەمەندىيىن خۆ ھەنە و ئەفان ھەمى رەگەزان پەيوەندى ب ئىكفە ھەمى و ھەروەكى بەرى نوکە ژى مە گۆتى، چىرۆك بىي فەگىر ناىبىت، ئەفجا فەگىرى پەيوەندى ل گەل فان رەگەزان ھەمى و بىي ئىكودو نابىن.

پىكەتەيىن گىرنگە و رەگەزەكى گىرنگ يىن كورته چىرۆكى يە، چونكە بىي دەم پىرۇسا فەگىرانى ناھىتە بەرھەمھىنان، ژ بەركو ھەر روودانەكا ھەبىت د ناڤ دەمەكىدا روو ددەت، ھەر تىشتەك بىي دەم تەمام ناىبىت.

كاراكتەر:

ئىك ژ رەگەزىن سەرەكى يىن چىرۆكى و

دەم: دەم ب رەگەزەكى گىرنگ د ھونەرئ چىرۆكىدا دەيتە دانان، چونكى چىرۆك ناھىتە

زانينا كەسايەتچىيان.

3. ديتن ژ دەرڤه: زانينا ڤهگيرى كيمتره ژ زانينا كەسايەتچى.

پەيوەندىيا ڤهگيرى ب رەگەزىن كورته چيروكى ڤه:

دەم: كورته چيروكا (ڤەيسبۇكە ئابلۇ)، ل سەر دەمى ھاتىيە ئافاكەرن و ڤهگيرى د ڤى چيروكىدا ڤوكسا خوە يا نڤيسىنى ئىخستىيە سەر دەمى و دەمژمير كرىيە نموونه و پروودانين چيروكى ھەمى د شەڤەكىدا دەر باز دبن، ھەر ژ دەمژمير (چارى شەڤى، پاشى چار و نىڤى شەڤى، پاشى پىنجى سپىدئ، پاشى پىنج و نىڤى سپىدئ، شەشى سپىدئ و ب دەمژمير شەش و نىڤى سپىدئ چيروكى ب دووماھى دنينىت) (بەرپرەين 38-40). ئەڤ دەمىن مە دەست نیشان كرىن ژى، ھەر ئىك سەرناڤەكە بۆ پەرەگرافەكا پروودانئ و ڤهگيرى ئەڤ دەمىن ھەنئ د ناڤەرا دوو خۆشتىڤاندا لىكڤە كرىنە.

كاراكتەر: د كورته چيروكا (جىرى)دا، چيروكڤىسى كچەك ب ناڤى (جىرى) كرىيە كاراكتەرا چيروكا خوە و چيروك ب ناڤى وئ ناڤ كرىيە. ئەڤ كچە ل ناڤى خوە ب گومان دكەڤىت، كو ژ ناڤى وئ (جارىيە) ھاتىيە، ئەڤ ناڤى بۆ وان ژنان دەڤتە گۆتن ئەڤىن ل بازارئ (نەخاسان) دەڤتە فروتن و د چيروكى دا ھوسا دبىژىت: “ھەر مېيەكا مەمكىن وئ ھندى كتەكا گىزئ ژى لى ھاتىن، ل پشت سيارەكى بوو و ھندان ژى دەستىن وان دگرىدايى بوون و بەرى چنگلى وئ ژى بەڤتە كىشان و ببىتە (سەبىيا) وان، پەرەين پەرتووكى پىڤكەدان و بلەز چوو دبن لىڤا خوەڤە و ژوورل خوە تارى و زولماتە كر...” (بپ 73).

دىسان د كورته چيروكا (قوزلقورت)دا، نڤيسەر كەسەكى دكەتە كاراكتەرى چيروكا خوە و

كارئ ڤهگيرانئ كارەكتەرە، نڤيسەر كارەكتەران دروست دكەن بۆ گەھاندنا ئەو تىشتى يان وئ پەياما وى دڤىت بگەھىنيت، نڤيسەر رۆل و ئەرکان د دەتئ و ئەڤ كەسايەتچىيە ب ھەمى رەگەزىن دىڤە يئ گرىدايە، كارلىكرنئ ل گەل دكەت وەكى: پروودان، دەم و جەھ يان ھەر پىڤكەتەيەكئ دى ھەمى ب كەسايەتچىيە د گرىدايە.

پروودان:

پروودان گرنگىرەين رەگەزە د كورته چيروكىدا، د وىرئدا ھەلويسە گەشى دكەن و كەسايەتچىيە لڤىنى دكەن ئەو ب خۆ ژى ئەو بابەتە يئ كو چيروك ل دور دزڤرىت. پروودان گرنگىيە ب وىنەكرنا كەساتىيە دەت د دەمى كار و بزاقىن ويدا. (نەڤلى: 132)

جە:

جەي گرنگىيەكا مەزن د پروسا ڤهگيرانئدا ھەيە. (ئىك ژ توخم و ستوونين گرنگ و ئافاكەرە د بىياتئ ڤهگيرانئدا دەڤتە ھژمارتن؛ چونكە ئەو چارچۆڤەيە يئ پروودان تىدا دزڤرن و كەسايەتچىيە تىدا بزاقئ دكەن و ھەر پروودانەك پىڤڤىيە د جەكئ تايبەتيدا بەڤتە پروودان). (ئەسود: 102).

جورىن ڤهگيرى:

گەلەك نامەين ئەكادىمى و ڤەكولېنان سئ جورىن ڤهگيرى دەستىشانكرىنە، ئەو ژى؛ (ھەمى تىشت زان، ھەمان تىشتزان، كىم تىشت زان). ئىكەم كەسئ گرنگى ب جورىن ڤهگيرى دايى (ھنرى جىمس- 1843-1916) بوو. رەخنەگرئ ڤرەنسى (جان بويون) بۆچوونەكا دى ھەيە، ئەو ژى ئەوە كو دىتنئ دكەتە پىڤەر بۆ جورىن ڤهگيرى و ب سەر سئ جوران، دابەش دكەت ئەو ژى:

1. ديتن ژ پشتڤه: كەسايەتچىيە ھىچ تىشتەكى ژ ڤهگيرى ناڤەشئىريت، ڤهگيرى ب تەمامى دنىاسيت
2. ديتن ل گەل: زانينا ڤهگيرى يەكسانە ب

پەمبەندىيا قەگىرى ب ڕوودانانقە ناشکەرا بکەين، د قى کورتەچىروکى دا، قەگىرى بابەتى خۆ سۆتتا کچەكى کرىه کورتەچىروکا خوه و د پەرەگرافەکىدا دىژىت: “د تەمەنى خۆى گەنجایىدا بوو، دەما بەرەف سەر شۆيىقە چوویى و دەرگەهل سەر خوه دانىخستى.. گریا دەیکا وئ نەشیيا هیقیی بۆ دروست بکەت، کو دى بابى وئ ل سەر وى کورى رازى بیت، ئەوى وئ سوزدايى يان بۆ وى بیت يان بۆ ناخى... دۆلکى گازى ب سەرى خوه دا کر و بەرى بابى وئ قىرا بگەهیت و سۆزى بەدتى، کو وى و ئەوى وئ بقیى بگەهیتە نیک، دووکیل ژ بن دەرۆکى سەر شۆيى دەرکەفت و قىژيىن دەیکى و شکاندنا دەرگەهى، نەشیان ژيانى بەدەنه کچا بوویە رەژوى!” (بپ 31).

وەک د قى پەرەگرافى دا دیار، ئەف کچا هەنى خوه د سەر شۆيى قە دسوژیت و تا دبیته رەژوى! لى قەگىرى ب تەکنیکەکا قەگىرانى رۆل ب خومدایه و چىروک ل سەر چەند سیناریۆيان پارقه کرىه، د سیناریۆيا نیکى دا کچک خوه دسوژیت، د سیناریۆيا دوى دا، خۆشقیی کچى بۆ خوه کچەکا دى دخوازیت، د سیناریۆيەکا دیدا کو ب نافى (راستفەرنا سیناریۆيا نیکى) قەگىرى خوه کیشایه ناف رۆودانین چىروکى و ئەف پەمبەندىيا

کیشا قى کەسى ئەوه نەشیت بنقیت، چەندین ریکان بکار دئینیت و دا کو ئەف کیشا نەنقستنى بیته جهى سەرنا خواندەقایی، نفیسەر ب هونەرى قەگىرانى بەحسا هەندەك قەگىرانان دکەت، وەك: “چىروکا وى و خەوى بى رامن بوو، جامیرەكى گۆتى: “پىدقى چ دەرمان و چارەسەریان ناکەت، خوه ب تەتەكى قە مژوول بکە.” ل چەند شەقین نیکى، ل عەسمانەكى رەشى تارى، ستیر دنیانە بەرچاقین خوه؛ ئەفە ستیرەك، ئەفە دوو ستیر، ئەفە سى ستیر و ب هژمار سیه ستیر دخواندن و بیرا وى ناھیت جارەكى ژى گۆتیت، ئەفە ستیرا سیه و نیکى و دا خەو چاقین وى گریت” (بپ 26). و کیشا نە نفستنا قى کاراكتەرى چىروکەکا دى یا د دووقرا، ئەم ژى ئەگەرى نەنقستنى بخومیه و چىروکنفیس رۆلەكى وێرەکانە ب کاراكتەرى خوه ددەت و قەستا وى کەسى دکەت یى پاشقەبرى و ژبەر وى نەئارام بووى و خەو ناکەفیتە چاقان و ل بەر میزا وى دراوەستیت و دبیژیتى: “ل بەر میزا وى راوەستیا، تىلا خوه درىژ کرە ناف چاقین وى و گۆتى: “قوزلقورت بۆ تە و هندی نیکى تە بیت” (بپ 37).

روودان: د کورتەچىروکا (مایتیکرن) دا، ئەم دشیین نیک ژ نمونەیین جوان یین

من دكرن، هندهك سهر وچاڤ چهند ژمير هه بوو، نهكه تينه بهر چاڤين من و نها نيك نيكه نهو رور بين دهينه بير من، ههر ژ دهما مه نيك ناسكرى و كا چ ل نافهرا مه هاتيه روودان و چي بوو..” (بپ 43). و ههر ژ ناڤي چيروكي و تا دووماهيا چيروكي و نهو ههمي روودانين دروست دبن، ل جههكي دستنيشانكري دكهفته بهرچاڤ و نهف پهيوهنديا ل نافهرا قهگيري و جهي ب زه لالي يا دياره.

د چيروكا (تكينا شهمه ندهفري) دا، روودانين چيروكي ههميي د شهمه ندهفري دا روو ددهن، كاراكتيري چيروكي ل شهمه ندهفري سيار دبيت و ههر دو كسان ملين وان بين پيكفه ب تني نهو نهبيت و جهي ل تنشتا وي يي قالايه، دبيري:

د كورته چيروكا (خره خي) دا، قهگير بهحسي حالتهكي دكهت، نهو ژي تهختي نهشتا وييه كو ههڅرنا وي ل تنشتا وييه و چيروك ههمي ژ وي تهختي دهست پي دكهت.

“فارگون نهز لي سيار، دووماهي فارگون بوو ژ شهمه ندهفري و يا تزي سهرنشين بوو. جوت جوت ملين وان پيكفه بوون و نهفه ژي نه ب ههزا وان بوو! دهما مه تكيت دبرين، تاييهت نهگهر نه تاك باينه، نهو و چانس خوه و دي روونشتا مه ل تنشت كي بيت و قي جاري نهز ل دووماهيا ههميان بووم و كهس ل تنشتا من نهبوو..” (بپ 52).

د كورته چيروكا (خره خي) دا، قهگير بهحسي حالتهكي دكهت، نهو ژي تهختي نهشتا وييه كو ههڅرنا وي ل تنشتا وييه و چيروك ههمي ژ وي تهختي دهست پي دكهت، كو ههڅرنا

همني گهلهك ب زيقى دهينه ديتن، چاوان قهگير شيايه د روودانين چيروكي دا بقلزيت.

نهگهر نمونه يهكا دي ژ پهيوهنديا د نافهرا قهگيري و رووداني دا بينين، دهمي د كورته چيروكا (كهشتيا مري) دا، چيروكنفيس بهحسا روودانهكا بنافيوونا كهشتيهكي دكهت، بو قهگيرانا قي رووداني ژي قهگيري چيروكي كهسين د ناف گهميدا ژيانا خوه ژ دهست ددهن ددهته نياسين و چيروكين وان قهگيري و بهحسا قهچاچي دكهت و چاوان گهلهك مروقان ل كهشتيي سيار دكهت و دبته نهگري نفومبوونا وي، دكو نهف روودانا نفومبووني ژي بگههته خواندهفاني، ژ بهركو كهس ژي قورتال نهبوو، قهگير ب تهكنيكهكا قهگيراني يا جوان رووداني وينه دكهت و دبيري: “ژ بهريكا خوه من دوو سه دولاړ كرنه د دهستي براي ويدا و من گوته قهچاچي، درهنگه، كهشتيي ب ري بيخه؟ نهفه ژي، نه ژ بهركو نهو ژن يا جوان و جهيل بوو و دي د قي سهفهريدا خوه نيزيكي من كهت، يان دلي من مابيه ب براي ويقه، كو ل كولانين قي وهلاتي بياني نهكهفته سهر جادهيان. ب تني نهز دزائم نهفه سهفهر مريانه و نهفين ل دورين قي كهشتي خرقه بووين، ساخ و نيڤ ساخ و مري دهاتنه بهرچاڤين من” (بپ 48).

جه: د كورته چيروكا (قاي پينجي ژوورا ژماره دو)، پهيوهنديا قهگيري ب جهي قه ددهته خويا كرن، روودانين قي چيروكي مه دبته نهخوشخانهكي و جههكي دستنيشانكري، كو نهغهست قهگيري دياركريه و ههر كهسي ل وي نهخوشخانهيي شارهزا بيت، دي زانيت نهخوشين وي قاي يي ل دووماهيا ژيبي خوه و روودان بهحسا كهسهكي دكهن يي دريژكريه و نهديت بدهت و نهديت بستيني، د پهرهگرافهكي دا هاتيه: “د قي ماوهيي نهز ل سهر قي تهختي، ههر كهسي من سلاقهك ژي كرين دهات و پهسنا

وی ئەر كەسەپە یا خەرمخەری دكەت و داکو
 قەگەر قەبارئ وئ خەرمخەری بۆ خواندەقایی
 دیار بکەت، ھەندەك کاراکتەرین لاومکی ژى
 دىئىنەتە ناڤ کورتهچىرۆکا خودا و دىئىزىت:
 “ل جادی دەنگى گزۆزى ترۆمبیلان، ھەر چ
 قەرەبالغیەکا ل قى باژىرى ھەى، ل قى جادی
 پىن خەرقەبووین و دەھ قاتی ژ خەرخا ھەقزىنا
 وى خرابتر.. خود سەمى سەعدئ ژى، ئەقنى
 ب گولتەى ھەر روژ وەكى بانگى ئىقارییان،
 پىن خود د خەرخا بەر قى کەرەلۆکی و ل سەر
 دپروونشتە خارئ” (بپ 75). قەگىرى دقیت
 کاراکتەرئ خود بگەھىنەتە بىدەنگىەکی و بەرھەف
 گورستانئ قە دىت، کو ئەر ب بىدەنگترین جەھ
 دەھتە ناسکر، ژ بەرکو ھەمى د بى گیانن و ل
 وئىرئ کچەکا جوان دىنیت و دىئىزىت: “دیمەنى
 قى کچا ھىشتا خەملا بووکینىی لبر و ل قى
 سپىدەھىی و ل قى تاخى بىدەنگ، ھەرا رەقنى
 ژ خەرخا ھەقزىنا وى و گزۆزىن ترۆمبیلان
 و قەرەبالغیا باژىرى و پىرېئىزىیا نەقرویا سەمى
 سەعدئ و ھورنن ترۆمبیلان، ھەمى ژ بىرئ
 برن” (بپ 76).

قەگەر جارەکا دى خواندەقایی خود دىئىتە
 ھەمان جەھ ئەقنى چىرۆک ل دۆر دزقريت، ئەر
 ژى جەھى نەقستنا وىبە و ل تەنشت ھەقزىنا وى
 و دىئىزىت: “ھىشتا ژ خەيالین وئ کچا نەگەر
 ب ھژمار ژى بیت، نىقا تەمەنى وى دەرەباز
 نەکرى ھشيار نەبووی، دەنگى پولیسى و ھورنا
 ترۆمبیلان و پىرېئىزىیا سەمى سەعدئ و قەرەبالغیا
 باژىرى و گزۆزىن ترۆمبیلان ھەمى تیکەلى
 خەرخا ھەقزىنا وى کەنەفە، ئەقا کەتیه سەر
 پشنتى و ب رەخ تەنشتا وىقە ل سەر تەختى”
 (بپ 77).

جۆرین قەگىرى:

قەگىرى ھەمى تشت زان (دینن ژ پشنتە):
 د چىرۆکا (نیکە و نابیتە دو)، رۆلى قەگىرى

ھەمى تشت زان ب ناسکەرایى دەھتە دینن، د
 پەرەگرافەکا چىرۆکىدا ھاتیه: “نەف دیوارە
 ل سەر ناڤى من یى ھاتیه تاپۆ کرن و نەگەر
 روژئ سى جارار پالا من لى نەبیت، ب
 پشتراستیقە نەز دوو جارار ھەر دەھم یان پالا
 خود ددەمى یان ژى ل سەر قى کەرەلۆکی، جەھى
 روونشتنا خود ل سەر خودش دکەم. چاقنى من
 لى یە، ئەقە ژ سپىدئ ژ خەو رابووی، جارا
 سىیى یە دەھتە ھەنداف بەلەکوئى و ل سەر پىن
 خود د زقريتەقە. ھەر جارەکا دەھت، چاقنى
 خود ل کولانى ھەمىیى دگىرىنیت و تا پشتراست
 نەبیت، ل سەر پىن خود نازقريت، ھەر جارا
 دەھت ژى، نەز ل بەر قى دیوارى مە و ھشك
 راوەستىایی، خود لڤىن ناکەفیتە مژوولانکىن
 چاقنى من” (بپ 41).

نقىسەرى چىرۆکى پشومخت دزانیت ھاتنا
 وى بۆ قى جەھى یا ل بن چاقدىرىیا کەسەکیقە و
 ئەر کەس ژى دەیکا وئ کچى یە یا حەزىکرن بۆ
 ھەى و ھەرومکو دىئىزىت (ھەر جارەکا دەھت)،
 ئەف ھاتنا وئ ژى دوپاتیئە کو دزانیت دەیکا وئ
 ناھىلیت ب ئازادانە خوشتقیا خود ببینیت لى ل
 سەر ھاتنا خود پى رکۆیە و ھەر د قى چىرۆکى
 دا ئەف قەگىرە مافى ددەتە خود کەسانن دى
 شروقه بکەت و دیتنا خود ل سەر وان بىزىت و
 ھەرومکو د قى پەرەگرافى دا دیار، وى کەساتیا
 وئ ژنى یان دەیکا خوشتقیا خود کیم دکەت،
 ب تنى ژ بەرکو ئەر دىنیت یا بوویە نەگەر
 کو ھەقلا خود نەبىنیت، ھەرومکو دىئىزىت: “
 نە ژ دەقنى من، دىئىزىن قى پىرەژنى حەفت مەر
 کرینە و خود ژ دوپان دایە بەردان و د شەقا
 بووکینىیا ویدا، ل زاقایەکی نەبوویە سپىدە
 و دو پىن دى نەگەھشتینە بکەنە نىک سال و
 پى شەشى کەس نزانیت ب چ سەرچوویە و
 ئەقنى نوکە ل نك ماى، پى کەتیه قورنەتى و
 دى بىژى بەرى حەفت سالان پى مری و ژ
 قورنەتى خانى نەشیت دو پىنگافان ژ جەھى

خوہ بلفیت” (بپ 41).

قەگىرئ ھەمان تىشت زان: د چىرۆكا (تابلۆ)
دا، ئەم (قەگىرئ ھەمان تىشت زان) دىيىن، ئەو
رۆلى نەيسەرى چىرۆكى ب كاراكتەرى خوہ
دايى، ھەمان رۆلە كو خواندەقان يان وەرگەر
ژى دىيىت كوناكى دگەلدا دكەت و ئەگەر
پەرەگرافەكى ژ چىرۆكا نافىرى وەرەگەر،
دەما دىيىت: “ئەف تابلۆيى دووماھىيى ل بەر
راوہستىاي، پىشمەرگەيەكى دخوينى وەرەويە
و جلكين د بەر ويدا، ريك ب جلكين ويقە دچن،
تاييەت دەما قولپكا چاكيتى وى ستىركا چاڤين
وى بۆ خوہ راکىشاين، ئەو قولپكا ھەقزينا وى
ل جھى قولپكا دروست داناي، دەما گۆتییى:
“ئەف قولپكا شىوہيى وئ ب رەنگى دلى قە
دچيت، بلال بىرا تەبيت، دا سەر سالا ھەقزىنيا
مە ژ بىرنەكەى و مەسجەكا ھەژىكرنى بۆ من
بەنئىرى”.

د قى چىرۆكى دا كاراكتەرى چىرۆكى يى
ل پيشانگەھەكى و ل بەرامبەرى چەند تابلۆيان
رادوہستيت، ھەر تابلۆيى بەرى خوہ ددەتى
ژى، بەشەكى خوہ د نافدا دىيىت و بىرھاتنەكا
وى يا نىقەرۆيان تەمام نەبووى دەيتە بىرى و
ئەف كاراكتەرە ل بەرامبەرى چار تابلۆيان د
راوہستيت، لى قەگىر ژى وەك كاراكتەرى ب
ھەمان تىشت زان دەيتە ناسكرنى و پىزانينين
وى زىدەتر نين و دەما ئەف كاراكتەرى ھەنى
دىمەنى تابلۆيى دگەل بىرھاتنا خوہ راست دكەت،
بزاڤى دكەت ئەف تىشتى تەمام نەبووى ب
دووماھى بىيىت وەك ئەركى ل سەر ملين وى و

ھەر د قى پەرەگرافىدا ھاتىە: “ل تەلەفونا خوہ
گەرييا، دا نامەيەكا تڑى ھەژىكرن بنقيسىت، ژ
بەرکو ئەفە سال زقرى سالى و د قى رۆژيدا،
وان شەھيانا خوہ كرىبوو” (بپ 16). وەك
ئامازە ژى، قى جۆرى قەگىرانى، شيانا ھندى
نينە ژ بەرى يان پشتى روودانى بکەفیت ل
دووف ھەزا خو سەرەدەريى ل گەل دەم و جھى
بکەت و تاييەت ژى ل دووماھى پەرەگرافا
چىرۆكى ب زەلالى ديار دىيت، دەما دىيىت: “
دەمال وى دەستى ژى زقرى يى كەتە سەر ملنى
وى، شىوہكارى ب دلەكى سار گۆتى: “قەگەرە
ناف تابلۆيى، ژ بەرکو دەمى تە ب دووماھى
ھات” (بپ 17).

ئەف دەم ب دووماھىھاتنە ھەم بۆ
چىرۆكنىسى و ھەم بۆ قەگىرى ژى تىشتەكى
نوو بوو و خوہ بۆ وەرگى يان خواندەقايى ژى
ب گشتى، ژ بەرکو كاراكتەر ل جىھانەكا دىيە
و بىيى ئەو ب قى چەندى بزانيىت يان قەگىر خوہ
ب قى چەندى بزانيىت و ئەفە ژى ئىك ژ جۆرين
قەگىرانى يە.

قەگىرئ كىم تىشت زان: رەنگە بۆ نمونەيا
قەگىرئ كىم تىشت زان، چىرۆكا (فالىنسيا)
باشترين نمونە بيت. د قى چىرۆكى دا قەگىر
مە دىتە جىھانەكا دى و وى بخوہ ژى پىزانين
ل سەر نين، جىھانا (كراسگوھورىنى) و ئەف
تىگەھشتنا ھە د ناف ئاييىنى ئىزداندا ھەيە، ل
دووف بىروبوهرين وان دەما كەسەك دمرىت
گيانى وى دچيتە دقالبى كەسەكى دى دا و رەنگە
ئەو قالبى نوو يان جەستەيى نوو ل وەلاتەكى دى
بيت و ئەف چىرۆكە تىشتەكى ژ قى رەنگىيە و
پىزانينين قەگىرى ژ يىن خواندەقايى باشتر نين،
وەك قى نمونەيى: “ئەمە من گوندى خوہ ديت،
ئەز كۆلان كۆلان يا ل ناف دگەرەم، وئ ھەنى
ئەو شوقىرە يى دشىيا ژيانا من ژ مرنى قورتال
بکەت و ئەز د ناف خوينا خوہدا ھىلايم و خوہ
بەرزەكرى، ناخ تو چەندى دلرەق بووى! ئەزا

د چىرۆكا (تابلۆ) دا كاراكتەرى چىرۆكى ل
پيشانگەھەكى يە و ل بەرامبەرى چەند
تابلۆيان رادوہستيت، ھەر تابلۆيى بەرى خوہ
دەدەتى ژى، بەشەكى خوہ د نافدا دىيىت

كۆلانا مالا مه و زاروڭكېن تاخى دېينم و يىن ياريكانى دكهن و من دهىكا خوه نهديت! چهند ژته خهرېيم دادئ، نوكه نهزا دبېژمه ژنهكا دى دادئ و نهز گهرماتييا ته د ههميزا ويدا نابېنم” (بب 60).

فەگېر ب زەلالى يى بۆ خواندەقايى مەندەهوشيا خوه ژ روودانى ديار دكەت، كاراكتەرا چيرۆكى يال گوندئ خوه دنيريت، هەر تشتى يا دبېنيت و يا ديمى شوفيرى و دلرهقيا وى بهمس دكەت، كو نهو بوويه نهگهرئ مرنا وئ و يا بهحسا دهىكا خوه دكەت و دبېژيت (نهزا ژ ته خهرېيم و دبېژمه ژنهكا دى دادئ)، راستى ژى وينهيهكه

د كورته چيرۆكا (جېرى)دا... فەگېر وهك كەسەكى كيم پيزانين ل سەر زمانى كاراكتەرا چيرۆكى دەست ب ليگهريانيں خوه دكەت

و جهئ ل سەر راوهستيانئ يه و داکو فەگېر بشيت چيرۆكا وى مەبەست پنهيهى وهك پندقى بگههينيه خواندەقايى، پيزانينن خوه دگهل بين وى يەكسان دكەت و يى ل وينهيهى بنيريت، دئ زانيت كو فەگېرى دقيت بهشاريى ل گهل خواندەقايى خوهدا بکەت بۆ هاتنا ئىك ل دووف ئىك يا روودانان.

نەگەر نمونەيهكا دى ل سەر فەگېرى كيم تشت زان وەر بگريں، د كورته چيرۆكا (جېرى) دا، فەگېر روودانهكى دكەته بابەتئ چيرۆكهكى و كچهكى دنينيت ب ناقي (جېرى)، فەگېر وهك كەسەكى كيم پيزانين ل سەر زمانى كاراكتەرا چيرۆكى دەست ب ليگهريانيں خوه دكەت، ناقي وئ (جېرى)يه كو ئەف ناقه مشه دكوردەوارىيى دا ههميه ژ ناقي (جاريه) يا عەرهى هاتيه. د چيرۆكى دا هاتيه: “سپيدئ ريكا زانكويى نهگرت

و خوه ل بهر دهرئ پەرتووكانهيهى ديت، ل رامانا ناقي خوه گهرىيا، هەر چ پەرتووكا ل سەر نهفالى هاتيه نفيسين، هەر چ پەرتووكا ل سەر داعشان هاتيه نفيسين كرين و نهو ميزا د ژوورا ويقه ژ پەرتووكان پير بوو و بابى وئ گوتئ: “نەف ههمى پەرتووكه ژ بۆ چنه كچا من؟! ” (بب 74).

نفيسەر ديمەنهكى گوماناوى ل بهر خواندەقايى خوه ب ريكا كاراكتەرا چيرۆكى قەدكەت، ئەو ژى نهزانينه و ليگهريانه ل زانينئ، دهما خواندنا زانينگههئ دايه ئالييهكى و كاراكتەرى قەستا پەرتووكانهيهى كرى، ب تتئ دا رامانا ناقي خوه بزانيت و تا دووماهيا چيرۆكى ژى، فەگېرى چيرۆكى نهگههشتيه نەجامهكى و سەرەراى ليگهريانيں وئ، دهما دبېژيت: “شەف ب سەردا هاتن و روناھيا ژوورا وئ نەدھاتە قەمراندن و ب تتئ ژى مەبەستا وئ (سەببە و جاريە) نىك رامان نەبن، دا بگەهيتە بابى خوه و بەرى چاقى وى ب (قاسمى لەعلى) بگەفن، وى تف باران نەكەت” (بب 74). ئەفە ژى وينهيهكى زەلالى نمونەيا (فەگېرى كيم تشت زان) و نفيسەرى چيرۆكى ئەف تەكنيكە ژى د كورتهچيرۆكين خوهدا ب كار ئينايە.

ژیدەر:

- شوكرؤيا عەزئ، ناقي كۆمەلا كورتهچيرۆكين (عبدالرحمن بامەرنئ)يه، ئەف پەرتووكه ب قەيارمى ناقين و ب (80) بەرپەران چاپ بوويه و (22) كورتهچيرۆكان ب خوهفە دگريت، نفيسەرى پيشكەمەك ژى بۆ پەرتووكا خوه نفيسيه و ل سالا 2023 ئ ل دھۆكى چاپ بوويه.
- ئەسودە، نەوزاد نەحمەد. فەرھەنگى زاراوى ئەدەبى و رەخنەيى، سلیماني، 2011.
- نەيلى، نعمت الله حامد. ئاوازين خاميى، ليكۆلين و رەخنە، دھۆك، 2007.
- علوش، د. سعيد. معجم المصطلحات الأدبية المعاصرة، 1985.

جقاتا سەرخۇشان

يېڭا خۇ، ۋەكى ھەر جار، يا كرىيە شەكالى
ۋ دايە سەر پىيىن خۇ، ژىيەل يى ژ بەتەنى
ب سەردىكەقەت ۋ گەھىشتە دەرگەھى دىكەنى ۋ
سلاڧىر، دولكى خۇ تىژى مەيكر ۋ ل بن كەڧشى خۇ
دانا ۋ خۇ ھافىتە دىكەنا ب رەخقە، بەرى سلاڧ
كەت، ئەبو كاروى گۆتى، نوھوو دىسا ئەقە
توى؟! ”نەوى ژى نە كرە نە مەردى گۆتى“ دى
حەقى خۇ دەم، كا بۇ من ماعونەكا زەيتۇنان ۋ
ھندەك تفران بدانە سەر ”سالوى قەستە ھەقالىن
خۇ كر، يىن كول ويڧەى دەرئ ھەردوو دىكانان
شەقەنە دروينن ۋ دىيائى سەرۋىن دىكەن، پرتەكا
كارتونى پەيداكر ۋ ل سەر روونشت، چوار پىنچ
ب خىرھاتن بۇ ژ ھەمى لايەكىڧە ھاتن، نەوى ژى
دولكى خۇ بلىدكر ۋ دا سەر دەڧى خۇ ۋ قورچا
ئىكى بەرىڧەكر ۋ گۆت ”ۋەى بابۇ، قەيماغە،
شېرى مېھانە“.

نەو سەرى شەش رۇژان بوو، سەيدى
كرىوو دلى خۇ كو شەڧەكى دىگەل وان
روينىت، ھەر چەندە كەس ژ وان نە دىياسى ۋ
سەروسىمايى تاكىن ۋى جقاتى ژى ھەمىيان،
يىن مرقىن ھەژار ۋ بەلنگاز بوون، شەڧى نوو
دەستپىكرىوو، نەوى ژى دولكى خۇ ھەلگرت
ۋ سلاڧى جقاتى كر، بەرى بەرسقا سەيدى
بدەن، ھەر ئىكى تەماشەى يى دى كر، سەيدى
گۆت ”روخسەتە ئەز ژى دىگەل ھەۋە روينم؟“
سەۋى گۆت ”بەلى.. بەلى سەيدا كەرمەكە تو
ب خىرھاتى ”سالوى گۆت ”روينە بابۇ مرقان
مروڧ نە خوارىنە ”نەبو دلىۋى برىين خۇ
بادان ۋ دىن لىڧلڧكانڧە گۆت ”ھم.. ھەما تو يى
ژ مە كىمى ”سەيدا ژى روونشت ۋ بازنى خۇ يى
جقاتى فرەھكر ۋ سالوى ب ھىز مستەك ل دەستى
خۇدا ۋ ب دەنگەكى بلىد گۆت ”بخودئ دى
كوژم ”جرفەك ب سەيدى كەڧت ۋ نەبو دلىۋى
ل ويڧە گۆت ”لەحنا ھەر شەڧە ”بەدو لى زڧرى
ۋ گۆتى“ ھەى خوليسەر ماتو چ سەبەتتىن دى

احمد ياسين

badinan

مەدھىن خۇ دىكرن، ھەبۇو ژى گەف دىكرن، ھەبۇو ژى سىتران دىگۇتن، سالۋى دىسا گۇت” ما دى كىقە رەقىت، خۇ ناچىتە دشاخىن گاي دا”، ددەلىقەكىدا، جەجۇل سەر كىماخىن خۇرابووقە و راھۇيا و ب نەزمانەكى لالۇتەيى گۇت” ب حەلال و حەرام يى ناخۇت من كوشت”، ديوان بى دەنگ بوو، سەيدا ترسىيا و ل چاقىن جەجۇى نىرى، ب راھۇيانقە، جەجۇى قەستا سەيداي كر و گۇت” ھوين خولامىن سەيداي بى، ھەكە ھەو ھەف شەقە كەس ژ خۇ كرئىتتر نەددىت”، پىچەك بېھنا سەيداي ھات و زەيتۇنەك ھاقىتە ددەقۇ خۇدا، ددەلىقەكىدا، نەبۇ دلو دخەو چوو، جەجۇ گەھشتى و ب ھىز پېھنەك ل بىنى پى وى دا و گۇت” قوندەرە، تۆ شەرم ناكەى، مە مىقائەكى عەزىز ھەى و تۆ دىقۇ” نەبۇ دلو جارەكادى ل سەر پىرتا كارتۇنى روونشت و بىتنى گۇت” نەز خولامى تەمە” جەجۇ زقىرى و گۇتە سەيداي” ل سەر من حساب كە” و ديوان و سوحبەت بىتنى بۇ جەجۇى ما و گۇت” سەيدا تۆ بۇ قان حىزىن... ” ھىشتا ناخۇتتا جەجۇى ددەقىدا، سالۋى دولكەك تىوەرەر و گۇت” ھىشار

نزانى؟ ھەر شەف تو قى دىيۇى” سەيداي دەقۇ خۇ برە بى گۇھى نەبۇ دلوى و گۇت” خىرە؟ چ چىبوويە؟” نەبۇ دلوى گۇت” نىكى تەشەللەكا لىكرى و پارىن وى يىن برىن”.

جەجۇ زەلامەك بوو، خۇ نەددا ب سەد زەلامان، ھەكو نەقۇ وى دەھات، ترسى گۇھىن مرقۇى دگرت، ھەكو ژى دگۇت؛ چ ژىنن ھەكى ژنا وى دجوان نەبوون، سەرا مەى قەخوارنى، شەش زاروك بۇ ھىلابوونە دخانىقە و خۇ ژى دابوو بەردان، شەلوالەكى دىبەر پىرىيا كورىشكىن وى يىن بۇ رەخى چەپى چووین، شەش حەفت كونىن تىبووین، مرقۇى دزانى جگاران نەو كونىن تىقەكرىن، نەو ژى گەھشتە جقاتى و ل سەر كىماخىن خۇ روونشت و دولكى خۇ ژ بەرىكا خو نىنا دەر، ھەر زوى سەغۇ گەھشتى و ب خىر ھاتىن لىكر و جگارەك بۇ بەرداينى و گۇتى” ھىشار بى، نەف شەقە مە مىقائەكى ھەى” جەجۇى چاقىن خۇ گىراندىن و خۇ مەكر و دىن لىقائە گۇت” ھەم... مىقان”، ديوان گەرم بوو، سوحبەتى دگۇتە سوحبەتى وىقە ھەرە، ھندەك جاران چوار پىنج سوحبەت تىكەل دبوون، ھەبۇو، بىتنى

سەر ناخفتنا ئەبۇ دىلۇ
زىدەكر و گۆت "نە بابۇ
نە.. ئەمريكا يا بابى
خۇ نىنە"، پىشتى
سالۇى جەئى ئەو
كولمىن فىكەفتىن،
قەمالىن، گۆت "كا
دى قەخۇن،
وہ شولەز قان
شولانە، ھوین بۇ
من بوونە خەبىر"،
جەجۇى پىكى خۇ
بلندكر و كره قۇرچەك،
سەيدا نىكسەر رابووقە و

گۆت "دىارە ھەوہ نىيەتا مال نىنە؟
روخسەتا ھەوہ بىت ئەز دى چم" سالۇى
گۆتى "قىرى جەئى مەيە و ئەم چ جاران
بەرنادەين" جەجۇى دەستى سەيدى گرت
و ب لالوتەيى گۆت "ھىشتا فلمى ماى، ب
حەلال و حەرام تو ناچى، تە ديوانا مە يا ب
رەوش نىخستى"، جەجۇى گۆتە بەدوى "يەلا
ھەرى"، بەدوى ژى دەستى خۇ دا بن گوھى
خۇ و قىر كره سترانەكى، ھىدى ھىدى، ھەر
نىك ژ جەئى خۇ رابووقە و دولكىن خۇ بلندكرن
و دەست ب رەقاسى كر و پاشى دەواتا خۇ
گرىدان، سەيدى ژى دەست بۇ قۇتان و ئەو
پتر گەرم بوون، بىست خەبەرەن دەواتا وان
قەكىشا و زقىرىنە جەئى خۇ، سالۇى گۆت "دىنا
ب زەوقى يا خۇشە" بەدوى گۆت "دىنا بەر
چ ناكەفىت" جەجۇ ھندى ھاتى ناخفتن ژى
نەھات و ستوىى وى كەفتە ل سەر ملنى چەپى
و دخەو چوو، ئەبۇ دىلۇ پرتەكا بلۇكى دانال
بن سەرى خۇ و ل سەر تەنشتا چەپى نقتى،
سەقو يى سترانان بۇ خۇ دىبىزىت و رابوويە
چەپان، سەيدى ژى ب ھىجەتا دەستاقى
چەپەك ل خۇدا و غەوارە بوو.

بى، بەھسى سىياسەتى
نەكەى"، جەجۇ
نىكسەر رابووقە
و گۆت "وہى!
ئەز جەجۇ بم
و نىك دولكا د
من وەرکەت"،
بەزىنە نىك و
دوو، ھەمىيان
پىكفە خۇ دا
دگەل جەجۇى و
ب سالۇى وەرھاتن
و جلك دىبەردا دراندن،
سەيدا كەفتە نىقەكا وان و

قى بگرە و بىن دى بگرە، چام ژ نىك
و دوو چىكرن، ھندەك جوامىر ژ وىقە ھاتن و
ژىكفە كرن و گۆتنە نىك و دوو "ھەر شەف
حالى قان نەقەيە"، بىست خەبەرەن بىيەنا خۇ
قەدان، جەجۇى ب ھەردوو چاقان كره گرى و
چوو ب سەرى سالۇى قە ماچىكر، پىكھاتن،
جارەك دى روونشتن، لى ھەر دولكەكى بۇ
خۇ چووى و مزە ژى يىن ب وارا وەرېووين،
جارەكا دى؛ ھەر نىكى ژ رەخى خۇقە، خۇ
دەكانىن مەيىن و مزا قوتاقە و ھاتن ل جەئىن
خۇ روونشتن، سەيدى كارى چوونى كر،
جەجۇى گۆتى "ب شەرەف و نامىس توناچى،
عەيىبە تو مىقانى مەى" سەيدى كر و نەكر،
نەشيا خۇ ژ دەستىن وان بىنتە دەر، شەف
درىژ بوو، جەجۇ ل سەر ملنى خۇ زقىرى و ب
كوتەك شيا بىزىتە سەيدى "تو بىزى وەزەنى
مە چ لىيەھىت؟ ئەمريكا دى چ بۇ مە كەت؟"
سەيدى نە ب دلەكى ب ھزار دلان بەرسف
دا و گۆت "ئەمريكا نە جەئى باوهرىيى يە،
مەزن دىبىژن؛ رەشۇب دەستىن خۇ، ھەكە دى
ناف تە بەت" ئەبۇ دىلۇ ل وىقە گۆت "ناھا
نافەرىن، تە يا دروست گۆت"، بەدوى ل

ھېزك

ل سەر رىيا بىدەنگ يا سىبىرا چەقەن دارقەسپان
 دايى، خورتەكى پىچىراشى ۋەكى خەوتەيان ل سەر
 پايسىلا خۇە يا سىڭ دىلى، ل نالىيى چەپى جۇيەكا
 نزم يا ب دەزىيىن ۋەكى كەفا سابوونى كەفى گرتى و
 ل نالىيى راستى دىوارەكى نزمى ناخا ھەرفتى، ژ بەر
 لىڭا جۇيى يا گىياى گرتى، نەردەك دەست پى دكت،
 قورمىن دارقەسپان و گىيايى مىكىكى و گىيايى لەيمۇنى
 يى كوفى لى بەلافن، ھەروەسا دىوارى ناخى
 نەردەكى نزم گرتىو و جۇيىن ناڭى تىدا ل رەخ نىڭ
 بوون و گىيايىن ھور يىن گولگولى و دارىن خۇرست
 و دارەنار و كەپرىن مىوان يىن ب قورمىن داراقە
 دچوون قەگرتىنە، ھەتاقەكا دژوار رى نىخافتىيە و ل
 ھەمان دەمى سىبىرەكا كەل كەفتىيە ھىداڭى گىيايىن
 دارستانا دارقەسپان و رىيىن وى يىن تەنگ يىن
 دۆرگرتى، ۋەكى مرقى خەوتە، خورتى گۆھ ل چو
 دەنگان نە دىبو، خۇە دەنگى ھەردو تايىرىن پايسىلا
 خۇە ژى، دەمى ل سەر تۇزا نەرما جادەيىن دزىرىن،
 لى وى بىنەن دكرە كولىلكىن رويلى و كولىلكىن چۆلى
 ل نىشقىيا گىياى گرتى، ل بىنى دىوارى ناخى و ل پىشت
 جۇيا كەفى گرتى. د كەلشتەيىن دىوارىدا چاقىن وى
 يىن گۆھشى ب تىشكىن رۆژى دەھاتنە ھىگافتىن كو
 د ناڭ چەقەن دارقەسپان، كولىلكىن سۆرىن ھىنار،
 يىن د ناڭ سىبىرا تارىيا بەلگاترا دقەشارتى و لڭىنا
 چەنگىن خولىكى يىن كەفۇكان چاقىن وى تارى دكرن،
 لى كولىلكىن رويلى د تايىن خۇە يىن داھىلايدا ل ناڭ
 جۇيا نزم، د ناڭىدا د ناڭىبەرا سىبىرا تايىن دارقەسپاندا
 ۋەكى نەخشەيىن ل جىلكەكى خىچكرى دىنەخشاندن.

ل جەھەكى تىر سىبىر چەقەن دارەكا مەزنا توويى
 دىوار دەرباز كرىبو ھەتا نىڭا رىكى. خورتى پىيى
 خۇە دا دىوارى پىشتى لڭىنا پايسىكى راۋەستاندى و
 دەست ب خوارنا توويىن رەش كر، پاشى ژ پايسىكى
 ھاتە خوار و پالى وى دا دىوارى و ژۆردانى رىك بەر
 ب گىيايىن درىژ بووى بىرى دا تلىن خۇەيىن نىسەك د
 ناڭا جۇيىدا بىشوت، پاشى ناڭ قەخوار و پرچا خۇەيا
 تراشى شل كر، ناڭ ب مستا دەستىن خۇە بلند دكر،
 پىژنەكا كز بېيىست، سى سە دىار بوون، ژ كونا
 دىوارى ب ژور كەفتە ناڭ نەردى نزم، جارەكا

نەفيسىن: محمد خىير

ۋەركىپان:

عسمەت مەھمەد بەدەل

badinan

- دايى، تە كۆرەڭ ل ئەسكەرىيى ھەيە؟
 - نەرى، كورئ من عەلى.
 - عەلى قاسم؟
 - نەرى ئەو، تو دىياسى؟
 خورتى سەرى خو ھەمالى و ھىف كره
 چانتەيا ب دەستكى پايسكلا خو ھە:
 - ئەز ژ وئ دەرى دەيم، ھەقالى مە، ئەز و
 ئەو ل نىك يەكەينە.
 - حالى وى چيە؟ دەمەك درىژ بۆرىيە وى
 چو نامە بۆ مە نە نقيسینە، يى چاوايە؟
 - دايى، كورئ تە...
 ل چانتەيا خو زقرى ئەوا ب دەستكى
 پايسكلىق ھەلاويستى، ل مالى و بانى و رووبارى
 و دىمى ژنى يى كو گورىيى قەماندى تەماشە كر،
 ژنا ب رەشى پىچاى گۆت:
 - ھەقە چانتەيى ويە؟
 - ھەقە..؟ نەخىر، چانتەيا مە.
 - وى چانتەيەكا وەسا ھەيە.. يى چاوايە؟
 - يى باشە، سلاقا ل ھەو ە ل كچا خو
 ھەلىمايى دكت.
 خو ەرت و ل دۆرىن خو ەمىزە كر،
 دووكىلەكا سقا خو ەلىكى ل پشت گورىيا
 تەنوروى بو، ژ كوژىكى ھەردو ژووران كچەكا
 شەش سالى دەرگەفت و ب نك رووبارىقە چوو.
 - پرسىارا بالندەيىن خو ە دكر.
 - ل وئ دەرا ھەنە ل بورجال سەر بانى، تو
 بورجى دىيىنى؟
 - ئەز ھندەكى ژى دىيىنم، ھەروەسا تەنەكەيان
 ل ھنداقى ھەوشى دىيىنم، مەن ھزر نە دكر وى ھند
 گەلەك بالندە ھەنە.
 - تو بۆچى دەر بازى نك مە نابى؟ پەرل وئ دەرا
 ھەيە، بابى وى دەرگەفتىيە دا دۆرىن دارقەسپان
 بكۆلت، ھەقزىنا كورئ وى ژى ل گەلە.
 - ئەز دى پايسكلى ل قى دەرى ھىلم.
 پالى پايسكلى دا قورمى دارقەسپەكى، پاشى ل
 سەر پرەكىرا بۆرى كو ژ نىف قورمىن دارقەسپان
 ھاتىيە چى كرن و ب ناخا پىنكە نووسىاي ھاتىيە

دى ئەو خاقىيا رەھەت سەرى وى گرت دەمى ل
 پايسكلا خو ە سوار بووى، بىدەنگىيا بىنەن گەرم ئەو
 تىر كر، د ناف زىھىن چافىن خو ەيىن نىف نقاتىدا
 چافىرىيا ژىكجودابوونا پارچەيىن پايسكلا خو ە كر
 ل سەر ناخى، ھەردو تايىرەيىن خوار ب دىوارىقە
 دچوون و د چال و كونىن ویدا دھلنگفتن، پاشى ب
 ھەفسەنگى بلند بوونە د بىدەنگىندا، نىدى خورت ل
 سەر گۆپىتكىن دارقەسپان دلفى و د خەو چافىرىيا
 ژيانا ھىشارانە و بەرزە دكر ل نشىفيا گىيايىن؛
 ژيانا تەپكىن خورنىفكىن ھىك، ژيانا بەر ھەمىن
 نووشىيىن قەسپىن نەگە ھىشتى، ژيانا ھىكىن گناو ەرىن
 جۆيىن، پاشى ژيانا ژ ھەمىيان مژووتر و ھىشارتر
 يا د چانتەيى ب دەستكىقە ھەلاويستى، ژ نشكەكقە
 ھىرشا گناو ەرىن قەشارتى روودا و گەلەك نەما بوو
 خورتى بەھافىژتە د جۆيا بنى رىكىدا. دىوارى ناخى
 خلاس بوو و تىلا سىمى كەفتە بەر سىنگى، راست
 و چەپ درىژ دبت و ب سىنگىن ناسنىقە گرندايە و
 دەرگەھەكى نىف قەكرىيى قان تىلانە.

پەيا بوو و پايسكلا خو ە دەرگەھىرا بر كو
 ب دو سىنگانقە ھاتبوو گرندان و د رىيەكا تەنگرا
 چوو كو دەرگەھىن تارى خشىابوونە سەر، د نافبەرا
 قورمىن دارقەسپىن رىزرىزە ھاتىنە چاندن، جۆيىن
 بچووك سەردا چووبوون كو ب نافا خورى كەسك و
 ب پەقەقوشك و بەلگىن داران و قالاھىيىن ناسمانى
 يىن د بركا چەقاندان دەرگەھە ددن ھاتبوونە گرتن،
 پاشى چوو ناف كەپرەكا ميوين ھىژ نووشىيىن وئ
 يىن گەلەك نەگە ھىشتىن و ژى دەرگەفتە بەراقەكى كو
 ل گەل رووبارەكى نە پان و نافا وئ ب لەز درىژ
 دبت، نە ژ دوور چافىن وى ب ناگرەكى كەفتن ژ
 تەنورەكى دچوول نالىيىن بەرانبەر و ب قانەكا نەلف
 د نافىدا دەرگەھە ددت، د نافبەرا كەسكاتىيا نزمدا دو
 ژوورىن ناخى و كەپرەكا ژ چەقىن دارقەسپان دنافانە
 ھەروەكى ژ بنى رووبارى ھاتىنە دەر ل وئ دەرى
 ۶ ھەكى ژمارە نە دوورى بەراقى ھاتىيە نافا كرن.
 پايسكلا خو ە ب نك مالىقە كىشا، ژنەكا ب رەشى
 پىچاى ژ پشت تەنورەكا ناگر تىدا ھەل، لى دەرگەفت،
 خورتى پرچتراشى ل بەر رووبارى كره قىژى:

پەنجىن، دەمى ب ھىيارانە دېۋرى، كۆتر دىتن ژ تەنەكەيان دەرەكەفتن نەۋىن ب سىقاندەيىن ھەردو ژوورانقە ل كوژيىن قىكەفتا وانقە گرىداى، ناف د بن پرىرا ب توۋرەبوونەكا دژوار دچوو، ژ بلى تەنوورئ دارەكا بلند و سى دارقەسپىن بلند ل بەرناقى بوون، ھىزكەك ب ھەردويانقە گرىداى بوو، نەو زارۋكا ژ ژوور دەرەكەفتى بزاقى دكت لى سوار بىت.

- بېھنا خوە ل قى دەرئ قەدە كورئ من، ھوون نھۆ ل كوو دەرئنە؟

مىھقانئى ھارى زارۋكى كرل ھەلگروكا ھىزكى سوار بىت نەوا ژ گونىيان ھاتىيە چى كر، پاشى ل سەر حىسلىن روونشت نەوا پىرەژنى ل بەر سىبەرا دارا پەرفرە ھېۋ راينخستى:

- نەم نھۆ ل سەر سنۆرىنە، دووماھىيى نەم ل بەرۋكىن شەرى پىنگوھارتن.

- نو كەنگى دى كورئ من دەستورىيى ۋەرگرت؟

- دەستوورئ؟ نىزىك... دىت ھەيقا بھىت، ما

ھەوھ ل رادىۋىن نە بھىست؟

- نەخىر، ۋى رادىۋيا خوەيا بچووك ل قى

دەرئ ھىلايە، لى كەس قەناكت، دا تىشتەكى بدەمە تە.

ھەوشا مالى ب نك كەپرىقە دەرپاز كر، دەھمەنا وىيا رەش ب ناخىرا دووقرا دىخشىيا، مرىشكەك ژ پىشت كەپرى ب دووفا كەفت، كۆتر ل ناسمانى مالى دفرىن يان تىشتى ل ھەوشى ددىتن دىمى خوە لى ددان.

- نافى تە چىيە كچكى؟

- ھەلىما.

- ھەلىما، بابۋ دقنىت نەز تە ماچى بكم.

مىھقان رابوو و ماچى كر، نەو د ناف ھەلگروكا ھىزكىدا چووبوو خوار، كو ژ رەخانقە ب ۋەرىسنى شىداى ھاتىوو گرىدان، سەرئ خوە دابوو زەندئ خوەيى ۋەرىسى ھىزكى گرتى، پرىچا ۋى يا كورت پىلنن سۆر رەنگقە ددان و ستۆيى ۋى بىن زراف نىشا ددا. ھەلىمايى ب تىيى چاقى ل مىھقانئى نىرى و داخواز ژئ كر ھىزكا ۋى بھەژىنت، خوە ل پىشت ۋى چەماند و پالدا، لى ۋى داخواز ژئ كر حىل بھەژىنت

دا بفرت، پىشتى زفرىيەقە لەشى ۋى قەگرت و ھىزك پالدا ھەتا بلند بوويە دەرەقە سىبەرا چەقنى دارقەسپان، ل ھىداقنى نافى و د ناف ھەتاقى ۋەربوو، پاشى پاشدا زفرى، ۋى خوە قەدا، پاشى جارەكا دى بلند بوو دەرەقەى بەراقى بىتى دەست بكتى.

- خوە باش بگرە، دى تە فرىنم.

ھىزك ب لەز ژ بەر سىبەرى دەرەكەفت، ھەتاف ۋەكى لىقا شوورى كەفتە سەر پاتكا ھەلىمايى و دەرپازى ھىلا گۆپىتكىن دارقەسپان بوو، پاشى ب لەز قەگەريا و ل نالىيى بەرانبەر دەرپازى سىبەرى بوو، دەقى ۋى بى كەنى قەكرى بوو و پرىچا ۋى ژ سەر دىمى ۋى بلند بوو، رۆناھىيا ژ خافلەتقىقە سۆراتىيا وىيا ژ بەر خەنايى مای زىدە دكت، لى نەو گەشبوونە ژ نىشكەكىقە قەدمرت دەمى پرىچ ل گەل داكەتنا ۋى دزقرتە سەر دىمى ۋى. ل بەر دارقەسپىن راست راۋەستىيا.

- نافى قى دارى چىيە ھەلىما؟

- بەمبەرە.

- چىيە نافى ۋى؟

پىرەژنى نەوا ب پەرداغەكا دەۋى زفرى، بەرسقا ۋى دا:

- بەمبەر، نەو نافى ۋى ب دورستى نابىژت.

نو پەرداغ پىشكىشى ۋى كر:

- بى بەفرە، بەفر ناگەھتە مە ل قى دەرئ.

- دەو خوەشە، خوە بى بەفر ژى بت، ھەوھ

چەند چىل ھەنە؟

ھەلىمايى گۆت:

- سى، دايكا من دەرەكەفتىيە دا گافانىيى لى

بكت، ل پىشت خانى.

دەستىن خوە ھندى شىاي درىژ كرىنە دا پى ۋەرىسنى ھىزكى بگرن، پرىچا ۋى يا كورت داكەفتىيە خوارى، چونكى سەرئ خوە پاشدا برىوو و ب چافىن خوەيىن بەرەقاژى ل مىھقانئى دنىرى ھندى ھىزك داكەفتىايە، پىشتى ھىرشا دىمەنان و لەزا چوونا نافى سەرئ ۋى گران كرى، مىھقانئى دەست نە كرە ھىزكا ۋى و ھىلا ب ھەقسەنگى بھەژت.

- ھەتاف چافىن من كۆرە دكت.

مېھقانى ھېزك ژ پىشتىقە قەگرت، دەستىن خوه دانانە دۆر ھېزكا ب لەشى زارۇكا بچووك تەژى بووى و پالدا، ل ھىدافى رووبارى فېرى و ل سەر بانى وئ راست بوو، ل ھىدافى تىشتىن سەرناف خوه قەگىشا، ب دەنگەكى تىژ ھەلىمايى گازى وى كر: - ما بابى من داخواز ژ تە نە كر مەلەفانىيان بكى؟ - نەخىر، لى داخواز ژ من كر تە ماچى بكم. - تە ئەز ماچى كرم، بەلى من دقېت تو مەلەفانىيان بكى. مېھقانى بەرئ خوه دا ژنا تەنورئ ئەوا ھەقىر دكر، وئ گۆت: - لەشى خوه ب نافی شل بكه، ھەردەم قى داخواز ژ بابى خوه دكت. - دى داخوازا وئ ب جە نىنم. - لى ھەردەم گوھدارىيا وئ نەكه، ھەزىن وئ خلاس نابن. ل پشت دارا بەمبەرئ دىدشا خوه و فانىلەيى خوه نىخستن و ب چەقېن ھەمبەزە كرن. خوه ھافىتە رووبارى و قىژىيا خوه شىيى يا ھەلىمايى بەھىست، ئەوا ھاتىيە بىرېن دەمى ب بن نافا كەسك كەفتى، گافا سەرناف كەفتى ناف ژ دەقې خوه ھافىت و بزاڤ كر بەرسىنگى نافی ببت دا ل گەل ھەلىمايى بىمىت. - ناف ھىژ تەزىيە. - مەلەفانىيان ھەتا وئ دەرا ھە بكه. دى شىيى مەلەفانىيان ھەتا تەنورئ كى؟ - ب ساناھىيە. - دى ناف وەكى وەردەكى تە بت. ب لەز خوه ژ پىشپىيا وى قەگىشا، ل گەل شلقافا سەرئ وئ تەيسى ل بەرانبەرى ھەردو رىژىن دارقەسپان ل رووبارى و گيا و دارىن ھەردو بەراقان. رووبارى ل پشت خانى چەپ ددا و ژ نىشكەكىقە بەرى چەپ بدت، قورم د ھەركىنا مژەوى و سىبەرگرتىدا دادكەفتن يان جەين خوه پىنگ دگو ھۆرىن ژ بەراقەكى ب بىن دى و ب لەز ل گەل رووبارى خوه قەدشارتن و د ناف چىكىن ل بەر چافى وى خوه دھلافىژن و دىتنا وى شىلى دكن، وى ژن دىت وەكى قورمەكى سۆتى د نىقا تەنورىدا راوہستىياى بوو و گافا گەھىشتىيە

ژ نك تەنوروا ناگر تىدا كز بووى، داپىرا وئ گۆت: - ئەو ناخفتنان ب دورستى نابىژت، ھەرچەندە نەم دى سالا بەھىت ل خواندنگەھى تۆمار بكن. مېھقانى گۆت: - گەلەك جارەن ەلى بو من باسى قى دارى كرىيە، گۆت ل سالىن من يىن پىشپىيى ئەز د ناف چەقېن وىدا دىنقىست. - ھەلىمايى گۆت: - ئەز ھەز ژ بەر ھەمى وئ ناكم. داپىرا وئ گۆت: - ما تە بەمبەر نەخوارىنە؟ - نە، لى وى گۆتە من كو بەمبەرئ نافەكا نىسەك تىدا ھەيە. ھەلىمايى گۆت: - بەركى وئ ب تالانقە دىمىت و ژىقە نابىت خوه ھەكەر ھىل ژى داقوتت. - بەلى ھىژ نەگەھىشتىيە، ھەز دكر گەھىشتىيە و ھەز دكر ھەندەك ژ بەر ھەمى بەمبەرئ ل گەل خوه بىم. داپىرئ گۆت: - ئەز ھەز دكم ل چو جەين دى شىن نابىت. - نزانم و بو من باسى ھىزكى كر. - ھەلىما چو جارەن د لاندكىدا نەنقىستىيە، ھەر زوو د قى ھىزكىدا د خەو دچوو، شەش سالىن تىدا دىنقت. ھەلىمايى گۆت: - ل قى دەرى، ل نىزىكى نافی. - ەلى د قى رووبارىدا مەلەفانى دكرن و وئ لى مەيزە دكر و بو زەھمەت بوو د ھىزكىدا راوہستت. ھەلىمايى پرىسپار كر: - تو مەلەفانىيان دزانى؟ - نەرى دزانم. - ما ھەو ل وئ دەرى گەلەك رووبار ھەنە؟ - گەلەك، بەلى نە وەكى قى رووبارى ب لەزن، تو ھەز ژ نافی دكى ھەلىما؟ - دترسم تىدا بخەندقم، نەھ من بەھژىنە.

راستا تەنۋورنى، دىت ھەقىرى د ئاف دەستىن خوەدا
دكت ول سەر قورسى پاتەيى رەش پان دكت و خوە
دچەمىنت دا سەوگا نەرم ب دىوارى تەنۋورنى يىن
شارىافە بكت، ھەروەكى پرتېرت دىت و دېتە خوەلى
د لقىنا نىك ژ نەندامىن وى يىن ھلۋەشايىدا. ل نك
گفاندەيى دشىيا پى خوە بكتە بنى رووبارى و نىدى
مەلەفانىيان نەكت بۆ بەرسىنگىرتتا لەھيى و ل
جەئى خوە ل بەرانبەرى تەنۋورنى راوەستت، بەلگ
و گيا و توو يىن سەرناف ب لەشى وى دكەفتن، وى
فى ددان و دخوارن.
- ھىژ ئاف تەزىيە.

- ل رۆژىن وەسا ەلى ھى بووبو سىندەيىيان
مەلەفانى دكرن.

- تو دزانى دايكا من؟ نەز ل فى دەرىمە
ھەروەكى ل نك وى، لى رۆژىن شەرىنە.

خوە گرت دا پىشتراست بىت كوچاوا چاقىن
وى د ئاف دىمى وى يىن لاوازدا بەرزە دىن و
گەلەك نامىنت دەفى وى د بىدەنگىيا وىيا ب
گوماندا بەرزە بىت، ەكى قورمى رەژوويى ھىژ
نامىنت راوەستت ھەتا قەدرەفت.

- من ھەز ژ فى جەئى كر، وەسا بەرى خوە
بدە من ھەروەكى نەز نەوم مەلەفانىيان دكم و
نەۆل گەل تە دناختت، نەھىلە نەنامادەبوونا وى
گەلەك بۆ تە بىتە خەم.

ژنا تەنۋورقان ھەندەك پەيىف گۆتن ب
دووماھى نەھاتن، د سۆتى، د تىكەل، د رووبارىدا
قەمرييان و قىزىيا ھەلىمايى نخافت:

- بىزقە دا من بەھژىنى، تو دشى سەر پىشتى
مەلەفانىيان بكى؟

- وەكى پاپۆرى.. ب ساناھىيە.

سەرى خوە دژى شلقاقان دانا و پىيىن خوە
ھەژاندن و دەستىن خوە د بن لەشى خوەفە لقاندن
دا سەرناف بىمىنت و كەفەكا تىر چى كر، گۆھ ل
ھەلىمايى بوو ەكى پاپۆران دەنگى دكت، ژ دەفى
خوە چەند جارن ئاف ھافىت، كۆتر ل سەر بورجى
دىتن دفرىن و بەلگىن دارا بەمبەر يىن پان ول سەر
نىك ل سەر كەسكاتىيا تارى و تىكەلبوونا چەقىن

ھەردو دارقەسپىن بلند و ھىژكا د ئافبەرا واندە سست
دىت، سىبەرا چەقان د بندا كىم دىت و ھاتە د ئاف
قانە سىبەرا دارىدا ھەروەكى دەيتە د ئاف بىرەكىدا،
چەقىن د ئافىدا داھىلاى گرتن، گۆھلى بوو ھەلىمايى:

- تو دزانى؟ باپىرى من ژى سەرباز بوو.

گۆھل داپىرا وى بوو:

- چ باسى باپىرى خوە كر؟

ھەلىمايى گۆت:

- من گۆتى نەو سەرباز بوو.

مىھقانى گۆت:

- ھەمى كەس رۆژەكى دىنە سەرباز.

گۆھل داپىرا وى بوو:

ل شەرى مەزن شەر كرىيە. نەو ھەز ژ وان
سەرھاتىيان دكت يىن بۆ دىيىرت.

ھەلىمايى گۆت:

- چەند سەرھاتىيىن خوەشن.

داپىرا وى گۆت:

- نو دەنگوباسىن بابى تە. بەس خوە بگرە
ھەتا بەيتە دەستوورىيى.

مىھقانى گۆت:

- نەرى، چەند دەنگوباسىن سەيرن، ھەلىما.

گۆھل ھەلىمايى بوو:

- ھىژك سست بوو، نوكة من بەھژىنە.

ژ بەر سىبەرا دارى دەرگەفت، دىمى وى يى
شل بوو، ھەلىما ژى پرسى:

- ما چاقىن تە سۆر بوويىنە؟

- وەسا ل وى دەيت يى مەلەفانىيان دكت.

- نەخىر، خوە رۆژەكى چاقىن بابى من سۆر
نەبوويىنە.

پىشتا وى گرت و پالدا، د ئاف ھەتافىدا ژ دەست
دا و دەمى زقرى قەگرت، لقىنا ھىژكى راوەستتند
- تو چاوايى ھەلىما؟

- تە بۆچى راوەستتند؟ پالدا ھەكا باش بوو،
كەسى نەز وەسا نە ھەژاندىمە.

جارەكا دى د ئاف ھەتافىدا ھەلىيا و قەگەرىيا
و سەرى خوە دانا سەر زەندى خوەيى درىژكرى،
دىمى وى راوەستىاي و چاقىن خوە نقاتىن:

- جلگى تە شلە.
- من لەشنى خوە باش زوها نەکریه.
- تو لەز ژ بەمبەران دکی؟
- نەری، دلێ من دچتێ بخوهم.
- لەز لەز ژ ئ ناکم، نافی تە چیه؟
- سەتتار.
- وەکی نافی کورێ موختارییه، نەم ل پشت جەتی شووشتنی یارییان دکن وی دفت نەم بچنە ژوور.
- جەتی شووشتن مرییان؟
- نەری، نەو بابی من نیشا من بده، ئەز دبینم ژ چانتەیی ل وی دەرا هە دەردکەفت و بەر ب مەقە دەیت.
- بێ سەر و بێ دەست و بێ پی و بێ جگ، وەکی دووکیلی.
- نەری، نەری.
- بەنلە نیزیك ببت، خوە نەستی نیشا بده و نەترسینه چونکی نەو ب تتی لەز ژ نەستییان دکت وەکی مرییان.
مێهتانی ب چافین خوەیی فەکری و لاواز خوە ل بەر لەهیا رووباری گرت، حەلیما ب خوەقە گرتبوو و هلگرتبوو و دفری، ل گەل دچوو د نافی دەرگەهین فەکریدا د نافی قورمێن دارقەسپین خودان چەقین بەرین و هەست ب خوەک جوان و نەرم کر نیزیکی وی ژى دبت، وان بەلگین داران و کولیکین هەنان و گیایی مکیکی دیری بەر ب مەودایی گەش.
- تو نەستی حەلیما؟
- ژ نافی چانتەیی دەردکەفت و نەناخت.
- نوکە نەو ل کووقەیه؟
- ئەز نزانم. نەو چوو. د نافی رووباریدا بنناف بوو.
- نەو ژى بیتی بمین، ل دوووق وی بنناف بوون

ژێدەر:

- محمد خضير، المملكة السوداء، ١٩٧٢ بپ ١٤٢
* محمد خضير: نیک ژ گرنگرین چیرۆکنیسین عیراقیه، ل سالا ١٩٤٢ ئ ل باژیری بەسرا هاتییه سەر دنیایی و شوونبیلین وی ل سەر چیرۆکا عیراقی دبیان.

- ئەز بابی خوە دبینم، نەقەیه من د هەمبیزا خوەدا دەهژینت، لی وەکی لالانە ناناخت، پرچا خوە وەکی تە تراشییه هەروەکی ئەز ژى بیانی، نەو من نانیاست و ب نیکجاری ل گەل من ناناخت پاشی چافین خوە فەکرن و گۆت:
- کێفە چوو؟ ل گەل من بوو، ئەز دەهژاندم.
- نەو بەرزە بوو، گافا تو چافین خوە فەدکی بەرزە دبت.
- کێفە؟
- دا لی بگەرن حەلیما، ما ب سەر دارقەسپین بکەم؟ نەخیر، نەم دا بین، ما بنناف کەت؟
نەخیر، دئ خەندقت، هەکەر دەمەک درێژ ما بنناف. نەها، تو دزانی کێفە؟ د چانتەیا هەنیدا، تو دبینی حەلیمای؟
- کێژ چانتەیی؟
- وا هە، ل بەراقا دی، چانتەیا ب پایسکلنە هەلاویستی.
- چانتەیا بچوو؟ چەوا دئ تیرا لەشنى وی کت؟
- مانی وەکی دووکیلییه. ل بیرا تە بت حەلیما، نەو وەکی دووکیلییه؟
- من باش نەدیت، ئەز د هەمبیزا ویدا بووم.
- ما ل گەل تە پروونم د هیزکیدا؟
وهریسین هەژای راوەستاندن و حەلیما نینا خوار، پاشی بلند کر دا د هەمبیزا ویدا د هیزکیدا روونت، بزاق کر لەشنى وی ب پیتی خوە بههژینت، دەمی داپیر هاتی و سەوکه قی:
- ما هوون برسی نەبوون؟ بخوەن ل هیقییا فراقینی هەتا باپیری وی دەیت، دئ چەمە سەری تۆمکی دەمە کوترکان.
سەوکا گەرم د ناقبەرا واندا کەر کر و داخواز ژى کر وان بههژینت بەری بچتە سەر بانى.
- ما دئ شیم هەو هەژینم؟
وهریس هیدی هیدی لقین، هیزکی پیچەک سیبەر دەرباز کر، پاشی فیری هنداکی نافی و داپیر ل پشت کەپری یا بەرزە بوو.
- پالی خوە بده سینگى من، حەلیما و چافین خوە بنقییه.

ئەو يارىيا دئ دريژ بيت!

ئەي خودايي بئ شريك..
سەمياني تەف جانەوہرا و دانەرئ گۆتن و
خەبەرا
د حەوشا مەدا گولەك ھەبوو، گولمەحەمەد
ھەمى بوھاران گول ددان و لئ خەرقە دبوون
عاشقئ سادە و نەبەلەد
وہلئ ژ چقئ ئەوئ گولئ تيزبوون دريك
بەربوونە وان دەستين كەل و چاقئ نيف زل
ئيدى ئەما كەس باوہريئ ب گولان بينيت
يان ل بەندا سەببەختئ غەيبئ بمينيت.
**

ئەي سەبەحيا رۆژا بوونا پيغەمبەري
ئەو رۆژا كو عەرد لەرزى و ناسمان
شەقبووي
من حەز دكر..
دەقئ من وەك جۇيا نافئ ھەر يئ خورت بيت
جلكئ من ژى، ھەمى تيكدا ببە بەريك
دەروجيران.. شەربەت و شەكرۆكا ددەن مە
و دبیزنە مە:

ل قئ رۆژئ گرنژين داددەتن لئفا و
مروف لئ دبیتە مێرگەكا پان و بەرين
تيدا دپەقن، نافزە و كانىكئ مشت ئەقئ
من ژى رئ دا خەيالئ و چوومە بيستانئ
فروكە يئ "غازي" ھاتن..
شەكرۆكئ مە كرنە برين و شەربەت خوین!
**

ئەي سترانا گەلئ و نەلئين كوور دبى و
ل شەقستانئ چوون و ھاتنئ دبوويە چرا
پەيقئ ب رەخ نيكفە ژيک سلن!
ل ھەمبیزا ھەفوكئ ستوين، نەرم و شلن
ئەوئ ريتما خەمين داىكا و بېرميتا داپيران
پيئفە،

ھەناسەيەك ژبیرکرييە ب كوریا بايقە
كەوئ نيجيرئ گوستيركئ كەوگيرانن
د گوھگرانن... بئى كو سترانئ بېھيسن
ئاوازا وئ، ژ دەقئ ناسمانئ فەدگرن

د. عارف ھیتۆ

نەى موختار ئى مۆر ناچىتە دەستاقى
نەو كورسىكا ل سەرئ نەيوانى ژ تە پىر
بووى

دلى داربەرويك كەقنارە بۆ تە قەبووى..
چيا دناڧا دبىتە رووبار و دەھركىت،
چوچكىن خەرىب.. تم چاقەرىنە ل پەراڧى
لى فېڭاڧى.. ئىڧەلى دى ھىن سلاڧى و
توركىن مەزن،
ژ پەيڧىن تەيىسۆك و خەندەيىن ھەپارەيى
د شەوشىن سەرتىر و سەمتىن ھەتاقى
مۆرەك شەرمىن، ل بن سەنگى و چەقچەقا
تربى يىن قەبە

د قەرفىنىت دلىن گەشەين
نئ نەو مۆر ب نەنيا خەلكىڧە خلتە بىت
ب پرومەتترە نەگەر نەبىت.
**

نەى سەڭڧانى مىرئ جاما نارمانجانى
نەوئ چ جا گوللەيا وى ل سەمتا نىشانى كەچ
نەبووى

چاقى خوە ل كىلىن بار نەكە
كىل.. ب مەوكبەكى سەرگەردانىڧە خەلەكە
نەو دى گوللەيەكى ل تە زقرفىنىت، نەز گولەكى
گوللەيا وى.. دى چرويك بىت، گولا من ژى
بىي تە بىنىم.. دى چرمىست
نەم ھەردو دى ل دەڧ ”داننى” سىچەلق بىن!
**

نەى ھەڧالى دوست و يار
تاجدىنى دل ئاڭرىنى دەست ل سەر شوورى
درەخشانا ھەزىن گەش و پالوهرىن ھار
ناقابوون يا نىزىك دبىت و پەرى رۆژى،
يا بوقچكا خوە گرىددەت..
پا دى كەنگى پىي خوە ل ەردى شدىنى و
ڭلۇپا سۆر.. ژ ناڧ جڧاتى ھەلىنى؟!
ڧەگەر خوناڧە ب گياڧە و نەزى بەرزە
ب دلى تەڧە، مەختەكى پىر رى و رىبار.
**

دناڧ سەندۇڧىن باجانكاندا.. دبەنە ەلوئ
مىنا سەربارەك گىولۇيى ژبۇ بىرى!
وەى سەتمىن!...

نەو سترانە گورگەك بوو د قەڧەسكىدا
جارب ناوازيڧە د لوىرى و جارنا د رەوى!
**

نەى زنار سىنگ كىل و مەشى غرور
خوداڧەندى ھەڧكويڧى ”نان” و ”نىلىل”ى
ل جەئى تول، لى ناحەويىتن مەلىلى
رىك ژ تىلىن تە ڧەزەلىين و دەستىن تە دبە
سنور

خەون بوو.. دەرگەھى تە بھىتە قوتان
سەر كەشەيەكا شىتانه بوو قەچاڭچىيەك
سىنگى تە ژبۇ جەلەبى خوە بىكەتە كۆتان
نەڧچا چەوا ھوسا قلوبوى
كول سەر ھەڧكا ماھىنەكى.. بىبىيە جەھۆر
بەرەزىڧكىن ژ قىرانا پىشتا تە قەبووى
د جۆكەكا خەوارەدا بىنە عبور؟!
**

نەى سىڧاندەيى تە نەم ژ گۆلۆكى دپاراستىن
نەو لىلاقىن ب تەڧە شۆربووى
دادلەڧىانە سەر ناخى و سىنگى زەڧى يىن
كەسك كونكرن

تلىليان.. لاىلايىن دايكان مەكرن
نەوئ بىھنى ل بەر سىبەرا شىرى ڧەددەت
ھەر شىر وى دڧوت!

نەوئ خوە ژ بەر سىنگى جەھورئ ڧەددەت
ھەر سىنگى ويە، ب ەردىڧە دبىتە جوت
ڧەدەرە كو قەبى تۆڧانى دخوازين و
ل رۆژا ڧەومىنى دوودلىن
دوودلى چ گولان ب رستىڧە ناكەت
وەلى.. ھەكو گۆلۆك ژ گەردىن ناخى توورە

دبىت

بى روخسەت و ژ نەشڧە دبارىت
ژ نەچارى.. خوە ددەينە بەر سىڧاندەيان.
**

خوھ ل ئاف بەخچەي زىندانكەي و من ب
تنى،
بەيلىيە ل چۆلى ژار و رەبەن.
**

نەي نەو ياريا دىزينا نەم كرىن يارى
چ ياريكەر نەچوون سەر ھىلا دەستپىكى
دەنگى دادقانى خەتمى
نەو گوللەيا ژبو بەرىكانى دتەقى، د گەورىي
را ما

تارىستانە و كەسەك نالاي ژى نابىنىت
نەقجا وەرن دا نەم ياريا ب نىكودو بكەين!
تەنازان پاقىژىن بەر ھەف، نەو تەنازىن ب
نازان پىچاي،
مينا دىيائى كەفتنە سەر شاخى گاي
گايەكى جوحنى ل گۆرەپانى، دۆتى ژ گۆنى
و قىانى..

يى بىرييا وان دەپا دكەت، يىن ھىژ چ ل سەر
نەنقىسى

ھەكو جانەوەر تەف سادە و بىناف
ھەكو خوناڧ ھىشتا رۆندكىن قەتيسكرى و
”سىدۆرى“ يى دەرگەھى خوھ قەنەكرى
ھەكو ھەيف و رۆژ وەك خويشكان دچوون
سەيرانى
ھەكو ستىر ھىشتا مۆرىك و دىژيانە
گولستانى،

”ھەوئ“ پى دكر مۆرىكانى!
نەو گايى خىنج ب پەنجىن خەونەكىفە، راف
لى دھاتن
دەنگى وى يى سۆرە.. ل سەر مەحفىركەك
پنى پنى

ژ سەرى ديارە، لى نەپەد ناگەھتە بنى!
ھەمم؟!.. من بەسە نەف ياريكرە
ياري درىژ بوو!...

گولان- ۲۰۲۴

نەي دلەبرا سوحبەت شرىن و دىم ب كەن
روو ھەربايا خەملدارا ب فىل و فەن
ھەدەك كىلىكىن ئەقىنىن، من ب ھاتنا تەقە
چاندن
قەفتەكا پەيڧىن خەرىبىي، من ب چوونا تە
ھوناندن
چوون و ھاتنا تە ل دۆر چاقى من خولگەيە!
نە گونەھا دلى منە.. باوەر ژ تىشكىن چاقان
كرىن
نە شاشىيا دەستى منە.. ل دۆر بەژنا تە
بوويە بەدەن
نەقجا چەوا تە دلەيلا يان دلەدەي

عەشق و رووبار

ئىقار بوو...

دەما دەلنگىن خۇب نازكى ھلداين...

و پىن خۇ د ناقى دا تەزاندين

رووبار ھەركى و بېھۆدە بوو

دا بىژى فەرمانە

ژ ھنگى وەرە ھەمى نقوقان

ب لىگەرپانا لاشى دلى من قە...

د موفتەلانە

ئەو رووبار ژ گەرما عەشقا من...

ھەمى بۆ ھلم

ناسمانى شىن ژ عەورىن سىپى مشت كر...

و بوونە باران

ھافىن بووبارانەكا گەرم و نەرم بوو...

نەرم بوو وەك دلى وئ

گەرم بوو وەك عەشقا من

ژ وئ رۆژى وەرە...

ھەمى ھۆزانقان...

كەتپنە خەما نقيسينا داستانا عەشقا من.

سپىدە بوو...

بايەكى ھوين لەشى من گەزىت

بېھنا ھەناسىن وئ ژى دفرى...

تامما ماچىن وئ ژى دەھات...

بەلگىن دارا رابوونە سەمايى

چويچكا دەست ھافىتە...

سترانا و لايى لايى

ژ ھنگى وەرە دلى من ژى...

كەتپە بەر حنگا ھەولولودەلايى

شەف بوو...

پىژنەك ژ وئقە ھات

نزانم كچا رۆژى بوو...

يان ژى خويشكا ھەيڤى

بېھنا بەھەشتى ژى دەھات

من ژ دل ب سىنگى خۇ قە گفاشت

سىنگى وئ دا بەر گەزا...

و لىڤىن وئ ھەلمرىستن

ژ وئ شەقى وەرە...

ھەستىن من د ھار و مەستىن.

وہسا داستانا عەشقا مە دەست پى كر

نزانم راستە...

يان ژى وەكو دەولەتبوونى...

خەونەكا ھاتوباتە.

د. ئەمجد گەڤەركى

26/6/2025

سەربۇرا گرەكى

گيا جەريفاك بوون و گەنمۆك
ل گەل ھىلا نازى و شۆنى(2)
ل سەر داددا
زەرزویریا و سیقاندۆك
نە خوەزیا تە
دنیته گوھارتن
نە كەس د ھەوارا تە دنیتن
بەقلین بەژنا تە
كەربەشك بوون و كیقارۆك
سەمقونییا تە ھورەبایە
دبیته پیرەپایزۆك
دكەفن جدیدانی بووك و بەربووك
و دگۆت:
(ھای مە بروو، مە بروو
مە حیلا خوە ل وە كروو)(3)
ب ریتەم و سەلیقەكا خشكۆك

نەزى دترسم
تو ناترسی
نەزى دپرسەم
تو ناپرسی
ترسا من نەنیا تە یا بلند
ئیدی ریتنگ سلاق نەكنی
ب بریارەكا دژوار و توند
ئیدی ئەم قەست نەكنی
شەقەكى ژ خەو رابین
تو نەمایى گر
كۆمپانییەكى یى ل بەر تە قەداين...
كابینه و چەتر
تو وئ كرییە
گۆرەكى كویر و قەبر

بۆ ریتنگا
بۆ رەفین قاز و قولنگا
بۆ كاروانچیا
بۆ قوناغین داوەتییا
خالەكا دەستنیشان بووی
بى ھەقرك
ل سەر ئاكا چل كانىكا
بەرانبەر ھشارا قەشەفرى
خودان ئاكا سرك
و گەلىی زرك
و ھەردو ماسىكا...
باغین تە بوون
بیستانین باجانسۆرك
ل سەردەمى پەتۆی و ھۆمى(1)
تان و پیزانین تە...

شەفان شەكرى ھەرورى

رۆژ ھەلاتى تە ژ
شوقەيان
و ەكى كىزما
يا بوو ە چىت
سلاڤ ناكى كىليا
فیر عۆنى و شەدايى
و شەفتا نیتویت
ناقاهييا باشوور
ل تە كرىيە شریت
بێھنا پەیکەرین
شەفتا ھەلامەتا(4)
يا چک بووی
با د بەر را ناچیت
پرسا من ەو ە
كى دئ قى خەمى
ژ تە ھەلگريت؟
كو قامەتا تە
بێقە نەچەمیت

تە كراسى ھەمى
و ەرزان يى تاقي كرى
بەهار و پاييزان
جار ژى...
شەركەھا گەرمى و سېر
گېرئ بەر بووی گرا
ھىشتا تو گرى
دقین چیرۆكا تە بدزن
ھىشتا تو يى ئافاكرى
وان سەلیقەیا تە
(مالتايى ل سەرى گرى
مە حىلا خو ە ل و ە كرى)(5)
يا بۆ خو ە مشكانەكرى

خەملاندی و رەشاندی
د گەل گەرگرا
ترۆمبیللا برەھیم
سەعدى(7)
زىقەبەر و گومتلین شىقا ژى
بوو ە دوربى ناسنى
خەما من تە بكنە پر
تە بۆ جاشا...
بكن شوقە و قلە و ھافر
ل سەر نەخشەى بمینی
و ل سەر ئەردى ببی پنى

20/8/2022

گەرۆك دبیزن:
گرەكى ھەى
ل دەر گەلییەكى
نزانن سەر ب مالتا سەرى قەيە
نان يا بنى
بەژناوى...

دەستى نيزىكى تە دبن
د زقر و ەر
دبىنم دئ تە راست كن
نامىنى گر
بەرىن تە كۆم كن و...
كنە كۆمەر
نیتوینەكى ل سەر پشستا تە
ھلكن و...

۱- پەتو و ھۆمى: دو براينى
كرستيان بوون مەسلەحمەين
باجان سۆركا دكرن ل مالتايى.
۲- نازى و شۆنى: دو ژنن
دەستەھل و شارەزا و رىنجبەر
بوون د چاقدانا زەفین باجان
سۆركان دا.
۳- پارچەيەكە ژ سترانەكا
فۆلكلورى كچكان ل داو ەتان
دگۆت.
۴- شەفتا ھەلامەتا: شەفتەكە
ل چىايى زاوا ل ھنداف دھۆكى
،بەرانبەر گرى مالتايى.
۵- پارچەيەكە ژ سترانەكا
فۆلكلورى.
۶- شەھىد ماجد ئۆرەيى:
خورتەكى تازە و دەلال بوو ل
رۆژا سەرھلدانى ل بنى گرى
مالتايى شەھىد بوو ە.
۷- برەھىم سەعدى:
كەسايەتییەكى ناقدارى
مالتايى ە.

ب بەرا نژاندىيە و ھلچنى
نان يا ب ناخى ھونى
و ەكو جەرىن درگنى
دیدهقانى گورزى زەينەفۆنى
دەمى سەر و گوليين گەنمى
ل دەفەرئ دچنى
ل سەمتا د ناقيبەرا...
تە و دیرا بەرانی دا
سار نەبوو ە دەقى شىرى...
میر جەعفەرئ داسنى
دەمى بۆ عەباسيان
راستبووى و ژ كافلانى ھلانى
ژیرىيا تە چەپەر بوو
دژى بەعسيان
خورتا شاراندی
ب خوينا شەھىد ماجدى(6)

جاران ھەسپین
ھۆلاکۆى و قاجاران
دەستکۆل
ل بەر سینگى تە دكر
جار تانکين نەنفالان
زەفین ل بەر
كەپى تە دكۆلان
ب زنجيرين گر

جگاره

وھكى وئ پياسا
چەند مەھەكان ل سەر پىشتا
عشقەكا تارى ھاتىيە ئافاكرن
و شۆرەشەكا بەھارى
ل سەر مېشكىن نە رازى كرى
ھاتىيە كرن
د گۆرەپانا ساھىيەكا شىليكرى دا...
ناكنجى كرى

بىر بگە...
جگاره ب دووماھىك دەيت
قومىك دسوژىت و...
دویر دبیت
ب تنى خۆلى جادا...
پیس دكەت
و باروقە دەيت تژی تۆز دكەت
و باران دبیتە خودان
رادھىلىتى و رادمالیت
لن ترسا نەبوونى ژ ھەبوونى
پەيقان ئالۆز دكەت
گلەيان دئافرىنىت
سەمايى بۆ چ ھەنگىزان ناکەتە ژىوار
ژ ھەمیان ھەبوون مەترسى دبیت
بۆ ئالگورىيا جفاکەكى بى وژدان
و مېشكىن ژ کەقندا
خاتر ژ خوداوندی خواستی
لەوا ھەردەم دبىژىت:
پەيف ژ رۆندکان سەلە
تا جگاره ل دنیايى نەمین

خۆلیا جگارا تە ل سەر پەرجانا
ناقەرەستا ھەزا دلئ من
چ راستیان...
ل من ناقەشیریت
چ زەنگلان...
ل بەندا سەقایی ناقابووی...
نالەیزینیت
ب تنى خۆلییەکە...
ئاوارە دبیت
و بەندەوارا پانیزی
ژ ترسا خۆ دا...
دنازرىنىت
و پەيقان دخەملینیت

ھەلز ەلى سەلىم

ئەلمانیا

badinan

نه‌زیر ره‌مه‌زان، مامۆستا و رێنیشاندەرێ هه‌ردوو هونه‌رمه‌ندان: ئهرده‌وان و ئهباز زاخۆیی

دیدار: عبدالجبار عاصف

badinan

نەزیر رەمەزان نیکە ژ هونەرمەندین کەفەن
 یێن ل سالیڤ شێستا و حەفتیان ل دەقەرە زاخو
 و بیه نەگەرئ بەلاقبونا هونەرئ کوردی ل
 باژیرئ زاخو و دەردوران ژئ و هەروەسا بیه
 هاریکار دگەل چەندین هونەرمەندین گەنج ل
 دەقەرئ. نەف هونەرمەندە دنیته نیاسین وەک
 موزیکژەن و ناوازەدانەر. هەروەسا رابیه ب
 کومکنا چەندین موزیکژەنان و دروستکرناتپەکا
 موزیکئ. لەورا مەب فەر دیت دیدارەکی دگەل فی
 هونەرمەندی تۆمار بکەین و ژ نێزیک قە بزانیڤ
 کا هونەرئ کوردی ل سالیڤ شێستا و حەفتیان
 دا ب چ شێوەی بی و نەرك و چالاکیین وی چ
 بین. هەروەسا ل وی سەردەمی چ هونەرمەند
 و دەنگ خۆش هەبین. نەوی ژئ ب سینگەکی
 بەرفرەه بەرسقا هەمی پسپاریڤ مە دا.

نەزیر کیه ؟

نەزیر رەمەزان : ل دەستپێکی ئەز ژ دل و
 جان سوپاسیا کۆفارا بادینان دکەم بۆ قئ ماندیوئ
 و هاتنا هەو ل قیرئ و دروستکرن قئ دیدارئ
 دگەل من . ئەز دبێم ئەقە تێتەکی گەلەک باشە
 و پیروژە کو کوفارا بادینان خۆ ل هونەرمەندان
 دکەتە خۆدان و پسپارا حالئ وان و هونەرئ وان
 دکەت. سەبارەت من، ناقت من نەزیر رەمەزان
 تاهەر. دنیته نیاسین وەکو هونەرمەند نەزیر
 زاخویی. چنکو ئەز خەلکئ زاخو مە. ژ دایکبووی
 باژیرئ زاخو مە . سالا ژ دایک بوونا من ئەو ژئ
 ل سالا (١٩٥٣) یە و ژ بنە مالا (قەسابا) ئانکو
 ئەم ژ بنە مالاڤن زاخوین کەفەن، چنکو باب و
 بابیرین من ژ ئاکنجین تاخئ (جوهیانه) و هەر
 ل وی تاخئ ئەز ژ دایک بوومە. هەتا نوکە ژئ ئەم
 یێن ل قئ تاخئ.

هونەرمەند نەزیر زاخویی تو یی هاتی
 نیاسین وەکو هونەرمەند. نایا تو د چ بواری
 هونەری دا خۆ دبینی؟

نەزیر: بەلئ ئەز خۆ ب سەر بلند دبێم کو ئەز

هاتیته نیاسین وەکو هونەرمەند. چنکو دەمی من
 دەست ب هونەری کری، ئەو وەکو خزمەتەکی بی
 من دکر بۆ مللەتی خۆ. نەژبەر چ بەرژ موندیا. یان
 ژ بو کەسەکی تایبەت. ل وی دەمی ئانکو ل سالیڤ
 شێستا. دەمی من دەست ب کاری هونەری کری
 وەکو ناوازەدانەر و وەکو موزیکژەن بوو. ل وی
 سەردەمی ئەز رابیمە ب کاری موزیک ژەنی د
 گەل نیک ژ وان هونەرمەندان و ئەو ژئ (رەمەزان
 یوسف) برایی ئەیاژ زاخویی و ئەو ژئ ل سالا (١٩٦٨)
 وی. هەر دوئ سالی دا و هەر ل سالا (١٩٦٩)
 ئەز رابیمە ب دروستکرن بەر هەمەکی دی ژ بۆ
 هونەرمەند (ئەکرەم جەبار) و ئەو ژئ دبیتە برایی
 هونەرمەند (حاجی زاخوئ). هەروەسا ل وی
 سەردەمی من شیا رابم ب دروستکرن بەر هەمەکی
 دی ژئ ژبو هونەرمەند (محمد صالح) و نوکە ئەو
 یێ ل باژیرئ ئیستەنبولی دژیت. ئەز بەردەوام بێم
 ل سەر وی کار و خزمەتا هونەری.

تە کەنگئ ب دروستی دەست ب کاری
 هونەری کریه. و بوچی تە ئەف کاری هونەری
 بۆ خۆهەلبژارت؟ نایا تە مەرەمەک هەبی ژ قئ
 چەندئ. یان هەما تە حەز ل قئ کاری هەبی؟
 یان هەما تە ژ نەشکەکیقە خۆ دیت کو تو یی کاری
 هونەری دکەئ؟

نەزیر: ل وان سالیڤ شێستا دا ئەز گەنج بێم.
 و ئەز پێچپێچە تێگەهشتم و من زانی کو ئەز کوردم
 و وەلاتئ من کوردستان پارچە پارچە بیه. وەلاتئ
 مە پێدقی ب مەیه. ئەو هەستی نەتەویی ل ناقت
 ناخئ من دلقلقی. من هەست کر کو وەلاتئ من
 پێدقی ب من هەیه. و پێدقی هونەری بی و پێدقی
 وئ چەندئ بی کو ئەم وەکو گەنجین کوردستانی
 رابین و خزمەتی بو وەلاتئ خۆ بکین. گەلەک
 جاران مە گەریان دکر ل ناقت وەلاتئ عیراقت ب
 ریکا نەرکی لەشکەری و دەر بەدری و ترسئ و
 رەقینئ. ل وی سەر دەمی ئەز هاتم و من قەستا
 براین خۆ یێن پێشمەرگە کر و ئەز چوومە د ناقت

سترانان. هر روژ ئهم کوم دببن و مه بهردوام
پروقه دکرن. ههلبهت ل وی سهردهمی چ باسی
ئهردهوان زاخوی و ئه یازی نهیین.

**هونه ئی وان و سترانین وان و بهرهمین
وان چهوا دهاتنه دیار کرن؟ ب چ ریکی خه لکی
گوهی خۆ ددانه بهرهمین وان و نهوان چهوا
بهرهمین خۆ به لاف دکرن؟**

نهزیر: باوهرکه کاک عبدالجبار ل وی
سهردهمی چ هاریکاری نهیی ژ لایئ هوزانفانان
قه. لهورا ههما ههر سترانهکا ههبا بین
هونهرمه نڊین ب ناڤو دهنگ مینا (تهحسین تاها
و بشار زاخوی) و گهلهکین دی مه دگوتن و مه
پروقه ل سهر وان سترانان دکرن. ب تاییهت ل
شههینا و ل ناڤ کوچک و دیوانان. سترانیژا
ههما ب دهنگی دگوتن ئانکو بئی موزیک. بارا
پتر ب ریکا داووت و شههینا بی. و یان دهسترهشا
ههڤالهکی با. ئهم پیکه دا چین و ب ئهرکی وی
رادبین و مه هونه ئی خۆ پیشکش دکرن. و یان
ل ناڤ ههڤالان. چنکو و مکو تو دزانی ژی چ
ئامیرئ تیلهفریونئ نهیی و ئهنترنیت نهیی و ههتا
ئامیرئ تومارکرنئ ژی گهلهک کیم بی ل زاخو
و کارئ مه ژی نه ژبو چ بهرژ موندیا کهسایهتی

ریژین شورهشی دا ل سالا (۱۹۷۶) و ههتا سالا
(۱۹۷۷) و من په یومندی ب وان کر و من داخاز
کر کو ئمز ژی بهژدار بم ب ههمی چالاکیین
شورهشی، دا و مکو ئیک ژ گهنجین کورد و ئیک
ژ پیشمه رگین کوردستانی بم. بهلی وان گوته من
ئهم پتر پندقی ب تهنه ل ناڤ مللهتی بی و ب فی
هونه ئی خۆ یی جوان خزمهتا وهلاتی خۆ بکی و
هاریکار بی دگهل مه د ناڤ باژیرئ خۆ دا و دی
پتر خزمهتا وهلاتی ئیته کرن و دی ب ته سهر
بلند بین. هینگگی بو من پتر حمز چینی کو ئمز
رابم ب خزمهتکرنئ ب هونه ئی خۆ. لهورا ئمز
رابیم ل ناڤ مالا خۆ من ژورمک بچویک دروست
کر و من تهرخانکر تاییهت ژ بو کارئ هونه ئی
و کومکرنا ئامیرین موزیکی و موزیکژهنان. ئهو
موزیک ژهن ل وی سهر دهمی دهاتن ل نک من و
پیکه ئهم رادبین ب دروستکرنا کارین هونه ئی ژ
لایئ موزیک و هوزان و ئاوازان قه. مه دهست
ب کارئ هونه ئی کر و دل ئارامی و سهر بلندی
و ل ناڤ جهرگی به عسیان.

**ته گوت ل سالتین شیتا و حهفتیان. باشه
ل وی سهر دهمی بهرئ ئانکو ل سالتین شیتا
و حهفتیان دا ئانکو ژ بهری دیاربوونا ههردو
هونهرمه نڊین بناڤ و دهنگ نهردهوان زاخویی
و ئه یاز زاخویی، چ هونهرمه نڊ هه بین ئانکو
سترانیژ؟ و ته بو وان هونهرمه نڊان چهوا
هونه ئی خۆ ددا دیار کرن؟ چ هاریکاری بو وان
ههیی؟**

نهزیر: ل وان سالان بین دهاتنه ل نک من مینا
(علی سندی و ئهممه گوندی و نعمهت حسهمن
و رهشید رهمنی) بوون و گهلهک ههڤالین دی ژی
ب مخابنی قه ناڤین ههمیان ناڤین بیرا من. دهاتنه
ل نک من و ل ناڤ وئ ژورئ مه کارئ هونه ئی
دکر پیکه و ههر دهمی ئیک ژ وان هاتینا نک
من ئمز دا رابم ب فیرکرنا وان و ژهنینا ئامیرین
موزیکی. ههرومسا من ئهو فیر دکرن چهوا ئاوازا
دروست بکهن. دیسان من ئهو هاندان ژبو گوته

هندی ئەز چووبام ل بەر لیڤا خابیری من
ئەردەوان و ئەیاز ددیتن ل وی جهی. گەلەك
جاران مە یاری دكرن ل وێری مینا تەپا پێی
و گەلەك یاریین دی یێن كەفن. هینگێ من
زانی كو ئەفان هەردوو كەسان حەز ل سەر
هونەری هەیه.

و مە هەر روژ ئێك و دوو ددیت و پەيوەندیتن مە
دگەل ئێك و دوو هەیین. لەمورا هەقالینیا مە و
ناسینیا مە نە ب رێكا هونەری و ستران بێژی
بی. ئەشجا وان زانی كو ئەز یێ رادبم ب كاری
هونەری و خزمەتەكێ دكەم بۆ باژێر و وەلاتی
خۆ ب رێكا هونەری و وان زانی كو گەلەك
هەقال و هونەرمەند یێن ددیتن ل نك من، ژبەر كو
ئەوان ژێ حەزین هونەری هەیین لەمورا ئەوان
ژێ حەز دكرن بێنە ل نك من و ل ناڤ مالا من
و ل ناڤ وێ ژورا من یا هونەری. گەلەك هەول
دەدان كو بێن و نیزیکی من ببن پتر و پتر و ژ
بەر كو ئەم ل ناڤ تاخی جوهیان بین و ل دورین
قی تاخی رویاری خابیری دەررا دبوریت لەمورا
گەلەك جارن ئەم ل سەر لیڤا خابیری كۆم دبێن و
مە ئێك و دوو ددیت. هندی ئەز چووبام ل بەر لیڤا
خابیری من ئەردەوان و ئەیاز ددیتن ل وی جهی.
گەلەك جارن مە یاری دكرن ل وێری مینا تەپا
پێی و گەلەك یاریین دی یێن كەفن ژێ. هینگێ
من زانی كو ئەفان هەردوو كەسان حەز ل سەر
هونەری هەیه و حەز دكەن بێنە د ناڤ گۆرەپانا
هونەری دا. بەلێ ئەوان نە دزانین چەوا ب قی
كاری رابن و ل سەر دەرگەهی هەل نەبین و چ
هاریكاری نەیین بۆ وان. لەمورا ل دەستپێكێ من
ئەو پێشنیارە كر و من گوته وان هەكە هەوە حەز
ل سەر هونەری هەبیت و مەنە نك من. چنكو من
ژۆرەكا تاییەت هەیه بو قی كاری. من گوته وان
هونەرمەندین دەینە نك من و ئەز هاریكارم دگەل

بی. ئانكو ئەم رابین و پارا ب دەست خۆڤە بینین
نەخێر. هەما ئەو ژێ مینا حەزەكێ و ئەركەكێ
بی ل نك مە.

ل وی سەردەمی كی هاریكار بی دگەل هەوە.
مینا هوزانفان یان ئاوازداوە. وەكو موزیک
ژەنی و هەر هاریكاریەكا دی؟ كی ب قی ئەركی
هەمیی رادبی؟

نەزیر: وەكی مە گوته مە چ كەس نەبی كو
هاریكار بیت دگەل مە مینا هوزانی و ئاوازی
ژێ. لەمورا هەر سترانەكا هەبا مە پروڤە ل سەر
دكر و مە دگوت.

ل وی سەر دەمی چ سترانیژ هەبین ل زاخۆ
و ل دەوروپەرین زاخۆ ژێ. ئانكو چ سترانیژ
دەهاتن ل ناڤ زاخۆ و ستران دگوتن ل ناڤ
داوەت و شەهیا نا؟

نەزیر: باوەركە كاك عبدالجبار. سترانیژ
گەلەك هەیین. بەلێ نە وەسا یێن ب ناڤدەنگ بین.
ئانكو نە ددیار بین. چنكو هینگێ دەمی ترسی بی
و دەمی حكومەتا بەعس بی. چ ئازادی وەكی نوکە
نەبی. سترانین مە ژێ بارا پتر یێن سیاسی بین و
ب شورەشا كوردی قە دگریدای بین. هەكە هات
و ستران بێژەك هەبا ژێ، زوی ب زوی وی نە
دشیا خۆ بدەتە دیار كرن. بەلێ ل باژێرێ دھوكێ
و زاخۆ ژێ ستران بێژ هەبین ب تاییەت زاخۆ
دئیته نیاسین مینا كانیكا هونەری ل دەقەرێ.

گەلەك جارن ل ناڤ چافێكەفتان ل ناڤ
كەنالین تیلەڤزیونی و رادیوا و ل ناڤ خەلكی
ژێ مە گوته لێ بیه كو تو دبێژی دەستپێكا
ئەردەوان زاخویی دگەل من بی. ئانكو ئەو ب رێكا
تە یێ بیه هونەرمەند و سترانیژ.

نەزیر: بەلێ سەبارەت هەردوو هونەرمەندین
ب ناڤدەنگ (ئەردەوان زاخۆی و ئەیاز زاخۆی)
وەكو ژ بەری نوکە من گوت ئەز ئاكنجیی تاخی
جوهیامە. هەلبەت ئەردەوان و ئەیاز ژێ هەر ل
وی تاخی بین. ئانكو ئەم هەمی ئاكنجیین قی تاخی
بین و ئەم جیرانین ئێك بین و ئەم هەقالین ئێك بین

وی قهرهقی و ههما رابی و ئیک سمر سترانهك یا هونهرمهند تهحسین تاهای گوت. ئهو ژى سترانا (بهیره دستار بهیره). بنتی بو من پارچهك بچويك گوت. ئیک سمر من گوتی راوهسته. بهسه. وی گوته من بوچی ته گوته من بهسه ؟ من گوتی ب راستی كاك ئهردهوان دهنگی ته گهلهك یی خوشه پیدقی نینه تو پتر بیژی. ئهغه من دهنگی ته گو ه لئ بی. ئهغجا ههكمر ته بقیت تو سترانا بیژی، پیدقیه تو بییه نك من ل ناف مالا من و ژ نوی ئهز و تو ئهم پینگاف پینگاف دهمست پی کهین. ب حییهتی فه گوت: بهر عاقله ئهز بیم ل ناف ههوه ؟ باشه ما ئهو ههقالین دئین ل نك ته توره نابن؟ من گوتی ته پهرهمندی ب قی چهندی نینه. همر ههقالی باش بیت و خودان دهنگهکی باش بیت ئهو دی بسهر کهفیت. دهنگی ته گهلهك یی خوشه و من

ئهردهوان ئیکهم جار یی هاتییه نك من ل مالا من و ل بهر لیقا ئافی ئهو پارچه سترانا تهحسین تاهای بهیره دستار یا گوتی

پتر حمز ژ دهنگی ته کر. ههکه ته بقیت کو تو قی دهنگی خو بو من ب دهیه دیار کرن. باوهرکه ئهز دی ب ههمی شیانین خو هاریکار بم و پهشتهقانی ته بم. همر و مسا دی بو ته کارهکی باش کهم. ب راستی گهلهك کهیفا وی هات.

ژبهری قی سوحبهتا ته دگهل ئهردهوانی.
ئانکو ئهوی ل هندهك جهان ستران گوتی بین؟
ئهزیر: نهخیر. چ جار ان و چ ستران ل چ جهان نهگوتی بی.

ئیکهم جار چهوا وی ستران گوت؟
ئهزیر: ئیکهم جار یی هاتییه نك من ل مالا من و ل بهر لیقا ئافی ئهو پارچه سترانا تهحسین تاهای یی گوتی. بهلی پستی باوهری بو وی چیبووی و هاتییه ل نك من ل مال و ل گهل ههقالا روینشت

ههمیان؟ ب راستی من دیت کو ئهردهوان گهلهك کهیف خوش بی ب ناخفتنا من و گوته من: هیقیا من ژى همر ئهغهیه. ئهغه کهرمهکا مهزنه بو مه ههکه تو هاریکار بی دگهل من و ئهز دی سوپاسیا ته کهم. من گوتی ئهز دی هاریکاریا ته کهم بهلی ب مهرجهکی. وی گوته من بلا. بهلی ئهو چ مهرجه ؟ من گوتی ههکه تو بیی ل نك من پیدقیه تو گوهی خو بدمیه من و تشتی ئهز بیژمه ته تو بکهی. و وهکی تو دزانی ئهم یین ل ناف کاودانین نه خوش و نه ئارام. لهورا پیدقیه ههمی کارین مه ب نهینی بن و ههمی کارین مه ب شیومیی فهارتی بن. همر کارمکی ئهم بکهین بلا نه ب ئاشکهراپی بیت. ههکمر ته گوهی خو دا من، ب ئانههیا خودی ئهم دی پینگافین باشتتر هافیزین و دی ته گههینمه قوناغین باش و تو دی بییه هونهرمهندهکی بنافو دهنگ و دی بییه ستیرما گهل ل ئهسمانی هونهری کوردی ل کوردستانی. و چیدبیت تو بییه قوتابخانهك بو ههمی هونهرمهندین کوردستانی نه بنتی ل زاخو..

ئهغه دهستپیکا ته بوو کو ته ئهردهوان دیتی و دگهل ناخفتی. بهلی ته چهوا زانی کو دهنگهکی خوش ههیه کو گونجایی بیت ژبو سترانگوتی؟
ئهزیر: بهلی ههما همر ل بهر لیقا خابیری زاخو و ل وان روژان و ل دهمی ئیقاریا ئهم کوم دبین و دهمی مه دگهل ئیک و دوو دناخت و من بو وان باسی هونهری و ژورا خو و ئهرکی خو یی هونهری دکر و من پسپار ژ ئهردهوانی دکر و من دگوتی: نوکه تو دشینی بو من پارچه سترانهکی بیژی دا کو ئهز دهنگی ته گو ه لئ بیم و بزنام کا دهنگی ته یی چهوایه. ههما ئهوی ئیک سمر شهرم کر و سهری خو نزم کر. من گوتی بو ته بیژم ئهردهوان: شهرم نهکه. ههکه تو حمز ژ هونهرمهندی و هونهری دکهی و ته بقیت تو بییه ستران بیژ پیدقیه تو شهرمی ژ خو دویر بیخی. مه چ تیلهقزیون نین و مه چ رادیو نین. بنتی ههما ئهز و تونه. ب راستی ب قی چندی شهرما

خواری. دهمی وان سترانیژان ستران دگوتن،
نوردومان دبیه ومکو کورس ل پشت وان. دهمی
بیه کورس. نیک سمر من دهرهک کره ددهستی
دا و من گوتی دهرهک لیډه. لی نهوی ستران نه
دگوتن. ژ بهر کو من گوتی ل دهست پیکي دئ
ته فیرکهم سالوختین سترانگوتی دئ چهوابن.
ناچینییت همما نیک سمر تو بیی و دهست ب گوتنا
سترانا بکهی. همما هیس هینگ من گوته وان
ههفالان ههکمر هوین توره نهبن و ههکمر هوین
گوهی خو بدنه من نهفه کاک نوردومان زاخوی
دهنگی وی گهلهک یی خوشه. نهز حمز

دکهم هوین ژی دهاریکار بن و
نهم پیکه خزمهتهکی بو وی
بکهمین. نه راما نا وی نهوه
کو دئ پشتا خو دهمه
ههوه. بهلی بهروفاژی
دئ هاریکار بم دگهل
ههوه. هممی ههفالان
پشتهفانیا من کرن و
توره نهبن. نهفجا
من گوته نوردومانی
: برای من نهفه روزا
ته هات و پیدقیه تو
دهرهک دانی لایهکی.
کهیفا وی هات و گوت پا نهز
چهوا دهرهک دانم ؟ من گوتی

بهلی. گوت پا نهز نوکه چ بکهم ؟ من
گوتی برای بهریز همما کا نهز چ بیژمه ته تو
دئ ومکی من کهی و مه دهست ب خزمهتی کر.
نیکهم ستران نوردومان زاخویی گوتی وهکی
نهو سترانیژ. نهو چ ستران بی ؟ و کی نهو
سترانه بو وی دروست کر بی ؟

نهزیر: تو دزانی برای عبدالجبار.. نهفه
هیش نهم نه گههشتینه وی قوناغی. نهفه نهم یین
ل ناف مالا من و نهم یین خو بهرههف دکین نهم
نوردومانی فیری سترانگوتی بکهمین و مه نهو

فیرکر سترانگوتی. من نهو ناکی کر و من گهلهک
پروقه دگهل وی کرن. و پشتی نهز ژ دهنگی وی
رازی بيم. من گوتی : نوردومان نهفه دهنگی ته
یی خوشه و یی دروسته بو سترانگوتی. بهلی
نهز چ سترانا بیژمه ته بیژه پیدقیه تو بیژی. و
من گوتی تو سترانین ته ژ بهر کرین نهوان همما
بده لایهکی. نوکه نهم پیدقی سترانین نوی نه.
بهرهههکی نوی. نهوی گوت پا چهوا تو دئ چ
کهی بو من ؟ من گوتی نهفه ل قوناغا نیکي مه
دهنگی ته دروست کر و مه بهرههف کر. وی
گوته من باشه پا نوکه قوناغا دووی

چه ؟ من گوتی قوناغا دووی
نهمه کو نهز ته بهربهلاف
بکهم. ته بدهمه نیاسین ل
ناف خهلکی. من گوتی
ما کی ته ناس دکمت
نوکه ؟ من گوتی نوکه
پیدقیه نهز ته بیهمه
نیزگهیی کوردی ل
بهغدا. وی ب حییهتی
قه گوته من. تو دئ
چهوا من بیه بهغدا ؟
من گوتی خهما نهخو. من
سوزی دایه ته نهز پینگاف
پینگاف ته بگههینم. بهلی بتنی
دئ گوهی خو دهیه من. بتنی نوکه

تو ههره و رازیبونا خیزانا خو بینه کو
تو دگهل من بییه بهغدا.
ههتا هینگ ژی نهوی چ ستران نهگوتی
بین؟

نهزیر: نه خیر نهوی چ ستران نهگوتی بین.
هندهک جار ان نهوی سترانین تهحسین تاهاپی بو
من دگوتن بهس دهنگی وی یی باش بی.
برای نهزیر. پشتی هوین گههشتینه بهغدا و
ل ناف نیزگهیی کوردی. چ هاته رویدان و ههوه
چ کر و بوچونین وان چ بین دهمی وان گوهداریا

دەنگی نەردەوانی کری؟

نەزیر: ھەلبەت پەشتی من گوتیی ھەمرە و رازیبونا خیزانا خۆ بزانه کا دی چ بیژن. کا دی رازی بن تو بییە دگەل من یان نە. روژا دی ھات و یی کەیف خۆش بی و گوت دروستە و خیزانا من ھەمی درازینە کو ئەز دگەل تە بێم بەغدا. ل روژا پاشتر من ھزرین خۆ کر و من گوت پێدقیە ئەز بچم بەغدا ب ریکا کەسەکی ناقدار. چنکو ل وی دەمی کەسەکی نەدشیا ھەما ئیک سەر بچیت ل ناڤ ئیزگەیی بەغدا و ب تاییەت بەشی کوردی. ل وی سەردەمی کەسەک ھەبی و ناڤی وی سەیدایی (عبدالکریم) برایی (عبدالالە) ریفەبەری بەشی کوردی بی ل ئیزگەیی بەغدا. ئەڤجا عبدالکریم ماموستایی من بی ل خۆبندنگەھی ل زاخۆ. من گوت پێدقیە ئەز ب چەک بچم نە ھەما ھوسا بئنی بچم و کەسەک چ پویتی بی ب مە نەکەت. لەورا ئەز چوومە ل نک سەیدایی (عبدالکریم) و من گوتی بەریز ئەم دی چینە بەغدا و پێدقیە تو نامەیکە بەدیە مە بو برایی تە دا ل ویری ب ئەرکی مە رابن. ب راستی ئەوی ژێ گوتە من ل سەر ھەردو چاڤین خۆ و نامەیکە بو برایی خۆ عبدالالە نقیسی و دا من. نەردەوانی گوتە من تە چ کر. من گوتی خلاس من نامەیکە یی ئینایی و ئەم دی چین. چنکو بیی وئ نامەیی ئەو پولیسین ل بەر دەریی ئیزگەیی ناھیلیت ئەم بچین ل ناڤ ئیزگەیی. مە ناما خۆ بر و ئەم چوون بو باژیری (مویسەل) و ئەم ل شەمەندەفری سوار بین و مە قەستا بەغدا کر. دەمی ئەم ل ناڤ شەمەندەفری و ھەتا ئەم گەشتینە بەغدا تەمبورا من ددەستی من دا بی و من دژەنی و نەردەوانی ستران دگوتن و پروفە دکر. من گەلەک ناموژگاری ددانئ کو شەرم و ترسی ل نک خۆ نەھیلیت و خۆ زیرەک بەکت چونکو دی ھەمی خەلک گوھی خۆ دەنی. دەمی ئەم گەشتینە بەغدا مە قەستا (جادا سەعدون) کر و ل ناڤ ئوتیلا (شبرا) بییە میھقان. روژا دی و سپیدی ئەم رابین و مە

قەستا ئیزگەیی کر، دەمی ئەم ئیزگی دەرگەھی ئیزگەیی بین ئەو زیرەقانین ئیزگەیی ل مە ھیتاند و تەمبورا من ژێ یا ددەستی نەردەوانی دا و من گوتە نەردەوانی نەترسە ما مە چ کریە؟ مە چ تەشتی شاش نە کریە. بو ماوەیکە ئەم مان و پاشی من قەستا زیرەقانان کر و من گوتە وان: ئەم ھونەر مەندین و ئەڤە نامەیا برایی ریفەبەری یا ل گەل مەیە فەرمون بخوین. دەمی ئەو نامە خۆاندین ئیک سەر گوتن بلا بچنە ژۆر. ئەم ژێ چوونە پرسگەھی و مە گوتە وان ئەم بین ژ زاخۆ ھاتین و مە ھندەک کەسین نیاس دیتن مینا (جەمال بەرواری) و ھندەکین دی بین کورد و گەلەک کەیف وان ب مە ھات و گوتن ھەوە خیرە؟ مە گوتە وان مە دقیت بچینە نک ریفەبەری. ئەوان ژێ ئیک سەر پیوھندیا ریفەبەری کرن و گوتنی ئەڤە دوو کەسین ژ زاخۆ ھاتین و ھەز دکن بینە نک جەنابی تە. ئەم چوونە ل نک ریفەبەری و ئەوی گەلەک کەیف خۆ ب مە ئینا و بخیر ھاتنا مە کر و گوت کەرەمکن ھەوە چ دقیت ئەز بو ھەوە بکەم؟ من گوتی ماموستا ئەڤە گەنجەکە ژ باژیری زاخۆ و من دەنگی وی یی تاڤی کری و دەنگی وی گەلەک یی خوشە و ئەز ژێ موزیک ژەنم و ئەم بین ھاتین کو ئەم ژێ خزمەتەکی بکەین و خەلکەکی وی ناس بکەن ھەکەر ھوین ھاریکار بن. ریفەبەری گوت ل سەر چاڤا ھەما ئەڤە بەشی کوردی ل بەر ھەوە ڤەکریە. ئەوی پیوھندیا ستودیوی کر و گوتە وان دھاریکار بن دگەل ڤان ھەردو کەسان ھەردەمی ئەو دبەر ھەڤ بن. ئەم جارەکا دی ڤەگەر این بو ئوتیلی و ھەتا بی سپیدە مە گەلەک پروفە کرن. ل روژا دی ئەم چوون د ناڤ ئیزگەیی دا بەشی کوردی و ل ویری من پسار ھونەر مەند (سمیر زاخویی) کر و مە دیت. وی گوت ھەوە خیرە؟ من ژێ گوتی ئەم بین ھاتین ھوین چاڤیکە ڤەتەکی دگەل مە بکەن و ئەڤە ژێ ھونەر مەندەکی خەلکی زاخوییە و دەنگی وی گەلەک یی خوشە و ناڤی وی نەردەوانە. گەلەک کەیف سەمیر زاخویی ھات.

هەر ئێك ش مه (١٧) دینار بۆ مه مەزاختن. پشتی ئەم هاتین ل ناڤ ئوتیلی، ئەردەوان یی حییهتی بی ژ کەیف و گوت: ئەفە خەونە ئەز تێدا. ئەفە ئەز بێم هوسا من ستران گوتین؟ من گوتی بەلێ ئەفە تویی. ما من چ گوتە تە؟ من سوز دا تە کو ئەز تە ب سەر بێخەم و ئەفە سوزا من دگەل تە من ب جەئینا.

پشتی هۆین قەگەرایین بو باژیری زاخۆ. هەوێ دەست ب سترانگوتنی کر یان نە؟ تە و ئەردەوانی هەوێ هەول دا کو هۆین بۆ خۆ هوزانا بین و ناوازا دانن ل سەر و پروقان ل سەر بکەن و تۆمار بکەن؟ هەوێ هەندەك بەرھەم بۆ وی دروست کرن؟

نەزیر: بەلێ. پشتی ئەم قەگەرایین بو زاخۆ، هەلبەت خەلکی زاخۆ هەمیان گۆه لێ بی کو مه چافیکەفتن یی کری ل بەغدا. براستی چنکو بتتی خەلکی گۆهداریا رادیوی دکر. چ تیلەقزیو و سینەما و تۆ پیشکەفتن نەبی. هەما بتتی رادیو هەبی. ل ناڤ هەمی چاپخانا و ل ناڤ بازاری بتتی دەنگی رادیوی دەهات. لەورا خەلکی هەمی گۆهداری لێ کر و هەمیان زانین کو ئەردەوانی ستران یین گوتین ل ناڤ ئیزگەیی. دەمی ئەم گەشتین زاخۆ، گەلەك خەلکی هاتن و قەستا مه کرن و ب کەیف و خوشی قە و دەست خوشی ل مه دکر. دەرگەهێ مالا مه نە دەهاتە گرتن ژ هاتنا خەلکی زاخۆ و دوست و هەڤالان و هەمیان حەز دکر ئەردەوانی ببینن. ئەفە من گوتە ئەردەوانی. ئەفە دەمی قوناغەکا دی هات. گوت: ئەم چ بکین. من گوتی: نوکە ئەم پیدقی

هەروەسا مه هونەرمەند (عیسا بەرواری) ژی دیت چنکو ئەوی ژی چافیکەفتنەك هەبی ژ بەری مه و هەروەسا چافیکەفتنەك دگەل هونەرمەند (شاكر ئاکرهیی) ژی هەبی. دەمی چافیکەفتن وان ب دوماهیک هاتین، بی دورا مه. ل قیری هونەرمەند سمیر زاخۆی گوت ما هۆین حەز دکەن ئەز ژی بێم دگەل هەوێ؟ ب راستی کەیف مه هات و من گوتی بوچی نە؟ هەما کەرمەکه تۆ ژی وەرە دگەل مه. دەمی ئەم چووین بۆ ناڤ ستۆدیوی ئەم روینشتین و سمیر زاخۆی روینشت دگەل مه و من تەمبورا خۆ گرت و ب دەنگی ئەردەوان زاخۆی مه چەندین ستران تۆمار کرن کو ئیزیکی (٨) سترانان بوون. ب سەرفەرازی قە، سەركەفتنەکا باش مه ب دەست خۆفە نینا و گەلەك کەیف هەمیان هات و هەمیان بۆ مه دەست قوتان. ئەفە من گوتە وان ئەم نوکە چ بکین؟ وان کارمەندان گوتنە مه هەما هۆین دی ل قیری ل ناڤ ئیزگەیی دا ئێنە دامەزراندن هۆین هەردوو ژی وەکو فەرمانبەر. من گوتە وان ل مه ببورن ئەم نە هاتینە ژبو دامەزراندن. ئەم نەشین ژ باژیری خۆ زاخۆ ژی دوبر بکەفین. مەرم ژ هاتنا مه ئەو بتتی ئەم دەنگی ئەردەوانی ناڤی بکەین و ئەم دەنگی وی بۆ خەلکی بەلاڤ بکەین و خەلکەك وی ناس بکەت. بتایبەت و ژ بەری هەر تەشتی مه دڤیت ئەم بزانیان کا هۆین ژ دەنگی ئەردەوانی رازینە یان نە؟ هەمیان گوتن ئەم گەلەك ژ دەنگی وی درازینە و دەنگی وی گەلەك یی خوشە.

باشە ئەو چوونا هەوێ بو بەغدا و چاف پیکەفتنا هەوێ ل ناڤ بەشی کوردی دا ل کیش سالی بی؟

نەزیر: ئەز دبیژم ل سالا (١٩٧١) بی. هینگێ پشتی ئەم ب دوماهیک هاتین ریفەبەری گوتە ژمیریاری کا بۆ وان بەمەزێخن. چنکو هینگێ هەر کەسێ هاتیا و چافیکەفتن دگەل کری بان کوژمەکی پارەیی بۆ دەمەزاختن. دنیته ل بیرا من

کاک خالصی دەست ب نقیسینا سترانا
کر و ئیکەم ستران نقیسی بۆ ئەردەوانی.
سترانا (زاخۆ شەنگ و شرینی) بوو.

بهلئى ئىز چوومه ل نك خالص خهليلى و من گوتى
ئىف سترانه گلهك ياخوشه بهلئى من هزرهك
يى ههه ههكه تۆ رازى بى. وى گوت خيره.
ئو چ هزره ته ههه؟ من گوتى پىدقيه ئىف ناقتى
هندهك باژيرى دى زى لى زىده بكمين. خالصى
گوت چهوا؟ من گوتى ئىف دى ناكرى و ئامىدى
و دهوكى زى لى زىده بكمين. خالصى گوت: و
الله دروسته و خوش هزره. ئىفجا من گوتى پا
باشه ههبا ب خيرا خو تۆ قان ناقتى لى زىده بكه
و دروست بكه.

ل وى سهردهمى و ل دهمى دروستكرنا وى
بهرههمى و وئ كاسيتى وىكو موزىكزن كى بين
دگهل ههوه؟

نهزير: وىكو موزىكزننى سهرمكى ئىز بىم.
بهلئى هينگى دهمى خالصى داخاز كرى كو ئىف
رابىن و وئ كاسيتى تۆمار بكمين هينگى من هزر
كر كو پىدقيه ئىف هندهك موزىك ژىننى دى زى
بينىن. ئىفجا ئىك ههه و ناقتى وى (عبدالرزاق
ئىفجه) بوو، ئىف ههه كهمان دژنى.

پشتى ههوه ئىف كاسيت تهمام كرى. ههوه

ب هوزان و ئاوازانين و بۆ ته سترانا دروست
بكمين، دا بۆ ته تۆمار بكمين ما دى ههر سترانين
كهفن بىژى؟ ئىف گوتى من : برىار برىارا تهيه
كا تۆ چ فهرمانى بدهى ئىز دى وىك ته بىم. من
گوتى : باشه ئىز دى رابىم و لى گهرهم و كاكى ل
باژيرى زاخو هوزانا دىفيسيت. پشتى من پسىار
كرى من زانى كو كهسكه يى ههه و ههفالى منه
و ههر كهس و ناسين منه و ئىف ههفالى زى بين،
خودى زى رازى ناقتى وى (خالص خهليل) بى.
ئىف هينگى فهرمانبىر بى ل ناقتى فهرمانگهها (
مالىيى). ل روژا پاشتر ئىز و ئىفدهوان ئىف
چووين و مهقسنا خالص خهليلى كر ل ناقتى
فهرمانگهه و ئىف روينشتين ل نك و من باسى
ئىفدهوانى كر. ئىف زى گوت راسته من يى
گوه لى بى. دهنكى وى گلهك يى خوشه. هوين
چووبىن بهغدا ؟ من گوتى بهلئى راسته. بهلئى
نوكه ئىف بين هاتين ل نك ته و ئىف پىدقيه بتهنه.
گوت خيره ما هوين چهوا پىدقيه ب منه ؟ من
گوتى ئىف پىدقيه ب تهنه تۆ بۆ مه پىفقا بنفيسى
و دا ئىف زى ئاوازا دانين ل سهر و بينه گوتن
ب دهنكى ئىفدهوانى. ئىف زى داخاز كر كو
ئىفدهوان پارچه سترانهكى بۆ بىژيت. ئىفدهوانى
زى پارچهك بچويك بو گوت. گلهك كهفقا خالص
خهليلى هات و گوت دروسته ههبا ئىفجه ژ ئىفرو
و پىفقه ئىز دى دگهل ههوه كار كهم. من گوتى
براى خالص ههبا ب چ شىوهى بيت ئىف پىدقيه.
هوزانين سىاسى بن يان بين ئىفنى بن.

پشتى خالص خهليل رازى بى و هاته
دگهل ههوه ئىفكه ستران يان ئىفكه بهرههم بۆ
ئىفدهوانى نفيسى چ بى؟

نهزير: بهلئى. پشتى هينگى. كاك خالصى
دهست ب نفيسينا سترانا كر و ئىفكه ستران نفيسى
بۆ ئىفدهوانى. ئىف زى سترانا (زاخو شهنگى و
شرينى) ئىف سترانه پىك دهات ژ پىنج بهمىا و
پشتى من ئىف سترانه ژ وى وهرگرتى. ئىز هاتم
مالا خو و من گوت دى ئاوازمكى دانمه ل سهر.

چەوا دیت؟ یا سەرکەفتی بی؟ بوچونین خۆدانى
تۆمارگەهێ چ بوون هەروەسا خالەل خەللی چ
گوت؟

نەزیر: بەلى. مخابن. دەمى مە ئۆ کاسیت تەمام
کری. ئەز روینستم و من گوهداریا وئ کاسیتى کر.
دلێ من سار بی. چنکو ئۆ کاسیت نە بدلی من بی.
پ ۲۰ / بوچی دلێ تە ژئ سار بی. ما
کیماسیەک هەبى ل دەنگى ئێردەوانى ؟
نەزیر: باوەرکە کاک عبدالجبار پشتی مە تۆمار
کری و من گوهداری لێ کری ژ ئێردى هەتا
ئە سمانا نە بدلی من بی. هەڤالا گوت: بوچی
برا خیرە؟ ما چ چیبویه ؟ من گوتە وان براین
بەریز باوەرکەن هەکەر هات و ئەڤ کاسیتە هاتە
بە لافکر. ئۆ زەحمەتا مە و ئۆ ترس وچوونا
مە بۆ بەغدا و بەشێ کوردی، هەمى دئ ب
هەروە چیت. هەچەکو مە چ تشت نەکری. وان
گوتن بوچی ؟ من گوتە وان گەلەک نەشازی یی
د موزیکى دا. ئانکو پێدقیە ئۆم باش پروڤان بکەین
و پاشی تۆمار بکەین. ئەڤ نامیرەتین موزیکى نە
بین ددرستن. یا دوو ژئ تۆمار کرن نە زەلالە
و نە سافیه. وان گوتن پا نوکە ئۆم چ بکەین. من
گوتە وان پێدقیە ئۆم قى کاسیتى هەلگرین و بە لاف
نەکەین.

ئانکو هەوە کارى خۆ راوەستاند. و ئۆ ئ
کاسیتى سەرکەفتن نەینا.

نەزیر: نەخیر ئەڤ چەندە هەمى بۆ مە نەبى
ناریشە. بەلى بتنى من دقیا وەکو بەر هەمى ئیکى بلا
ب شۆمەکى جوان بێتە خۆرائ نە ب قى شۆمى.
بەلى پشتی هینگى جارەک دى ئۆم کوم بین ل مالا
من و مە دەست ب پروڤان کر. بەلى ل دەمى مە
خۆ بەر هەڤ دکر دەنگو باسین مە گەهشتن گوھى
(ئۆم مێهقانى) خۆدانى تۆمارگەها زاخۆ. ئۆ
گەلەک هەڤالێ من بی چنکو هەر شەڤ ئۆم ل
بەر لیڤین ئاڤا خابیری کوم دبین و مە دناخت.
لەورا من گوتە ئێردەوانى: ئەز حەز دکەم ئۆم
قى کاسیتى بۆ (ئۆم مێهقانى) تۆمار بکین تۆ چ

دبێژى ئێردەوان ؟ ئێردەوانى گوت بلا وەکى تە
بیت. ب راستى سەبارەت ئۆم مێهقانى پەسپورى
هەبى د کارى تۆمارگەهێ دا و یی شارەزا بی
و ئۆمى دزانى چەوا ب شۆمەکى باش و سافى
تۆمار بکەت. پاشى ئۆم مێهقانى ژڤان دامە ل مالا
هەڤالەکى مە ئۆ ژئ (هیشام حەسەن) و ئۆم کوم
بین هەمى موزیکژەن و ئۆم مێهقان و ئێردەوان.
هینگى مە دەربەک کرە ددەستى خۆدێ ژئ رازى
هیشام حەسەنى دا و من گوتى تۆ دئ دەربەکى
دگەل موزیکى لێدە. مە دەست ب ستران گوتتى
کر و مە تۆمار کر.

ئانکو ئۆم ئیکەم کاسیت و ستران بین کو
هاتنە دروست کرن بۆ ئێردەوان زاخویى ب
هاریکاری تە.

نەزیر: بەلى و ژبیر نەکە چەندین شاهد بۆ قى
چەندى هەنە و هەندەک ژ وان هیشتا دساخن.

بوچونین خەلکى چ بین ؟ خەلکى گوھى خۆ
ددان وئ کاسیتى؟

نەزیر: بەلى. پشتی مە تۆمار کری ئۆم
مێهقانى ئۆ کاسیت دگەل خۆ بر و ئۆم ژئ هەر
ئیک ژ مە چو مالا خۆ. بەلى سپیدى من ژئ گوت
دا بچم بازاری و بەرى خۆ بدەمى کا چارەنوسى
قى بەر هەمى چ لى هات و کا ئۆم مێهقانى چ
کر و کا خەلک قى بەر هەمى دکرین یان نە. ئەز
ژئ چووم و مە قەستا بازاری کر و گەهشتمە
سەرى کولانا مە. هینگى تۆمارگەها ئۆم مێهقانى
ل سەر پرى بی. من گوھ لى بی دەنگەکى هەرى
بلند یى دبیت و ل سەر وان سەماعین مەزن. من
زانى کو ئەڤە دەنگى ئێردەوانى یە و کاسیتا مەیه.
ل وى سەردەمى دەمى هێک یان مریشک بە لاف
کریبان خەلکى دورا خۆ دگرتن (سارا)، من
هزر کر ئەڤە ژئ ریزا هیکایان مریشکانە. دەمى
ئۆم نیزیک بيم. من دیت کو ئەڤە خەلک هەمى
دراوەستاینە ل پشت ئیکو دوو داكو بتنى کاسیتا
ئێردەوانى بکرن.

باشە براى نەزیر تە ل دەست پیکى گوت

پشتی نهردهوانی. ته ههول دا کو تو رابی ب
هاریکاریا هونهرمه ندهکی نوی و تو وی بینیه د
ناف گوره پانا هونه ری دا.

نه زیر: بهلکو دئیت ل بیرا ته دهمی ئهم ل ناف
مالا ته کوم بین. نه ز و هونهرمه ند عبدالحکیم
زاخویی و عبدالعزیز سلیمان و حسین عبدالکریم
و دلقان زاخویی و توژی هر دگل مهبی.
مه کاسیتهک بو هونهرمه ند عبدالحکیم زاخویی
تومار کر و ب هاریکاریا ته. چنکو هینگئی ته
تومارگه هه مهبی. ههرومسا من هاریکاریا گهلهک
هونهرمه ندان یا کری و من گهلهک ستران بین
داینه گهلهک سترانیژان.

نه یاز یوسف ژی ههقالی مه بی و دهاته نک مه.
نایا ته ههول نه دا کو تو رابی ب دروستکرنا
به ره هه مهبی بو وی ژی؟

نه زیر: ل دهمی مه ئهو بهرهم دروست دکر
بو نهردهوانی ئهو ژی بهردهوام دهاته نک مه
و پشتی دیتی کو نهردهوانی سه رکهفتن ئینا ب
وئ کاسیتی. ههزا سترانگوتنی ل نک وی ژی
گهلهک زیده بی. و دهاته نک من ل ناف مالا من.
ههرومسا من دگل وی ژی موزیک دژهنی و من
پروقه دگل دکر و من ئهو فیژی سترانگوتنی
کر. و پشتی من باش فیژکری سترانگوتنی.
من گوتی کهرمکه برایی ئه یاز ئه فجا دورا ته
هات. پیدقیه تو ژی سترانا بیژی. چنکو دهنگی
ته ژی گهلهک یی خوشه و نوکه ته شیان هه نه
کو تو سترانا بیژی. بهلی ئه یاز رازی نه بوو
سترانا بیژیت ژ بهر نهردهوانی. گوت هه تا
نهردهوان باش دهلیقا خو ببینیت و بیته نیاسین،
پاشی بلا ببیته دورا من. بهلی گهلهک جارا دهمی
ئهم دروینشتین و مکو هه قال و دگل هه قالان،
ئه یازی سترانین کهفن دگوتن و من ژی بو وی
ب ته مهورا خو موزیک دژهنی. چنکو ههقالی من
بی و جیرانی من بی و کورئ باژیری من بی
و بهردهوام نهردهوان و ئه یاز دگل ئیک و دوو
بین و مکی دوو برا و هر شهف دهاتن نک من
ل مالا من.

پشتی وی بهرهمی. بوچی ههوه بهردهوامی
نه دا کارئ خو یی هونه ری. تو و نهردهوان
زاخوی ژبو دروستکرنا سترانا و بهرهمین
نوی؟

نه زیر: من دهست ژ نهردهوانی بهر نه دا. چنکو
ل سالا (۱۹۷۷) ژی من بهرهمهک من بو وی
دروست کر و ب هاریکاریا هوزانقان خالص
خهلیل و ژ ئاواژین من. ل سالا (۱۹۷۸) ژی
هر من ئهو بهرهمه یی بو وی دروست کری. و
ل سالا (۱۹۷۹) ژی هر من بو وی ئهو کاسیته
بی دروست کری.

ل دهقرا زاخو و ههرومسا دگل سهرکهفتنا
هونهرمهاند ئهردوان زاخوی ژی، چ تشت بو
مه نه هاتیه کرن.

وهکو تو هونهرمهاند و ناواز دانه و موزیک
ژهن و ژ سالین شیتا و ههتا نوکه. تو خو دبینی
کو تو یی مهغدوری و مافی ته هاتیه خوارن
یان ن؟

نهزیر: باومرکه نه ئهز دبیزم ئهز مهغدورم.
جهماوهری زاخو و خهلی زاخو و ههمی
هونهرمهاندین زاخو دزانن کو ئهز یی مهغدورم.
ههمی دزانن، چکو ههکهر ئهز نه مهغدور بام.
ههمی دا زانن کا چ تشت بو مه هاتیهکرن.

پهیفا ته یا داوین چیه؟ ناکو ته چ ههیه تو
بو خویندهقانان بیژی؟

نهزیر: ژبهری ئهز ئاخفتنا خو ب دوماهیک
بینم، ل سالا (۱۹۹۲) ئیکم تیلهفزیون بی ل
باژیرو زاخو و دهقهری قهجوو. ئیکم هونهرمهاند
ئهز و ههقالین من بین ئهوین موزیکژهن. ئهم
رابین ب خزمهتی ل ناف فی کهنالی. پهیفا من یا
داوین ژی، ئهز داخزا سهرکهفتنی بو کو قاری و
خاندانهقانان و ههمی هونهرمهاندان دکهم.

تو وهکو ههونهرمهاند وهکو موزیکژهن و ناواز
دانه پشته هینگی و ههتا نوکه نایا تو یی
بهردهوامی ل گهل کارئ هونهری یان چنبدیت ته
حهز نه مابیت ل سهر کارین هونهری؟

نهزیر: باومرکه ههکه ته راستی بقیث. دهمی
کهسهک رابیت و ژ دل و جان و ب دل سوزی
خزمهتهکی بکمت و ل سهردهمی حزبا بهعس
دا و ترسی و دستهسهرکرنی و دهر بهدهری
و هینگی و وان رهقیقین حزبی ئهوین چ حال
بو مه نه دهیلان. ل وی دهمی مروف رابیت و
خزمهتهکی بکمت و یا بهر چاف بیت و نه ئیتته
قهشارتن و ل دویف چهندن بهلگه و شاهدان.
پاشی هندهک کهس بین و خول وئ زمحهتی و
وئ خزمهتا ته کری و وان بهر ههمین ب بهلگه
بکمه خودان و رابن و بو خهلی بدهنه دیار
کرن ب فیلبازی و دهرما و مهرم ژ هندی
بیت کو هاریکاری بو وان بیتته کرن. ب راستی
ئهم چهنده دبیتته جهی نهرازیبونا مروقی و
جهی دل ئیشیا مروقی و بی ئومیدیا مروقی.
سهرماری قی چهندی ههمی و وئ ماندیبونا
من دگل سهرکهفتنا دهستپیکا هونهری کوردی

حکومتاً فیدرال ل دووماهییا سالا ۲۰۲۲ ۽ دهست ب نامادهکرنا پرۆژهی بودجهیا سالیّن داهاتی (۲۰۲۳ - ۲۰۲۵) کرول بن سییهراقی پرۆژهی پشکا ههریمی هاته دیار کرن، لی ب هندهک مهرجان کو ههردوو حکومت پیگیریی ب ههمی نهوان مهرج و ریکهفتا بکهن نهخاسمه کول ۲۵/۳/۲۰۲۳ و ل دویف پریارا دادگهها نیفدهولهتی یا پاریس پریار ل دژی ههریمی هاتنه دهکرنا و پرۆسهیا هناردهکرنا نهفتی ب نیکجارهکی هاته راگرتن.

و ب پشتبستن ب راپورتین ههردوو وهزارهتین دارایی یین عیراقی و ههریمی و ههردوو دیوانین چاقدیرییا دارایی بو ماوی (۲۰۲۳ - دووماهییا نیسانا ۲۰۲۵) ۽ چنن داتا و ژماره دکهفته بهر دهستی مه و تیدا کیشه و گرفتین ههریمی و بهغدا ئاشکرا دین. بو نمونه ل دویف داتیاین وهزارهتا دارایی یا فیدرال سهبارت داهاتی نهفتی و نههفتی یا ههریمی و به پشتبستن ب نفیسارین ههردوو دیوانین چاقدیرییا دارایی یا فیدرال و ههریمی کول رۆژا (۲۸/۵/۲۰۲۵) هاتیه بهلافا کرن ئاماژمی دکمه ههردوو نفیسارین دیوانا چاقدیرییا دارایی یا فیدرال - نفیسینگهها سهروکی دیوانی ل (۹/۴/۲۰۲۵) و (۲۵/۵/۲۰۲۵) بهحسی داهاتی نهفتی و نههفتی یی ههریمی دکت کو ژ لایي ههردوو دیوانین چاقدیرییا فیدرال و ههریمی هویریینی بو هاتیه کرن، لی ل دهمهکی دا ههریما کوردستانی تا دووماهییا هیفا نیسانا ۲۰۲۵ تنی کوژمی (۲۱۱.۳۶۴.۱۹۹) ملیار دینار رادهستی گهنجینهیا فیدرالی کریه (بننیرن ل نفیسارا وهزارهتا دارایی یا عیراقی ل خوارئ)، ههرومسا ل سالا ۲۰۲۴ کوژمی (۵۰۰.۹۶۱.۱۶۸.۳۹۹) ملیار رادهست کریبون، ل دهمهکی ل سالا ۲۰۲۳ هیچ پارمیک رادهست نهکریه. وهزارهتا دارایی یا عیراقی د بهیاننامهیا

کیشه و گرفتین دارایی ل ناقبهرا ههریمی و بهغدا ل سالیّن (۲۰۲۳-۲۰۲۵) ۽

د. هاشم زیباری

پرۆفیسوری هاریکار ل کولیرا
کارگیری و ئابوری - زانگویا زاخو

badinan

– پښتېبښتن ب نقيسارا دادگه‌ها بالا يافيدرالى ژماره (۴/ فيدرالى ۲۰۲۵/۳۰۳) ل ۲۰۲۵/۲/۱۰ نوټو (بريار - هومو ګول نقيسارا هومو دا هاتيه) ل تمهويلنه کرنا مووچيئى فرمانبهرين هيريمى يا ندرسته و ناقهر وککه کى بخوځه دگريت ګول نقيسار د نينه، چونکى نقيسارا دادگه‌ها فيدرالى چ ناماژميهکا روځن تيدا نينه سهارمت ب تمهويلنه کرنا مووچيئى فرمانبهرين هيريمى – بريارا دادگه‌ها فيدرالى ژماره (۴/ ۲۲۴)

د بگرامبېر د، ل روژا ۲۹/۵/۲۰۲۰ و وزارت
دارایی یا هریمې نفیسار ژماره (۲۴۸) بېر سقا
نفیسار وزارت دارایی یا فیدرال ددمتفه و تېدا جند

[illegible]

ھەرىمى ب كۆژمى (۴.۲۲۳.۶۲۵.۱۶۵.۰۰۰) ترليۇن دىناران ھاتىيە تەمويلىكرن، واتە كۆژمى ئەو پارمىي مائى بۆ سالا ۲۰۲۵ برىتيە ژ (۹.۱۱۰.۹۶۱.۸۳۵.۰۰۰) ترليۇن دىناران (بئىرە نغىسارا و مزارمنا دارايى يا ھەرىمى ل خوارى).

داهاتی نهفتی و نههفتی یی ههریما
 کوردستانی ب داتایین وهزارهتا دارایی یا فیدرال
 سهبارته داهاتی نهفتی و نههفتی یی ههریما
 کوردستانی و کوژمی رادهستکری ب گهنجینهیا
 فیدرالی د مائی سالین (۲۰۲۳ - دوماهیا نیسانا
 ۲۰۲۵) ئ دال خشتهیا ژماره (۱) ب روهن هاتیه
 دیار کرن، بو نمونه: داهاتی نهفتی کو همتا نوکه
 حکومهتا ههریمی ناماده نینه داتایین فروتتا نهفتی
 دیار بکته و همتا نوکه و هسا هاتیه دیار کرن کو
 ئهف داهاته (Zero) به، د دهمهکی دا و ل دویف
 داتایین وهزارهتا دارایی و چاقئیریا دارایی یا
 عیراقی و ب پشتبهستن ب داتایین چاقئیریا
 دارایی یا ههریمی، ل سالا ۲۰۲۳ داهاتی نهفتی
 (۴.۷۰۸.۵۸۷.۸۵۵.۰۰۰) ترلیون دینار بوون، و

یہ کھراوہی ۲۶۹/ فیدرالی ۲۰۲۳ کو ل ۲۰۲۵/۲/۲۱ (دہرچوویہ) دبیریت: مووچہی فہرمانبہر و خانہ نشینین ہریمے ل پشکا سالانہ یا خوہ بہیتہ خہرج کرن، ئەف ہر ہارہ ژ ی ژ لایئ و مزارتا ہموہ قہ ل ہمیقا شواتا ۲۰۲۴ و ہمیقین ل دو یفدا ہاتیہ ب جہ نینان، مہبہست ب قی چہندی ترخان کرنین دارایی یہ د لیستا ہمیچنچ یا یاسا بودجہی دانہ و مک ریژمیا ۱۲.۶۷٪ یا خہرجین راستہ قینہ (پشتی ژیدہر خستنا خہرجیین حاکیمہ و سیادی).

- ریککهفتن هاتیه کرن ل سهر لیست و خهملاندنا مووچهیی فهرمانبهر و خانهنشینان و تورا پاراستنا جفاکی و زیندانیان سیاسی و بریندارین چهکی کیمیای ل ههریمی، ئهنجامی خهملاندن و تهرخانکرئین سالای ۲۰۲۵ بریتیه ژ تهرخانکرنا (۱۳.۳۳۴.۵۸۷.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، ئهف چهنه ژ ی ل دهمی سهرمانا شاندهی ههریمی بوو بو بهغدا ل دهستپیکا ئهف ساله دا و ب ئامادهبون و سهرپرشتی یا وهزیرا دارایی یا فیدرال، ژ فی کوژمی یاره، هژمارا حکومتا

[illegible][illegible]

دا نيزيكي (۱۰.۵۶۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون ديناران بوويه، ب في چنڊي حكومتا فيدرال (۵.۵۳۵.۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون ل ئهستويي حكومتا هيري مي دا مايهقه ل سالا ۲۰۲۳ ژ بهر كو داهاتي نهفتي يي هيري مي (۴.۷۰۸.۵۸۷.۴۰۰.۰۰۰) ترليون دينار بوو و داهاتي نهفتي (۴.۶۵۶.۵۵۴.۴۸۳.۴۶۳) ترليون دينار بوويه (بنيره ل خستهيا ژماره ۱) زيدهباري كو قهرين بانكين حكومي (۱.۶۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون دينار و يي بانكا بازرگاني يا عيراقى (۶۳۶.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) مليار دينار بوويه (بنيره ل خستهيا ژماره ۳). هروسا و ب لينيرين ل داتايين سالا

ل سالا ۲۰۲۴ (۴.۷۰۶.۴۳۰.۳۹۰.۰۰۰) ترليون دينار و بو هير چوار هيفين دهستينيكي بين سالا ۲۰۲۵ كوژمي (۱.۵۶۷.۹۸۱.۷۵۴.۶۰۰) ترليون دينار هاتينه ديار كرن. واته ل دويف ئهقان داتايان، سهرجه داهاتي فروتتا نهفتي ل هيري مي گههشتيه (۱۰.۹۸۳.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون ديناران. و داهاتي نهفتي ژي كو ب داهاتي نافخويي دننه نياسين، ل خستهيا ژماره ۱ دا هاتيه كو ئهف داهاته زيدهبوويه ژ (۴.۶۵۶.۵۵۴.۴۸۳.۴۶۳) ترليون ديناران ل سالا ۲۰۲۳ بو (۴.۷۰۰.۰۰۹.۹۲۶.۷۱۳) ترليون ديناران ل سالا ۲۰۲۴، و بو هير چوار هيفين سالا ۲۰۲۵ كوژمي (۱.۱۶۶.۱۲۵.۹۵۷.۰۰۰) ترليون دينار و هك داهاتي نافخويي هاتيه

تومار كرن و سهرجه داهاتي نافخويي گههشتيه (۱۰.۵۲۲.۶۹۰.۳۶۷.۱۷۶) ترليون ديناران. سهرئ انجام سهرجه داهاتي نهفتي و نهفتي ل هيري مي ل ماوي دياركري دا گههشتيه (۲۱.۵۰۵.۶۹۰.۳۶۷.۱۷۶) ترليون ديناران. ئهقه دهمهكي دا د ماوي دوو سال و چوار هيفين بوړي دا، حكومتا

۲۰۲۳ دي ديار بيت كو حكومتا فيدرالي ب نفيسارا ژماره (۱۳۴۸۱) كوژمي (۴۰۰) مليار ديناران وب نفيسارا ژماره (۱۶۴۴۲) كوژمي (۵۹۸) مليار ديناران وب بريارا جقاتا وزييران ب سي كوژميان ب كوژمي (۲.۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون دينار رهوانه ي هيري مي كرينه. ب في ئاويي داهاتين هيري ما كوردستاني كول سالا ۲۰۲۳ ب دهست كهفتين زيدهتره ژ (۱۴.۱۴۲.۳۳۸.۰۰۰.۰۰۰) ترليون ديناران، د دهمهكي دا پشكا هيري مي ل دويف ياسا بودجهيي ل سالا ۲۰۲۳ بريتي بوو ژ (۱۰.۵۶۷.۸۹۳.۰۰۰.۰۰۰) ترليون دينار (بنيره

هيري مي تني كوژمي (۵۹۸.۵۱۵.۱۷۳.۳۷۷) مليار ديناران رادهستي گهنجيهيا حكومتا فيدرالي كرينه (بنيرن ل خستهيا ژماره ۱).

ل دويف داتايين حكومتا عيراقى بو سالا ۲۰۲۳، هيري ما كوردستاني كوژمي (۴.۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) مليار دولاران ژ پشكا خوه زيدهتر وهرگريته، د بهرامهر دا ژي هيچ داهاتهكي نهفتي و نهفتي رادهستي گهنجيهيا فيدرالي نهكريه و ئه داهاتي كول سالا ۲۰۲۳ دهست ب حكومتا هيري مي كهفتي نيزيكي (۱۴.۷۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترليون دينار بوويه، د دهمهكي دا پشكا هيري مي ل دويف ياسا بودجهيي د ماوي دياركري

خسته (۱)

داهاتي نهفتي و نه نهفتي يي هيري ما كوردستاني و كوژمي رادهست كري ب بهندا بو سالاين (۲۰۲۳ - ۲۰۲۵) ب (ترليون دينار)

سال	داهاتي نهفتي	داهاتي نه نهفتي	كوژمي رادهست كري ب بهندا
۲۰۲۳	4.708.587.855.400	4.656.554.483.463	—
۲۰۲۴	4.706.430.390.000	4.700.009.926.713	399.168.961.500
۲۰۲۵	1.567.981.754.600	1.166.125.957.000	199.346.211.877
سهرجه	10.983.000.000.000	10.522.690.367.176	598.515.173.377

ب تنی کوژمی (۳۹۹.۱۶۸.۹۶۱.۵۰۰) ملیار دیناران رادهستی به‌عدا کریه، د ده‌مه‌کی دا پشکا ههریمی ل بودجییا گشتی ل سالا ۲۰۲۴ نیزیکی (۱۲.۱۶۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران بوو ب قی چهندی کوژمی نیزیکی ل (۷.۹۹۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران ل نه‌ستوی حکومتا ههریمی

دا مایه‌فه چونکی داهاتی نه‌فتی (۴.۷۰۶.۴۳۰.۳۹۰.۰۰۰) ترلیون داهاتی نه‌فتی (۴.۷۰۰.۰۰۹.۹۲۶.۷۱۳) ترلیون دینار بوو، زیده‌باری قمری بانکا بازرگانی (TBI) کو (۳۷۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار بوو، و ب‌کورتی د‌ماوی سالا ۲۰۲۴ ئ دا حکومتا فیدرالی پتر ژ (۱۰.۷۸۶.۳۵۲.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار ر‌وانه‌ی ههریما کوردستانی کریه (بنیره ل خشتیما ژماره ۳ پوختی ژمیریاین تایبعت ب ههریما کوردستانی وپشکا وئ بو سالا ۲۰۲۴).

س‌بارمت داتایین چوار همیقین ده‌ستپیک‌ی بین سالا ۲۰۲۴ ئ، حکومتا فیدرالی ب (۴.۱۱۷.۴۸۵.۶۴۴.۴۴۱) ترلیون دیناران ته‌مو‌یلا ههریما کوردستانی کریه، و ریژره ئو داهاتی نه‌فتی بی کو رادهستی گ‌نجینه‌یا فیدرالی کریه کیتر بوویه ژ (۱۵٪) و ه‌یچ

داهاته‌کی نه‌فتی رده‌ست نه‌کریه. ب قی چهندی س‌رجه‌م ئو داهاتی کو ب ده‌ست حکومتا ههریمی که‌فتیه زورتره ژ (۶.۶۵۳.۰۷۵.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، س‌مر‌رای‌ی فه‌گ‌هراندنا (۱۹۹.۳۴۶.۲۱۱.۸۷۷) ملیار دیناران بو گ‌نجینه‌یا فیدرالی (بنیره ل خشتیما ژماره ۱).

ل خشتیما ژماره ۲ پوختی ژمیریاین تایبعت ب ههریما کوردستانی وپشکا سالا ۲۰۲۳). س‌بارمت داتایین سالا ۲۰۲۴ ئ، داتایین حکومتا فیدرال و‌سا نیشان د‌دن کو حکومتا ههریمی کوژمی (۷.۹۹۶.۷۴۸.۲۸۹.۷۲۳) ترلیون دیناران پتر ژ پشکا خوه ل بودجییا دا

(۲) خشته

پوختی ژمیریاین تایبعت ب ههریما کوردستانی وپشکا سالا ۲۰۲۳

KRG Share - 2023 Summary

Category	Amount (USD)	Amount (KWD)	Amount (KWD)
Oil Revenues for 2023	\$3,567,132,032	KWD 4,708,567,855,400	4,708,567,855,400
Non-Oil Revenue for 2023	\$3,527,692,791	KWD 4,634,554,483,468	4,634,554,483,468
Loans from State Banks	\$1,332,321,212	KWD 1,690,000,000,000	1,690,000,000,000
TBI Loans (Less \$3)	\$483,838,182	KWD 636,000,000,000	636,000,000,000
PMI Instruction (\$483)	\$503,070,304	KWD 650,000,000,000	650,000,000,000
PMI Instruction (\$483)	\$453,000,304	KWD 588,000,000,000	588,000,000,000
Triple Payment	\$1,590,399,084	KWD 2,050,000,000,000	2,050,000,000,000
Total	\$11,115,713,899	KWD 14,699,142,538,868	14,699,142,538,868
Overall KRG Share	\$8,009,979,640	KWD 10,367,393,124,912	10,367,393,124,912
Due / Overpayment	\$4,185,834,259	KWD 5,357,306,004,396	5,357,306,004,396

❖ In 2023 the KRG received \$4.1 billion extra from its designated share
❖ No Payments made from the Oil and Non-Oil revenues

❖ فی عام ۲۰۲۳، تلقی اقلیم کوردستان 4.1 ملیار دلار فوق حصته المقررة.
❖ لم تسلم أي مبلغ من الإيرادات النفطية وغير النفطية إلى الحكومة الاتحادية.

(۳) خشته

پوختی ژمیریاین تایبعت ب ههریما کوردستانی وپشکا سالا ۲۰۲۴

KRG Share - 2024 Summary

Category	Amount (USD)	Amount (KWD)	Amount (KWD)
Oil Revenues for 2024	\$3,565,477,568	KWD 4,706,435,390,000	4,706,435,390,000
Non-Oil Revenue for 2024	\$3,560,613,581	KWD 4,700,000,926,713	4,700,000,926,713
Revenues Delivered to Baghdad	\$1,302,400,738	KWD 1,688,964,500,000	1,688,964,500,000
TBI Loans (Less \$3)	\$281,060,406	KWD 361,000,000,000	361,000,000,000
Total Payments to KRG	\$8,177,819,472	KWD 10,786,352,816,713	10,786,352,816,713
Total	\$15,276,730,499	KWD 20,164,624,816,773	20,164,624,816,773
Overall KRG Share	\$8,218,087,856	KWD 10,786,352,816,773	10,786,352,816,773
Due / Overpayment	\$4,058,142,643	KWD 5,298,348,289,050	5,298,348,289,050

❖ In 2024 the KRG received \$6.05 billion extra from its designated share
❖ its payment of non oil revenue to the federal treasury was less than 10%
❖ No Payments of oil revenue to the federal treasury

❖ فی عام ۲۰۲۴، تلقی اقلیم کوردستان 6.05 ملیار دلار فوق حصته المقررة.
❖ نسبة الإيرادات غير النفطية المسلمة إلى الخزينة الاتحادية أقل من 10%.
❖ لم تسلم أي مبلغ من الإيرادات النفطية إلى الخزينة الاتحادية.

و‌مرگرتیه و ریژریا راده‌ست‌کرنا داهاتین نه‌فتی ب گ‌نجینه‌یا فیدرالی کیتر بوویه ژ (۱۰٪) و چ داهاته‌کی نه‌فتی راده‌ستی گ‌نجینه‌یا فیدرالی نه‌کریه و حکومتا ههریمی داهاته‌کی زور ل سالا ۲۰۲۴ ده‌ست‌که‌فتیه کو پتر بوویه ژ (۲۰.۱۶۴.۶۲۴.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، و

نېفټه د دهمکې دایه کو پشکا هرېما کوردستانی د
وی ماوې دا واته (چوار همیقین ۲۰۲۵) زورتره
ژ (۳.۶۶۴.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تریلیون دیناران،
لمورا همتا (۲.۹۹۹.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تریلیون
دیناران ل ئستویې حکومتا هریمې دا مایقه،
چونکې داهاتي نفتي (۱.۵۶۸.۸۱۰.۱۳۰.۰۰۰)

پشکا ههریما کوردستانی
ژ بودجهیا گشتی و پارهی
تعمویکری ژ بهغدا د سالین
(۲۰۲۳- نیسانا ۲۰۲۵) ئ دا
و مکو ژ داتا و راپورتین
و وزارتتا دارایی یا عراقی
دا دیاره، کول ماوی
(۲۰۲۳ - نیسانا ۲۰۲۵)
حکومتا فیدرال کوژمی
(۱۸.۱۰۷.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰)
تیرلیۆن دیناران تهموپلا
بودجهی بو ههریما کوردستان

۱- د سرحم کوڅمى تمویلکری بو هر یم کوردستانی ل مایه ۲۰۲۴ کوڅمى (۷۵۰) ملیار دینار بو خانهشینان و بایا مویه تیر خانکریه و یا مایه ۱۰,۰۲۶,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ تر لیون دینار.

خشته (5)

پشکا هریمی ژ بودجا گشتی یا فیدرال بو ماوی (2023 - 2025) ب (تریلیون دینار)

سال	پشکا هریمی (ژ خراجین فیلی)	پاری تمویلکری ژا لین حکومت فیدرال	پاری ملین لجم حکومت هریمی و مک (مک)
2023	10.567.893.124.912	3.098.000.000.000	4.131.249.113.956
2024	12.167.876.000.000	10.786.000.000.000	7.996.748.289.050
2025	4.443.000.000.000	4.223.000.000.000	2.988.862.473.991
سارجم	27.178.769.124.912	18.107.000.000.000	15.116.859.876.997

نه‌هلی دا هاتنه قه‌کښان، ژ بلی گرفتا چه‌کښان بانکی بین بی رمسید کو همموو بوونه پابه‌ندی ل سهر حکومتا هریمې، ژ بلی نه‌و بی‌تمنانه‌یی و بی‌بومری یا دروست‌بووی ل جه‌م هاو‌لاتیان ب کار و چالاکی‌ین بانکی. نه‌ف قهره گه‌هسته پتر ژ (۳.۹۶۶.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دۆلاران، له‌ورا پستی ناسایوونا پهیوندی‌ین هریمې و به‌غدا و پستی سالا ۲۰۱۸ ئ وریکه‌فتن ل سهر پشکا هریمې د بودجیا عیراقی دا، ریکه‌فتن هاته کرن کو به‌شک ژ پشکا هریمې بهینه برین بو به‌ژ موهندیا بانکا بازرگانی یا عیراقی تا و مکو بو ماوی (۷) سالان نه‌ف قهره ب دوماهی بهیت، له‌ورا ل ههمی پرورمین بودجی و ریکه‌فتن دوقولی ته‌کزی ل سهر قی خالی هاتیه کرن و هه‌یقانه کوژمې (۵۳) ملیار دینانر ژ پشکا هریمې دنینه برین و مکو ل سالا ۲۰۲۳ کو کوژمې (۶۳۶.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دیناران ژ پشکا هریمې هاته برین کو هه‌یقانه (۵۳) ملیار دینار بوون، هه‌روسا ل پرورمینی بودجیا سالا ۲۰۲۴ کوژمې (۴۷۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار کو هه‌یقانه دبنه (۳۹.۲۵۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار (بنیرن ل خشته‌یا ژ ماره ۶).

هه‌لو‌یستی حکومتا هریمې سه‌بارت ره‌وشا دارایی و قیکنه‌کرنین ل گهل حکومتا فیدرال
حکومتا هریمې ل ههمو و ان دان و ستاندنن تایبعت سه‌بارت بودجیا سی سالی (۲۰۲۳، ۲۰۲۴، ۲۰۲۵) به‌شداری کریه، چ ب ناماده‌بوونا په‌رله‌مانتارین کورد ل به‌غدا یان چوونا شان‌دین حکومتی بو چه‌ندین جاران بو مه‌به‌ستا ریکه‌کفتن ل سهر پشکا هریمې ل بودجیا گشتی دا. لی دوباره کیشه و گرفت ل ناقه‌راستا سالا ۲۰۲۳ سهر هلدان ژ نه‌نجامی نه‌پابه‌ند بوونا هریمې ب رادسه‌تکرنا نیفا داهاتی ناخ‌خوبی ونه ریکه‌کهن ل سهر دوسه‌یا نه‌فا

دارایی دئ بو مه‌خویا بیت کو سهرجه‌م داهاتی حکومتا هریمې (نه‌فتی و نه‌نه‌فتی) بی هه‌رو مکو ل خشته‌یا (۱) دا هاتینه دیار کرن ل گهل نه‌و پارمین کو ژ لایی و مزارمنا دارایی یا فیدرال قه‌ بو هریمې د ماوی (۲۰۲۳-۲۰۲۵) دا هاتیه هنارتن دگه‌هسته (۳۹.۵۱۲.۶۹۰.۳۶۷.۱۷۶) ترلیون دیناران.
د دمه‌کی دا پشکا هریمې ژ بودجیا گشتی یا عیراقی دا (ژ خه‌رجین فیعلی) داهاته‌کی زور و به‌رچاق بوویه، بو نمونه: ل سالا ۲۰۲۳ پشکا هریمې (۱۰.۵۶۷.۸۹۳.۱۲۴.۹۱۲) ترلیون دینار بوون و پاشان بوویه (۱۲.۱۶۷.۸۷۶.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار بو سالا ۲۰۲۴ و بو ههر چوار هه‌یقین (۱۰،۲،۳،۴) بین سالا ۲۰۲۴ حکومتا فیدرال کوژمې (۴.۴۴۳.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار (۲) ره‌وانه‌ی هریمې کرینه کو سهرجه‌می دوو سال و چوار هه‌یقین بوری واته (۲۰۲۳- نیسانا ۲۰۲۵) دگه‌هسته (۲۷.۱۷۸.۷۶۸.۱۳۴.۹۱۲) ترلیون دیناران.

قهرین حکومتی و بانکا بازرگانی یا عیراقی (TBI) ل سهر هریمما کوردستانی

و مکو دیاره کو بابه‌تی قهرین بانکا (TBI) قه‌دگه‌ریته‌فه بو سالین ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ ل گهرمه گهرما قهرانا دارایی و دروست‌بوونا نا‌کوکیان ل ناقه‌را هه‌ردو حکومتان دا، ل ده‌سپیکا سالا ۲۰۱۶ و ل دویف گوتنا بریاردمی لیژنا دارایی ل جقاتا نوینه‌رین عیراقی، هریم تا ۲۰ ملیار دۆلاران یا قهردار بوو، دگهل دوو ملیار و (۱۰۰) ملیون دۆلارین کۆمپانیا دانه غاز و ههمی نه‌ف قهره ژی ل پستی سالا ۲۰۰۹ ئ په‌یدا بوینه.
پارمینی بانکا بازرگانی یا عیراقی ژ لایی حکومتا هریمې قه‌ ده‌ست ب سهر داهاته‌گرتن کو (۱۲.۷۸۱) ترلیون دینار ل ناف بانکین

۲- بو سالا ۲۰۲۵ هیشتا کوژمې (۹،۰۷۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) ترلیون دینار و مکو پشکا هریمما کوردستانی ژ بودجا گشتی مایه‌فه، لی هه‌تا نوکه حکومتا فیدرال تنی تمویل بو مووچمینی چوار هه‌یقار ره‌وانه‌کریه کو دبته (۴،۴۳،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) ترلیون دینار.

هریمې وڅرخېن بهرهم هېنان وهناردېکړئ. د بودجېا گشتي دا ب روڼي حکومتا هریمې پاپه ندرېه ب رادهستکړنا پشکهکا نهفتا هریمې، لی دیاره ژ بهر نالوزییا قی دوسیې و جیاوازییا گریبهستېن نهفتی ل ناڅېرا هریم و بهغدا، بؤ ماوی سې سالانه نهشیاینه ریککهفتنی ل سهر بکن، ژ بلی گرفتا رادهستکړنا نیفا داهاتی ناڅووی.

دئنجامدا، سې مووچېین فهرانبرین هریمې بین هیقین (۱۰،۱۱،۱۲) بین سال۲۰۲۳ بوونه قوربانیا نهغان ناکوکیان و پنگیرینهکړنې ب خالین

هریمې ب شیوهی هیقانه د ماوی سال۲۰۲۳ ۲ دا بؤ هریمې بهنیریت کو سرجهمی پشکا هریمې (۱۶.۴۹۷.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار بوون. هرهمسا ناماز ب وئ چندی دکت کو ئو پارهی ژ لایې حکومتا فیدرال قه بؤ هریمې هاتی هنارتن ل شیوهی پینچ گهرا بوو کو سرجهمی وان (۳.۷۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار بوون. ئهف بهیانامیا حکومتا هریمې نامازهی ب نهرادهستکړنا داهاتی نهفتی کریه تیدا هاتیه کو ژ ئهجمی راومستاندا پرسهیا هناردکړنا نهفتی پش۲۰۲۳/۳/۲۵ ژ ئهجمی بریارا دادگهها ناڅبښی ل پاریس و بریار بوو بهیته رادست کرن و همتا راومستاندا پرسهیا هناردکړنې و پش۲۰۲۳ ژ دمرکنا تیچوونین بهرهمهینان وقهگواسن و همدستی کومپانیین نهفتی و پش۲۰۲۳ شروفهکړنا داتایان ژ لایې کومپانیا (دیلوټ) قه ئهف کوژمه گهشته (۱.۶۹۳.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰)

ترلیون دیناران، سهارت رادهستکړنا داهاتی ناڅووی ژی، حکومتا هریمې ناماز ب وئ چندی دایه کول دویف برگهین ماددا (۲۱/۲) ژ یاسا بودجیا گشتی یا فیدرالی یا ژماره (۱۳) بؤ سال۲۰۲۳ و ماددا (۲۹) ژ یاسایا ئیدارا دارایی یا ژماره (۶) یا سال۲۰۱۹، سرجهم ئو داهاتی خالین سنوری و بین ناڅووی ب ریژیا

ریککهفتن، حکومتا هریمې ب ری یا دمرکنا بهیانامیهکی ل رۆژا ۱۶ نادارا ۲۰۲۴ ناماز ب وان گرفت وناکوکیان کریه و حکومتا فیدرال تومتباردکمت کو پنگیری ب جهننا پروژهی بودجیا ۲۰۲۳ و ریکهفتن ل ناڅېرا هریم و حکومتان دا نهکریه و دیارکریه کول دویف داتایین فمرمی پیدفی بوو کو حکومتا فیدرال پشکا بودجیا

پوځنی حساباتین دارایی بین حکومتا فیدرال پجوست ب هریم کوردستانی قه بؤ ماوی (۲۰۲۳) - دوماهی نیساتا (۲۰۲۵)

بابهت	2023	2024	2025
داهاتی نهفتی	4.708.587.855.400	4.706.430.390.000	1.568.810.130.000
داهاتی نا نهفتی	4.656.554.483.468	4.700.009.926.713	1.166.125.957.730
داهاتی قهگمندی بو حکومتا فیدرالی	---	399.168.961.500	199.346.211.877
قمرزی بانکین حکومی	1.600.000.000.000	---	---
قمرزی بانکا بازگانی (TBI)	636.000.000.000	471.000.000.000 ⁽⁵⁾	---
سرجهم کوژمی تمویلکری	3.098.000.000.000	10.786.352.903.560	4.117.485.644.441
سرجهمی داهاتی	14.699.142.338.868 ⁽⁴⁾	20.164.624.258.773	6.653.075.520.294
سرجهم پشکا هریمې	10.567.893.124.912	12.167.875.969.723	3.664.213.046.303
ئو پشکا ل نهستوی هریمې مایغه	5.525.300.904.706	7.996.748.289.050	2.988.862.473.991

- ۳- ئهف قمره هیقانه ژ پشکا هریمې دئته برین و بؤ سال۲۰۲۳ هیقانه کوژمی (۵۳) ملیار دینار دهاته برین ژ ئهگمری قی قمری.
- ۴- ئهف تمویل ب سې قوناغان بوویه، ب هریمو نفیسارین ژماره (۱۳۴۸۱) و (۱۶۴۴۲) و ب بریارین جقاتا ومزیرین فیدرال.
- ۵- ئهف قمره هیقانه ژ پشکا هریمې دئته برین و بؤ سال۲۰۲۴ هیقانه کوژمی (۳۰،۹۱۶،۶۶۶،۶۶۶،۶۶۷) ملیار دینار دهاته برین ژ ئهگمری قی قمری.

(۵۰٪) رادهستی به غذا هاتیه کرن کو دبیته کوژمی (۷۲۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دیناران، لی دویف داتالین و مزارمنا دارایی یا فیدرال، د ماوی سالا ۲۰۲۳ ئ حکومتا همریمی هیچ داهاتهک رادهستی گنجینهیا فیدرالی نهکریه (بنیره ل خشتهیا ژماره ۱).

حکومتا همریمی ناماژه دکته سهرجهم ئهو پارمیی کو ژلایئ همریمی قه هاتیه خهرج کرن د ماوی سالا ۲۰۲۳ ئ دال دویف یاسا بودجیهیا گشتی و قهر و پشکا حکومتی ژ داهاتین فیدرالی بین نهفتی و داهاتی نهفتی یی حکومتا همریمی تا ۲۰۲۳/۳/۲۵ دگه هیته (۷.۱۱۹.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، و ب قی چهندی کوژمی (۹.۳۷۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران و مک شایسته و پشکا همریمی ل بودجیهیا گشتی دا بو حکومتا همریمی نه هاتیه مزاختن و ئەف چهنده ل ئەستویی حکومتا فیدرالی دایه.

بو سالا ۲۰۲۴ ئ، پشکا همریمی ل بودجیهیا گشتی دا هاته زیده کرن و گه هشته نیزیکی (۲۱) ترلیون دیناران، ژ وانا (۹.۵۵۶.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار بو مووچیی فیرمانبران، (۲.۰۲۰.۱۷۳.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دینار بو مووچیی چاقدیریا جفاکی، هروسا ژ پشکا همریمی (۴.۹۵۴.۲۴۰.۱۷۲) ترلیون بو پروژمیین و مبرهینانی هاتنه دیار کرن و ب فیعلی سهرجهم ئهو پارمیی کو ژلایئ به غذا قه بو همریمی هاتیه هنارتن ب دریزاهیا سالا ۲۰۲۴ دگه هیته (۱۰.۷۸.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، د دهمهکی دا داهاتی نهفتی و نهفتی یی همریما کوردستان د ماوی وئ سالی دا گه هشته (۹.۴۰۶.۴۴۰.۳۱۶.۷۱۳) ترلیون دیناران) نهخشه ۱).

هروسا هموو لایهک گهشبین بوون ب باشتربونا پهوه ندیین همریمی و به غذا نهخاسمه کو پستی تومارکنا سکالایان ژ بو تهوتینکرن وب بانکیکرنا مووچیی فیرمانبران و دمرچوونا بریارا دادگه ها فیدرالی ل ۲۰۲۴/۲/۲۱ کو پشتهفانیی ل

تهوتینکرن مووچیهی دکته ل بانکین حکومی بین فیدرالی دا و مزاختنا شایسته بین همریما کوردستانی، د بهرامبر دا حکومتا همریمی هاته پابه نکرن ب رادهستکرن نیقا داهاتی ناخوویی و رادهستکرن نهفتی ب کومپانیا سوو بو ب مبهستا هنارده کرنی، لی حکومتا همریمی بهردهوام ئاستهنگ دروست کرن ل بهردهم پرسا تهوتینکرن مووچیهی و دخوازت پروژمیین (هژماری من) ژ لایئ یاسایی قه بسپینیت و هیچ داهاتهکی نهفتی ژ رادهست نهکر و نهگه هشتن ب هیچ ریکه فتهکی سهارمت خهرجیین بهرهمنیان و قه گوهاستن و شایسته بین کومپانیا. همر سهارمت قی چهندی ل پهیاننامه یهکا و مزارمنا دارایی یا فیدرال دا ل روژ ۲۰۲۵/۵/۲۹ خویادکته کو ل دویف یاسایی، دیوانا چاقدیریا دارایی یا فیدرال و همریمی راپورتین خوه دمرکرن سهارمت ژمیریارین حکومتا همریمی و دیاربوویه کو هیچ داهاتهکی نهفتی و نهفتی رادهستی حکومتا فیدرالی نهکریه، همر ژ نهجانی نه رادهستکرن داهاتی، همریما کوردستانی ژ پشکا خوه زیدتر و مرگریه ل دویف یاسا بودجیهی و بریارا دادگه ها فیدرالی، زیدمباری کو حکومتا همریمی پایهند نه بوویه ب پرۆسیا تهوتینکرن مووچیهی ل دویف بریارا دادگه ها فیدرالی، هروسا و مزارمنا دارایی ناماژه ب وان زیانان ددهت کو ژ نهجانی نه پایهنده بونا حکومتا همریمی ب رادهستکرن نهفتی و ب چهندین ترلیون دیناران ئەف زیانه هاتیه مزمنده کرن ل دویف راپورتین ههفشک بین کو ژلایئ هردوو دیوانین چاقدیریا دارایی قه هاتینه دمرکرن.

چاره نفیسی مووچیهی ههیف (۱۲) یی سالا ۲۰۲۴ د ستویی کی دایه؟

ل روژا ۲۰۲۵/۱/۱۱ لیژنا دارایی یا جفاقا نوینهران ب میقاندریا تعیف سامی و مزیرا دارایی یا عیراقی کومبوو، کو د بهرمت دا ئەف کومبوونه تاییهت بوو ب گهنگه شه کرن ل سهر هموارکرن ماددا (۱۲) برگا دووهم/ ج ژ یاسایا

بودجیا گشتی و تایبیت ب تیچوونا بهرهمئینان و فمگوهاسننا نهفتا همریما کوردستان و نامادهکرنا راپورتا لیژنا دارایی بو خوبندنا دووئ ل سهر پروژهی بودجی، د پراویزا فی کومبون د پرسیار ژ و وزیرا دارایی یا عیراقی هاته کرن سهارمت چارمنقیسی مووچیی هیفا کانوینا ئیکی یا سالا ۲۰۲۴، وزیرا دارایی ب پرباومری و متمانهفه گوتی: مه مووچیی هیفا (۱۲) بو همریمی هنارتیه، لهورا ناماده نین چ کوژمهکی دی بهنیرین، گوتی: مه چارمنقیسی مووچیی هیفا (۱۲) رادهستی لیژنیهکا جقاتا نوینهران کریه و ئەف لیژنیه دئ ب ئهرکی پیداجوونهفی رابیت ب وئ جیاوازی یال تهرازییا پیداجوونهفی (میزان المراجعة) یا همریم و بهغدا هیه.

پشتی دووماهیانتا کومبون، سهرۆکی لیژنا دارایی ل جقاتا نوینهران و سهر ب ئینتیلافا دهولتا یاسایی (عموان عتوانی) بو کمالین میدیایی و راگههاندنی ئاخفتن و دلنایی دایه فرمانبهران کو مووچه بو ههمی فرمانبهران ل سهرتاسهری عیراقی هاتیه مسوگر کرن و باردوخی ئابوری ژ یی باشه و ههمی ئو گوتگوتکین هاتیه کرن سهارمت تیچوونا رهوشا دارایی ل وهلاتی دراست نین و گوتی: نها بهایی نهفتی باستره ژ وئ چهندا بو هاتیه پیشبینی کرن، زیدهباری زیدهبونا داهاتی نههفتی، و پارمدارکرنا مووچیی فرمانبهرین همریمی ژ یی بهردهوامه، لی چهند ناکوکی هههه و مه لیژنهکا پیک ئینابوو داکو پیداجوونهفی ب وئ جیاوازی یا دروست بوو ل ناقهرا تهرازییا پیداجوونهفی یا بهغدا و همریما کوردستان بکته.

لی پشتی بۆرینا دهمهکی، هیچ ئهجامهک سهارمت چارمنقیسی مووچیی هیفا (۱۲) یی سالا ۲۰۲۴ بو ریا گشتی نههاته راگههاندن، لی و مزارتاداری یا عیراقی دیژرته دووماهیترین کوژمه (۴۴۱) ملیار دینار بو همریمی هنارتیه، ل گهل داهاتی نافخویی و نهفتی قیابایه همریم کوژمی پیدفی بو مووچیی فرمانبهران تهمام کر بایه، لی

دیار بوو کو حکومهتا همریمی بهشهک ژ وی پارهی بو تهمامکرنا مووچیی هیفا (۱۱) ب کار ئینایه و ب تنی (۲۶۴) ملیار ژ دووماهیترین کوژمی هنارتی ژ لایی بهغدا فه مایهفه و چارمنقیسی فی کوژمه ی ژ یی نه روئنه.

ههر سهارمت فی بابهی، ئهنامهکا لیژنا دارایی یا جقاتا نوینهران سهر به لیستا پارتی فه، د داخویانیهکی دا بو راگههاندنی دیژرته، خهلمت تیگههیشتهک بو فی بابهی هیه، چونکی حکومهتا فیدرالی دیژرته ئو شایستهیین مه هنارتین بو همریمی بریتیه ژ (۱۱.۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ترلیون دیناران، وئهگر فی کوژمه دابهشی (۹۳۰) ملیار دیناران بکهین د ئهجامدا دئ کورتهینان پهیدابیت ل ناقهرا (۴۵۰) بو (۶۰۰) ملیار دیناران، بیی کو ژماره بکته وئ ئیکی کو همریما کوردستان دقیت داهاتی خویی نهفتی و نههفتی ژ یی بکاربینیت و هک بهشهک ژ بو پرکرنا پیداویتین مووچیی.

راستی یا فی بابهی ئهقییه، ل روژا ۲۰۲۵/۱/۲ و مزارهتا دارایی یا عیراقی ب دوو کوژمیان پاره بو تهمولکرنا مووچیی هیفا (۱۲) یا سالا ۲۰۲۴ هنارتیه، کوژمی ئیکی (۲۶۴.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار و کوژمی دوویی (۱۷۷.۹۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار بوون کو سهرجهم دیته (۴۴۱.۹۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار، لی حکومهتا همریمی بو کورتهینانا مووچیی هیفا (۱۱) تهرخان کریه، ههر چنده د بهرمت دا ئو پاره بو مووچیی هیفا (۱۲) هاتیه هنارتین نیزیکی ئیک ترلیون دیناران بوو، لی کوژمی نیزیکی (۴۸۵.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار داهاتی نافخویی بوویه و کوژمی (۷۶) ملیار دینار ژ یی لیبرینا خانهشینیی بوویه، و ئەف کوژمی مایهفه کو (۴۴۱.۹۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ملیار دینار بوون، لهورا حکومهتا همریمی داهاتی نافخویی رادهست نهکریه، لهورا و مزارهتا دارایی یا عیراقی راستهوخو ئەف کوژمیه ژ مووچیی هیفا (۱۲) بریه.

پارادوكسا نەفتا ھەرىمى: نايى بۆجى ھەرىم نەفتا خۇە رادەست ناكەت؟

كىشە وگرفتتىن دۇسىيا نەفتى ل ھەرىما كوردستانى قەدگەرئەفە بۇ چەندىن ھۆكاران، ئىك ژوان جۇرئى گرىبەستىن نەفتى يەكول سەربنەمايى گرىبەستىن پشكدارىكرنى ل گەل كۇمپانىن نەفتى ھاتىنە ئىمزا كرن، د دەمەكى دا جۇرئى گرىبەستىن نەفتى ل عىراقى ل سەربنەمايى خزمەكرتى بوويه ل گەل كۇمپانىن نەفتى، ھەروسا ھۆكارەكى دى قەدگەرئەفە بۇ زىدەبوونا خەرجىين بەرھەمەننەن و ب بازاركرنى ل ھەرىما كوردستانى ب شىوہىەكى كو پتر ژ (۴۴٪) ژ داھاتى نەفتى بۇ كۇمپانىين نەفتى دئىتە تەرخان كرن و ب تنى (۵۶٪) وەك داھات بۇ حكومەتى دىنئەفە (تېبىنى: قەگەرە بۇ راپۇرتىن كۇمپانىا دىلویت بۇ ھویرىبىنكرنى ل داھاتى نەفتا ھەرىمى)، لەورا خەرجىيىن بەرھەمەننەن ھەرىمەلىكى دگەھىتە (۲۳) دۇلاران، د دەمەكى دال عىراقى كىمترە ژ (۶) دۇلاران.

ل ھەمى دان وستاندىن ل ناڧىرا ھەردوو حكومتان، بەردەوام كىشە و گرفتتىن دۇسىيا نەفتى بوويه پىرسگرىكا ھەره سەرمكى ل بەردەم سەرگرتا رىككەفتان و پابەندبون ب برگەيىن بودجەيا گشتى كو بۇ ھەرى سال دوبارە دىبەفە. ل ناڧىراستا ھەيڧا (۱۱) يا سالا ۲۰۲۴ ھەردوو حكومت ل سەرى ھەمواركرنا ماددا (۱۲) ژ ياسا بودجەيا گشتى رازى بوون، ووزارەتا دارايى يا فیدرال پابەند كرىە كو ژ خەرجىيىن سىادى قەربووى يا تىچوونا بەرھەمەننەن يا نەفتا ھەرىمى بكەت، يا كو رادەستى ووزارەتا نەفتى و كۇمپانىا (سۇمۇ) دئىتە كرن، ب مەرجەكى ژ لايى دەزگاپەكا راپۇركارى يا تەكنىكى يا نىڧدەمولەتى يا تايىبەتمەند قە، كاری تىچوونا دادپەرومانە بۇ بەرھەمەننەن

و قەگەھاستى بۇ ھەرى كىلگەھەكا نەفتى ب جودا بەھتە ھىساب كرن. ئەف تىچوونا بەرھەمەننەن ژ لايى ووزارەتا دارايى يا فیدرال قە ب شىوہى پىشەنە بەھتە دابىن كرن كو برىتېيە ژ (۱۶) دۇلاران بۇ ھەرى بەرمەلىكى و ژ لايى سازىيەكا نىڧدەمولەتى قە لىننېرىن ل ئاستى تىچوونى دا بەھتە كرن.

يا ديارە كو عىراق وەكو وەلاتەكى ئەندام ل رىكخراوا (ئوپىك) دا و پابەند بوون ب برىارىن قى رىكخراوى و رىكخراوا (ئوپىك پلاس) ن پشكا ھناردەكرنا نەفتا ھەرىمى رۇژانە (۴۰۰) ھزار بەرمىلن، پىدقې ب كىمكرنەفەيا ئاستى بەرھەمەننەن ھەمە ل كىلگەھەين ناڧىراست و باشوورئ عىراقى، رەنگە ئەف چەندە بېيە ئەگەرئى كىمبوونا داھاتى نەفتا عىراقى ب كوزمى (۵) مليار دۇلاران سالانە، بىگومان ژى دى كارڧەدانىن خۇە ھەرى ل سەرى زىدەبوونا كورتەننەن دارايى يا بودجەيى ژ ئەگەرئى جىاوازى يا تىچوونا بەرھەمەننەن ل ناڧىرا ھەرىمى و دەڧىرىن دى بىن عىراقى.

ل رۇژا ۲۰۲۵/۵/۳۰ ووزارەتا نەفتا فیدرال راپۇرتەك سەبارەت داھاتى نەفتا ھەرىما كوردستانى بۇسالين (۲۰۲۳-۲۰۲۴)^(۱) بەلاڧكروب پشتبەستىن ب راپۇرتا دىوانا چاڧدېرىيا دارايى يا ھەرىمى و يا فیدرالى و دراپۇرتى دا ھاتىە كو داھاتى نەفتا ھەرىمى ھەرى ل پشتى راوہستاندىن پىرۇسىيا ھناردەكرنى ب بۇرىان ل ۲۰۲۳/۳/۲۵ و ھەتا دووماھىيا سالا ۲۰۲۴ ئ ب قى ئاوايى بوو: ل سالا ۲۰۲۳ داھات (۴.۷۰۸.۵۸۷.۸۵۵.۰۰۰) تىرلېون دىنار بوو، ل سالا ۲۰۲۴ برىتى بووژ (۴.۷۰۶.۴۳۰.۳۹۰.۰۰۰) تىرلېون دىناران، و سەرجەم داھاتى دوو سالان دىبەتە (۹.۴۱۵.۰۱۸.۲۴۵.۰۰۰) تىرلېون دىنار. ھەروساژ بەر كو پتر ژ (۴۴٪) يا داھاتى نەفتى وەك تىچوونىن بەرھەمەننەن و قەگەھاستى بۇ كۇمپانىن

۶- ھەرى ل پشتى دەرچوونا برىارا دادگەھا ناڧىرئىڧانىيى يا پارىس سەبارەت راگرتتا پىرۇسىيا ھناردەكرنا نەفتا ھەرىمى بو بازارىن جىهان ب رىكا بورىا، ھەرىما كوردستان بەردەوام ل ب قاچاخىرنا نەفتى بو ئىران وەلاتىن دەرووبەرى وب رىيى يا تانكەران.

نهفتی دښته ترخان کرن، ژ سرجهمی داهاتی دوو سالان کوژمی (٤.١٤٣.٠٠٠.٠٠٠.٠٠٠) ترلیون دینار بریتی بو ژ تیچوونین فی پروسهیا بهرهمهینان و ب بازارکرنی و ب تنی کوژمی (٥.٢٧٢.٤١٠.٠٠٠.٠٠٠) ترلیون دینار وهک داهات بو حکومتا هریمی مایهفه.

وزارمتا نهفتا عیراقی جارمکا دی د بهیانامهیکنی دا ل روژا ٢٠٢٥/٦/٥ تهکید ل سر پندفی یا پابندبوونا حکومتا هریمی دکتهفه دهمستور و بریارین دادگهها فیدرالی و یاساین کارپنکری، ژ وانا: یاسا بودجیا گشتی کو حکومتا هریمی پابند دکته ب رادستکرا نهفتا بهرهمهاتی یا کیلگههان ب وزارمتا نهفتا فیدرالی بو هناردمکرنی و داهاتین وئ بهیته فمگهراندن بو گنجینهیا گشتی. ههروهها رژدیپی ل سر پندفیا دهستپیکرنهفمیا رادستکرا نهفتی ل دویف دهقی یاسا بودجیا گشتی یا هموارکری دکته، کو ب ریککهفتن ل گهل حکومتا هریمی دمرچوویه، ههروما پنداکری ل سر پندفی یا پابندبوونا هریمی دکته وخوه ژ پابندبوونی فمهدزیت.

ههروما وزارمتا نهفتا عیراقی د بهیاناما خو دا دبیزیت: بهردوام بوون ل نهرادستکرا نهفتی دبیه نهگهری زیانگهاندا دارایی ب نابوری و ناقبانگییا نیفدمولهتی یا عیراقی و پابندین نهفتی دښخته دمترسیی دا.

دهر نهجام:

پشتی مه شروقهکرن بو ههمی داتا و نامارین تاییهت ب دارایی یا هریمی کرین سهبارمت داهات و پشک و خسرچین هریمی د سی سالین بوری دا، نهم گههشتین چهند نهجامهکان:

- ١- هیچ لایهنهکی چ حکومتا فیدرال یان هریمی پندگیری ب دهستور و دهقین یاسایی نهکریه سهبارمت مافین خهلیک هریماکوردستانی
- ٢- حکومتا هریمی د ماوی دیارکری دا پابند نهبوویه ب پابندین خومین دارایی و هیچ

داتا و نامارین روهن و زهلال ناشکرانهکریه سهبارمت داهاتی نهفتی و نههفتی، نهفه دهمهکی دا کو ریککهفتن هاتبوو کرن کو هریم (٥٠٪) یا داهاتی ناخوویی (نههفتی) ردهستی گنجینهیا فیدرالی بکته، لی کیمتر ژ (١٥٪) رادستکریه و نهف چهنده ژ پینچهوانه ی ههمی ریککهفتن و بریارا دادگهها فیدرالییه یا کو ل روژا ٢٠٢٤/٢/٢١ دمرچووی و ههردو حکومتی پابند کریه و ب تاییهتی حکومتا هریمی ب رادستکرا داهاتی نههفتی.

٣- ههروما حکومتا هریمی و یا فیدرال سهمرای چهندین دان وستاندان سهبارمت دوسیا نهفتا هریمی و رادستکرن ب کومپانیا(سوو) و ریککهفتن، لی نهشیان هیچ چارمهیرین لوژیکی بو فی دوسیا نهفتی ببین ژ نهگهری نهپنگیرکرن ب مهرچین ههفتو ب تاییهتی کیشهکه زیدهتر ل ههروما خسرچیین زور یین بهرهمهینانی یه و شایستهین کومپانیا کو هوکاری وئ فمدهگهریتهفه بو جوړی گریهستین نهفتی و زوری یا خسرچین بهرهمهینان و ب بازارکرنی.

٤- حکومتا هریمی ب هیچ شپوهیهکی پابندی بریارین دادگهها فیدرالی نهبوویه ب تاییهتی سهبارمت بابهتی ب بانکیکرن و تهوتینکرا موچهیی فمرمانبرین هریماکوردستانی، و ب هیچ شپوهیهکی دهستبرداری پروژهی (هژماری من) نهبوویه، همتا نامادمنینه کو هژمارین بانکی یین موچهخوران ژی رادستی وزارمتا دارایی یا فیدرالی بکته، دهمهکی دا بریارا دادگهها فیدرال، هریماکوردستانی پابند دکته ب تهوتینکرا موچهیی فمرمانبرین هریمی ل بانکین حکومی ل دهرقهی هریماکوردستانی.

٥- ل سالین ٢٠٢٣ تا دووماهییا نیسانا ٢٠٢٤ و ل دویف داتایین وزارمتا دارایی یا فیدرال، هریمی داهاتهکی مهن ب دهستکهفتیه، لی ب چ ناوایهکی رادست نهکریه و همتا بو موچهیی فمرمانبرین هریمی ژی خسر نهکریه.

گهلهک داب ونهریتین
سهیر و تایبته و کیم وینه
ل سهرانسهری جیهانی
ههنه. ههر ژ وهلاتین
نیکگرتی یین نهمریکا ههتا
هندستانی، کهلتورین جودا
کومهکا نهريتین تایبته یین
خو ههنه و نهو داب و نهريت
وان تایبته دکهن.

د فئی گوتاری دا، نههم دی ۳۶ ژ
سهیرترین نهريتین کهلتوری یین کیم وینه
ل سهرانسهری جیهانی دیار کهین.
چ خوارنن نهريتی بن یان شینوازهکی تایبته
ی پپروژکرنی بیت، مه دقیت مه پیزانین ل دور
وان ههبن! داب ونهریتین کهلتوری یین جیهانی
گهلهک جورن و بالکیشن.
ژ نولین کهفن ههتا ناههنگین رهنگین،
گهلهک نهريت و تورین تایبته د ههر کهلتورهکی
دا ههنه.

زیدهباری جوداهیین کهلتوری نهوین مه ژ
نیک جودا دکهن، گرنگه بیرا مه بهیت کو نههم
ههمی د فئی جیهانا بچویک دا دژین و دشین ژ
نهريتین ههفو فیر ببین.

بو نمونه، نهگهر تو پویتهی ددهیه هونه
و دیروکی، تو دشیی گوتارا مه یا «قهکولینا
دیروکا هونهری یونانی» بخوینی. ههروهسا،
نهگهر تو حهل مؤدا بهردهوام دکهی، گوتارا
مه یا «ریبهری مؤدا بازنهیی و بهردهوامی»
زانبارین باش پیشکیش دکهت.

ب ریزگرتن و پیروژراگرتنا ههمههرهنگیا
کهلتورین جیهانی، نههم تیگههشتنهکا مهزنتر و
ریزگرتنهکا پتر بو مرقایهتیا مه یا ههفیشک
بدهست قه دنینن. بلا نههم بهردهوام بین ل
سهر لیگهیریانا تهفئی دهولههمند یی نهريتین
جیهانی و جوانی و نالوزیا کهلتورین جیهانی ل
سهرانسهری ههر کیشورهکی ههمبیز بکهین!

داب و نهريتین کیم وینه ل سهرانسهری جیهانی

وهرگیران ژ ئینگلیزی

حکیم عبدالله

نهریتین کیم وینه ل سهرانسری جیهانی - ژ ئورؤپا همتا ئهنتارکتیکا

نهریتین کیم وینه ل ئورؤپا

ئورؤپا ب کەلتورین خو یین دەوله‌مەند و دیروکی خودانا گەلەک نهریتین تایبەت و سەرنجراکێشه. هەرچەندە گەلەک نهریت خەلکی ب ڕێیا ئەزموونین هەفیشک قە گرێ دەن، لی هەندەک ژێ ب کریارین خو یین سەیر و ئەناسایی دەردکەشن.

ل ئیتالیا، هافیتنا پرتەقالان ل هەقدو و تەماتین گەهشتی ل ئیسپانیا و هەتا سوتنا هەلامەتین جادۆکەرین کایێ ل دانیمارک، ئەف نهریتە نیشانا هەمەڕەنگی و داھینانا کەلتورین ئورؤپی نە. وەرن دا گەشتەکی د ناڤ دەه نهریتین سەیر بکەین کو ئاماژەنە بو میراتی کەلتوری یی زیندی و گەلەک جاران ژێ جەئ پیکەنێ یی دەقەرئ. هەر ئیک ژ فان نهریتان، چ هافیتنا ددانان بیت بو بەختی

باش ل یونانی یان پیروژکرنا هەیا پەرتووکی سەرسالی ل نایسلەندا، دەرفەتەکا خوش بو دیتنا وان نهریتان پێشکێش دکەت کو ئورؤپا دکەنە کیشومەرکی هەمەجۆر و بەلکێش.

۱. ئیتالیا - کەرنەقالا ئیفرییا

ل باژیری ئیفرییا ل ئیتالیا، کەرنەقالا ئیفرییا ب نهریتەکی تایبەت دەیتە پیروژکران کو پرتەقالان ددانە ئیک و دوو. ئەف نهریتە بیر هاتنا شەرەکی مێروویی یی دژی ستمکارەکی بە و بوویە فەستیفالەکا سالانە یا زیندی و پر لیمو و فێقی ترش.

ئیتالیا جەهەکی باشە بو سەرمەداکرنی و گەریانی. تو دشی هەر تەشتەکی ل کێلگەهین

ئیتالی بێنی و هەتا بازدارنا د ناڤ زناران دا. ب شێوەکی گشتی، نهریتین وان یین تایبەت و سەرسۆرھێنەر تەشتەکی گەرنەگن کو مەروڤ تیدا بژیت!

۲. ئیسپانیا - لا توماتینا

ل باژیری بونیۆل ل ئیسپانیا، نهریتەکی سالانە هەیه ب ناڤی لاتوماتینا کو ب هزاران خەلک کۆم دبن دا پشکداریی د شەرەکی مەزن یی باجانسۆرکا دا بکەن. کەسێن پشکدار، باجانین سۆر یین گەهشتی دەقێژنە ئیک و دوو. ئەفە ژێ دبیتە ئەگەرئ ئەجامدانا چالاکیەکا سەیر و بێسەرۆبەر.

۳. دانیمارک - سانکت هانس

د دەمی رۆژ گوھۆرینا هافینی دا بو درێژترین رۆژ، دانیمارک جەژنا «سانکت هانس» ب هەلکرنا ناگران و سوتنا وینەیهکی پیرەژنا ژ کایێ هاتیە چێکران د ناگری دا پیروژ دکەت دا گیانین خراب دویەر بکەن. ئەف هەلکەفتە ژێ دەمەکا بو مالباتان کو پیکە قۆم ببن و درێژترین رۆژا سالی خوش بکەن.

۴. یونان - هافیتنا ددانان

ل شوینا کو ددانین خو بو پەریا ددانان بەیلن، زاڕۆکی یونانی نهریتەکی جودا هەیه. ئەو ددانین خو یین شیرێ دەقێژنە سەر بانی، ب باوەریا وئ چەندی کو دئ بەختی باش و گەشەکرنا ددانین ساخلەم یین مەزنان ئینیت.

۵. فینلەندا - قارەمانیا جیهانی یا هەلگرتنا

هەقزینان

سالانە فینلەندا قارەمانیا جیهانی یا هەلگرتنا هەقزینان ریکدنێخیت کو زەلامین پشکدار هەقزینان خو هەلگرن و د دانە سەر ملین خو و دناڤ رێیهکا پر ناستەنگ و تەقن و کۆر دا باز

مه‌راسیمان و گوڤه‌ند و بېشکېشکرنا قوربانان دگرن.

ئەف نەریته دخوازیت جیهانا زیندی و گیانی بکه‌ته ئیک و هه‌ستا جفاکی و په‌یوه‌ندی پېش بېخیت.

نهریتین کیم وینه ل ناسیا

مه‌زنترین و جوراوجورترین کیشومرئ جیهانی ناسیایه. ئەف کیشومره، گه‌نجینه‌یه‌که ژ نهریتین سه‌رنجراکیش کو قه‌دگه‌رنه قه بو هزاران سالان.

ژ رپوره‌سمین روحانی کو ریزئ ل باب و بابیران دگرن هه‌تا فېستیقالین رهنگین کو ئه‌سمانان رۆهن دکهن، میراتی که‌لتوری یئ ناسیا موزایکه‌کا زه‌نگینه ژ داب و نقریتان کو به‌ردموام بالکیش و ئیله‌امبه‌خشن. زیدهباری قئ چهندئ، ئەف نەریته پره‌کی ل ناڤه‌را هه‌لکه‌فتنن کهن و یین هه‌قچهرخ دروست دکهن.

دگهل مه‌ بن د گه‌شته‌کی دا ب ناڤی «داب و نهریتین تایه‌ت ل ناسیا» ده‌می نهم پینج رپوره‌سمین سه‌رنجراکیش پېشچاڤ دکهن، یین کو کوراتی و جوانیا نهریتین قئ کیشومرئ مه‌زن و دینامیکی نیشان دده‌ن.

۱۶. فېستیقالا هۆلی ل هندستانی

هۆلی، کو ب «فېستیقالا رهنگان» ژئ نیاسین، فېستیقاله‌کا هندی یازیندی و گه‌شه‌کول هندستانی و وه‌لاتین دن یین هندی ده‌یته پیرۆزکرن. ب شیوه‌کی گشتی، د ئاداری دا چیدبیت کو نیشانا هاتنا بهاری یه.

د ده‌می هۆلی دا، خه‌لک ل کولانان کۆم دبن دا توزین رهنگین و ناڤی به‌افێژنه ئیک و دو، دیمه‌نه‌کی سه‌رنجراکیش یئ رهنگین زیندی دروست دکهن. فېستیقال ئاهه‌نگ گه‌رانه ب سه‌رکه‌فتنا باشی ل سه‌ر خرابیی و ده‌لیقه‌که بو خه‌لکی پیکه‌ کۆم بین و جوداه‌یین خو ژبیربکهن و دگهل موزیکی ئاهه‌نگان بگه‌رن و به‌میزن و خوارنا خو‌ش بخۆن.

سه‌رکه‌فتی و ریز و شه‌ره‌فه‌کا مه‌زن به‌ده‌ست قه‌ ده‌ییت.

۱۲. فېستیقالا گه‌ره‌وۆل: جوانی ل سه‌هراین

فېستیقالا گه‌ره‌وۆل هه‌لکه‌فته‌کا که‌لتوری یا بالکیشه‌کو ژ لایئ خه‌لکی وۆدابه قه‌ ل نه‌جهر ده‌یته پیرۆزکرن. د ده‌می قئ فېستیقالی دا، زه‌لامین وۆدابه جله‌کین هویر دکهنه به‌ر خو و دیمین خو ب بویاغین زیندی و گه‌ش دخه‌ملین و گوڤه‌ندان دگه‌رن دا بو خو هه‌قژبان په‌یداکهن. فېستیقال پیرۆزکرنه‌کا تایه‌ته یا ماقولیا زه‌لامان، کو ژنی مافی هه‌لبژارتنا خوازگینین خو ل سه‌ر بنگه‌هی بېشکېشکرنا وان هه‌یه.

۱۳. گوڤه‌ندا باز دانی یا ماسای: بازدان بو مه‌زناتین

گه‌لی ماسای ل کینیا و تانزانیا توره‌کی تایه‌ت یئ دهر بازبونی بو گه‌نجان هه‌یه. ده‌می «گوڤه‌ندا باز دانی یا ماسای» یان «ئادامو» دا، زه‌لام ب دور باز دده‌ن بو ژور و هیز و چالاکیا خو نیشان دده‌ن. ههر چهند بلندتر بازبده‌ن، ئه‌گه‌ری وان یئ راکیشانا بویکین پۆتانه‌سیه‌ل و به‌ده‌سته‌ننانا په‌یه‌کا ریزدار د جفاکی دا پتر دبیت.

۱۴. بونیادی: رپوسی و سروشت ل زامبیا

د ناف گه‌لی لوفاله دا ل زامبیا، داب و نهریتین بونیادی هه‌می دهرباره‌ی قه‌گه‌ریانا په‌یوه‌ندی یه دگهل سروشت و گیانین باب و بابیران. ده‌می قان رپوروسمین ئۆلی دا، که‌سین پشکدار جله‌کین خو ژبه‌ر خو دکهن و خو ب بویاغا له‌شی یا نهریتین خو دخه‌ملین. پاشی بگه‌شته‌کی دچنه چولی دا گیانی خو پاقر بکهن و په‌یوه‌ندیا خو دگهل جیهانا سروشتی پیرۆز بکهن.

۱۵. فېستیقالا قوودوو: ریزگرتنا گیانان

ببین دن قوودووی یه و فېستیقالا سالانه یا قوودو ل ئویدا پیرۆزکرنه‌کا زیندی یه یا قئ ئۆلی کهن و گه‌له‌ک ب خه‌لمتی هاتیبه‌تیه‌هشن. ده‌می فېستیقالی دا، نقیژکه‌ر ریزئ ل باب و بابیر و گیانین هه‌مه‌رنگ بین قوودوو ب ریا

۱۷. ریورسمین چایی ل ژاپۆنی

ریورسمین چایی ل ژاپۆنی، یان «چانویو»، نهریتکه کو چندین سهدساله ل ژاپۆنی دهیته ساخرن. ئەفە ژێ هەلکەفتەکه گەلەک ب پلان و هێماداری هاتیه دیزاینکرن دا کەسێن پشکدار بگههینهته دۆخهکی هارمۆنی و هشیاریی.

ریورسمین چایی ل ژۆرهکا تایبەت دهینه گیران دبیزنی «چاشیتسو»، کو تایبەت بۆ قی مەبەستێ هاتیه دیزاینکرن. ئەف هەلکەفتە بخۆ

ژ لایێ راهینههرمکی

شارەزا فە دهیت

بریقههرن یان ژێ

کەسەکی دبیزنی

«چازین»، کو چایی

ناماده دکەت و دبیتە

رینیشاندەرئ میفانان

ب پینگافین جودا جودا

دریژا هیا ریورسمان.

۱۸. تایپۆسام ل مالیزیا

تایپۆسام فیسیتیفالهکا هندۆسیه و ب شۆهکی

تایبەت ژ لایێ جفاکی

تامیل فەل مالیزیا دهیته

پیرۆزکرن، نهخاسمه

ل شکەفتین باتۆ

نیزیکی کوالالامپۆر.

باومردار پشکداریی

د قی هەلکەفتنا زبندی

و بهێز دا دکەن ب

هەلگرتنا قۆربانان و ئەنجامدانا کارین توبەیی. گەلەک کەسێن بەشدار لەشی خۆ ب قولاب و سیخان کون دکەن وەک کریارهکا عیبادەتی بۆ مورۆگانێ خوداوند، ئەو خوداوندێ ئاهەنگ بۆ وی هاتییه تەرخانکرن. بەرگەگرتنا جەستەیی و دەرۆنی یا پیدقی د دەمی تایپۆسام دا، بەلگەیه بۆ هیزا باومریی و ئەو قوناغین دوبر یین کو خەلک دچن داکو باومرییا خۆ نیشان بدەن.

۱۹. شینیپۆل میانمار

ل میانمار، شینیپۆ ریورسمەکه ژ لایێ گروپا ئیتنیککی یا سەرەکی یا بورمی ل وەلاتی دهیته پیرۆزکرن. شینیپۆ نهریتکهی بۆدایی یا تیراقادا و ریورسمی دەستیپکا راهیبییی یه و هەلکەفتەکا گرنگه د ژيانا هەر کورمکی (و هندهک جارەن ژێ کچان) دا، هەروەسا بۆ مالباتین وان و جفاکین وان ژێ. ئارمانجا سەرەکی یا ریورسمی ئەوه کو دەرەفتی بدەته گەنجان داکو ژيانا راهیبییی تاقی بکەن و فیزی هزرین بودا ی ببن. ریورسم ب گشتی یا دەولهەندە کو راهیبی نوی ب جلاکین پاشایی دهینه خەملاندن دگەل مۆزیک و گوڤەند و میفانداریان.

۲۰. فیسیتیفالا خوارنگهها مهیموینکان ل

تایلهند

ل پەرستگهها پرا

پرانگ سام یۆت ل ل

باژیری لۆپبوری، کو

پایتهختی هەریم لۆپبوری

یه ل تایلهند، نهریتکهی

بالکیش د رۆژا ئیکشەمییا

دویماهیێ یا چریا دوی

دا دەرەکەفیت. خەلکی

دەقەرئ ئاهەنگەکا شیف خوارنئ بۆ هزاران

مهیموینکین ماکاک کو ل لۆپبوری دژین

بەرەفەدکەن. باومری ئەوه کو ئەف مهیموینکه

بەختی باش بۆ دەقەر و خەلکی وئ دنین و

لەوما میفانین سەرەکی نه د ئاهەنگا مەزن دا کو

بۆ ریزگرتنا وان دهیته گیران. ئەف هەلکەفتە

ب کەیفخۆشیەکا مەزن دهیته پیرۆزکرن

دگەل ریورسمین فەکرنی کو خەلک جلاکین

مهیموینکان دکەن بەرخۆ و بورجین فیتی و

زەرمواتان بۆ مهیموینکان هەنە دا بەسەرکەفن و

باز بدەن و بخۆن.

نهریتین کیم وینه ل ئەمریکا باکور

ئەمریکا باکو کیشومەک مژنه ژ ژمارەکا

زیندی و نیکگرتنی کار دکمت کو خملکی ژ نهمومین رهمسن بین جودا دگههینته نیک. د نهجام دا، موزیک و گوڤمند و جلکین نهریتی، و بازنین دههولان بهشکي گرننگن ژ فی پیروزکرنی.

زیدهباری هندئ، ئەف هملکهفتنه ب ئاوازی موزیکی یی ریکوپنیک ساخ دبیته فه و دگهل جوانیا سهمایین نهریتی دهیته گونجاندن. د ههمان دم دا، چاف ب نمایشا جلوهرگین کهلتوری بین بریقهدار حییهتی دهن.

ب دریزاها ناهنگی، بازنین دههولان دمگ قهدهدن و کسهین پشکدار ب ئاوازمکی ههماهنگ دهینه ریکخستن و ئەفه ژی دهربرینه ژ نافهروکا

نهریت و میراتی.

ل دویماهی، چیرۆک و داب و نهریت دهینه لیکگوهورین و پارقهکرن و تهفتهکی جفاکی یی ههفشک پیک دئینن کو نشان پیکه گریددته.

۲۳. رۆزا مریان

ل مهکسیک

رۆزا مریان،

یان ژی «دیا دئ

لوس مویرتوس»،

هملکهفتنهکا زیندی و رهنگینه ل مهکسیک ژ ۳۱ چریا ئیکی همتا ۲ی چریا دوی دهیته گیران. زیدهباری نافی وئ، رۆزا مریان دهمهکه بو پیروزکرنا ژیانئ و ریزگرتنا بیرا خوشنقیین ومغمرکی.

۲۴. مهلهقانیاهمهسهری ل کهندها

ل رۆزا سهرسالی، کهندهی ل سهرانسهری وهلاتی پشکداریا مهلهقانیاههرا چاهمهسهری دکهن.

مهزن یا کهلتورین جودا جودا و دیرۆکین ههمهرنگ و خودانی گهلک نهریتین کهلتوری بین سهیر و سهرنجراکیشه کو کو جوههری دهقهری بخوڤه دگرت.

ههر ژ داب و نهریتین کهفن بین گهلین رهمسن همتا ناههنگین جفاکی بین کومهلهگهه پیکه گریددهن و داب و نهریتین باکورئ نهمریکا تابلویهکی رهنگین یی موزایکی وی یا کهلتوری نهخشه دکهن.

د فی گهریانا سهرنجراکیش دا ل سهر «داب و نهریتین کیم وینه ل باکورئ نهمریکا»، نهم دئ ب گهشتهکی د ناف پینج رهورهمسین جودا دا رابین بین کو نه بتنی زهنگینیا کهلتوری یا دهقهری نشان دهن، بهلکو سوزا سهرنجراکیشان و حییهتیوونی ژی دهن.

۲۱. جهژنا سوپاسین

ل ویلایهتین نیکگرتی

جهژنا سوپاسین، کو

ل پینجشهمبا چاری یا

چریا دوی دهیته گیران،

نهریتهکی خوشتقی و

بها گرانه ل ویلایهتین

نیکگرتی. ئەف جهژنه، دهرفتهکا گرنکه بو مالبات و ههفالان دا کوم بین و سوپاسیا خو بو خیروبیرین سالا بۆری دهربرن و بیرهانتین خوش دروست بکهن.

د نافهروکا خو دا، میقانداریهکا دهولههمند دهیته دانا کو ب گوشتی عهلوکی یی بژارتی یی ب نافودهنگ و کولندئ تام خوش و کومهکا خوارنین ب تام بین کو ههمی پیکه گیانی جهژنا سوپاسین نشان دهن.

۲۲. پاوواو ل کهندها

ل لایئ دی یی سنۆری، کهندها هملکهفتنهکا

کهلتوری یا زیندی و گرننگ ب ناف «پاوواو»

ساخ دکمه فه. فی هملکهفتنی، جههکی گرننگ

د ناف جفاکین رهمسن دا ههمه و وهک هیزهکا

ئەف داب و نەربەتتە وێرەمک ئەوە کو مەرۆف خۆ
بەهاقێزیتە دناف ئاقین سار دا، کو ب شێوەکی
گشتی گۆلەکا ئاقتی یان دەریایەکا قەرسی بیت،
دا پیشوازی سالا نوی ب دەستپێکەکا ووزەبەخش
بکەن. ئەفە ژێ گروڤە یە ل سەر گیانێ مغمەرئ
بێ کەنەدیان.

نُف داب و نهریتین کیم وینه و تاییهت ل

باکوری ئەمریکا

ہمہر ہنگبا کہلتوری

بادہقہ ری و و ان بہا بن

خطی ب گرنگیه

وہر دگر بت قہجا چ

سو ياسيكر ن بيت، يازن

سرۆز کرنا کەلەوێ

خف بست، باز گمان

مغامر ۽ ٻٽ، داب

و نه پتتن باکوړی

۲۵۱۔ ایک اور گندہ اسب

نیز در میان کاتبان

ریسپرو - سورس
کشور میں

نوعیت و

كاريبيس فيم
Karyiss v

وايشا ن سايريا

باسور

ل باسوری

کے شہر کے

چیسو مرہی نادر ب

جور او جور يا سروشت و کلتور و داب و نهریتین
زیندی و گهنجینه یکه داب و نهریت و ناهنگین
تاییه ت دبینی. ژ ناهنگین گش یین کمر نه فالئ ل
بمرازیل همتاریور هسمین کهفن یین نهندی، داب و
نهریتین باشورئ نهریکا د دیروک و روحانیه ت
و هسته کا بهیز یا چکاکی دا خو دبینن..

نھا، دگھشتا مه يا «داب و نهریتین کیم وینهل
باشورئ ئهمریکا» دا، ئهم دئ دهست ب گهشتهکی
کهین بو دیتنا پینچ ریورهمسین بالکیش بین کو
ب شومیهکی زبندی کهلهبورئ کهلتوری بی

ئەف ھەلکەفەتە، دەمەکە بۆ فیربەوون و پارفەکر و پیرۆزکرن میراتی دەولەمەند یی گەلین ئیک ئی ئوسترالیا.

۳۰. خزمەتا سپیدئ یا رۆژا ئەنزاک

رۆژا ئەنزاک، ل ۲۵ نیسانی، رۆژا بیرئینانی یە بۆ ئوسترالی و نیوزیلەندیان. ئەف ھەلکەفەتە، سالفەگەرا شەری گالیپولی یە د شەری جیھانی یی ئیک دا.

رۆژ ب خزمەتکرن سپیدئ یا ب ریز دەست پی دکەت دا ریز ل سەربازین خزمەتکری و قۆربانیای بەیتە گرتن.

۳۱. بەریکانا ھینلی-ئۆن-تۆد

بەریکانا ھینلی-ئۆن-تۆد ل ئەلیس سپرینگز ھەلکەفتەکا کیم وینە یا ئوسترالی یە کو خەلک ب «بەلمەین» پی بن ل سەر ئەردی ھشک ھەفرکی دکەن.

یاریکەرین پشکار ب دروستی دناق بەلمەین خۆ دا ل سەر چەمی تۆد پی ھشک غار دەن کو ھەستی پیکەنینی و کەیفخوشتی پی ئوسترالی و ھەرزیکرنا ژدەر فە نیشا دەن.

ئەف نەریتین کەلتوری پی ئوسترالی میراتی دەولەمەند پی وەلاتی و کارتیکرین کەلتوری پی جۆراوجۆر کو وەلات ژ پی ھاتیە نیشا دەن

نەریتین کیم وینە ل ئەنتارکتیکا

ئەنتارکتیکا، کیشومەرکی پاقر و دوبرە، دبیت خەلکەکی وەکی کیشومەرین دی نەبیت، بەلی دیسان داب و نەریتین خۆ پی تاببەت ھەنە ئەف نەریتین کەلتوری ژ لایی زانایان و کارمەندین پشەقانیی فە دەینە پەیرەوکر کول

کاوداھین دژوار پی دەفەرا ئەنتارکتیکا دژین و کار دکەن. د فئ فەکولینا «نەریتین کیم وینە ل ئەنتارکتیکا»

نەریتین کیم وینە ل ئوسترالیا

ئوسترالیا، کیشومەرکی بەرفەرەو ھەمەرەنگە کو ب دیمەتین خۆ پی سەرنجراکش و گیانەومەرین کوپی نافدارە. ھەروەسا کۆمەکا نەریتین تاببەت پی ھەین کو گریدایی نە ب رەھین و پی رەسەن و خەلکی و پی فرە کەلتۆر. ژ چیرۆکین دەمی خەونان پی خەلکی ئەبۆریجینال تا بەریکانین سەیر و ئاھەنگین کو جفاکان پیکفە گریددەن، نەریتین ئوسترالی گیانی وەلاتی «ژیری» نیشا دەن. د فئ فەکولینا «نەریتین کیم وینە ل ئوسترالیا» دا، ئەم دی گەشتەکی د ناڤ پینج رپۆرسمین جودا دا کەین کو دەولەمەندیا کەلتۆری یا وەلاتی دیار دکەن.

۲۸. چیرۆکین دەمی خەونان پی ئەبۆریجینال

خەلکی ئەبۆریجینال پی ئوسترالیا نەریتەکی دەولەمەند پی چیرۆکین دەمی خەونان ھەپە، کو ئەفە چیرۆکین ئافرانندی نە و ژ نفشەکی بۆ نفشەکی ھاتینە فەگۆھاستن. ئەف چیرۆکە دەستپیکا ئەردی و تاببەتمەندیین وی و پەیمەندیا گیانی یا ناڤەرا خەلکی ئەبۆریجینال و سروشتی شروڤە دکەن.

۲۹. جاما میلپۆرن

جاما میلپۆرن ئیک ژ نافدارترین بەریکانین ھەسپانە ل جیھانی و ل سەرانسەری ئوسترالیا ب گەرمی دەیتە پیرۆزکرن. ل رۆژا سیشەمبا ئیک یا مەھا چریا دویی دەیتە بریقەبرن و رۆژەکە کو خەلک ژ ھەمی تەخ و چینان دگەل ئیک و دو کۆم دبن دا بەریکانی ببینن و گەلەک جاراب نەریتی کرنەبرخویا کولاقین گران بەھا و خەملین دەیتە نیاسین.

قهکولینا کەش و ھەوایی و تیگەهشتنا دیروکا گەردۆنی دا وەک بەشەکی سەرەکی یی ژبانی ل سەر کیشومەری دەیتە پیرۆزکرن.

ئەف نەریتین کەلتۆری یین ئەنتارکتیکا ھەقالبینی و بەرخوهدانا وان کەسان نیشا ددەن یین کول ئیک ژ دژوارترین ژینگەھین سەر نەردی دژین و کار دکەن.

نەریتین کەلتۆری یین کیم وینە ل ھەمی کیشومەران

د گەشتا مە یا جیھانی دا کو کەلتۆرین ھەمە جۆرھاتیەن دیارکرن، مە کۆمەکا نەریتین سەرنجراکیش دیتن. ژ عەدەتین ئەناسایی ھەتا پراکتیکین سەیر، ئەف رپۆرەسمە پەنجەرەکا تایبەت بۆ ئەزموونا مەروفاپەتیی فەدکەن. ھەرچەندە ھەندەک ژ وان رەنگە سەیر بن یان گریدایی خورافاتان بن، لی ئەف نەریتە واتەپەکا کویر ھەمە بۆ وان کەسین کو وان ب ریز و پیرۆز دبیین.

فەستیفال ل سەرانسەری جیھانی، چ ریفەچوونین مەزن بن یان شانۆیین کەلتۆری، پەیمەندیین کەسایەتی پیش دئێخن. ھەقەل و مالبات دگەھنە ئیک و دو دا ھەمەرەنگیا گەش یا ژبانی پیرۆز بکەن. دممی ئەم گەشتا خو د ناڤ ڤان نەریتین تایبەت دا ب دویمایە دینین، ئەم تابلویا رەنگین یا کەلتۆرین جیھانی پیرۆز دکەن. جوانیی د ھەر عەدەتەکی دا دبیین - ژ ددانەقائیتنا یونانیان بۆ بەختەکی باش تا گوڤەندین سەرنجراکیش. ئەف نەریتین سەیر و پراکتیکین تایبەت و کیم وینە، کاکلا مەروفاپەتیا مە یا ھەقشەک دیار دکەن داب و نەریتین کەلتۆری، وەک جیھانا مە ھەمەرەنگ و بالکیش، بەلگەنە بۆ میراتی مە یی جیھانی یی ھەقشەک. ڤیجا بلا ئەم ل قەکۆلین و ھەمبیزکرنا جوانی و ئالۆزیا کەلتۆرین جیھانا مە بەردەوام بین.

ژیدەر:

<https://www.thesundaysnug.com/unique-traditions-around-the-world>

دا، ئەم دێ رپۆرەسم و ھەلس و کەفتین سەرنجراکیش بین ژبانی ل کیشومەری جەمدی پێشچاڤکەین.

۳۲. کەلب ۳۰۰

ل ژینگەھا سار یا کیشومەری ئەنتارکتیکا یی باشۆر، بەریکانا کەلب ۳۰۰ پشکداران روپیروی گوھۆرینەکا گەرماتیی یا ۳۰۰ پلە دکەت. ل بەراھیی، ل ساونایەکا ۲۰۰ پلە فەھرەنھایت (۹۳ پلە سەدی) دمین و پاشی دچنە ژدەرڤە، ب تنی ب پێلاڤان، د سەرمایەکا - ۱۰۰ پلە فەھرەنھایت (-۷۳ پلە سەدی) دا.

۳۳. نوقومبونا جەمسەری

نەریتی وێرەکی یی کیشومەری ئەنتارکتیکا یی باشۆر، کو ب نوقومبونا جەمسەری دەیتە نیاسین، پشکدارخو د ناڤ ناڤین جەمدی یین ئوقیانوسا باشۆر دا نوقوم دکەن. ب شیومەکی گشتی، ئەفە دەستنیشانکرەنەکا بۆ سەردانا وان یا ئیک بۆ کیشومەری. ئەزموونەکا خوڤ و ھینکەر و گەشە، ب تایبەتی ل ئیک ژ سارترین جەین جیھانی.

۳۴. ماسوونا جەمسەری باشۆر

ماسوونا جەمسەری باشۆر تاقیکرەنەکا سالانە یا بەرخوهدانی یە. زیدەباری سەرما زیدە و کاودانین دژوار، کەسین پشکدار وێرەکی دکەن دا ماسوونەکا تەمام ئەنجامدەن. ئەف ھەلکەفەتە بەرخوهدانا وان یا جەیی حییەتی دیار دکەت.

۳۵. پیرۆزکرنین ناڤەرستا زەستانی

وەرچەرخانا ناڤەرستا زەستانی ل کیشومەری ئەنتارکتیکا، کول دویمایە خزیرانی رویدەت، بیرومەریەکا تایبەتە بۆ نیشەجەین کیشومەری. د ڤی دممی دا، ئەو دگەل ئیک و دو کۆم دین بۆ خوارنەکا جەژنی و دیاریان ل ھەف دگوھۆرن و کورتترین رۆژا سالی ب ھەقالبینی و ئەزموونین ھەقشەک نیشان دکەن.

۳۶. دەستکەفتین زانستی

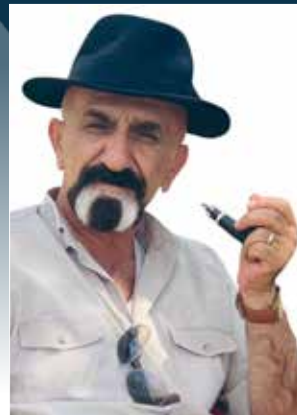
ھەرچەندە نە پیرۆزکرنەکا نەریتی یە، لی ئەنتارکتیکا جەیی لێگەریانا زانینا زانستی یا ھەری گەنگە. دەستکەفت و سەرکەفتین د واری

“ریک بو مه هات ههلبزارتن”

دهیکا وی ب تورهیی قه گوئی “هلو نیفرویه”
دا بترس ژ خهو رابیت بهری دهیکا وی پتر
توره ببیت و کارقهاندنن خرابتر ههبن.
ئهو دا تیشتهکا بلمز خوت و کهری وی یی ل
هیچی دا بهرف کابویسی قه چیت ئهوی پیدقی
بوو روژی سی جارا تیدا بوری بان، جارمکی
سپیدئ پستی تیشتی و جارمکی پستی فراقینی و
جارمکی ژی بهری مهغرب. ب دریزیا ریکی
هزر دکر کانی چوان ژ وی کابویسی رزگار
ببیت بیی کو ئه و کهری وی بکهفن و ل بنی
چیای بدوماهییک بهین.

هوسان نفیسهری بهمهنی محمد مصطفی
العرانی د پرتوکا خو دا یا ب ناچی “نحن و
الحمير في المنعطف الخطير” بهحسی نازاریت
گوندی خو دکمت دگهل وئ ریکا گوندی یا ب
کانیا وان یا ناچی قهخارنی قه گریددته، کو ریکهکا
چیایی و چهپهک یا هه ل هنداقی گهلیهکی کویر و
گهلهک ب مهترسی و بوویه نهگهری مرنا چهندين
زاروکا ژ نهگهری کهفتنا وان و کهریت وان ل
دهمی ل وئ چهپی دهرباس دبوون. نفیسهری قی
پرتووکی دبیزیت پستی چهندين سالا ریهسپی
یین گوندی ل مالا ئیکی ژوانا روینشتن ل سهر
مهترسیا وئ چهپا د ریکی دا دئاخفتن ژبو دیتنا
چارهسهریهکی، ل دهمی پسپار ژوانا هاتی کرن ژ
لایی نفیسهری قه ئهوی گهلهک جارا ژ مهترسیا
کهفتنی قورتال بووی دگهل کهری خو ل چهپا

گهلهک جارا بو دهمهکی کورت هندهک
پسپار دسهری مهدا پهیدا دین، لئ ب
شیوهیهکی گشتی ئهم وهک کومهلهگه
هزر ناکهین ژدهرفهی وئ ئاراستهیا بو مه
هاتیه دانان و وئ سهبهتکا بو مه هاتیه
ههلبزارتن.

فهرسهت عبدالرحمان

بهرزهی هر
ومکی یاریهکا ژ
داری چیکری ل
سر دهریاپهکا
پیل دژوار کو
هندهک جارا پیل
ته ل ناف بهندین
خو دا بهرز
بکهن و هندهک
جاراژی ته دوبر

محمد مصطفی العمرانی

بهاقیزن، هتاکو ریکهکی ژدوان ب هلبژیرن،
یان ببیه داردهست و خوشیان دا نقوم ببی یان ژ
ببیه ههفرک ل ناف دیوارین کونکریت و پشت
شیشکین پیلای بمینی و ببیه بنهمایهکی هزری و
دهرونی ژبو ههرفاندن و ژنافرنا وان دهرگههان.
کی دئ وان هزارا ههلگریت و ببیه بنهما بو
کئ؟ ما چیه نهگهر ئو بو سرکرده؟
گهلهک ب ئاسانی دهمی ئو ببیت سرکرده دئ

مرئی:- “بۆچی
ریکهکا دی
یا ئارامتر نا
ههلبژیرن بو
چوناسر
کانیی؟” لئ
بهرسقهکا
نه چاقه ریکری
دایی و گوت
“ئهم ددویف

کهرا را دچین و ئو فئ ریکئ دهلبژیرن!” و
پسیارمکئ خو دسهرئ وی دا ئازراند ئو ژئ نهغه
بوو: “ئهرئ راسته ئهم ددویف کهرا را دچین؟!”
گهلهک جارا بو دهمهکی کورت هندهک پسیار
دسهرئ مهدا پهیدا دبن لئ ب شیویهکی گشتی
ئهم و مک کومهلگهه هزر ناکمین ژدهرفهئ وی
ئاراستهیا بو مه هاتیه دانان و وی سهبهتکا بو مه
هاتیه ههلبژارتن.

سهبهتکا مه یال سر رهفاتکهکا بلند و دم بو
دهمی پارچهکا کاغزئ دئ هاقیزن تیدا و بابتهکی
چهند روژی ل سر نقیسیه، نهغجا چ موچه بن
یان گریههست بن یان ههلبژارتن بن یان ژئ
تاوانبارکرنا بی تاوانهکی بیت و ئهم دئ فئ بابتهکی
بو روژهلات و روژئاقای فه شلقینین و ههرنیک
دئ ژلایهکی فه راکیشیت ههتا ناقهروکا پارچا دی
یا کاغزئ دبیین و بابتهکی نوی د سهبهتکی دا،
لهوما نه ئهمین بوخو بابتهکا دهلبژیرن لئ ئهوئ
پارچیت کاغزئ دهاقیزیته دئ سهبهتکی دا هه
ئو جامیره و ریکئ ژئ هه ئو دهلبژیریت،
هزرا داگیردکهن ههمی تشتی پرت و بهلاقه دکهن
و ههزین ته پین سهرمکی دئینه بنی لیستی.

هندهک دهنگین د گهوریئ را ماین دئ ته
ئاگهه کهن و بهندهک ژ وان پارچه کاغزا ب
سیناریوین بی بها دئ خو بین ب گومان دناف
کومهلگهه دی دا و بهرامهر خودانی دهنگی.
دئ پئ ل برینین ته کهن و ب سزادان دئ

د دهی دا بژی

تازیه گولی

badinan

بینی دبهر ژوندیا وی دایه گیلای و نمرانین به لاق
ببیت، مشه ختوونا هزارا دئ گه هیت گوپیتکی،
پتريا بهر پرسان دئ ژوی گروپی بن و دئ گه هیت
وی رادهی کو ببینیت هه سپی رسن ل بهرامبری
وی یاریه که و ئه سمر کرده به، هه و مکی ملله ته که
زانایین وان خو رادهستی نمرانان دکهن و خرابین
وان ویره که دبن بهرامبر باشان و سمر که هفتی ژی
دهستا بو سمر کرده ی بقوتن.

ل دهمی ئه دبیته سمر کرده دئ بیني چاوان
کرتی دئ بیته پیفهری جوانی و دئ بیني چاوان
مروف ههولین رازی کرنا گارانی ددهن و باشی
دئ بهر زبن ل بن کراسین خرابی و بی هه تکی
دئ به لاق بیت ب ناقي پیشکه هفتی و دئ بیه
پهیر مومکی فلهسهفی ل خواندنگه هان هین خواندن
ومک ریکه که نمونه بو هزر کرنی، که سانین
زیرمک دئ ب گوپیتکا بی ناقلی و گه مژی خو
دیار کهن دا نه هین تاوانبار کرن ب خیانه تی.

ومکی ریبارا ماموستایه کی من بهری 35 سالا
د وانکه که دهرونناسیا زاروکان دا بابیت گه له که
ب زحمهت ئیخست و دهمی مه داخاز ژی کری
ریکه که ئاسانتر، ب دفن بلندی فه گوت “تهفه
یه و یی هوسان بهر سف نه دمت د ئه مونی دا
کورسیکا وی هیفا ژی دکهت بو ساله که دی.” یا
لبیرا من نفیسینا مه بیه چاری بو، نه کو ئه نجامی
تیگه هشتنی و زانینی بو، ئانکو ژبو دهر باس بوونی
ژ قوناغه کی بو قوناغه که دی پندقی ب لقاندنا
میشکی نه بوو بته لقاندنا تبلا بهسه بو نفیسینی.

دهمی ئه دبیته سمر کرده، هه بوونا میشکی
دبیته تاوانباری و سزایی ب کارئینا وی سیداره
یه، هه ئیکی ههول بدهت میشکی خو ب
کاربینیت پندقی نه مینیت ل بهر چاقا چنکو پتريا
خودانین وان چاقا یی دبووینه ک...ر. و که سین
ب میشک د چاقین وان دا نمرانان یان چیردریژن
لقیری رولی مروغان دهست پی دکهت، دا
وی نیعمه تا خودی دگهل کری بکاربینین و دا قی
مه سهری ب داوی بینین.

روژا ته ئهفروكه ژى ژ دهستى ته چوو .
 ب راما نا درست كو ههر دهمى دببى ژى ئها دئ
 نارام بم و پالدم ترس و هزرا وان تشتا ل دهف ته
 پهيدا دببى كو هيشتا نه دهمى وى تشتى هاتيه و نه ته
 ئه نجام دايه . مهرما من ژ ژيانى و تام و مرگرتنى ژ
 وى دهمى نوكه تيدا دژى ئهو نينه دنيا خراب بيت بلا
 بو ته خهم نهبيت يان ناگر بهربوو مالا جيرانا تو خو
 بئ دهنك بكى و بو ته خهم نهبيت، نهخير مهرما
 من ئهفقيه ئهو دهمى تيدا دژين ههر خو له كهكا وى
 ههر چركهكا وى حقه وى بدهينى و باش و خوش
 بژين. بو نمونه هندهك مروف بين ههين بهردهوام
 كاردكن و ل دويف ژيانى دبهرن بو ب دهستقه ئينانا
 وان تشتين دقيان ب دهستخوڤه بين، لئ دهمى ب
 دهستقه هاتى ئهو چهند چركه بين ههين ژى هيشتا
 تام ژئ نهو مرگرتين ئيكسر دئ قههرين هندهك
 كارين دى خوت و هزر ل كارين دى كهت كو هيشتا
 نه هاتينه ئه نجام دان. نوكه چ ددهستى وى دايه دژيانى
 دا ژ وى دهمى تيدا و بو دژيت زيدتر چ هيه. ئه گهر
 ئهم بهردهوام هزر ل جوانكرن و باشكرنا پاشهروژا
 خو بكهين، ئهم دئ جوانيا نوكه ژ دهست دهين. ئهم
 ههمى بو ژيانهكا جوان و باشتر كار دكهين.
 ئه رى ئهو خالا ئهم بو كار دكهين ب درستى
 كيش خاله ؟ ئهو خالا ئهم نوكه تيدا ل رابردوى
 جههك بوو بو ب دهستقه ئينانى ل پاشهروژى،
 وى دهمى ژى مه نارمانج ههبوون، ئهم مژويلى
 هندهك كاران بووين دا ب دهستخوڤه بينين. بهلكى
 ئهو نارمانجين مه دقيان ژ ميژه ئهم گه هشتبينى
 و نوكه هيشتا مه تاما وئ نه و مرگرتيه. ديسان
 بو تشتهكى دى دترسين و بيكولان دكهين باشه پا
 ترسا پاشهروژى دئ چ مفايى خو ههبيت؟ ئه رى
 ب كير تشتهكى دهيت؟ يان ئهم خو د سهردا دبهرين
 و حيلال خو دكهين؟ بهلكى ههمى گاڤا هزركرن
 د پاشهروژى و رابردويدا، نهبيت ئه گهرى ژ
 دهست دانا ئهفرو، ئهف دهمى پيدقيه تيدا بژين.
 بهلكى سوشيال ميديا و سناپ و سترىك و
 ..هتد ببنه ئه گهرى هندى بن ددهمى خودا نهژين

دهمى ئهم ل سهر كارين خو خهونا ب گهشت
 و دهر كهفتاڤه دببين، دهمى ل دهر كهفتن و گهر يانا
 ژى هزر ل كارين خو دكهين كو ل مال و جهين
 كارى بين كهفتينه سهر ئيك و كوم بووين، يان خو
 دئخينه دناڤا بير مومر ياندا و د رابردوى دا دژين،
 يان ژى خه ما هندى دخوين كا دئ ل پاشهروژى چ
 چيبيت يان چينابيت. جاران بهايى وى دهمى نزانين
 ئهو دهمى ئهم تيدا دژين ههرومكى چهوا مهيمينك ژ
 قئ دارا موزى خو د هافيته دارا دى بلمز باز ددهت،
 ئها وسا هزرين مه، مه دهيلنه د كونترولكر نيدا.

نوكه تو ل سهرانى و ته كارى خو بئ كرى و
 خارن قهخارين خوش بين ل گهل خو برين و لهر
 ناگرى و سفا دهر مچه ئيكه، روژهكا گهلهك خوشه
 لئ هزرا ته ههر يال روژا دويڤدا و كا دئ سباهى
 چ كى، بتاييبت ئه گهر ته كار ههين تو بهردهوام
 دهزرا سباهى و دهواميدا يان ئه گهر خودان كار بى
 هزرين ته بكارى قه دمژويلن دئ هند بينى روژا
 ته يا خوش بورى و ته چ تام ژئ و مر نهگرت. ئهف
 روژا ته ژى ژ دهستى ته چوو و هزرين ته ژى
 ماندى بوون و ئهم نزانين دئ سباهى چ چيبيت،
 بهلكى ههمى تشت باشتر بن ژ وئ يا ته هزر لئ
 دكر، لئ ئهفروكه ژى دئ هندهك تشت ههين هزر
 لئ بكهى. دببى هزرا ته ل روژا بهرى هينگى
 مابيت يان هزر ل روژين دويڤدا بكهى، كه واته

یان تام و خوشیې ژ دهمې خو نه و مرگړین. بو نمونه دې چین دمرکه فتنه کې، جهک گلهک خوش و دلغه کمر، دې سناپه کی چیکه یان ل سوشیال میدیایې ئینینه خاری. چافې مه نامینیت ل وان جهین دلغه کمر وی ستقایی خوش، دې چافې مه مینیت ل تللفونې و سه حکمینی کا کی سه حکری یان کی لایک کر، کی کومینت کر و کا چهندا دیت و .. هتد. ئی ئغه چایا ته سار بوو، خارنا ته چ تام تی نهما. دې هند بینی ئو روژه زی ژ دهمتی ته چوو. باشه کی ژ مه همیه چایا خو، خارنا خو یان هر تخته کی دی هینشا گهرم خاریه. دې شیم سویند خوم هتا ئم رسم نهکمین و دسوشیالی و ستریکا نهفریکمین ئم ناخوین. ئی ئغه هم دهم ژ مه بر و هم ژ ی خارن و فخرانین مه سار بوون و بی تام بوون.

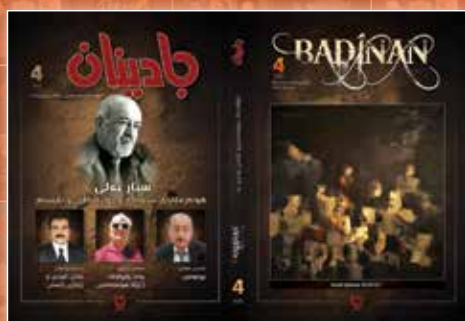
ئز دشیم بیژم نه ئم سوشیالی بکار دئینین، بهلکو سوشیال میدیا مه بکار دئینیت. ئم بی پیچپچه وکی روبروتا لی دهین. ما دې چوا تامی ژ دهمی نهفرو و مرگړین، هندی ئم پتر هزر دکمین دې پتر عاجز و ستریس بین و هندی عاجز بین زی دې پتر هزا کمین.

بوچی یا گرنکه د دهمی نوکه دا بژین نهک ددهمی بوری یان د پاشه روژې دا؟ بنه مایې تیگه هشتن ژ ژیانې ددهمی نوکه دا هشیاری و زیدمکرنا بهایان و دستبسر داگرتنا دمره تابه. ژ بهر هندی دقې تیگه هشتنې دا پاشنیکستن ناهیته قهوبلکرن. پیداکړی ل هندی دهیته کړن کو پندقیه ب قی ئاراستی رهمتاری بکه ی بی پاشنیکستن تستان. بو نمونه پندقیه هر د وی دهمی دا دست ب وی پروژې یان وی کاری بکه ی کو دهمه کی دریژه ته دست نیشان کری ئنجام دهی. بریارا پاشنیکستنې دبیت گلهک تستان پاشتر بیخیت، چنکی مهاله بزانیان ل پاشه روژې دې چ رویدمت ژیان د وی دهمی دا بریارې ل گرنکیا تیگه هشتنې ددهمت کا کی دشیت تام و خوشیې ژ قوناغا دهمی نوکه و مرگړیت. پندقیه خملک ب

تبرکیز تامی ژ وی دهمی و مرگړن. ژیدهری کارپی دیم چیه؟ کارپی دیم ریهو ریشالین وئ ژ زمانی لاتینی هاتیه. لښیکا فلسفه ب رمانا شکاندن روژې یان دهمت ب سمر داگرتنا روژې ب زمانی لاتینی، زارافه که کو شاعرې رومانی هوراس ب کار دئینیت بو پیداکړی کړن لسر وئ هزری کو دقیت تام و خوشیې ژ ژیانې و مرگړی.

ئو تیگه هشتنا هوراسی مه رما وئ نه و گرنکی نهدان ب پاشه روژې رمانا وئ ئو نینه هزر ل سباهی نهکهی. فلسفه کارپی دیم پیداکړی ل وئ چهندی دکمت کو مروف پندقیه نهفرو همی تخته کی بکمن بو باشتکرنا پاشه روژا خو. وئ روژې بگره ئو تو تیدا دژې و وان دهما همی خوشیې ژې و مرگړه و ب تهمای تیدا بژی. فلسفه ژیانې د چرکین دهمی دا ب رمانا هیچ تخته کی نینه وک “سباهی هیچ تخته ل دهم ته گرنک نه بیت، پلانا بو سباهی نهدانی، سرنجا ته لسر وان تستان بیت کو تو تام و خوشیې ژې و مرگړی، یان روژمکی د روژمکا دی دا بژی، بهر و قازی پیداکړی بکه لسر دست بسمر داگرتنا وئ روژې و ژیان د وی دهمی دا نهک روژمکی د ئیک روژا دوست بکه ی.

ژیان نا زقریته قه بهر مرف رابردوی و نازقریت ژې بو پاشه روژې، ژیان ب تنی د نوکه دا ئاماده د وئ چرکا کو روژ تیدا د هملیت و چاقا رون دکمت و ل وئ گهر میا کوپهک قه هوئ دستین ته گهرم دکمت ل وئ گرنژینا خیالهک ب خوشیقه دگهوریت. نوکه ئو ا هه ی هر جار نهچی و بهی و تهماشه ی وینن رابردوی بکه ی و هزرین ته بو وان روژا نهچن و کا دوماهیک جار چ تشت هاتبوو بهر چاقین ته، ژ نهگهری قی چهندی دې چرکین ژیان ته یا نهفرو بنه نه خوشی و ژهر. دهمی نوکه مهز نترین گزیرتیا ژیان یه هر نوکه دشې ببینی و بیژی و هست پی بکه ی نه لپشت خو بزقره و نه ل خیالین داهاتی دا بمینه. نهگهر ته بقیت ب هیز بی، خوشیې ژ نوکه ببینه.

کابینان

BADINAN

ب

badinan

www.badinan.org

شكەفتا جاسەنە

شكەفتا جاسەنە شكەفتەكا ئاسىيە دكەفیتە دەقەرا سوورداش ل سەر رىيا سلیمانىيى – دووكان ل پشت گوندی كانی خان ل پارىزگەها سلیمانىيى و 50 كىلومىتران ل روژئاڧاين وى باژىريه. دەرۆكى وى ئاوايەكى سىڭۆشەيىيە و شكەفت نىزىكى 40 مېتران درىژ و 9 مېتران پان و 7 مېتران بلندە. سالا 1923 يى دەمى ھىزىن بەرىتانی ھىرشىن ئاسمانى كرىنە سەر باژىرى سلیمانىيى، شىڭ مەحموددى حەفید نەچار بوو قەست وى شكەفتى بكەت و وەك بارەگەھى خۇ ب كار بىنیت. ھەروەسا چاپخانەيەك ل گەل خۇ برە وئرى و ل وى چاپخانەين سى ھژمارىن روژنامەبا بانگى حەق(بانك حق) دەرئىخستىن كو يا ئىكى ل روژا 28 ى ئادارى و يا دووماھيىن ژى ل روژا 12 ى نىسانا وى سالى بوويە.

BADINAIN

11

2025

Kovareka Rewşenbîrî
Gîştî Werziye

Kevalê Hunermendê Şêwekar Sitar Elî (1957-2023)